

2010/3-4
ISSN 1300-7319
Üç ayda bir yayınlanır
Sayı 50

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI
Journal of the Chamber of City Planners
UNION OF CHAMBERS OF TURKISH ENGINEERS AND ARCHITECT

İçindekiler

Sunuş...	3
İktidar, Meşruiyet, Planlama ve Kentsel Tasarım Yarışmaları İlişkisi: Araçsallıktan Platformluğa Uzanan Bir Yol <i>Savaş Zafer ŞAHİN</i>	9
Türkiye’de Şehircilik Yarışmalarının İlk Otuz yılı (1927-1957): Cumhuriyet’in Kent İnşasında Uluslararası Deneyim <i>Cânâ BİLSEL</i>	29
İller Bankası’nın İmar Planlama Yarışmalarına Ait Notlar <i>İlhan GÜLGEÇ</i>	47
Ülkemiz Kentlerinde Planlama Kararlarının Üretilmesinde Yarışma Yönteminin Egemen Olduğu Dönem ve Yarışma Yöntemi Üzerine... <i>Ahmet UZEL</i>	51
Planlama ve Kentsel Tasarım Yarışmaları <i>Baran İDİL</i>	55
Yarışmalar Çelişmeler ve Çekişmeler <i>Yalçın MEMLÜK, Oya Nihan MEMLÜK</i>	61
Planlı Plansızlık Ortamında Şehircilik Yarışmaları <i>Turgay ATEŞ</i>	69

Dergiye göndereceğiniz yazıların ve görsel malzemelerin basılı kopyası ile birlikte, bilgisayar ortamında hazırlanmış bir kopyasını iletiniz.

- Yazı ile birlikte, kısa bir özgeçmişinizi göndermeyi unutmayınız.
- Fotoğraf, harita, çizim vb. görsel malzeme metnin içine yerleştirilmeli ve ayrıca 300dpi çözünürlükten düşük olmamak koşuluyla TIFF ya da JPEG formatında sunulmalıdır.
- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmek zorunludur.
- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayınına ilişkin kararını yazı ile bildirecek; gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.
- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidermeye yetkilidir.
- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlere aittir. Şehir PLancıları Odası sorumluluk kabul etmez.

TMMOB

Şehir Plancıları Odası

Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın

Üç ayda bir yayınlanır

Oda birimlerine ve üyelere ücretsiz gönderilir

Sayı 50

Temmuz-Eylül 2010

TMMOB Şehir Plancıları Odası adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Necati Uyar

Dosya Editörleri

Mehmet Nazım Özer

Savaş Zafer Şahin

Yayın Kurulu

Duygu Açar

Melike Gül

Kübra Cihangir Çamur

Mehmet Nazım Özer

Müfit Bayram

Olgu Çalışkan

Murat Yıldız

Savaş Zafer Şahin

Mustafa Oğuz Sinemillioğlu

Gökhan Erkan

Tolga Çilingir

Çiğdem Varol

Fikret Zorlu

Ayşe Işık Ezer

Necati Uyar

Senihi Kitapçı

Binali Tercan

Yayın İdare Merkezi

Hatay Sokak No: 24/17

Kocatepe/ANKARA

Tel: 0312 417 87 70

Faks: 0312 417 90 55

e-posta: spo@spo.org.tr

www.spo.org.tr

Grafik ve Baskıya Hazırlık

Leda Ajans

Gürbüz Fehim

Baskı

Aydan Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Alinteri Bulvarı 3364. Sk. No: 4

Ostim - Ankara - 312 354 46 27

Basım Tarihi: 24-10-2011

3500 adet

Türkiye’de 1950-1980 Dönemi Kurumlar,
Olaylar, Ölçekler: Planlama Yarışmaları
Gülşen ÖZAYDIN, Müge ÖZKAN ÖZBEK,
Maya ARIKANLI ÖZDEMİR, Kumru ÇILGI,
Deniz BAŞAR, Ayşe AŞIGÜL, Ceren LORDOĞLU

71

Kent Bütünü Planlama Yarışmaları;
1960’lardan 70’lerin sonlarına dek gelişme evreleri
A. Ayça BİLSEL, S. Güven BİLSEL

89

Şehir Planlama Yarışmaları ve
Genç Şehir Plancıları: 1928 – 1973
Ömer H. KIRAL

125

Yarışmalar Dizini

140

Gaziantep Kent Bütünü İmar Planı Proje Yarışması
Müzeyyen GÜLŞEN CAN

159

Kentin Denizi Kucaklaması
Orhan KUNTAY

161

Yılların Ardından Side Planlamasına
Geriye Dönük Bakış...
Mehmet ÇUBUK

163

İzmit Şehri İmar Planı Yarışması

177

Safranbolu ve Karabük Çevre Düzeni Yarışması

193

Kitap Tanıtımı

204

SUNUŞ

Planlama ve yarışmalar

“Kent planları” ile “yarışmalar”: Birlikte anıl(a)mayan iki kavram

Ülkemizde kentsel mekânları, yaşam çevrelerimizi oluşturan kentlerin en büyük problemini plansızlık ve tasarımsızlık olarak belirleyebiliriz. Plansızlık veya planların uygulanamaması konusu ayrı bir tartışma konusudur. Ancak asıl konu planların tasarımlarının elde edilmesi ve kentlerimizde uygulanması konusunda en temel sorun alanının bu tasarımların elde edilme yöntemi olduğu geçerliliğini hala koruyan bir savdır. Yaratıcı düşünce ve tasarımların ortaya çıkmasında birer platform olarak yarışmalar, bu yöntemler arasında yeterince ve hakkıyla değerlendirilememiş girişimler olarak insanlık tarihi boyunca var olagelmışlerdir. Günümüzde ve gelecek yıllarda ise kentlerin sorunlarının çözümünde anahtar rol oynayacak tasarım çözümlerinin ortaya konmasında yarışmalar önemlerini koruyacak belki de arttıracaklardır. Bu sebeple Planlama Dergisi'nin kent planlama ve kentsel tasarım yarışmalarına odaklanan bu ardışık sayılarının amacı “kent planlama ve kentsel tasarım yarışmaları”na ilişkin bir envanter oluşturulması, yarışma sürecine yönelik saptamalar yapılarak meslek camiasının yarışmalar konusundaki farkındalığının artırılmasıdır.

Aslında kent planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının erken cumhuriyet dönemine koşut olarak belirgin bir yöntem olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Ülkemizde yarışmalar Cumhuriyet' in ilanından sonra kentlerin imarı ve yapılaşma ihtiyacı ile başlamış, kentlerin imarı ve kamusal alanların tasarımı için yarışmalar sık başvurulan bir yöntem olarak seçilmiştir. 1930 yılından günümüze kadar ülkemizde çeşitli konularda ve çeşitli adlar altında 769 yarışma yapıldığı görülmektedir. Bu yarışmaların dörtte üçü yapı ölçeğinde kalırken dörtte biri (172 yarışma ki yılda ortalama 2 yarışmaya denk düşmektedir) kent veya kentsel mekânın düzenlenmesine ilişkin yarışmalardır.

Ali Vardar, Almanya Federal Mimarlar Odası istatistiklerine dayanarak 2004 – 2008 yıllarında yılda ortalama 250 - 300 yarışma düzenlendiğini ve bu yarışmaların % 20 – 25'inin şehir planlama / kentsel tasarım (Staedtebau) konularını kapsadığını belirtmektedir. Ülkemizde ise 2002-2010 yıllarında yılda ortalama sekiz adet, toplamda ise 76 yarışma düzenlendiği ve bu yarışmaların yarısının kentsel tasarım konularını kapsadığı görülmektedir.

Yıl	Yapı	Anıt	Spor Alanları-Çevre düzenleme	Kentsel tasarım	İmar planı	Toplam
1930-1950	83	7	5		4	99
1951-1980	285	15	22		19	341
1981-2001	196	15	13	27	2	253
2002-2010	33	1	4	37	1	76
Toplam	597	38	44	64	26	769
Yılda ort	7,37	0,47	0,54	0,79	0,32	9,49
%	77,63	4,94	5,72	8,33	3,38	100

Yarışma kültürümüz Almanya örneğiyle karşılaştırıldığında çok zayıf kalmakla birlikte yarışmalar özelinde bir mesleki değerlendirme yapılabilme fırsatı verebilecek bir deneyim oluşturduğunun da unutulmaması gerekir. 1930 yılından günümüze 20'si Kent Bütünü olmak üzere 26 adet imar planı konusunda yarışma açılmıştır. Ancak bu yarışmaların birçoğu dergi veya benzeri yayınlar ile arşivlenememiştir. Çoğunlukla yarışma projeleri ve dokümanları da yarışmaların düzenlendiği kent belediyesinde bulunmamaktadır. 1973 yılında düzenlenen son kent bütünü yarışması olan Gaziantep yarışmasına ilişkin ödül projeleri ne belediyesinde ne de müellifinde bulunmaktadır. Ancak Jansen'in 1927-1936 yıllarında ülkemizde planlarını yaptığı kentlerin dokümanları Almanya'da Berlin Teknik Üniversitesi web sayfasında tüm kullanıcılar ile paylaşılmaktadır. Bu durum yarışmalara ilişkin bellek ve arşivleme kültürünün de zayıflığını göstermektedir. Bu anlamda Planlama Dergisi'nin yarışmalara ilişkin bu sayılarının ayrı bir önemi bulunmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak ülkemiz kentlerinde planlama kararlarının üretilmesinde yarışma yöntemi her zaman seçenekler arasında önemli bir yer tutmuştur. Merkezi idarenin de katkısı ve desteğiyle pek çok kentte planlama kararları yarışma yoluyla elde edilmiş, yarışmaya konu olan kentlerimizin bir bölümü yarışmalar sonucunda elde edilen plan kararlarıyla şekillenmiştir. Bu dönemde, özellikle İller Bankası'nın önemli bir rolü bulunmaktadır. Banka, 1965 yılından bu yana 11 adet imar planı yarışmasının şartnamesi, yarışma süreci ve proje değerlendirmesi ile yarışmalar sürecinde önemli bir standart ve açılım oluşturarak katkı sağlamıştır. Ancak bu yarışma süreci o dönem ve birkaç yarışma dışında tartışılmamış/tartışılmamıştır. Bununla birlikte sağlıklı bir arşivleme de yapılamamıştır. Burada Planlama Dergisi'nin önemli bir misyonu üstlendiği de görülmektedir. Son yıllarda kent planlama alanı ile ilgili önemli yarışmaların büyük bir kısmı ve kazanan projeler Planlama Dergisi aracılığıyla planlama meslek alanı içerisinde duyurulmuştur.

Aslında yarışmalar, bir tasarım ürünü elde etmek için araç olmaları yanında mesleki ortamımıza yeni fikirlerin sunulduğu, yeni kuramların üretildiği, tasarımcıların çeşitli fikirleri tartıştığı katılımcı bir platformdur. Bu platform genç meslek sahiplerinin kendilerini sınaması, geliştirmesi ve kanıtlaması için de bir ortam sunmaktadır. Yarışmalar; mesleki bilgiyi kısa sürede yenileyen, sağlamlaştıran çok ciddi eğitim kurumu olarak algılanmaktadır.

Bu nedenle yarışma kurumu mesleki gelişme ve yükselme açısından da önemlidir.

Peki, kent planları yarışmalar süreciyle ne kadar ilgili(siz)dir?

Ne yazık ki özellikle kent planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının mesleki bilgi ve deneyiminin artırılması, planlama ve tasarım kültürünün arşivlenmesi ve mesleki kültürün oluşturulmasında önemli bir etki yaratamamış olduğu görülmektedir. Yine de son yıllarda artan teknolojik olanaklarla birlikte yarışmaların neredeyse anlık olarak izlenmeye başlanması ve tartışılması da sevindirici bir gelişme olarak ele alınabilir.

Meslektaş olarak birçoğumuz, bir kentsel tasarım yarışmasının ilanını görür, belki bir ekiple yarışmaya katılır, bir kısmımız da dergiler ve diğer medya araçları sayesinde yarışma sonucu kazanan projelerin görsellerini inceleme fırsatı buluruz. Ancak, yarışma sonrası kollokium ve uygulama süreçleri, yarışmanın kendisi ve sonuçları kadar önemli, araştırmaya açık ve ilgi çeken bir alan olamamıştır. Bu anlamda yarışmaların öğretici birer deneyim olma vasfını Türkiye'de henüz kazanamadıkları değerlendirilmesi yapılabilir.

Yarışmaların birer öğretici platform olma işlevini kazanmalarında kent planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının gerektiği gibi arşivlenmesi, yarışma süreçlerinin izlenmesi, raportörlerin, jürinin, yarışmalara katılan ve kazananların deneyimlerinin aktarılması ve farklı meslek alanlarının konumlanmalarının tartışılması büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple Planlama Dergisinin bu sayısında zengin bir içerik ve kapsam katı biçimsel ve içerik sınırları konmaksızın paylaşılmaya çalışıldı. Elinizdeki dergiyi değişik bakış açılarıyla okuyarak beğenmek ve eleştirmek olanaklıdır. Ancak bu sayının amacı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Yarışmalar dosyasının iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye’de planlama sisteminin önemli bir parçası olan “kent bütünü imar planlama yarışmaları” döneminin mümkün olduğu kadar birinci elden yansıtılması ve bu projelerin bazılarının belgelenmesidir. Bu nedenle bu dönemi yaşayan meslektaşlarımızın bilgi birikiminden yararlanarak, yaşanmış deneyimlerini ve anılarını paylaştık. Ayrıca yaptığımız kısıtlı bir araştırma ile anılan dönemlere ilişkin kent bütünü planlama yarışmalarına ait görsel malzemeler ile sayımızı zenginleştirmeye / desteklemeye çalıştık. Bu nostaljik yaklaşımla, Yarışmalar “**Kent Bütünü Planlama Yarışmaları**” başlığı altında planlama tarihimizin önemli bir aşamasını tüm meslektaşlarımız için geçmişin deneyiminden yararlanmasında ve bir bilgi birikimi oluşturmaya yardımcı olmasını amaçlayarak derledik. İleride bu çabaların daha da derinleştirilerek; yarışma projeleri, proje raporları, jüri raporları, kolokyum tutanakları ile birlikte değerlendirilmesinin, sayısal ortama aktarılmasının ve ciddi bir veri tabanı oluşturulmasının mesleki alanın gelişmesi, şehircilik ve planlama tarihi açısından son derece önemli olduğu açıktır. TMMOB Şehir Plancıları Odası’nın da bu anlamda önemli bir görev ve sorumluluğu bulunduğunu düşünüyoruz.

İkinci temel amaç ise “**Kentsel Tasarım Yarışmalarının**” çeşitli boyutlarıyla tartışılmasıdır. Yarışmalar, kentlerde kalitenin ve estetiğin aranmasında ve nitelikli yaşam çevreleri yaratılmasında önemli bir bilinç oluşturmaktadır. Yarışma sürecinde sergiler, kolokyumlar yanında projelerin mesleki yayınlarda (Planlama dergisinde özellikle 2005 yılından bu yana) ayrıntılı olarak yayınlanması planlama ve tasarım kültürüne önemli kazanımlar sağlayacaktır. Ancak TMMOB Şehir Plancıları Odası henüz yarışmalar yolu ile ortaya çıkacak bu kazanımları tartışmaya açamamıştır. Son yıllarda yapılan yarışma sergileri ve kolokyumlarında ve sonrasında çeşitli yarışmalar için de ciddi tartışmalar yapılamamıştır.

Planlama Dergisi’nin 2001/4 sayısında Kadıköy Yarışmasının yayınlanması ile yarışmaların derlenerek meslektaşlar ile paylaşılması açısından önemli bir başlangıç olmuştur. Bu çabalar 2005/3 sayısı sonrasında yoğunlaşarak 2005-2010 yılları arasında 30 kentsel tasarım yarışmasının (21’i yarışmalar başlığı altında yayınlanmış ve 2 tanesi de yayınlanma aşamasında olup, toplam) 23’ü planlama dergisinde yayınlanarak meslek camiası ile paylaşılmıştır. Bu paylaşım sadece görsel imajlar ile değil, planlama ve tasarım ilkeleri, jüri raporları ile birlikte bir bütün olarak yapılmıştır. Böyle bir çaba kişiye bağlı olarak yürütülmüş, ancak bu birikim ne Oda bünyesinde yer alan Kentsel Tasarım Komisyonunda ne de başka bir platformda tartışılmamıştır. Özellikle bu bölümde yarışmalarda aldıkları ödüller ile isimlerini duyuran ve pratiğin içinde olan meslektaşlarımızdan kentsel tasarım yarışmalarının amaçları, süreci ve sonuçları üzerine görüş ve eleştirilerini yazmaları istenmiş ve bu tartışmanın başlangıcının yapılması amaçlanmıştır.

Bu dosya konusunun hazırlanmasında yarışmalardaki tüm tarafları yarışma sürecine ilişkin önerileri ve eleştirilerine yer vermeye çalışıldı. Bu sayıda disiplinlerarası çalışma, yarışma süreci, uygulamaları, meslek odalarının yarışmalara bakışı gibi pek çok açılımın tartışılması amaçlandı.

Planlama Dergisi’nde daha önce kentsel tasarım kavramını tartışmak üzere yayınlanan sayıları da bulunmaktadır. Özellikle kentsel tasarım kavramını meslek camiası içinde yaymak, meslektaşlarımızı bilinçlendirmek için editörlüğünü Ali Vardar’ın yaptığı “Kentsel Tasarım” ile Olgu Çalışkan’ın yaptığı “Kenti Tasarlamak” konulu Planlama Dergileri önemli bir işlev görmüştür. Ancak bu çabaların yarışmaların tematik dağılımına göre derinleştirilerek yarışma projeleri, proje raporları, jüri raporları, kolokyum tutanakları ile birlikte değerlendirilmesi ve ciddi bir veri tabanı oluşturulması mesleki alanın gelişmesi, şehircilik ve planlama tarihi açısından son derece önemlidir. Yarışmalar, Avrupa Ülkelerinde ve özellikle de Fransa’da, **bir proje kültürü oluşmasına** ve **yeni kavramların** doğmasına neden olmuştur. Bu nedenle Meslek Odaları arası rekabetçilikten çok eşgüdüm ve işbirliği ile bu kültür ve yeni kavramlar planlama ve tasarım gündemine gelmelidir.

Bu dosya sayısının hazırlanmasında birkaç yazarın dışında amaçladığımız yaygın katkıyı sağladığımızı düşünmekteyiz. Dosyada ağırlık noktası şehircilik camiasının yarışmalar konusundaki ilgisizliğinin ve sahipsizliğinin ortadan kaldırılmasıdır. Ayrıca 50. sayıya ulaşan Planlama Dergisi’nin bu açılımın sağlanmasına hizmet edecek derinlikte bir katkıyı bir araya getirmesinin simgesel bir anlamı da bu-

lanmaktadır. Planlama Dergisi'nin iki cilt ve dört sayıdan oluşacak Yarışmalar Dosyası sonrasında yarışmalar ve sonuçlarının şehircilik gündeminde gerekli yeri bulacağı umut edilmektedir.

Yarışmalar 1: Kent Planlama Yarışmaları

Savaş Zafer Şahin, "İktidar, Meşruiyet, Planlama ve Kentsel Tasarım Yarışmaları İlişkisi: Araçsallıktan Platformluğa Uzanan Bir Yol" başlıklı yazısında yarışmaların kentsel alanda kamusalılığın oluşumuna katkılarını iktidar, meşruiyet ve yarışmaların tarihsel süreçteki etkileşimi kapsamında açıklayarak iktidarın meşrulaştırılması sürecinde kentsel planlama ve tasarım yarışmaları ele almaktadır. Bu çerçevede yirminci yüzyılda yarışmaların izlediği seyir planlama kuramına da atıfla ele alınmış, daha sonra da Türkiye özelinde bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Takip eden yazıda Cânâ Bilsel, "Türkiye'de Şehircilik Yarışmalarının İlk Otuz yılı (1927-1957): Cumhuriyet'in Kent İnşasında Uluslararası Deneyimi" başlığı altında Ankara, İstanbul ve İzmir kenti planlarını elde etmek amacıyla açılan ve Batı'da dönemin önde gelen şehircilerinin ülkemiz kentleşme sürecine katılmalarını sağlayan yarışmaları ele almaktadır.

İlhan Gülgeç ise 30 yıllık İller Bankası deneyimini kişisel belgeleri ve anılarıyla İller Bankası'nın İmar Planlama Yarışmalarına ilişkin kısa notlar ile açıklamaktadır.

Ahmet Uzel, ülkemiz kentlerinde İmar Planı elde etme yöntemleri içinde yarışmaların nasıl yer aldığına ilişkin bir değerlendirmeyi, yarışmaların açıldığı dönemle birlikte ele almakta ve aynı zamanda bir dönemin çok kısa olarak yarışmalar bağlamında özetini sunmaktadır.

Baran İdil, Planlama ve Kentsel Tasarım Yarışmalarını yarım asırlık yarışma hatıraları ve deneyimi çerçevesinde ele almakta ve kentsel tasarımın kapsam, içerik ve özelliğine dair düşüncelerini paylaşmaktadır.

Yalçın Memlük ve Oya Memlük, Cumhuriyet tarihinde bazı önemli yarışmaları ve bu yarışmalarla ilgili belgelere dayalı "çelişme ve çekişmeleri" ortaya koymakta, bunun sonucunda ise günümüzde gelinen noktayı belirginleştirmektedir.

Turgay Ateş, Planlı Plansızlık Ortamında Şehircilik Yarışmaları'nda 1980'li yılları bir tarihi kırılma noktası olarak ele almakta ve Türk şehir plancılığında yarışmaların yerini tartışmaktadır.

Gülşen Özaydın ve diğerleri, Türkiye'de 1950-1980 Döneminde değişen kent olgusundaki araçlardan biri olan planlama yarışmalarını; ekonomik-politik bir perspektifle kurumlar, olaylar ve ölçekler üzerinden açıklamaya çalışmaktadır.

Ayça Bilsel ve Güven Bilsel ise, ülkemizde 1960'lardan 70'lerin sonlarına dek tamamı İller Bankası Genel Müdürlüğü'nce ön çalışmaları yapılarak yarışmaya açılan "Kent Bütünü Planlamaları"nın konu edildiği yazılarında planlama ve tasarım yarışmaları, tarihsel gelişme sürecinde yarışma şartnameleri, yarışma süreçleri, jüri değerlendirmesi gibi birçok konuyu kendi deneyimleri aracılığıyla paylaşmaktadır.

Ömer H. Kırıl, İller Bankası'na özellikle 1965 – 1973 döneminde şehir bütünü ölçeğinde çıkartılan planlama yarışmalarının şehir planlama meslek alanındaki etkilerini, şehir imar planlama yarışmalarının tarihsel gelişimi, şehir planlama eğitiminin etkileri, yarışmalar ve müellif yeterliliklerini düzenleyen mevzuatın gelişimi gibi boyutlara da referanslar vererek irdelemektedir.

Planlama Dergisi'nde gelenekselleşen "Yarışmalar" bölümünde ise Mehmet Nazım Özer, ilk olarak Yarışmalar Dizini ile ülkemizde yapılan kent bütünü yarışmalarına ilişkin görsel bilgilerin konulduğu bir hatırlatma girişi yer almaktadır. Burada Gaziantep ve İzmit kıyı kesimi yarışmalarına ilişkin olarak Müzeyyen Can ile Orhan Kuntay'ın yazıları yer almaktadır.

Yarışmalar bölümünün diğer kısmında ise iki nostaljik yarışma yer almaktadır. Bunların ilkinde Mehmet Çubuk, 1969 yılında elde edilen Side ve Çevresi Turistik Düzenleme Projesini; turizm ve koruma

planlaması gibi bazı konularda Türkiye’de ‘ilk’ler oluşturan bir projenin sonuçlarını ve ülkemizde kıyı kullanımına ilişkin bazı ilkelerin üretilmesinde örnek-model olarak ele alınmasına ilişkin değerlendirilmesi sunulmaktadır. İkincisinde ise İller Bankası’na 1970 yılında açılmış olan “İzmit Kenti İmar Planı Yarışması”na ait projeleri, jüri raporu ve İlhan Tekeli’nin “İzmit Şehri İmar Planı Yarışmasının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Not” başlıklı görüş ve eleştiri raporu ile bir dönemin imar planlama yarışmasını birlikte inceleme ve anlama olanağı sağlanması amacıyla sizlerle paylaşılmıştır. Safranbolu Çevre Düzeni Eskiz Yarışması jüri raporu ve projeleri de paylaşılmaktadır. İzmit yarışmalarına ilişkin bilgi ve belgeleri bizlerle paylaşan İlhan Gülgeç’e teşekkürlerimizi sunarız.

Yarışmalar 2: Kentsel Tasarım Yarışmaları”

Tolga Ünlü, kentsel tasarımın temel tartışma alanı olan kentsel mekanın biçimlendirilmesi ve temel amaç olan kentsel mekanın niteliğinin artırılması ekseninde, ülkede özellikle son yıllarda gündemde önemli yer edinen kentsel tasarım yarışmalarının dayandığı temel ilkeleri ve kökenlerini ele almaktadır. Kentsel Mekanın Niteliği, Yeni Bir Kent Mofolojisi Arayışı Ve Kentsel Tasarım Yarışmaları başlıklı yazıda Türkiye kentlerinde kentsel mekanın biçimlendirilmesi sürecinde karşılaşılan sorunlar ile birlikte çözüm olanakları tartışılarak, kentsel tasarım yarışmalarının yeni bir kent morfolojisinin gelişmesine sağlayabilecekleri olası katkılar üzerinde durulmaktadır.

Mehmet Çubuk, uzun yıllar görev yaptığı ve Mimar Sinan Üniversitesinde öncülük ettiği Kentsel Tasarım Bilgi Şölenleri ve Eğitimi ile ilgili deneyimlerini paylaşırken, Kentsel Tasarım kavramının anlamını dünyadaki yaklaşımları da dikkate alarak sorgulamaktadır.

Yarışma sürecinin temel aktörü olan ve süreçten en çok etkilenenemeği geçen yarışmacılardır.

Yarışmacılar Gözüyle Yarışmalar

Ervin Garip ve S. Banu Garip, kentsel tasarım proje Yarışmaları sürecine dahil oldukları 2001 yılından başlayarak on senelik bir dönem içerisinde, proje yarışmalarında hızlı gerçekleşen değişimlerin hem bir parçası, hem de tanığı olarak elde ettikleri deneyimleri ortaya koymaktadırlar.

Sertaç Erten ve Devrim Çimen ise “Türkiye’de Kentsel Tasarım Yarışmalarının Proje Olarak Uygulanma(ma) Süreçlerini”, önündeki engeller veya destekleyici faktörleri kapsamında incelemektedirler. Yazarlar, kentsel tasarım yarışmalarında elde ettikleri deneyim ve bilgiler doğrultusunda kentsel yarışmaların genel bir değerlendirmesini de yapmaktadırlar.

Özgür Bingöl, kentsel tasarım ve planlama yarışmaları düzleminde kalarak son dönemde yurt dışında verilen bazı ürünler üzerinden kentsel mekân stratejileri ve kentsel dönüşüm modellerini tartışmaktadır.

Kemal Özgür ve B. Oğuz Ayoğlu yarışmalar sürecine ekip çalışmasının ve yarışma ekibi olarak deneyimlerini aktararak katkıda bulunmaktadırlar.

Hüseyin Kahvecioğlu, Kent, Kentsel Tasarım, Yarışma üçlüsünü kentlerin geleceğine dair düşünce üretmenin disiplinlerarası olduğunu ve iyi bir kentsel çevre oluşturma ve kentlerin geleceği üzerine düşünce ve karar üretme adına düşüncelerini paylaşmaktadır.

Deniz Aslan, Türkiye’de Yarışma Ortamına Dair denemesinde, yarışma sürecinin temel aktörleri olan yarışmacı ve jüri üyeleri üzerinden eleştirel bir çerçeve sunmaktadır.

Proje Yarışmaları Sürecine Eleştirel Bir Bakış başlıklı yazısı ile Oktan Nalbantoğlu proje yarışmaları sürecini baştan sona irdelemekte, kritik etmekte ve önerilerde bulunmaktadır.

Sefa Erdal, mimari ve kentsel proje yarışmalarının uygulanamamasının nedenlerini ortaya koyarken yeni yöntemler üzerinde düşünülmesini istemektedir.

H. Cengiz Türksoy, İzmir Liman Gerisi Uluslararası Kentsel Tasarım Fikir Yarışma koordinatörü olarak yarışma süreci sonrasında yaşanan gelişmeleri bizlerle paylaşmaktadır.

Ülkemizde özellikle son yıllarda artan sayıda öğrenci yarışması düzenlenmektedir. Bu örneklerden biri olan Eko-Kent Tasarım Ulusal Proje Fikir Yarışması yaşanabilir ve yaşatılabilir bir çevre oluşturulması temasını öğrencilere aşılması açısından önemlidir. Yarışma sürecine ilişkin olarak Hulagü Kaplan ve Özge Erçoşkun genel bilgiler vermektedir.

Öğrenci Gözüyle Yarışmalar Bölümünü ise şehircilik eğitiminde elde ettikleri bilgi birikimini yarışma düzeyinde ortaya koyan iki genç gruba ayırdık. Seranit firması tarafından düzenlenen “Merdivenli Sokaklar Kentsel Tasarım Yarışması”nda birinci ödülü kazanan Sadun Serhan Savaşoğlu ve Mehmet Burak Soykurum ile Birleşmiş Milletler tarafından organize edilen “Kadın Dostu Mekanlar” yarışmasında mansiyon alan Altan Kiremitçi ve Damla Özdemir yarışma projeleri ve yarışma sürecine ilişkin düşüncelerini bizlerle paylaştılar.

Yarışmaların aktörleri arasında hiç kuşkusuz Meslek Odalarının ayrı bir yeri bulunmaktadır. **Meslek Odaları Gözüyle Yarışmalar** bölümünde ise şehir plancılarının yarışmalara bakışını Oda Başkanı Necati Uyar “Kentsel Mekanın Üretilmesinde Yarışmaların Önemi”ni, Mimarlar Odası adına Hasan Topal “Yarışma ile Buluşma” adlı yazısıyla düşüncelerini ifade ederken, Peyzaj Mimarları Odası’nın Yarışmalara Bakışı’nı Oda Başkanı Oğuz Yılmaz aktarmıştır.

Özellikle Avrupa ve Amerika’da, son yıllarda ise Asya’da, yarışmalar; mimarlık ve planlama tarihine önemli açılımlar ve akımlar oluşturmuştur. Bu nedenle yurtdışında ülkelerin yarışmalara bakışı ve yarışma sürecinin bizleri yönlendirebilecek bir takım ipuçları vereceğini düşünüyoruz. Uzun yıllar Almanya’da Hamburg Belediyesi’nde şehir plancısı olarak çalışan ve ayrıca ülkemizdeki yarışmalarda çeşitli dereceler alan Ali Vardar, Almanya’da Kent Planlama Yarışmalarını; Emrah Söylemez, “Doğudan Yükselen Yarışma Işığı” başlığı ile Güney Kore Tasarım Yarışmalarını, akademik kariyerini Amerikada yapan Burcu Özdu ABD’de Kentsel Tasarım Yarışma Süreçlerini, Avustralya Örneğinde Kentsel Tasarım Proje Yarışmaları ve AILA Victoria Bölgesi Proje Yarışması (2008) Deneyimini Adnan Kaplan, “Avrupa’nın Sorunlu Kentsel Alanlarına Yönelik Çözüm Arayışları: EUROPAN ve Türkiye’nin EUROPAN Deneyimi” ise Derya Yazman tarafından anlatılmaktadır.

“Yarışmalar” bölümünde ise Mehmet Nazım Özer, ilk olarak Planlama Dergisinde yayınlanan Kentsel Tasarım Yarışmalarına ilişkin bir Dizin hazırlamış ve **İzmit Sahili Peyzaj ve Kentsel Tasarım Proje Yarışma projelerini derlemiştir.**

Yarışmalar konulu bu dosyanın hazırlanmasında bizlerle anılarını ve görüşlerini paylaşan tüm yazarlara içten teşekkürlerimizi sunarız.

Yazıların gözden geçirilmesinde başta Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Arş. Gör. Açalıya Alphan’a, Emrah Söylemez’e ve Yrd. Doç. Dr. Murat Yıldız’a, sayının grafik ve sayfa tasarımını hazırlamanın ötesinde eleştirileri ve önerileri ile yol gösteren Gürbüz Fehim’e teşekkür ederiz.

Planlama Dergisinin 50. ve 51. sayıları Kent Planlama Yarışmaları ve Kentsel Tasarım Yarışmaları olarak şehircilik gündemimize girebilmesi ve bu sayıda bulunan yazıları ilgiyle okuyabilmeniz umuduyla...

Mehmet Nazım ÖZER
Savaş Zafer ŞAHİN

İktidar, Meşruiyet, Planlama ve Kentsel Tasarım Yarışmaları İlişkisi: Araçsallıktan Platformluğa Uzanan Bir Yol

Savaş Zafer Şahin

Giriş

Dişarıdan bakıldığında, planlama ve kentsel tasarım yarışmaları belediyelerin gündeme gelmek için kullandıkları halkla ilişkiler çalışmalarının bir parçası, az çaba ve kaynakla çokça tasarım alternatifi üretmenin bir yolu, teknokratların bilgi ve görgülerini artırmanın bir aracı, profesyonelleşmiş bir dünyada amatör ruhla yaratıcı ürünler elde etme teşebbüsünün görünen hali ya da bunların tümü ve daha fazlası olarak kabul edilebilirler. Yarışma sürecinde de raportörlük, mevzuata uygunluk, şartname nitelikleri, jürinin kompozisyonu, verilen ödüller, katılımcı sayısı, ödenmeyen jüri ücretleri gibi yüzlerce ayrıntı tartışma konusu olabilir. Tüm bu ayrıntılar aslında çok önemli iki kavramla bağlantılı olarak tartışılmalı hale gelmektedir ki bunlar iktidar ve meşruiyettir. Planlama ve kentsel tasarım yarışmaları bir yandan kurulu düzenin nesnel olduğuna inanılan bir yöntemle meşrulaştırılmasını sağlarlarken, bir yandan da iktidarın çerçevesini belirlediği kararların fizik-

sel görünürlüğüne olası kısıtlar. Planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının tarihsel süreçte iktidar ve meşruiyet kavramları ile nasıl ilişkilendiğini anlamak içinse bir kamusal alan olarak kentin ve kent içerisindeki kamusal alanların nasıl ve hangi yöntemlerle şekillendiklerini incelemek kaçınılmaz olmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca kentsel mekânı oluşturan kamusal niteliğe sahip alanların ve bir üst kamusal ifade olarak kentlerin şekillendirilmesinde birçok yöntem denendi. İçeriği, amaçları, iktidar yapısı ve hâkim sınıflarla ilişkisi her ne olursa olsun bu yöntemlerin her biri geçen zaman içerisinde kendisini gerçekleştiren iktidar yapısından ya da biçimlendirmek üzere kullanıldıkları kentsel mekândan bağımsız nitelikler kazanmaya başladılar. Bürokratik yapıların içerisindeki teknokratlar meslek odaları etrafında örgütlenerek kendi mesleki etik ve ilkelerini belirlemeye çalıştılar (McLeod, 1983). Kentsel mekânı şekillendirmeye çalışan devlet kurumlarının emrinde çalışan mimar, mühendis ve plan-

Şehir Plancısı
Yrd. Doç. Dr.
Atılım Üniversitesi,
Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi
Bölümü

PLANLAMA
2010/3-4

cılar bir yerde kapitalist sistem içerisinde görece özerkliğe sahip olduğu düşünülen bürokratik yapılarda “görece özerklik içinde görece özerk” bir alan oluşturduklarını (Ward, 1998). “Atanmış” olma niteliklerini korudukları müddetçe de bu konularını sürdürdüler. Ancak, neo-liberalizmin hâkimiyetindeki yirminci yüzyıl sonunda ve yirmi birinci yüzyıl başlarında bu niteliklerini saldırıya uğrar buldular. Son yıllarda Türkiye benzeri ülkelerde mimar, mühendis ve planlıların karşı karşıya kaldıkları kamuda iş güvencesini kaybetme sürecinin bu sürecin bir yansıması olduğu söylenebilir.

Teknokratların ve kurulu bürokratik yapıların belirginleştiği ulus devletlerin ortaya çıkmasına koşut olarak belirginleşen diğer bir yöntem de taşeronlaşmadır. Ulus devletlerin genel çerçevelerini belirledikleri ulusal ve kentsel gelişme içerisinde, kentsel mekânı şekillendirmek üzere, sıklıkla, kendi kendinin işvereni olan ya da şirketleşen mimar, mühendis ve planlılar devlet kurumlarının taşeronları olarak kentsel mekânı şekillendirme görevini üstlendiler. Serbest piyasa mantığı ile örgütlenecekleri, rekabet, karlılık dürtüleri ile hareket edecekleri öngörülen, zaman içerisinde kentsel yapıyı oluşturmak üzere var olan sermaye kesimleri ile eklemlenen, hatta kendileri bu tür bir sermaye alanı yaratan bu kesimler zaman içerisinde tekelleri bir işveren olan devletin talebi doğrultusunda iş üreten, doğal tekelci olan düzenlenmiş piyasalar haline geldiler (Jessop, 2002). Bu tür bir piyasa doğal olarak zaman içerisinde tüm mesleki alanların etik ve ilkelerinin biçimlenme sürecini etkileyen, üni ulus-devlet sınırlarını aşan ürün ve simgeler üreten aşkın ve gizemleştirilmiş bir sermaye alanına dönüştü. Örneğin yüzlerce kişi çalıştıran ünlü Amerikalı, İngiliz ve Kanadalı mimarlık firmalarının gerçektü Dubai kentsel projelerinde ya da Pekin Olimpiyatları gibi küresel organizasyonlara ev sahipliği yapan tesislerde ortaya koydukları çabalar bu sürecin bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Acuto, 2010).

Ancak, her iki yöntem de iktidarı elinde tutan hâkim sınıfsal yapılar için sorunlu sonuçlar doğurmaktadır. Bir kamu görevlisi olarak mimar, mühendis ve planlı kentsel mekâna ilişkin yaratı ve tasarımlarını oluştururken sorunlu bir süreçten geçmektedir. Her şeyden önce kamu görevlisi devletin ve iktidarın belirlediği kısıtların içeri-

sinde kalarak nadiren özgür yaratıcılığın örneklerini ortaya koyabilir. Bunu yapabildiği durumlarda dahi ortada önemli bir meşruiyet sorunsalı bulunmaktadır. Bir kamu görevlisi olarak mimar, mühendis ya da planlı yaratıcısının devletin buyurduğu, iktidarın biçimlendirdiği ve araçsal bir ürün olmadığını anlatmakta zorlanır. Bu durumun tersi de geçerlidir. Devlet ve iktidar nadiren emrinde çalışan mimar, mühendis ve planlının ürettiklerini sahiplenir. Özgür bir yaratıcı deneyimin sonuçları ancak iktidarın ve kitlelerin popüler siyasal eğilimlerinin istekleri ile örtüştüğü oranda sahiplenilir. Bu ise çoğunlukla totaliter rejimlerde ortaya çıkan bir durumdur. Hitler Almanya’ında devlet ve bir mimar olarak Albert Speer’in ilişkisi (Jascot, 1996) bu anlamda ele alınabilir. Oysaki demokratik rejimlerde hem bürokrasi hem de iktidarı elinde tutan kesimler için bu anlamda kamu görevlilerinin yaratılarını sahiplenmek bir siyasal risk olarak kabul edilme eğilimindedir.

Kamu görevlisi olan mimar, mühendis ve planlıların çoğunlukla orta sınıf değer ve ideallerine sahip olmaları, yaratılarında nadiren de olsa radikalleşme eğiliminde olabilmeleri bu eğilimi güçlendirmektedir. Tüm bunların üzerine yirminci yüzyılın başından itibaren devletin küçülmesi, topluma ve kentsel alana müdahalesinin azaltılması gerekliliğinin vazgeçilmez bir doğru olarak sunulmaya başlanması bu meşruiyet sorunsalını hem kamu görevlisi hem de iktidar açısından sorunlu hale getirmiştir. Devlet düzenleme rolüne geri çekilmiş, kentsel alanın şekillendirilmesinde taşeronlaşma eğilimi artmış, kamu görevlileri olan mimar, mühendis ve planlılar bu sürecin sekreteryası ya da ihale raporörleri haline gelmişlerdir. Yaratım ve üretim sürecinden soyutlanan kamu görevlileri için gelişen ve değişen dünya koşullarını izlemek, teknolojik dönüşüme ayak uydurmak da zorlaşmaktadır. Artık kamu görevlilerinin özgür iradeleri ile yaratıcı tasarımlar ortaya koymaları geçmişte kalmış bir pratik halini almıştır.

Bu dönüşüm bir piyasa olarak mimarlık, mühendislik ve planlama alanını da derinden etkilemiştir. Taşeronlaşma ile birlikte piyasa derinleşmiş, aktörlerin sayısı artmıştır. Daha büyük firmalar oluşmaya başlamış, karlılık güdüsünün etkisiyle yaratım sürecinin ve ürünlerinin standartlaşması, kitleselleşmesi süreci ortaya çıkmış, nicelik niteliğinin önüne geçmeye başlamıştır. Siyasal talepler

doğrultusunda şekillenen üretim sürecinde üretimin kısa sürede yapılmasına, gözle görünür ürünlerin çabucak ortaya çıkmasına ilişkin talepler genel olarak yapıli çevrenin oluşumunda harcanan sürenin çok azında yaratıcılığa yer bırakmaktadır. Tasarımda popüler kabuller ve siyasal talepler radikal tasarım ürünlerinin ortaya çıkmasının önüne geçmektedir. Kapitalist sistemde zaman içerisinde azalan karlar da ortaya çıkan ürünlerin çeşitliliğini azaltmakta, tasarımda işveren olan devletin kamusalılık yaratma işlevi göz ardı edilebilmektedir.

Bu tür bir sürecin temel sorunu doğal bir tekel olan devlet ile piyasa arasındaki ilişkide görülmektedir. Yaratıcılığa ilişkin meşruiyetin devlet dışında bir alanda oluştuğu mimarlık, mühendislik ve planlama mesleklerinde işin kime yaptırılacağına ilişkin seçim sıkıntılı bir süreç dönüşmektedir. Yaratıcı kapasitenin ölçümünün subjektifliği bu tür iş verme ve ihale süreçlerinin salt maliyet ve kapasite hesapları ile yönlendirilmesi sonuçlarını doğurmaktadır. Ancak, kamusal nitelik taşıyan kentsel mekânın şekillendirilmesi görevinin bir serbest piyasa firmasına verilmesi bu anlamda çok sorunlu bir alan yaratmaktadır. Özünde kamusal bir görevi yerine getiren, ancak kamusal kısıtlara tabi olmayan bir aktörün tasarım ve uygulama süreci kimi zaman kamu vicdanını yaralayan yolsuzluk ve yozlaşma olaylarının yaşanmasını beraberinde getirmektedir. En başta toplumsal algı bu tür bir kamusal görevin bir özel aktöre verilmesini doğrudan bir kollamacılık ilişkisi olarak algılama eğilimindedir. İktidarı elinde tutan hâkim sınıfların sermaye içerisinde kendisine yakın sermaye kesimleri ile bu tür ilişkileri kurma eğiliminde olması bu algıyı güçlendirmektedir. Dahası, kentsel mekânı şekillendirme görevini alan özel aktörün açtığı görece serbest hareket alanının, bu alanı kullanamayan kamusal aktörlerle işbirliği içerisinde kentsel ranttan faydalanmak için oluşturulacak işbirliği ve himaye faaliyetlerine kaynaklık etmesi de bu algıda etkilidir (Şahin, 2007). Ancak, burada toplumsal tavrın da çelişkili olduğunu ve toplumda var olan her tür kollamacı ilişkinin doğasını yansıttığını da unutmamak gerekir. Kentsel mekânı şekillendirme süreci sonucunda oluşan kentsel rant değişen siyasal iktidarlara birlikte farklı serbest piyasa aktörlerince aynı amaçla kullanılabilir. Yine de sonuçta, kentsel mekânı şekillen-

dirmede taşeronlaşmanın da iktidarı elinde tutan hâkim sınıflar için meşruiyeti güç sağlanan bir uygulama olduğunu belirtmek gerekmektedir. Siyasal iktidarın ilke ve değerlerini doğrudan yansıttığı düşünülen ya da bu etki altında düşük profilli yaratılar ortaya koyan çabaların bu anlamda siyasal sorgulamaya her zaman tabi olabilecekleri açıktır. Bu süreçlerde yaratıcılıkları tüm dünya tarafından kabul edilen mimar ve plancıların kullanımı bile kuşku ile karşılanabilmektedir. Örneğin yakın zamanda İstanbul'da proje üretmesi için davet edilen ünlü mimar Zaha Hadid ve önerileri Türkiye kamuoyunda kuşku ve eleştiriler ile karşılanmış, çeşitli tartışmalar yaşanmıştır (Schumacher, 2009).

Her iki yöntemin de meşruiyet sorunları ile karşılaştığı açıktır. Bu sorunların temelinde ise kentsel alanın şekillendirilmesindeki temel demokratik meşruiyet meselesinin yattığı söylenebilir. Modernite ile birlikte demokratik toplumlarda farklı meşruiyet alanları ortaya çıkmıştır. Daha önceden teolojik bir çatı altında toplanan siyasal, bilimsel ve estetik meşruiyet alanları sekülerleşme ile birlikte birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrışmanın mutlak değil görece bir ayrışma olduğu söylenebilse de ayrışmanın toplumsal alanda farklı düzenleme alanları yarattığı da açıktır. Bilimsel meşruiyet üniversitenin odağında bulunduğu bilimsel üretim alanında, estetik meşruiyet ise yüksek kültür ile kitle kültürünün kesiştiği sorunlu bir alanda kurulmaktadır. Siyasal meşruiyet ise etik tercihlerin tutarlılığı bağlamında oluşmaktadır (Tekeli, 2006). Ancak, aralarındaki ayrışma her bir alanın tek başına toplumsallaşmasını ve kamusalılığa katkıda bulunmasını zorlaştırmaktadır. Siyasal meşruiyet sahipleri kendilerine bilimsel ve estetik olarak da meşruiyet atfederken, bilimsel ve estetik meşruiyet sahipleri toplumsal alanda meşruiyeti sağlamakta zorlanmaktadır. Her üç meşruiyet alanının sorunlarını giderecek, üçlü bir meşruiyeti mümkün kılacak ve kendi varlığı ile meşru kabul edilecek bir yöntemin özellikle kentsel alanın şekillendirilmesinde araçsallaştırılması gerekmektedir.

İşte yarışma kavramı ve süreci tam da bu noktada anlam kazanmaktadır. Kamu görevlileri ya da piyasa aktörleri olarak mimar ve plancıların hem siyasal iktidarın arzu ettikleri değerler çerçevesinde üretimde bulunabilmeleri, hem de kendi içerisinde gizemli bir biçimde de olsa meşruiyeti

sağlanmış bir alan yaratılabilmesi için yarışma süreci önem kazanmaktadır. Bu anlamıyla yarışmalar tarihsel süreçte ortaya çıkmış, hem iktidarı elinde tutanlar hem de karşıtları için birçok anlam yüklenen ve beklentilerin yoğunlaştığı yöntemsel bir yenilik olarak kabul edilebilir. Ancak, yarışmaların bu beklentiye koşut olarak kazandıkları anlamlar ve uğradıkları anlam kaymaları çok farklı unsurlar tarafından belirlenmektedir.

Her şeyden önce yarışmalar ve yarışma süreci siyasal iktidarın, bürokrasinin, piyasa aktörlerinin ve popüler beklentilerin keşişiminde yer almaları sebebiyle iktidarın fiziksel yapı çevreye yansımaları adına çelişkili, sorunlu hatta yer yer çatışmalı araçlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bir yandan kamusal aktörlerin etkileri yarışmaları belli mesleki etik kurallar çerçevesinde gerçekleşmeye zorlarken bir yandan da yarışma sonuçlarının yarattığı dönüşüm alanı piyasa aktörlerinin ilgisini çekmektedir. Ancak, çelişkiler daha çok yarışmaların kendi içlerinde ve içsel örgütlenmelerinde gerçekleşmektedir. Özellikle son yıllarda küresel organizasyonlar çerçevesinde gerçekleştirilen yarışmaların hemen sonrasında başlayan ve yarışmalara yüklenen anlam sebebiyle ciddi bir muhalefetle karşılaşmayan büyük dönüşüm ve yeniden yapılanma projeleri buna örnek olarak gösterilebilirler. Bunda siyasal muhalefetin ve farklı meslek alanlarının yarışmaları muhalif, radikal ve marjinal fikirlerin yansımalarını bulabilecekleri birer tartışma ortamı, birer savunma mevzisi olarak görmeleri de etkili olmaktadır, yarışmaların meşruiyetini sağlamada katkı sağlamaktadır. Bu bakış açısıyla özellikle son yıllarda Türkiye’de meslek örgütlenmelerinin ve meslek odalarının bu tür bir görüşü yansıtır açıklamalarda bulunmaları çarpıcıdır¹.

Açıktır ki yarışmaların kentsel alanda kamusal alanın oluşumuna katkılarının hakkıyla incelenebilmesi için iktidar, meşruiyet ve yarışmaların tarihsel süreçteki etkileşiminin ayrıca ele alınması gerekmektedir. Bu ele alış bir yanı sıra yarış-

maları ortaya çıkaran, araçsallaştıran ve anlamını belirleyen yapı ve süreçleri diğer yanı sıra da yarışmaların içsel süreçlerini ve yarışmaların sonrasını birlikte ele almayı gerektirmektedir. Bu yazı bu çerçevede iktidarın meşrulaştırılması sürecinde kentsel planlama ve tasarım yarışmalarını ele almayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede yirminci yüzyılda yarışmaların izlediği seyir planlama kuramına da atıfla ele alınacak, daha sonra da Türkiye özelinde bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır².

Yirminci Yüzyıl Öncesinde Yarışmalar ve İktidar

Yaratıcı tasarımların iktidarı elinde tutanlar tarafından farklı amaçlarla kullanılması ve yaptırılmasının insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. İktidarla yaratım süreci arasındaki en eski ilişki türü bu sebeple himayecilikdir. Türü çeşitli sebeplerle sanatsal yaratılara sahip olmak ya da yaptırmak isteyen refah ve iktidar sahipleri sanatçı ve zanaatçıları koruyup kollamış, karşılığında kendi istedikleri eserlerin üretilmesini mümkün kılmışlardır (Preziosi, 2009). Bu süreçte kimi zaman yarışma diyebileceğimiz pratiklerin de ortaya çıktıkları görülmüştür. Ancak, bu tür pratiklerin modern zamanlardaki yarışma süreçleri ile farkını ortaya koymak gerekmektedir³. Bu amaçla yirminci yüzyıl öncesi yarışma pratiklerinin ortaya çıkışını ve iktidarla ilişkilerini ortaya koymak önemli görünmektedir.

Yarışmaların tarih içindeki örnekleri dikkate alındığında sanıldığından çok daha eskilere gitmek gerekmektedir. Nitekim De Haan ve Haagsma (1988:9) ile Chupin (2010), M.Ö. 448 yılında Antik Yunan’da görülen bir yarışma örneğine dikkat çekmektedirler. Pers Savaşlarının ardından Atina Konseyi Akropolis’te bir savaş anıtı dikmek ister. Birkaç sanatçı çağırılarak tasarımlarını ortaya koymaları istenir. Sanatçıların tasarımları on gün kadar sergilenir ve sonuçta Atinalı

1 TMMOB Mimarlar Odası son yıllarda belli alanların yarışmaya açılması için ciddi çaba harcamaktadır. Özellikle Ulucanlar Cezaevinde Mimarlar Odasının fikir öncülüğünde yapılan ancak sonrasında bazı tartışmalara konu olan yarışma bu tür bir süreçte örnek olarak gösterilebilir.

2 Bu yazı çerçevesinde yarışmaların teknik özellikleri ve bu anlamda yaşanan sorunlardan çok yarışmaların unsurlarının iktidarla ilişkiler açısından önemi ele alınacaktır. Bununla birlikte yarışmaların teknik unsurlarının kapsamlı biçimde ele alınmasının gelecekte iktidarın kurulumunda yarışmaların rolünü değerlendirmeye önemli katkılarda bulunacağı düşünülmektedir.

3 Bu yazı çerçevesinde ele alınan yarışma pratikleri teknokratlardan oluşan bir bürokratik yapının, kapitalist hizmet üretim sürecinin ve devletin odak olduğu iktidar ilişkilerinin baskın olduğu yirminci yüzyılı anlamaya çalışmaktadır.

yurttaşlar en beğendikleri eseri oylayarak anıt seçerler. De Haan ve Haagsma'ya göre Atina Konseyi uzun yıllar kalacak, fiziksel varlığı ile simgeleşecek anıt, tapınak gibi kamusal bir yapının tasarımında bu yöntemi kullanarak kendisini olası eleştirilere karşı korumuştur. Antik Yunan'da bile yarışmaların meşruiyetle ilişkisi belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ancak, yarışma benzeri uygulamaların neredeyse tümünde, yarışma ölçeği bir kentin bütünü ya da büyükçe bir parçası olsa da, yarışmaların birer mimarlık yarışması olması vurgulanması gereken önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Kent planlamasının ve kentlerin modern ulus-devletlerin oluşumundan sonra evrilerek geliştiği düşünülürse bu tür bir gözlemin yarışma-iktidar ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Tarihin uzunca bir bölümünde mimarlık ve güzel sanatların diğer alanları kolaylıkla birbirinden ayırlamayacak bir bütünün parçaları olarak görülmüşler, bu uğraş ile ilgilenenler ise oldukça sınırlı ve şanslı bir gurup insandan oluşmuştur. Fiziksel mekânın şekillendirilmesine ilişkin yaygın eğitim kurumlarının ve mesleki birliklerin yokluğunda bu uğraşlarla ilgilenenler feodal düzende derebeylerin ya da Avrupa'nın ortaçağ sonrasında beliren kent devletlerindeki kentsoyluların istekleri doğrultusunda tasarımlar yapan ve bunları uygulayan yarı zanaatkâr kimseler olarak ortaya çıktılar(Chupin, 2010). Mesleki örgütlenmenin yerine sermaye sahiplerinin himayesinde güzel sanatlarla ve mimarlıkla uğraşanların katıldığı yarışmalarla günümüz yarışmaları arasında ciddi bir tarihsel farklılık olduğu bu anlamda gözlerden kaçmamalıdır.

Bu durum aslında yarışmalar tarihinin biraz da güvensizlik ve kötü ünle anılır olmasının da bir açıklaması olarak ele alınabilir. Mesleki örgütlenmelerin bir anayasal düzen altında garanti altına alınmadığı bir ortamda ağırlıklı olarak iktidar sahiplerinin tercihleri ile şekillenen mimarlık yarışmaları sıkıntılı süreçler ve sonuçlar üretmiştir. De Haan ve Haagsma (1988:10) 17. Yüzyılda Lovuven Sarayı'nın tamamlanması için yaşanan yarışma sürecinde Fransız mimarlarla İtalyan mimarlar arasında yaşanan çekişmeyi bu tür bir olaya örnek olarak gösterir. Bu tür olaylar za-

manla daha yirminci yüzyıla gelinmeden yarışmaların çekişme, çatışma ve tartışmalı kararlarla birlikte anılmasına sebep olmuştur. Bu durumda daha iki yüzyıl öncesinden tartışılmaya başlanan yarışma yönteminin nasıl olup da süreklilik gösterdiğini anlamak önem kazanmaktadır⁴.

Onsekizinci yüzyıla doğru gelindiğinde yarışmaların sayısında şaşırtıcı bir artış görülmeye başlamıştır. Özellikle Viktorya Dönemi Birleşik Krallığı, sömürgeleri ve yeni kurulan Amerika Birleşik Devletlerinde bazı yıllar yüzden fazla yarışmanın açıldığı görülmektedir. Bu kadar fazla yarışmanın açılması yarışma yöntem ve pratikleri açısından da çeşitliliğin artması sonucunu doğurmuştur. Yarışmalar daha çok kamusal yapıların tasarımlarının elde edilmesi amacıyla açılmakla birlikte, farklı aktörlerin yarışma sürecine girmeye başladığı, yarışmalara yüklenen anlamın ve yarışmaların araçsallaştırılmasının değiştiği görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Birleşik Krallıkta 1174'te yanan Canterbury Katedralinin restorasyonu için tasarımcıların çağırılması, 1419'da İtalya'da Floransa Katedralinin Kubbesi için açılan yarışma ve New York Kentinde "Tesisat ve Hijyen Mühendisliği Dergisi" tarafından sosyal konut tasarımı standartlarının belirlenmesi için açılan yarışma verilebilir. Bu yarışmalar, o güne kadarki yarışmalardan farklı olarak bir yapının planını elde etmek için değil yapı standartlarını ve fikirleri belirlemek için açıldığından De Haan ve Haagsma (1988:10) tarafından fikir yarışması olarak adlandırılmıştır. Nihai sonucun yarışma sonucunda elde edilmesi birçok pratik soruna yarıttığından zamanla fikir yarışmalarının sayısı da artmıştır. Yirminci yüzyıldaki yarışmalarda fikir yarışmalarının önemli bir payı olması bunun sonucudur.

Yirminci yüzyıla yaklaşırken daha sık karşılaşılan diğer iki yarışma türü ise öğrenci ve araştırma yarışmalarıdır. Bu bağlamda Prix de Rome yarışması önemli bir örnek olup "Prix" ifadesi bugün de öğrenci yarışmalarının ifadelerinden birisi olarak birçok ülkede kullanılmaktadır⁵. Prix de Rome Paris Güzel Sanatlar Akademisi tarafından ondokuzuncu yüzyılda başlatılan bir yarışma olup kazananlar Roma'da öğrenim görmek için verilen bir bursla ödüllendiriliyordu.

4 Yarışmaya bir yöntem olarak yüklenen anlamın değişimi ile ilgili olduğu düşünülen bu konu bu yazı içerisinde yarışmaların yirminci yüzyıldaki seyri incelenirken ele alınacaktır.

5 Örneğin Archiprix bu anlamda önemli bir örnek olarak ele alınabilir.

Feodal düzende derebeyi ile zanaatkâr arasındaki ilişki üzerine oturan yarışma anlayışından ondokuzuncu yüzyıldaki yarışma patlamasında kadar geçen zamandaki değişim ve farklılaşmayı anlamak için iktidar ilişkilerinde, bilimsel yöntemde, mühendislik alanında gerçekleşen farklılaşmayı ve aydınlanma sürecini gözden geçirmek kaçınılmazdır. Bu farklı ama birbirinin içine geçmiş alanlardaki karmaşık ilişkiler ağı bir yandan planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının ortaya çıkmasına sebep olurken, diğer yandan da yarışmalara ilişkin birikim ve deneyimin artması yarışmaların yeniden anlamlandırılması ve yarışmalara atfedilen anlamın yeniden kurgulanması için yeni olanaklar ve fırsatlar yaratmaktaydı.

İktidar ilişkileri ve iktidarın estetik alanını araçsallaştırma süreci onaltıncı yüzyıldan itibaren yapısal değişikliklere uğramaya başladı. Mutlakıyetçi monarşilerin ortaya çıkması ile birlikte kent devletlerinin ve aristokrasinin egemenliğindeki iktidar yapısı yerini merkeziyetçi bir devlet yapısına bıraktı. Merkeziyetçi devlet yapısının kent devletleri üzerinde bir üst yönetim mekanizması oluştururken bir yandan da ulus devletini altyapısını kurması anayurt, vatan, ülke kavramlarının yerleşmesi için estetik alanın yeni değerlerle kurgulanmasını da gerekli kıldı (Bozdoğan, 2002). Bu süreçte yarışmalar hem kent devletleri üzerinde yeni bir merkeziyetçi ölçeği meşrulaştırmak için yapılan simgesel yatırımların meşrulaştırılması için, hem de mimarlar ve sanatçılarla merkezi yönetim arasında kollamacı ilişkilerin kurulması için yeni bir araç olarak ortaya çıktı. Yarışmaların ölçeğinin kent aşırı hale gelmesi, merkeziyetçi mutlakıyetlerin kentleri dönüştürmek üzere kent parçaları ölçeğinde de yarışmaları düzenlemesine sebep oldu. Artık onyedinci ve onsekizinci yüzyıllardan itibaren yarışmaların sadece tek yapı ölçeğinde olmaktan çıktığı, kent merkezleri ve saray komplekslerini de içerdiği bu anlamda çarpıcı bir veri olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, yarışmaların hala birer mimarlık yarışması olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.

Mutlakıyetçi monarşilerin egemenliğindeki onaltıncı ve onyedinci yüzyıllardaki en önemli gelişme mesleki örgütlenmelerin ortaya çıkması, bu örgütlenmelerin mesleki eğitim pratiği ile iç içe geçmesidir. Mimarlık alanı söz konusu olduğunda cılız loncalar biçiminde daha önce de var olan örgütlenmelerin mesleki etik temelinde ve

yarı aristokratik bir nitelik kazanan yeni örgütlenmelere dönüştüğü görülmektedir. Özellikle “kraliyet” sıfatı ile nitelenen bu örgütlenmeler hem yarışmaların standartlarının belirlenmesinde, yarışma deneyimlerinin arşivlenmesinde ve takibinde hem de yarışmalara ilişkin süreçlerdeki uygulama bilgisinin öğretiminde önemli roller üstlenmeye başladılar. Bu mesleki örgütlenmeler aynı zamanda yarışmalara ilişkin algının kurulduğu ve yaygınlaştırıldığı önemli kurumsal yapılar niteliğini de taşıyordu. Yarışmaların belli başlı mimarların tanınması ve daha sonrasında bireysel iş alabilme potansiyellerinin artması anlamında önemli olduğu bir dönemde bu tür rekabetler mesleki örgütlenmelerin içerisine de doğaldır ki sızıyordu.

Mesleki örgütlenmedeki bu gelişme başka bir alanın, mühendislik alanının gelişimine koşut gerçekleşmiştir. Onsekizinci yüzyıla gelindiğinde buhar ve elektrik gibi yeni enerji formlarının kullanılmaya başlanması, çelik üretiminin artması ve kamu yapılarında çelik kullanılmaya başlanması mühendisliği mimarlık alanı ile kaçınılmaz biçimde iç içe geçirmiştir. Bu iç içelik bir yanıla yarışmaların aynı zamanda birer mühendislik yarışması olması sonucunu da doğurmuştur. 1889’da Paris’te düzenlenen Dünya Fuarı sebebiyle yapılan yarışmada birinci daha önceden bellidir: Gustave Eiffel. Yarışmanın temel amacı Eiffel’in kulesinin nasıl ve nereye yerleştirileceğini belirlemektir. Bir mimarlık eseri olduğu kadar mühendislikte de çığır açan bir eserin bu durumu mühendisliğin ve teknolojinin yarışmalarda yerini almaya başladığını da göstermektedir.

Yarışmalar üzerinde etkili olmaya başlayan diğer bir gelişme düşünsel alanda yaşanmaktadır. Bir yandan Hobbes ve Locke’un devlet ile ilgili tartışmaları, diğer yandan Rousseau’nun, Comte ve Durkheim’in topluma ilişkin kavramlaştırmaları aydınlanma ve Fransız Devrimi sonrasında insanın geleceğine ilişkin farklı bir dönemin kapılarını açmaktadır. Bu dönemin temel niteliği daha önceleri dinsel ve mitolojik kökenli estetik ürünlerin yerlerini hümanist bir anlayışa bırakmasıdır. Belirlenmiş bir evrendeki konumunu kabul eden insandan, konumunu kendi belirlediği bir evrene doğru yol alan insan anlayışına geçiş iktidar sahiplerinin estetik anlayışı ile tasarımcıların estetik anlayışları arasında çarpıcı farklılıkların oluşmasına sebep olmuştur.

Doğrudan yarışmalar sonucunda ortaya çıkmaları da ütopyacı düşünürlerin ortaya koydukları kent modelleri yarışmalar üzerinde çarpıcı etkiler yaratmışlardır. İnsanın yalnızca fiziksel mekânı değil, eşitlik-adalet-özgürlük ekseninde kendi yaşamını yeniden kurgulayabileceğini, tabuları sorgulayabileceğini ve toplumsal düzenin alternatiflerini önerebileceğini göstermeye çalışan Fourier, Robert Owen gibi ütopyacıların modelleri kentsel yaşamda kamusal olanın yalnızca mimarlık eserleri, anıtlar ve tapınaklar değil aynı zamanda kentin kendisi olabileceğini de göstermiştir (Akkoyunlu Ertan, 2004). Ütopyacı düşünürlerin bir kısmının ürettiği tasarım ve düşüncelerin zamanla kitaplar ve Dünya Fuarı gibi araçlarla yaygınlaşması kent planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının da sayısının artmasına sebep oldu. Aslında bu artış bir yandan da kentlerde, üç ayrı gücün, ulus devlet, sömürgeleşme ve sanayi devriminin yarattığı iktisadi farklılaşmanın ve kentleşme sürecinin de kesişimine koşut olarak ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu gelişmelerin arka planında aydınlanma düşüncesinin bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Din, iktidar, estetik ve bilim alanlarının yavaş da olsa birbirlerinden farklı ve ayrı alanlar oluşturmaları iktidar ve estetik arasındaki ilişkiyi meşruiyet temelinde dönüştürmektedir. Ulus devletlerin tarih sahnesine çıktıkları dönemden itibaren bu sebeple estetiğin kent soyluluk ya da aristokrasi değerlerinden belli ölçüde beslenen bir ulus kimliği ve yurttaşlık bilinci üzerine kurulmaya başlandığı görülmektedir (Mac Laughlin, 2001). Bu değerlerin öncelenmesi, bu amaçla ortaya çıkan ulus devlet düzeninin kent devletlere dayatılması kentsel mekânın farklı bir kamusal anlayışı ile dönüştürülmesini getirmiştir. Bu dönüşüm bazen kentin kendisi tarafından yaygınlaşan değerler çerçevesinde gerçekleştirilirken kimi zaman da ulus devletin kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Ulus devletin iktidar yapısı özellikle onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllarda kentlere ilişkin yarışmaların artmasını gerekli kılmıştır. Burada başkentlik kavramının özel bir yerinin olduğu da ifade edilmelidir. Ulus devletin simgesi olarak bir kentin yoktan var edilmesi fikri ulus devletle koşut olarak belirginleşmiştir. Buna yönelik olarak ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren başkentlere ilişkin yarışmaların açılması bu açıdan ulus devletleşme sürecinin

kent ve planlama yarışmalarını içselleştirdiğinin de bir göstergesidir. Bu anlamda yarışmaları etkileyen bir diğer önemli süreç ideolojilerin ve yansımaları olan fiziksel mekân kurgularının belirginleşmesidir. Bir yandan yarışmaları düzenleyen devletin beklentisi ulus devletin ideolojisini yerleştirmek olurken, yarışmalara katılan mimarlar ulus sınırları aşan ideoloji ve değerlerden etkilenmektedir.

Chupin (2010) bu anlamda Fransız Devriminin başka birçok şeyin yanında yarışmalar için de önemli bir kırılma noktası olduğunu altını çizmektedir. Yarışmaları “birer demokratik süreç” olarak adlandıran Chupin, modern ve demokratik yarışma pratiğinin Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıktığını iddia etmektedir. Werner Szambien adlı bir sanat tarihçisinin çalışmalarını alıntılıyan Chupin’e göre Fransız Devrimi ile birlikte kamusal projelerin temel amacı “kamu yararı” olarak tanımlanmış ve anayasal düzende estetik ve demokratik gerekliliklerin yerine gelmesi için şeffaf ve adil bir sürecin izlenmesi ilkesini yürürlüğe girmiştir. Szambien Fransız Devrimi’nin hemen sonrasında 1794 Baharı itibariyle yirmi beş ayrı yarışma sonucunda 200 kadari mimari eser olan toplam 480 eserin gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Bu eserler siyasetçiler, sanatçılar ve bürokratlardan oluşan iki büyük jüri önünde değerlendirilmektedir. Jürinin niteliği bile bu kırılma noktasının niteliğini ortaya koyar gibidir.

Chupin ayrıca, aynı yıllarda oluşturulan bir ansiklopedi girişinin de bu dönüşümü yansıttığı düşüncesindedir. Antoine Quatremere de Quincy’nin 1788’le 1820 yılları arasında mimarlık makaleleri yazdığı Yöntem Ansiklopedisinde “yarışma” teriminin yerini aldığı görülmektedir. Quincy’nin “yarışma kurumu” üzerine yazdıkları çok manidardır. Quincy yarışmaların temel amacını “sanatçıları koruyucularının cahilce kibirlere aşılamasından korumak” olarak tanımlamaktadır. Quincy’nin bu tanımı içerisinde belirtilen tasarımcı ile devlet ya da iktidar sahipleri arasındaki ilişki, yükselen mesleki örgütlenme ve aydınlanma felsefesi sonucunda tasarım sürecine atfedilen artan önemi yansıtmaktadır. Quincy yarışmaların sanatçıların kendileri tarafından yürütülmesi gerektiğini de şu şekilde ifade etmektedir:

“Yarışmanın asıl amacı kamu yapılarından sorumlu sanatçıları seçme gücünü cahillerin elinden almak ve entrikanın yeteneğe ait olan işi gasp etmesini önlemektir. Dolayısıyla bir yandan sanatçılar entrika çevirmemeli, diğer yandan da cahiller seçememelidirler: eğer sanatçılar yargılar ya da kendilerini jüri olarak atarlarsa entrikalar yeniden ortaya çıkar, ama eğer kendileri yargılmaz ya da kendi jürilerini atamazlarsa cehaletin işlerin gidişatını yeniden etkilediğini görebiliriz.⁶”

Chupin Quincy tarafından ifade edilen bu açmazın modern yarışmaların tamamında karşımıza çıkan bir durum olmasının yarışmalara ilişkin olgunlaşma sürecinin bir yansıması olduğunu ifade etmektedir. Gerçekten de yirminci yüzyıla gelindiğinde yarışmaların jürilerinin nasıl atandığı meselesi önemli bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır⁷.

Ulus devletlerin tarih sahnesine çıkmasının ardından sanayileşme ve kentleşme iktidar ve yarışmalar arasındaki ilişkiyi geri dönülmez biçimde yeniden tanımlamıştır. Önceleri görece durağan kentlerin demografik ve sosyo-ekonomik yapıları yapısal dönüşümlere uğramaya başlamıştır. Bu dönüşüm yarışmaları da etkiler. Sadece başkentler değil, sömürgelerin liman kentleri, erken sanayileşen kentler ile işlevleri farklılaşan kentler yarışmalarla yeniden yapılandırılmaya çalışılırlar. Bu yeniden yapılanma sürecinde etkili olan iki etken Ebenezer Howard’ın bahçeşehir modeli ile “sağlıklı kentler” yaklaşımıdır. Artık yarışmalar otomobil ve yüksek yapı mekânı gibi mühendislik gelişmelerini içeren, kentlerin daha insanca ve yaşanabilir hale getirilmesi için bir araç olarak algılandığı birer süreç haline gelmeye başlamıştır. Ancak, burada iktidarın yarışmalarla olan ilişkisinin de giderek farklılaştığının altının çizilmesi gerekir. Sanayi toplumunda giderek büyüyen işçi sınıfının yaşam koşullarının kötülüğü karşısında yarışmaların bir yerde halkla ilişkiler çalışması ya da kentlerde beklenmeyen sosyal patlamaları engellemenin bir yolu olarak da benimsendiği görülmektedir.

Burada, yirminci yüzyılda yarışmaların izlediği seyri ele almadan önce ortaya konması gereken

son bir nokta mimarlık yarışmalarının değişen niteliği ile ilgilidir. Onsekizinci yüzyıldan itibaren kent planlama ve kentsel tasarım yarışmaları mimarlık yarışmalarından ayrılmaya başlamışlarsa da başka önemli bir gelişme olmaya başlar. Mimarlık ürünlerinin soyut kavram ve ideolojilerden beslenmeye başlaması tasarım sürecinde “bağlam mimarlığı”nın ortaya çıkmasına sebep olur. Bağlam mimarlığı tasarlanan şey her ne olursa olsun genel bir toplumsal kavramlaştırmanın tasarım sürecine dâhil edilmesini içermektedir. Yirminci yüzyıl başlarındaki kent planlama yarışmalarının fiziksel formun mükemmelliğine odaklanması söz konusu olduğu kadar tek yapı ölçeğindeki yarışmaların da içinde buldukları kenti ve mekânsal yapıyı dikkate alan tasarımlar oluşturmaları söz konusu olmaktadır. Bu bakış açısıyla aslında yirminci yüzyıldan itibaren tüm mimarlık yarışmalarının temelde birer kentsel tasarım yarışması olduklarını iddia etmek olası görünmektedir.

Bu anlamda kent planlama yarışmalarının yirminci yüzyıl boyunca gelişimini, iktidarla ilişkilerini incelemek için mimarlık ve kent planlama yarışmalarının giderek karmaşıklaşan kavramlaştırılmalarını ve ürünlerini de dikkate almak gerekmektedir. Bir sonraki bölümde kent planlama yarışmalarının altın çağı olarak adlandırılacak yirminci yüzyıl ve sonrasında gelen yirmi birinci yüzyıl yarışmaları bu karmaşıklaşan ilişkiler ağı bağlamında ele alınacaktır.

Yirminci Yüzyıl: Kent Yarışmalarının Altın Çağı

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren mimarlık ve kent planlama yarışmalarının sayısı artmış, yarışmalar tarihte belki de ilk kez devlet aygıtındaki teknokratlar ve serbest mimarlara iş ısmarlanması yöntemleri dışında alternatif bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Yarışmaların bu süreçte üç temel alanda önemli işlevinin olduğu görülmektedir. Birinci olarak ondokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başında liberal düşüncenin tarihinde en güçlü olduğu zamanlarda serbest piyasa güçlerinin görkemlerini ifade etmek için açılan mimarlık ve kentsel tasarım ya-

6 Chupin (2010) tarafından Quincy’den alıntılanmıştır.

7 Yazının ilerleyen kısımlarında bu sorunlara iktidar ilişkileri bağlamında değinilecektir.

rişmalarının kıta Avrupa'sında ve başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Anglo-Sakson geleneğinde güçlü bir damar oluşturduğu görülmektedir. Mühendislik teknolojisinin geldiği aşamanın da katkısıyla gökdelenlerin, otomobili dikkate alan ulaşım planlarının ve sermayenin hâkimiyetini hissettiren tasarım unsurlarının görünür hale geldiği bu yarışmalarda kimi zaman sivil toplum örgütlerinin, kimi zaman farklı sermaye guruplarının, kimi zaman da mesleki örgütlenmelerin etkili olduğu görülmektedir. Liberalizmin doruk noktasında iktidar ile yarışmaların ilişkisi bir tür karlılık ilişkisi etrafında şekillenmektedir. Güçlü sermaye guruplarının iktisadi güçlerini ifade edecek tasarımları yarışmalar yoluyla elde etmeye çalışmalarında farklı amaçlar göze çarpmaktadır. Yarışmalar sermayenin kendi iç ilişkilerinin kurulmasında yeni bir araç niteliğine bürünürken, farklı ve yaratıcı tasarımların düşük maliyetlerle elde edilmesi de amaçlar arasındadır. 1920 ve 30'ların Amerika Birleşik Devletlerindeki mimarlık eserlerinin eski Yunan ve Roma tanrılarının izlerini taşıyan tasarımlarında biraz da serbest piyasanın yüceltilmesinin etkisi görülmektedir.

İkinci olarak kıta Avrupa'sında geç sanayileşme, ulus-devletleşme ve sosyalist akımların ideolojik etkisiyle birlikte ortaya çıkan yarışmalar ele alınabilir. Orta Avrupa, Baltık ve Balkanlarda ortaya çıkan gelişmeler bir yandan geçmiş değerlerin modernist bir anlayışla yeniden kurulmalarını içeren simgelerin üretilmelerini getirirken bir yandan da Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde yaşanan kentleşme sorunları modernist yaklaşımların ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Yirminci yüzyıl başlarında kıta Avrupasının yarışmalarla ilgili deneyimi ütopyacı yaklaşımların, bahçeşehir yaklaşımının, sosyalist düşüncenin ve devletin izlerini taşımaktadır. Yarışmalar daha çok devlet ve kent yönetimlerinin devingen siyasal ortamda kendi meşruiyetlerini sağlamak için kullandıkları birer araç niteliğindedir. İdeolojik olarak ütopyacı düşüncenin temsil ettiği yenilikçi düşünceler liberal ve neo-muhafazakâr düşüncelerin temsil ettiği geçmişi yeniden ihya etme yaklaşımları ile çatışmaktadır. Bu çatışma aslında devleti ele geçirmek isteyen hegemonik düşüncelerin de bir yansımasıdır. Bu süreçte yarışmalar kimi zaman statükonun korunması işlevini de gördüler. Chupin (2010), 1927 yılında Ce-

nevre'de gerçekleştirilen ünlü "Palais des Nations" yarışmasını bu anlamda örnek göstermektedir. Yarışmada Jürinin ultra-muhafazakâr bir projeyi birinci seçmesi karşısında yarışmacılardan Le Corbusier yarışmayı protesto etmiştir. Chupin'e göre Le Corbusier yarışma dışında birinci olmayı başarmış, yarışmaların ve jüri sürecinin ideolojik içeriğine ilişkin günümüze kadar gelen bitmek bilmeyen bir tartışma başlamıştır.

Planlama ve kentsel tasarım yarışmaları açısından üçüncü ve belki de en önemli dönüşüm süreci bağımsızlığı elde eden eski sömürge ve koloni ülkeleri ile Avrupa dışında kurulan yeni ulus-devletlerde görülmektedir. Yeni oluşan uluslarda ulus-devletin bir simgesi olarak inşa edilen başkentler ve kentsel kamusal mekânlar planlama yarışmaları adına yeni bir soluk getirmiştir. Ulus-devlet iktidarını kuran kadroların bu tür bir süreçte cumhuriyet, demokrasi, eşitlik ve özgürlük gibi değerleri savunurken mekânda yaptıkları değişiklikleri meşrulaştırmak için kullandıkları temel araçlardan birisi yarışmalardır. Ancak, yarışmalarda çok temel bir çelişki görünür hale gelmektedir. Yarışmalarda yeni kurulan ulus-devletlerin kendi mimarlık gelenekleri mi etkin olacaktır, yoksa uluslar arası üne sahip yabancı tasarımcılar mı? Bu anlamda neredeyse her ulus-devlet deneyimi kendine özgü bir yarışma deneyimini beraberinde getirmiştir. Kimi zaman ulusal mimarlık deneyiminin yarışmalarda etkin olmasını sağlayacak yarışmalar tercih edilirken kimi zaman da batı mimarlık deneyiminin aktörleri öne çıkmıştır. Hangi deneyim olursa olsun mimarlık tarihçilerinin üzerinde uzlaştıkları konu yirminci yüzyıl başlarında kurulan ulus-devletlerin araçsallaştırdıkları planlama ve mimarlık yarışmalarının, yarışmaların ve mimarlık kültürünün uluslararasılaşması ve geçişkenliği için çok önemli bir rol üstlendiğidir (Ayataç, 2007). Bu süreçte Dünyanın dört bir yanında planlama yarışmaları açılmıştır. Bu yarışmaların en önde gelenlerinden ikisi Avustralya'nın ulusal başkenti Canberra için açılan yarışma ile genç Türkiye Cumhuriyetinin Başkenti Ankara'nın Planlanması için açılan yarışmadır (Tankut 1993).

Yirminci yüzyıl başındaki bu tür başkentlerin planlanmasında yarışma yönteminin tercih edilmesinde birçok unsur etkili olmuştur. Her şeyden önce yeni kurulan bu ulus devletlerde ne kamu bürokrasisi yeterli sayıda teknokratı barındırabi-

lecek olgunluktadır ne de planlama ve tasarım alanına ilişkin piyasa yeterince gelişkindir. Bunlar bir yana, başkentlik işlevini kadim başkentlerden yeni kurulan başkentlere taşıyan ulus devlet kadroları bu tercihlerini meşrulaştırmak, yapılacak yatırım ve ortaya konacak eserlerle ulus-devlet ideallerini simgeleştirecek bir başkent oluşturmak zorunluluğundaydılar. Bu zorunluluk bir yandan ulusal kaynakların ciddi bir kısmının başkentlik yatırımlarına kaydırılmasını, bir yandan da başkentlik için yaratıcı ve geçerliliği herkes tarafından kabul edilen simgelerin üretilmesini gerektirmekteydi. Ulus devlet başkentinin planlanması yarışmasında tüm bu unsurların yanı sıra ulus-devlet ideolojisinin kökleri ve yarışma deneyimi de etkili olmuştur. Örneğin Avrupa öykünmeciliğine dayanan yaklaşık yüz elli yıllık bir modernleşme macerasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyetinin Başkenti Ankara'nın planlanması için açılan yarışma uluslararası nitelikte, Avrupalı mimarların katıldığı davetli bir yarışmadır. Davetlilerin seçiminden yarışma projelerinin değerlendirilmesine kadar birçok konuda sistematik bir yaklaşımdan uzak ve el yordamıyla hareket edildiği görülmektedir. Bu durum sadece Ankara'ya özgü de değildir. Sharp (1988:182), Avustralya'nın ulusal başkenti Canberra örneğinde, yapılan yarışma sonrasında yarışma yöntemine, seçim sürecine ve seçim ölçütlerine ilişkin uzun tartışmaların yaşandığını ve Canberra yarışmasının yarışmalar yazınına sorunlu yarışmalardan birisi olarak geçtiğini ifade etmiştir. Yine Sharp, yüzyılın başındaki yarışmaların birçoğuna ait araştırma ve bilginin de yetersizliğini vurgulamaktadır ki bu durum bile ortada kurumsallaşmış bir yaklaşımın bulunmadığını göstermektedir. Gordon (2006)'da yirminci yüzyılda başkentlerin planlanması sorununun hem pratikte hem de kuramda ciddi meşruiyet ve iktidar çelişkileri barındırdığına işaret etmiştir.

Bu dönemde dikkate alınması gereken diğer bir unsur planlama yarışmalarının hala birer mimarlık yarışması türü olarak algılanmasıdır. Şehircilik alanı içerisinde bir bağımsız "kent planlama" alanının henüz yetkin bir şekilde ortaya çıkması ve sosyal bilimlerde bir "kent çalışmaları alanı"nın oluşmaması bunda etkili olmakla birlikte yarışma geleneğinin de aslında bir mimarlık alanı geleneği olması da bu durumun oluşmasında etkili olmuştur. Planlama yarışma-

ları mimarlar arasında gerçekleşen yarışmalar olduklarından kent planlamanın çok disiplinli doğası yarışmalara yansımamaktadır. Planlama yarışmaları planlama ekipleri arasındaki yarışmalar olarak değil de mimarlar arasındaki yarışmalar olarak algılandıklarından yarışmaların sağladığı meşruiyet de yeterli derinlikte değildir. Oysaki 1950'lerden sonra kent planlamanın bilimsel verilere dayanan sistematik bir süreç tasarımı olduğu kavrandıktan sonradır ki, yarışmaların iktidarla ilişkisi yeniden tanımlanmıştır. Planlama yarışmalarının tekil mimarlar tarafından üretilen fiziksel şemalar ve estetik ağırlıklı ürünler olarak algılanmasının diğer bir sonucu da yarışmalara atfedilen önemin çok kırılgan olmasına sebep olmuştur. Birer mimarlık yarışması olarak planlama yarışmaları yüzyılın başında toplumsal çalkantılara karşı kolay aşınan bir yöntem olarak görünmektedir. Nitekim 1930'larda çeşitli sebeplerden yarışmalar yerine işveren-mimar ilişkisine geri dönmüştür.

Yirminci yüzyılın başlarında, liberalizmin, serbest piyasanın ve ulus-devletlerin yükseliş çağında yarışmaların sayısı artmış ve yarışma deneyimi zenginleşmiş de bu süreç önce 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve ardından da İkinci Dünya Savaşı ile kesintiye uğramıştır. Ekonomik krizin devletçi ekonomik politikaları gündeme taşınması ve faşizmin yükselişe geçmesi ile birlikte yarışmaların yüzyıl başındaki hızlarını kaybettikleri görülmüştür. Ancak, bu hız kaybı kimi durumlarda kendisini yarışmaların sayısında azalma ile gösterirken kimi zaman da yarışmaların sayılarındaki artış ivmesinin düşüşü şeklinde göstermiştir. Topluma ve piyasaya devletçi yaklaşımların artmaya başladığı bu çalkantılı dönemde meşruiyet sorunsalı daha az etkili olduğundan teknokratlara proje ürettirmenin ya da piyasa eliyle proje ve plan ürettirmenin daha baskın olduğu bir süreç başlamıştır. Faşist yönetimlerde "liderin mimarı" kavramı gündeme gelirken yarışmalara yüklenen anlam da aşınmaya uğramaktadır. Bu tür bir dönemde ekonomik krizin yarışmalar üzerindeki etkisi çetrefil olmuştur. Kimi ülkelerde kaynak darboğazı harcanan kent sel kaynakların bir meşrulaştırma sürecinden geçmesini gerekli kıldığından mimarlık ve planlama yarışmaları konularını korurlarken kimi ülkelerde ise işlevsellik öne çıkmış, yarışmalar uzun ve pahalı birer süreç olarak algılanmışlardır.

Bu çalkantılı dönemin yeni oluşan ulus devletler için olumlu bir yanı olduğu da söylenebilir. Özellikle Avrupa'da daralan piyasa, mimarları iş üretebilecekleri yeni ülkelere yönlendirmiştir. Örneğin Alman, Avusturyalı ve İsviçreli mimarların 1930 ve 40'ların Türkiye'sinde neredeyse bir mimarlık geleneği oluşturacak düzeyde iş yapmaları, yarışmalara katılmaları ve yarışmaların açılmasına ön ayak olmaları bu kapsamda değerlendirilebilir⁸. Kendi tepkisini de oluşturan bu süreç merkez ülkelerde yarışmaların yıldızı sönerken çevre ülkelerde yarışmaların yıldızının parlamasına sebep olmuştur.

1930 ile 1950 arasındaki dönem sonuçları açısından yarışmaların 1950 sonrasında yepyeni bir çerçevede tanımlanmasını sağlamıştır. Bir yandan ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca gerçekleşen kentleşme deneyiminin kurumsallaştırılması ve eleştirilmesi çabaları Amerika Birleşik Devletlerindeki Chicago Okulunda Kent Sosyolojisi Alanının filizlenmesini sağlarken, diğer yandan da sağlıklı kentler ve bahçeşehir hareketi gibi yaklaşımların getirdiği kurallar ve uygulama bilgisi kent planlamanın bir disiplin olarak kurulmasını, başta İngiltere gibi ülkelerde kent planlamanın hukuk altyapısının kurulmasını sağlamıştır. Kent planlamanın ayrı bir alan olarak tanımlanması 1950'lerden sonra açılan planlama yarışmalarını, yarışmaların sürecini ve iktidarla ilişkilerini de derinden etkilemiştir.

1950'lerden 1980'lere kadar geçen dönemde planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının yapı ve sürecini etkileyen diğer bir unsur da tüm dünyada soğuk savaş ile birlikte planlı kapitalist ekonomi ve sosyalist model arasındaki karşıtlığı ortaya çıkmasıdır. Gelişmiş batı kapitalist ülkelerinin talep yönetimi politikalarına dayanan Keynezyen Refah Devleti uygulamalarına geçmesi ve sosyalist bloğun yaklaşımları bu anlamda etkili olmuştur. Refah devleti yaklaşımı sanayi üretiminin dikey olarak örgütlendiği bir toplumsal düzende kitlesel üretimin koşullarının sürekliliğini sağlayacak politikaları uygulamaya koymuştur. Özellikle banliyöleşme, çöküntüleşen kent merkezlerinin yeniden canlandırılması ve sosyal konutların üretilmesi için yapısal programlar ortaya konmuştur. Bu programların uygulanması sırasında planlamanın bir "sistem"

düzenleme süreci ve disiplinler arası bilimsel çaba olduğu kabulüne dayanan kapsamlı planlama pratikleri ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletlerinde ve Avrupa'da ortaya çıkan bu yaklaşımlar devletin bürokratik ve teknokratik çerçevesini genişletmiş, kamu politikaları yaklaşımı gelişmiştir (Ham ve Hill, 1984). Kent planlama ve kentsel tasarımın bir kurumsal siyasa süreci olarak algılandığı bu yıllarda yarışmalar varlıklarını korusalar da devlet eliyle planlanan ve yürütülen devasa kentsel programlarda piyasada var olan teknik uzmanlarla taşeron ilişkisi kurulması daha sık tercih edilen yol olarak belirlenmiştir. Bu tür bir dönemde yarışmaların varlığını önemli kılan gelişme kentleşme sürecinde ikinci konutların çoğalması, turizm, çevre hareketleri gibi sebeplerle yaratıcı düşünceye olan ihtiyaçtır. Sosyalist modelde ise kent planlama süreci bir işlevselleştirme ve standartlaştırma süreci olarak görüldüğünden (Keleş, 2005) kurumsallaşmış yarışma süreçlerine pek rastlanmamaktadır. Toplumda önemsenen sanatçı ve bilim adamlarının arasından çeşitli yöntemlerle seçimler yapılmışsa da bu seçim süreçlerinin bir yarışma ile eşdeğer tutulabilmesi mümkün görünmemektedir. Sonuçta 1980'lere kadar geçen bu dönemde kent planlama ve kentsel tasarım kendine özgü bir alana kavuşmuşsa da bu alan ağırlıklı olarak yarışmalar yoluyla değil teknokrasi ve piyasa işbirliği ile düzenlenen ve ürün verilen bir alan olarak görünmektedir.

1980'ler birçok anlamda olduğu gibi yarışmalar için de bir dönüm noktası olmuştur. 1970'lerin sonundaki dünya petrol krizleri sonrasında yaşanan ekonomik krizler refah devletinin sonunu getirmiş, neo-liberalizm bir ideoloji ve kamu politikaları yaklaşımı olarak gündeme gelmiştir. Neo-liberalizmin bir ideoloji olarak eşlikçisi siyasal, iktisadi, sosyal, kültürel bileşenler ile teknoloji ve kentsel mekânda yaşanan değişimler, yarışmaların bağlamını ve iktidarla olan ilişkilerini yeniden tanımlamıştır. Yarışmaların yeniden tanımlanması kentlere ilişkin yarışmalarda ölçek ve içerik değişmesine sebep olmuş, yarışmaların araçsal konumu kaymaya uğramıştır.

Her şeyden önce neo-liberal dönemde devletin yeniden tanımlanması ve post-modernizmin bir söylem olarak hâkimiyet kazanması yarışmalar

8 <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/trindex.htm>

için uygun ortam hazırlamıştır. Devletin kamusal alanın kendisi değil, kamusal alanı özel sektör ve sivil toplumla paylaşan aktörlerden birisi ve aynı zamanda toplumsal alana derinlemesine müdahalede bulunan değil, toplumsal alanı düzenleyen ve kolaylaştıran bir aktör olarak tanımlanması, kamusal alanların oluşturulması konusunda devletin rolünü azaltmıştır. Kamusal alanların ve kentlerin düzenlenmesinde piyasa mekanizması ve yarışmalar önem kazanmıştır. Yarışmaların artan öneminin arkasında devletin küçültülmesi söylemine paralel olarak ortaya çıkan meşruiyet krizi de önemli bir yer tutmaktadır. Post-modernist söylemin iddiasıyla bilimde ve sanatta büyük anlatıcıların ve araçsal bir akılcılığın yerine görelilik ve iletişimsel akılcılık geçmektedir. Müzakere ve ortak akıl söylemlerinin gerçekleştirilmesi için özellikle tasarım ve kentlerin planlanmasında ihtiyaç duyulan platform yarışmalar olarak görülmektedir. Bu yüzden, 1980 sonrası dönemde günümüze kadar tasarım alanındaki tüm muhalif düşüncelerin piyasa mekanizması ve taşeronlaşma karşısındaki en önemli savunusu mevzisi yarışmalar olmuştur.

Yarışmaların sayısının ve öneminin artmasının diğer bir önemli sebebi yerel yönetimlerin öne çıkması ve âdemi merkezileşmenin neo-liberalizm söylemi tarafından yüceltilmesidir. 1980'ler sonrasında merkezi hükümet tarafından yerel yönetimlere aktarılan kaynakların kesilmesi ile başlayan ve ilerleyen yıllarda küreselleşme söylemine koşut daha sık dile getirilmeye başlanan yerel yönetimlerin ve yerel siyasal alanın önem kazanması süreci yarışmaların birçok işlevle öne çıkmasına sebep olmuştur. Yarışmalar yerel yönetimler için birer halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyeti, yerele sermaye girişini hızlandıracak birer katalizör süreç, az kaynak harçayarak fazla tasarım seçeneği elde etmenin bir yolu ve siyasal olarak yapılması arzu edilen şeylerin meşruiyetinin sağlanabileceği kolay yönlendirilebilecek birer süreç olarak algılanabilmektedirler. Ancak, yarışmaları doğası gereği bu algıda yer alan unsurların gerçekleşmesi her zaman kolay olmamakta, ortaya iktidar açısında çelişkili ve sorunlu süreçler çıkabilmektedir. Bunun da arkasında son otuz yıllık dönemdeki küresel iktisadi dönüşümün yer aldığını belirtmek yanlış olmaz.

İktisadi alandaki temel dönüşüm önce dünyadaki sanayi üretiminin dikey üretim biçiminden yatay

ve esnek üretim biçimine geçiş yapması, ardından da önce kentlerde sanayisizleşmenin yaşanması ve nihai olarak da sanayi üretimi işlevinin emeğin ucuz olduğu Çin, Hindistan ve diğer gelişmekte olan ülkelere taşınmasıdır (Casstels, 2005). Özellikle gelişmiş batı kapitalist ülkelerinde ve 2000'li yıllarda birçok gelişmekte olan ülke kentlerinde sanayisizleşmenin yarattığı yoksulluk, işsizlik sorunları yaşanmaya başlamış, sanayi üretiminin yerine hizmet sektörü ikame edilmeye çalışılmıştır. Kapitalist sistemde tüketim ağırlıklı bir iktisadi yapıya geçişin kaçınılmaz bileşenleri olan ürün çeşitliliği, pazarlama ve satış stratejileri, reklam ve tanıtım sektörleri ile birlikte kentsel kamusal mekânların bu yeni dönüşüme uygun ve çekici bir biçimde dönüştürülmesi gerekmektedir. Tam da bu noktada mimarlık alanının dönüşümüne koşut olarak yarışmalar ve yarışmalar sonucunda ortaya çıkacak olan ürün çeşitliliği giderek daha fazla önem kazanmıştır.

Bu gelişmelere koşut olarak ortaya çıkan diğer bir süreç “yarışan” ve “rekabet eden” kentler yaklaşımını içermektedir. Küreselleşen sistemde ulus-aşırı yeni örgütlenmelerin ortaya çıkması ve yerel yönetimlerin öne çıkması ile birlikte ulus-devletin işlevi ve önemi farklılaşmaktadır. Bir “akışlar” dünyasına geçilirken artık dünyadaki iktisadi ve iktidar ilişkileri bir “dünya kentleri ağı” üzerinden kurulmaktadır. Bu savların temel iddiası artık küresel sistemin dünya kentlerinden oluşan bir ağ üzerinden işlediği yönündedir. Kentler bu ağa eklenemedikleri düzeyde küresel sistemin nimetlerinden faydalanabilmektedirler. Dünya kentleri ağına eklenememek için birbirleri ile rekabet eden, çoğunlukla iktisadi gerileme içerisinde olan kentlerin kullanabilecekleri en temel kaynaklar kültürel miras, turizm sektörü ve büyük çaplı etkinliklerdir. Kentler bir yerde gerçek ve kamusal yaşam alanları olmaktan çıkmakta, sinemasal tasarımın ve kurgunun kendisi haline gelmektedir (Gordon, 2010). Bu etkinlikler yoluyla kendini gösteren kentlerin küresel piyasadan orta ve uzun vadede sermaye çekebilecekleri öngörülmektedir. Böylesi bir ortamda kentler ve kent yönetimleri ölçeklerine göre farklı stratejiler izleyebilmektedirler. Metropoliten alanlar ve dünya kentleri uluslararası mimarlık piyasasının tanınmış simaları ile taşeron ilişkisi kurarak bu süreci yaşamayı tercih ederlerken (Schumacher, 2009), kaynak ve dene-

yim sıkıntısı yaşayan orta ve küçük ölçekli kentlerde yarışmalara önem vermektedirler. Ancak, sonuçta mimarlık yarışmalarının sayıları artarken ölçekleri yerele daha çok yaklaşmakta, hatta sorunlu ve zorlu bir alan olarak görülen uluslararası mimarlık ve planlama yarışmalarının sayıları azalmaktadır. Yarışmaların yerelleşmesi, yarışmalara ilişkin iktidar süreçlerini de daha karmaşıklaştırmaktadır. Bu karmaşıklaşma özellikle yarışmaların sonuçlarının uygulanması sorunlarında daha çok görünür hale gelmektedir. Yerel yönetimler artan sayıda yarışma açarak ulusal mimarlık ve planlama alanının akademik çevrelere ulaşabilmekte ve belli bir birikimin ortaya çıkmasını sağlayabilmektedir belki ama yerel iktidarla yarışma sonuçlarının ilişkisi çok sorunludur. Türkiye’de yerel seçimler öncesinde maket ve gösterimleri kullanılan ama uygulanmayan yarışma projeleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Son otuz yılda yaşanan ve yarışmalar üzerinde etkili olan diğer bir dönüşüm de planlama paradigmasında gerçekleşmiştir. Kapsamlı planlama paradigması yerini parçacı, strateji ve politikalara odaklanan, bir süreç tasarımı hedefleyen, iletişim ve katılımı yaşamsal gören hatta yer yer projecilikle eşdeğer tutulan bir planlama yelpazesine bırakmıştır (Tekeli, 2001). Planlama paradigmasındaki dönüşüm kentlerin büyük projeler, katılımcı müzakere süreçleri ve kent parçalarının planlanması söylem ve uygulamaları ile karşı karşıya bırakmıştır. Planlama paradigmasındaki dönüşüm kentlerin ve kentlerdeki kamusal alanların bütünsel planlama yaklaşımlarıyla değil, kentsel tasarım ölçeğinde ele alınmasına sebep olmuştur. Kentsel tasarım ölçeği yalnız planlama ölçeğinin değil mimarlık ölçeğinin de arakesitinde yer alan, yarışmaların ideal ölçeği haline gelmiştir. Kentsel tasarım ölçeği yerel değerlerin daha kolay yansıtılabilmesi adına da önemsenmektedir (Birol ve İnce Güney, 2007). Artık tüm dünyada açılan yarışmaların büyük bir kısmı kentsel tasarım yarışmalarıdır. Ancak, burada önemli bir sorun ortaya çıkmaktadır. Ölçeği kent parçası olan kentsel tasarım yarışmalarının kent ve mekânsal bütün içerisinde tematik olarak konumlandırılması çok güçleşmektedir. Bu konumlandırma güçlüğü son yıllarda “sürdürülebilir kalkınma”, “çevre”, “kültürel mirasın korun-

ması” gibi üst çerçevelerle ilişkilendirilerek çözülmeye çalışılmaktadır. Bu tür bir çözüm kentsel tasarım yarışmalarının bütünsel bir çerçeve ile ilişkilinmelerini sağlasa da tematik ve estetik ölçülere bağlanmayı zorlaştırmakta, yarışmaların sonuçlarını etkilemektedir. İktidar açısından bakıldığında kentsel tasarım yarışmalarındaki muğlâklık siyasal tabanla iletişim kurma açısından sorun yaratmaktadır. Yarışma ile elde edilen, ancak yarışma jürisi dışında kalan tasarım camiası ve siyasal taban tarafından anlamlandırılmakta güçlük çekilen yarışma projelerinin iktidar tarafından uygulanmaktan çekinilmesi bu durumun açık bir göstergesidir.

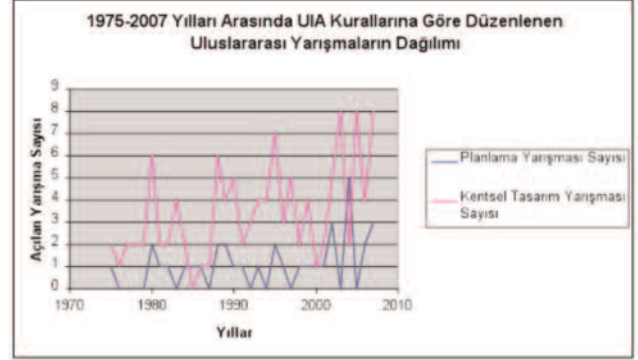
Yarışmalarla dolaylı da olsa ilgili diğer bir gelişme de teknoloji, özellikle de bilişim teknolojisi alanında yaşanan devrimle ilişkilidir. Gelişen teknoloji planlama ve tasarım alanına ilişkin bilginin üretim, çoğaltma, yayma ve saklanma sürecini inanılmaz ölçüde hızlandırmıştır (Tong ve Çağdaş, 2006). Tasarım sürecinde benzetim (simülasyon) teknolojilerinin gelişmesi geçmişteki tasarım sürecinin tersine, sanal bir tasarım evreninin oluşmasına sebep olmuştur. Bu evren salt tasarım alanına da ait değildir. Bir yanılla etkileşimli eğlence sektörü, bir yanılla pazarlama ve reklam sektörü ile ilişki halinde olan bu sanal tasarım evreni, tasarım ve planlama ürününün niteliğini de değiştirmiştir. Artık yaratılar ve tasarımlar “yaratıcı endüstri” olarak adlandırılan bir büyük iktisadi alanın parçası haline gelmiştir. Bu gelişmenin yarışmalar açısından sonuçları çetrefildir. Bir yandan yarışma projelerinin içeriği gösterim ve teknoloji kullanımından ayrı ele alınamaz hale gelmiştir. Son yıllardaki yarışmalara teslim edilen projelerin insan algısı ile bağdaşmayan ama albenili gösterim kullanımının yarışma jürileri üzerindeki etkisi hala tartışılabilir değildir. Ancak, bu durum iktidar açısından yarışmaları çok daha önemli kılmaktadır. Albenili ve teknoloji kullanımını hissettiren üç boyutlu ve “render”⁹lı gösterimler, maketler iktidar sahipleri tarafından siyasal tabanı ikna etmek ve fazladan bir meşruiyet sağlamak için kullanılabilir. Bu yarışmaların tercih edilmelerinde önemli bir etken olmaktadır. Ancak, aynı teknolojilerin kullanımını tasarımda telif hakları ve “açık kaynak” sorunlarını ortaya çıkarmakta, bu da iktidarın ya-

9 Son dönem tasarım yazılımlarının vazgeçilmez konularından birisidir. Sanal tasarımı gerçeğe yakın gösterebilmek üzere yapılan işlemlerin geneline verilen addır.

rışmalara olan ihtiyacını azaltmaktadır. Bilginin neredeyse sınırsızca ve anlık çoğaltılabilirliği ve yayılması özgün tasarımların denetimsiz bir şekilde kullanılabilirliği ve istismar sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bu sebeple uluslararası birçok yarışmada yarışma projelerinin özgünlüğü davalara konu olabilmektedir. Öte yandan, tasarım ürününün telif haklarına konu edilmemesi gerektiği, açık kaynak olarak paylaşılabilirliği, tasarımcının oluşacak pazarın yan ürünleri yoluyla emeğinin karşılığını alabileceği tartışmaları da yapılmaktadır (Spinello ve Tavani, 2005). Bu tür tartışmalar yarışmalar yerine sanal ortamın açık kaynak olarak tasarımın geliştirilebileceği ve paylaşılabilirliği alternatif bir platforma dönüştürülebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Günümüzde bu tür yaklaşımlar önünde engeller bulsunca da özellikle uluslararası yarışmalarda artık geleneksel yaklaşımlarla sanal ortam kullanımının yavaş yavaş iç içe geçmekte olduğu görülmektedir. Ancak, son tahlilde iktidar için yarışmalarda sorumluluğun paylaşılması adına geleneksel yöntemin önemini koruduğu söylenebilir.

Son otuz yıl düşünüldüğünde ele alınması gereken değişkenlerden birisi de dünyanın jeopolitik düzenindeki değişimdir. 11 Eylül saldırısı gibi travmatik olaylarla simgeleşse de aslında küreselleşen dünyada batı kaynaklı medeniyetlerin ağırlığının azalması ve nüfus yapısının değişimi gibi temel bazı süreçlerle dünyanın jeopolitik dengeleri değişmektedir. Nüfus artışının daha uzunca bir süre yüksek seyredeceğinin tahmin edildiği gelişmekte olan ülkelerde tahminlerin ötesinde bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Hâlihazırda dünyanın en kalabalık kentleri gelişmekte olan ülkelere ağırlıklı olarak Çin ve Hindistan gibi dünyanın en kalabalık ülkelerinde batı ülkelerindeki büyük kentlerin nüfusuna sahip orta büyüklükte yüzlerce kent bulunmaktadır. Asya'nın güneydoğu kıyıları bu anlamda çarpıcı bir gelişime sahne olmaktadır. Açıkça mimarlık ve planlama yarışmalarının yeni pazarları kuzeyden güneye, batıdan doğuya kaymaktadır. Bu kayma sadece coğrafi değildir. Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında, yarışma temalarından jüri üyelerine kadar uluslararası batı kaynaklı etkilerin azaldığı görülmektedir. Sonuçta yarışmaların daha çok ulusal ölçekli kural ve değerlerle düzenlenen ve

yerel ölçekte gerçekleştirilen bir çizgiye çekildiği görülmektedir. Ulusal ve yerel yarışmaların sayısı artarken Uluslararası Mimarlar Birliği'nin UIA kurallarına uygun olarak açılan uluslararası planlama kentsel tasarım yarışmalarının sayısının son otuz yılda değişmemesi bu durumun bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Grafik 1).

Grafik 1. 1975-2007 Yılları Arasında UIA Kurallarına Göre Düzenlenen Uluslararası Yarışmaların Dağılımı¹⁰

Mimarlık ve planlama yarışmalarının iktidarla ilişkisinin günümüze kadar gelen seyri incelendiğinde yarışmaların araçsal konumdan bir platform olmaya doğru gittiği görülmektedir. Bu platformluk işlevi Bourdieu'nun kültürel üretim alanı (Lipstadt, 2003), ile ilişkilendirilebilecek bir mesleki ve toplumsal alan yaratmıştır. Yarışmaların bu tür bir platform olma işlevi o kadar derindir ki, mimarlık, planlama ve kentsel tasarım alanlarındaki mesleki yeterlilik, yetkinlik süreçleri ve yaratıcı düşünce ile de doğrudan ilişkilendirilir hale gelmiştir. Özellikle akademik alanda yükselmenin şartları arasında yarışma derecelerinin de konması bunun doğrudan göstergelerinden birisidir (ÜAK, 2011). Bu platformun gündelik siyaset ve iktidar ilişkileri ile nasıl ilişkilendiği bir sonraki bölümde ayrıntılı biçimde ele alınarak bir çerçeve geliştirilmeye çalışılacaktır.

Gündelik İktidar İlişkileri ve Yarışmaların Pratiği

Planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının tarihsel geçmişi incelendiğinde, yarışma sürecine ilişkin deneyimlerin farklı bağlamlarda birikerek mesleki formasyonun oluşumuna ve mesleki ör-

10 UIA'nın internet sitesindeki veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

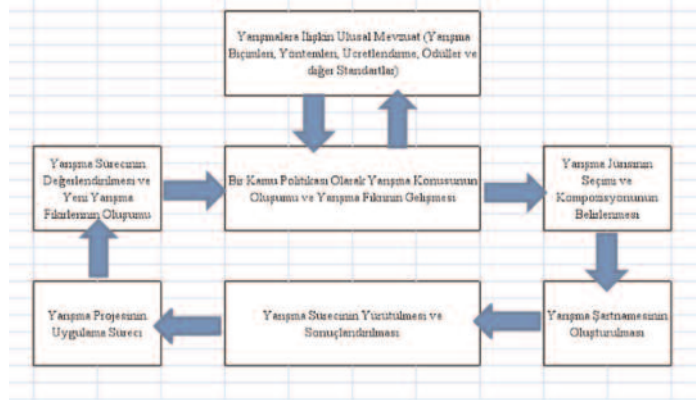
gütlendirmelerin işleyişine nüfuz ettiği görülmektedir. Bu nüfuz ediş günümüzde yarışmaların işleyişini, iktidarla ilişkilerini ve yarattığı etkiyi belirlemektedir. Gündelik iktidar ilişkileri ile yarışmaların pratiğinin bir arada nasıl yürüdüğünü ele almak yarışmalara yüklenen anlam ve yarışmaların toplumsal konumunu anlamak adına önemli görünmektedir. Gündelik yaşamın yeniden üretildiği iktidar koşulları ile yarışmaların yeniden üretildiği koşullar arasındaki kaçınılmaz ilişkiler bu şekilde ortaya konabilir.

Sagalyn'e (2006) göre, yarışma pratiğinde yeni tasarım seçenekleri, yenilikçi çözümler, yeni kentsel vizyon arayışlarının arka planında her zaman açık ya da gizil bir siyasal ajanda bulunmaktadır. Bu siyasal ajanda için belli mekânsal değişiklikleri yapmak, bunu yaparken de görelilik olarak tarafsız bir tutum takınmak yarışmanın gündelik akışı içinde olasıdır. Bu anlamda mimarlık yarışmaları ile kentsel tasarım ve planlama yarışmaları birbirinden ayrılmaktadır. Planlama ve kentsel tasarım yarışmalarında kentsel bir sorunun çözümü için farklı disiplinlerden gelen farklı bilgi ve yeteneklere ihtiyaç duyulduğundan, kentsel yapıya ciddi bir müdahale olduğundan, yarışma gündelik yaşam pratiği içerisinde sonuçları itibariyle kentsel iktidar yapısında yeni bir düzenlemeye yol açmaktadır. Öte yandan gündelik siyasal süreçte de yarışmalar birçok amaca hizmet etmektedir. Yarışmalar kaynak ihtiyacını karşılamak, siyasal sorunların çözümü ya da bizzat siyasal muhalefet amacıyla kullanılabilirler. Sagalyn (2006) bu amaçları altı başlıkta toplamaktadır:

- Herhangi bir kentsel konuda yapılacak bir uygulama ya da değiştirilecek anlam için siyasal taban oluşturmak
- Jeo-politik konularda (olimpiyatlar, EXPO organizasyonu vb.) destek mekanizması olarak siyasal taban oluşturmak
- Muhalefetin iktidar sahiplerine karşı sembolik bir ikon savunması ve koruması ya da yeni bir fikri ileri sürmesi
- Kent bütününe ilgilendiren çetrefil sorunların sorumluluğunun diğer siyasal güçlerle de paylaşılması
- Siyasal çıkmazların sorumluluğunu paylaşmak

- Yarışma alanına konu alan için ihtiyaç duyulan kaynakları harekete geçirebilmek

Yarışmaların pratiği ise bir kamu politikası olarak ele alınırsa birçok aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamaların bir kısmı yarışmaların gerçekleştiği koşulları belirlerken bir kısmı da yarışmanın iç süreçlerini göstermektedir. Yarışmaların tabi oldukları ulusal mevzuat ve gelenekler dış koşulları temsil ederken, yarışmaların yöntemi ve sonuçları da iç süreçlere işaret ederler (Collyer, 2004; Nasar 1999). Bu anlamda yarışmaların iktidar ve gündelik siyasal süreçlerle ilişkisi bir döngü içerisinde ele alınabilir (Şekil 1).

Şekil 1. Yarışma – Gündelik Siyasal İlişkiler Döngüsü

Yarışmaların genel çerçevesi çoğunlukla ulusal ölçekte belirlenmektedir. Uluslararası yarışmalarda da ulusal hukuk sistemi içerisinde tanınırlılığının sağlanması gerekmektedir. Yarışmalara ilişkin ulusal mevzuatta; yarışmaların yöntemi, hukuki statüsü, verilecek ödül ve ücretler ile standartlar belirlenmektedir. Bir anlamda yarışmalara ilişkin ulusal mevzuat yarışmaların gündelik siyasal alanla ilişkisini kamu politikası bağlamında kurmaktadır.

Yarışmaların birer kamu politikası olarak yürütülmesi öncelikle yarışmaya açılacak alanın ve sorunsalın belirlenmesi ile başlamaktadır. Bir kentsel alanın veya sorunun kamusal düzlemde yarışma yoluyla çözümlenmesine karar verilmesi karmaşık ve yeterince tartışılmamış bir alandır. Oysaki bu alan pratikte siyasal iktidar ile yarışma alanı ve hatta jüri üyelerinin kompozisyonu arasındaki ilişkilerin kurulmasını sağlayan çok önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Genellikle bir kentsel alanın sorun olarak kabul edilmesi iktidarın programında yer alan ya da o kentteki aktörlerin dile getirdikleri bir durumdur. Ancak, bu

sorun alanının yarışmaya açılması genellikle iktidar sahipleri ile bürokrasi ya da mimarlık ve planlama meslek alanı aktörleri arasında kurulan ittifaklarla ilişkili olabilmektedir. Yarışma iktidar için bir meşruiyet alanı açarken akademisyenler için tanınırlık ve yükselme, bürokrasi için de pozisyonunu sağlamlaştırma olanağı sağlar. Yarışma Jürisi içerisinde siyasetçi, bürokrat, akademisyen ve serbest meslek erbabı kompozisyonu bu karmaşık ilişkiler ağının bir göstergesidir. Yarışma Jürisi oluştuktan sonra iktidarın yarışma süreci ile ilişkisi görece olarak zayıflar. Jürinin yarışma şartnamesini oluşturmasında, yarışma raportörlüğünün yürütülmesinde, jürinin karar verme sürecinde iktidarın etkisi azalır. Ancak, iktidarın da jüri üyesi olduğu ve jüri seçim sürecinde tercihlerini bir şekilde ilettiği durumlar da olabilir.

Yarışma kazananlarının jüri tarafından belirlenmesinden sonra, yarışma sonuçlarının kamuoyuna yansması ve uygulama sürecinde farklı bir siyasal süreç başlar. Bir yandan yarışmada kazananmayan yarışmacılar kendi mesleki alanları ve ilişkide buldukları ağlar aracılığıyla yarışmayı sorgulamaya başlarlarken¹¹, diğer yandan başta jüri ücretleri ve yarışma ödülleri ödenmesine ilişkin sıkıntılı bir idari süreç işler. Yarışmayı kazananlar çoğunlukla uygulama projelerinin de kendilerince yapılacağı umudu ile yarışmalara girmektedirler. Ancak, iktidarın arzu etmediği ya da algılayamadığı bir projenin yarışmayı kazanması durumunda iktidar uygulama projelerini hazırlama ve projeyi uygulamaya geçirme konusunda gevşek davranabilir. Son yıllarda bu tür yakınmaların artması bunun göstergesi olarak ele alınabilir¹². Hatta iktidarın yarışmanın sonuçlanması ile istediği etkiyi yarattığı, arzu edilen meşruiyeti sağladığı, bundan öte uygulama ile her zaman ilgilenmeyebileceği söylenebilir. Yine Türkiye’de son yıllardaki yarışmaların jüri değerlendirme raporları incelendiğinde kazanan projelerin uygulanmasını zorlaştırıcı değerlendirmelerin arttığı¹³, ya da bu tür bir yükümlülükten kurtulmak adına fikir ve öğrenci projesi yarışmalarının sayılarının arttığı görülmektedir.

Yarışma projeleri uygulansa da uygulanmasa da sonuçları itibariyle yeni yarışmaların yolunu açabilir. Başarı düzeyinden bağımsız olarak elde edilen deneyim, meşruiyet ve tanınırlık iktidarların yarışmaları belirgin bir proje elde etme biçimi olarak algılamasına yol açar. Bu anlamda planlama ve kentsel tasarım yarışmaları özel bir yere sahiptir. Çoğunlukla çeşitli etaplar ve alt proje alanları içeren yarışma projeleri doğal olarak yeni yarışmaların tartışmaya açılmasına sebep olur. Ancak, yarışmaların sürekliliği iktidarın, özellikle de yerel yönetimlerde iktidarın sürekliliği ile doğrudan ilişkilidir. İktidarın değişmesi durumunda yarışmalara ilişkin algının yenilenmesi gerektiğinden bu süreklilik kesintiye uğrayabilir. İktidarın sürekliliğinde yarışmalar orta ve uzun vadede yarışmalara ilişkin ulusal mevzuatı değiştirecek ve yeniden tanımlayacak etkiler dahi üretebilirler.

Görüldüğü gibi gündelik iktidar ilişkilerinin kuruluşu ile yarışma pratiği arasındaki ilişkiler birçok unsur tarafından belirlenmektedir. Ancak, genel olarak bu ilişkinin “iktidarın yarışma açma amacı”, “yarışma sürecinde iktidar müdahalesinin etkisi”, “yarışma sürecinde mesleki örgütlenmenin rolü” ve “yarışmaların uygulamaya dönüşmesi” başlıkları altında incelenebilir. İktidarın yarışma açma amacı ideolojik, iktidar meşruiyeti, siyasal taban oluşturma; yarışma sürecinde iktidar müdahalesinin rolü yüksek ya da düşük, mesleki örgütlenmenin rolü etkili ya da zayıf, yarışmaların uygulamaya dönüşmesi çok ya da az şeklinde sınıflandırılabilir. Bu tür bir sınıflandırılma kullanıldığında herhangi bir ülkenin yarışma deneyimi daha farklı boyutları ile ele alınabilir. Bir sondaki bölümde bu çerçevede kullanılarak Türkiye Cumhuriyeti deneyimi ele alınmaya çalışılacaktır.

Türkiye’de İktidar Planlama ve Kentsel Tasarım Yarışmalarının Tarihsel İlişkisi

Türkiye’de planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının tarihi incelendiğinde yarışmaların Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ile bir dönüm noktası

11 Bu anlamda son yıllarda internet ortamında yarışma sonuçlarının paylaşıldığı ve tartışıldığı çeşitli siteler (www.arkitera.com, www.kentlob.net, www.planlama.org vb.) önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

12 www.mimarlarodasiankara.org/dosya/anksokuk.pdf

13 Jüri raporlarında rastlanan ve kazanan projeler için kullanılan “kabili tatbik değildir” yani uygulanması mümkün değildir türü ifadeler bu tür bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu ifadeye örneğin son on yılda Ankara’da Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen ve sonrasında uygulanmayan bazı yarışmaların jüri raporlarında rastlanabilir.

yaşadığı görülür. Ankara'nın başkent ilan edilmesi ile başlayan süreçte başta Ankara olmak üzere Türkiye'deki kentler ulus-devlet ideolojisini yansıtan bir bayındırlık ve imar deneyine dönüşmüştür. Bu anlamda atılan en önemli adımlardan birisi Ankara İmar Planı yarışmasıdır (Tankut, 1993). Cumhuriyeti kuran kadroların buradaki temel amacının ulus devlet ideolojisine ve kadim başkent İstanbul yerine Ankara'yı ikame etmeye ilişkin bir meşruiyet arayışı olduğu söylenebilir. Yarışma fikrinin oluşumunda yüzyılın başında sıklıkla karşılaşılan yarışmaların dünya kamuoyundaki etkilerinin baskın olduğu söylenebilir. Nitekim Ankara İmar Planının yarışma ile elde edilmesi fikri cumhuriyeti kuran kadrolar içinden çıkmıştır. Ancak, iktidar o yıllarda yarışma fikrine aşina olsa da yarışma deneyimine sahip değildir. Yapılan davetli yarışmada yarışmacılardan isteneceklerin belirlenmesinden yarışma projesinin seçimine kadar tüm süreç bürokrat ve siyasetçiler tarafından yürütülmüştür (Tankut, 1993). Yarışma sürecinde mesleki örgütlenmenin rolü henüz belirgin değildir ama yarışmanın tüm aşamaları dönemin yayın organlarında kamuoyu ile paylaşılmıştır. İktidarın yarışma üzerindeki etkisi baskın gibi görünse de cumhuriyeti kuran ideolojinin batı öykünmeciliği (Bozdoğan, 2002) ve planlı kentsel gelişmeye olan inancı yarışma projesinin içeriğine fazla müdahale edilmemesini ve yarışmayı kazanan planın olanaklar dâhilinde uygulanmaya çalışılmasını sağlar. Bu ilk deneyimde iktidar ile yarışma arasındaki ilişkinin oldukça zayıf olduğu söylenebilir. Yarışmayı kazanan Jansen'e kendisinden önce Ankara'da planlama çalışmalarında bulunan Löchler tarafından telif hakkı davası açılmasının iktidar açısından bir sorun alanı olarak görülmemesi bunun göstergesi olarak alınabilir (Cengizkan, 2005).

Ankara İmar Planı Yarışmasının etkileri 1960'li yıllara kadar sürmüş, birçok başka kentte açılan imar planı yarışmalarını etkilemiştir. Ancak, iki önemli gelişme planlama ve kentsel tasarım alanındaki yarışmaların sayısının artmasını engellemiştir. Bunlardan birincisi 1950'lerin başlarına kadar hâkim olan devletçi anlayıştır. Devletçi modernite 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren katı bir batıcı öykünme yaklaşımını benimsemiş (Tekeli, 1998), mimarlık ve planlama yarışmaları yapmak yerine mimarlık ve planlama

çalışmalarını Avrupalı mimarlara ısmarlama yolunu tercih etmiştir. Bu yaklaşımın etkileri Türk mimarlar arasında da tepkisini doğurmuştur. Sayar (2004), 1933 tarihli Mimar Dergisini alıntılıyarak, dönemin Türk mimarlarının yabancı mimarlara iş yaptırılması karşısında müsabaka yani yarışma yöntemini savunduklarını ifade etmektedir. Mimarlık camiasının bu tavrı daha sonra bilinçli bir tutuma dönüşerek İkinci Ulusal Mimarlık akımının doğmasını sağlamışsa da mesleki örgütlenmenin yetersizliği sebebiyle yarışmalarda gerekli kurumsallaşma oluşmamıştır. İkinci önemli gelişme 1950'lerde Demokrat Parti iktidarı ile başlayan kentlere kapsamlı parçacı müdahalelerdir. Sonuçta yarışmalarda devlet ve bürokrasinin müdahalesi çok güçlü biçimde ortaya çıkmaktadır. 1955 yılında açılan Uluslar arası Ankara İmar Planı Yarışmasında birinci seçilen Nahit Yücel ve Raşit Uybadin'in planlarının birinci seçildikten hemen birkaç gün sonra yapılan uygulamalara ilişkin söyledikleri bu durumu doğrular niteliktedir. Jüride Abercombie ve Piccinato gibi uluslar arası üne sahip üyelerin bulunmasında rağmen yarışma projesinin seçiminin hemen ardından yarışma projesinde değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Bu gelişmelerde kırdan kente göçün yoğunlaşması ve çok partili siyasal yaşama geçişin etkileri görülmektedir. Siyasal sistemde kentte yaşayan kitlelerin kentsel rant kullanılarak siyasal tabana dönüştürülmesi de önemli etkiler yaratmaktadır (Şahin, 2007).

1960'tan 1980'li yıllara kadar geçen dönem Türkiye'de mimarlığın ve planlamanın bir piyasa ve mesleki örgütlenme olarak belirginleştiği, devlet içerisinde teknokratik yapının olduğu bir dönem olmuştur. Çok partili yaşama geçişin ardından liberal ekonomik politikalar devletin mimarlık ve planlama alanında serbest piyasadan hizmet almasını hızlandırırken, 1960'lardan sonra benimsenen planlı ekonomik gelişme ve ithal ikameci politikalar devletin mimarlık alanına ve kentleşme sürecine müdahalesini genişletmiştir. 1954 yılında Mimarlar Odası'nın kurulması, 1967 Yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün açılması, 1960'lı ve 70'li yıllarda Bayındırlık Bakanlığının, İmar ve İskân Bakanlığının ve İller Bankasının yarışmalarla ilgili çeşitli düzenlemeleri yapması yarışmaların kurumsallaşması sürecini hızlandırmıştır. Sayar (2004), bu dö-

nemde hâkim olan yaklaşımı “teknokrat modernizmi” olarak adlandırmaktadır. 1960 askeri müdahalesinin ardından geçen siyasi çalkantılarla dolu yirmi yılda bürokrasinin yarışma süreci üzerindeki etkisi artmış ve derinleşmiştir. Bu süreçte mesleki örgütlenmeler bürokrasinin yaklaşımını eleştirmiş, yer yer protesto etmiştir. Ancak, 1970’lerden itibaren bu sürtüşmeler yerini uzlaşmaya bırakmıştır. Ancak, bu uzlaşmanın sonuçları yarışmalar açısından çarpıcıdır. Devletin topluma müdahalesinin arttığı bir ortamda yarışmalar neredeyse bürokratik sürecin bir uzantısı haline almış, yaratıcı sonuçlar yerine uluslararası örneklerin taklit edildiği, neredeyse tip projelere indirgenmiş sonuçlar ortaya çıkmıştır (Sayar, 2004).

1980’lerden günümüze kadar geçen sürede yaşanan gelişmeler dünyadaki gelişmelerle paralellikler göstermektedir. Neo-liberal politikaların uygulamaya konduğu, devletin toplumsal müdahalesinin azaldığı, yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarının arttığı bir ortamda yarışmaların sayısı artmış, planlama yarışmalarının sayısı sabit kalırken kentsel tasarım yarışmalarının sayısında ciddi artış görülmüştür (Grafik 2). Yarışmaların gerçek anlamda kurumsallaştığı, yarışmalara ilişkin ulusal mevzuatın olgunlaştığı bu dönemde gündelik iktidar ilişkileri ile yarışma pratiği arasındaki ilişkiler iç içe geçmiştir. Kamu yönetiminde yapısal reformların gerçekleştiği, büyük bir kısmı koalisyon iktidarlarının yönetiminde geçen son otuz yılda yarışmalar hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimler için siyasal taban oluşturma ve kaynak talep etme konusunda önemli işlevler yerine getirmişlerdir. 1980’ler sonrası dönemin belki de en önemli özelliği yarışmaların artık ulusal mevzuata göre ağırlıklı olarak yerel yönetimler tarafından açılan ve yürütülen süreçler olmasıdır. Özellikle metropoliten alanların kentsel altyapısının arttırılan yerel yönetim yetkileriyle yenilendiği ve büyük projelerin gerçekleştirildiği 1985-1995 arasındaki dönemde Anavatan Partisi ve sosyal demokratların; yine muhafazakâr İslamcı yerel yönetimlerin yükseliş dönemi olan 1995-2005 arasında yarışmaların sayılarında çok ciddi artışlar görülmüştür. Yarışmaların sayılarının artması ve yarışma deneyiminin kurumsallaşması gerçekleşmekle birlikte 1980 sonrasında iktidarı elinde tutanların ihale ve taşeronlaşma yoluyla elde ettikleri proje

ve planlar yanında yarışmalar çok küçük bir yer tutmaktadır. Yarışmaların sayısı artmış görünmekle birlikte kentsel yapının dramatik değişimler geçirdiği son otuz yılda serbest piyasa ve yerel yönetimlerin kendi kadroları tarafından oluşturulan planlar yanında yarışmaların sayısı önemsiz denecek kadar azdır. Bunun istisnası kentsel tasarım yarışmaları olmuştur. Devlet kadroları içerisinde ve serbest piyasada gerçek anlamda yaratıcı projeler oluşturmaya yetecek kapasite bulunmadığından kentsel tasarım yarışmalarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Ancak, Sayar’ın (2004) deyişiyle bu dönemde de yarışmalar piyasa mekanizmasının bir uzantısı haline gelmiş, ideolojik içerikten yalıtılmış ve farklı bir tür araçsallık kazanmıştır.

Grafik 2. 1930-Günümüz Arasında Türkiye’de Açılan Planlama ve Kentsel Tasarım Yarışmalarının Dağılımı

Türkiye Cumhuriyetinin doksan yıla yaklaşan yaşam döngüsü incelendiğinde planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının önce kurumsallaşmamış bir ideolojik meşrulaştırma aracından bürokrasi ile eklemlenmiş bir uzlaşma aracına, ardından da piyasa mekanizmasının içselleştirdiği bir yerel siyasal meşruiyet aracına dönüştüğü görülmektedir. Bir önceki bölümde çizilen çerçeveye dikkate alındığında yaşanan deneyim aşağıdaki şemada izlenebilir:

Dönem	Yarışma Amacı	İktidar Etkisi	Mesleki Örgütlenme	Uygulamaya Dönüşme
1930-1960	İdeolojik	Yüksek	Zayıf	Yüksek
1960-1980	Meşruiyet	Yüksek	Etkili	Yüksek
1980-Günümüz	Siyasal Taban Oluşturma	Görelî Düşük	Görelî Zayıf	Görelî Düşük

Şekil 2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde İktidar ve Yarışmalar

Sonuç

Planlama ve kentsel tasarım yarışmaları tarih boyunca iktidarın meşruiyet alanı ile yaratıcı düşünce üretimi alanının kesişiminde yer alan özel bir mesleki deneyim türü olarak adlandırılabilirler. Tarihsel süreçte yarışmalar kurumsallaşmış, hukuk sistemiyle eklenmiş ve yarışmalara yüklenen anlam ve yarışmaların kullanım amacı değişikliklere uğramıştır. Türkiye deneyimi de bu süreci doğrulamaktadır.

Gelinen aşamada yarışmaların araçsallığı önemli olmakla birlikte yarışmaların içinde bulunduğu ortamda gelişen teknoloji ve değişen toplumsal ilişkiler yarışmaların aynı zamanda birer mesleki gelişim ve paylaşım platformu olmasını sağlamaktadır. Yarışmaların araçsallıktan platformluğa doğru uzanan bu macerasının geleceğinde ise mimarlık ve planlama meslek alanlarının yarışmalara ilişkin gizemleştirmeyi ortadan kaldıracak, yarışma deneyiminin toplumsal faydalarını arttıracak girişimlerde bulunması gerekliliği açıktır. Yarışmalar siyasal bir araç olarak bırakılmayacak kadar değerli bir birikimi, birer platform olarak mesleki iletişim, işbirliği ve üretim için yeni olanaklar üretme potansiyelini temsil etmektedirler. Bunun yolu da her şeyden önce yarışma süreçlerine ilişkin karanlık noktaların vakit kaybetmeden aydınlatılmasından geçmektedir.

Kaynakça

Acuto, M., (2010), "High-Rise Dubai Urban Entrepreneurialism and the Technology of Symbolic Power", *Cities*, Cilt. 27, 272-284.

Akkoyunlu Ertan, K., (2004), "20. Yüzyıl Kent Ütopyaları", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 13, Sayı 3, s. 5-21.

Ayataç, H., (2007), "The International Diffusion of Planning Ideas: The Case of Istanbul, Turkey", *Journal of Planning History*, Cilt. 6, Sayı 2.

Bannon, M., J., (1999), "Dublin town planning competition: Ashbee and Chettle's New Dublin – A Study in Civics" *Planning Perspectives*, 14, 145–162.

Biol, G., İnce Güney, Y., (2007), "Kentsel Tasarım Yarışmalarında Yerel Değerler: Balıkesir Çamlık Tepesi Yarışması", *Mimarlık* 333, Ocak-Şubat, s.62-65.

Bozdoğan, S., (2002), *Modernizm ve Ulusun İnşası*, Metis Yayınları.

Casstels, M., (2005), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, Cilt 1, *Ağ Toplumunun Yükselişi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Cengizkan, A., (2005), *Ankara'nın İlk Planı 1924-1925 Lörcher Planı*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Chupin, J., (2010), "Judgement by Design: Towards a Model for Studying and Improving the

Collyer, G. S., (2004), *Competing Globally in Architecture Competitions*, Wiley Academy.

Competition Process in Architecture and Urban Design", *Scandinavian Journal of Management*, Sayı 712.

De Haan H. ve Haagsma I., (1988), *Architects in Competition*, Thames and Hudson.

Forum: Yarışmalar Üzerine Çok Yönlü Bir Tartışma, (2004), *Mimarlık*, 320.

Gordon, D., (2006), *Planning Twentieth-Century Capital Cities*, Routledge.

Gordon, E., (2010), *The Urban Spectator: American Concept-Cities from Kodak to Google*, Dartmouth College Press.

Ham, C., ve Hill, M., (1984), *Policy Process in the Modern Capitalist State*, Pergamon.

Jascot, P., B., (1996), "Anti-semitic Policy in Albetr Soper's Plans for the Rebuilding of Berlin", *Art Bulletin*, Cilt. 78, Sayı. 4.

Jessop, B., (2002), "Liberalism, Neoliberalism, and Urban Governance: A State-Theoretical Perspective", *Antipode*, Cilt 34, Sayı 3.

Lipstadt, H., (2003), "Can 'Art Professions' be Bourdieuan Fields Of Cultural Production? The Case Of The Architecture Competition", *Cultural Studies*, 17(3/4), 390 – 418.

Mac Laughlin, J., (2001), *Reimagining The Nation-State: The Contested Terrains of Nation-Building*, Pluto Press.

McLeod, M., (1983), "Architecture or Revolution: Taylorism, Technocracy, and Social Change", *Art Journal*, Cilt 43, Sayı 2.

Nasar, J. L., (1999), *Design by Competition*, Cambridge University Press.

Preziosi, D., (2009), *The Art of Art History: A Critical Antology*, Second Edition, Oxford University Press.

Sagalyn, L., (2006), "Political Fabric of Design Competitions", in C. Malmberg eds. *The Politics of Design: Competitions for Public Projects*, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University Press.

Sayar, Y., (2004), "Türkiye'de Mimari Proje Yarışmaları 1930-2000: Bir Değerlendirme", *Mimarlık*, 320.

Schumacher, P., (2009), "Parametricism: A New Global Style for Architecture and Urban Design", *Architectural Design*, Vol 79., Sayı 4.

Sharp, D., (1989), "Architectural Competitions: A Watershed between Old and New", in De Haan H. ve Haagsma eds. *Architects in Competition*, Thames and Hudson.

Sonne, W., (2003), *Representing the State: Capital City Planning in the Early Twentieth Century*, Prestel.

Spinello, R., A., ve Tavani, H., T., (2005), *Intellectual Property Rights in a Networked World: Theory and Practice*, Information Science Publishing.

Şahin, S.Z., (2007), *Politics of Urban Planning in Ankara between 1985 and 2005*, basılmamış doktora tezi, ODTÜ, Ankara.

Tankut, G., (1993), *Bir Başkent'in İmarı*, Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Tekeli, İ., (2001), *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Yayınları, Ankara.

Tekeli, İ., (1998), "Türkiye Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ., (2004), "Esat Turak'ın Türkiye Kent Planlama Tarihi İçerisindeki Yeri", *Planlama 2004/1*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları.

Tekeli, İ., (2006), "Açılış Konuşması", *6. Dünya Şehircilik Kongresi Bildiriler Kitabı*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları.

Tong, H., ve Çağdaş, G., (2006), "Global Bir Tasarım Stüdyosuna Doğru", *Stüdyo*, Sayı 3, Bahar 04-05.

ÜAK, (2011), "Doçentlik Temel Alanları", <http://www.uak.gov.tr/temelalanlar/tablo8.pdf> (08/02/2011).

Ward, P., (1998), "From Machine Politics to the Politics of Technocracy: Charting Changes in Governance in the Mexican Municipality", *Bulletin of Latin American Research*, Cilt 17, Sayı 3.

Türkiye’de Şehircilik Yarışmalarının İlk Otuz yılı (1927-1957): Cumhuriyet’in Kent İnşasında Uluslararası Deneyim

Cânâ Bilsel

Şehircilik pratiğinin tarihi çok daha gerilere gitmekle birlikte, bu alanın Batı’da bir disiplin olarak oluşumu 20. Yüzyıl başlarına tarihlenir. Yasal bir zorunluluk olarak kapsamlı kent planlama uygulaması ise, Batı ülkelerinde ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlatılabilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunu izleyen yıllarda, Batı ülkeleriyle neredeyse eşzamanlı olarak kentlerini bu yeni disiplinin –ve bilim alanının- ilkelerine uygun, planlı bir biçimde imar etmeye yönelmiştir. Bu alanda henüz yetişmiş uzman olmadığı için yabancı uzmanların bu iş için davet edildiği bilinmektedir. Ancak bunun da ötesinde, Cumhuriyet yöneticilerinin, özellikle başkent ve iki büyük kentin planlarını elde etmek amacıyla, Batı’da dönemin önde gelen şehircilerine ulaşmış ve bununla yetinmeyerek onlar arasında yarışma düzenlemiş olmaları dikkate değerdir.

1927 yılında başkent Ankara’nın imarı için düzenlenen sınırlı uluslar arası şehircilik yarışması,

Türkiye’de düzenlenen ilk şehircilik yarışması olması yanında, kapsamlı kent planlamanın da başlangıcı sayılabilmektedir. Yeni başkent imarını yönlendirecek planın elde edilmesi amacıyla üç Batılı şehircilik uzmanı davet edilmiş ve kendilerinden plan önerileri geliştirmeleri istenmiştir. Almanya’dan Hermann Jansen ve Joseph Brix, Fransa’dan ise Léon Jaussely görüşlerine başvurulmak üzere davet edilmişlerdir. Bundan birkaç yıl sonra İstanbul için de aynı yöntemle başvurulmuş; eski başkent için “gelecekte alacağı şekil” üzerine görüşlerine başvurulmak üzere üç şehirci-mimar–Fransa’dan Donat-Alfred Agache ve Jacques Henri Lambert, Almanya’dan Hermann Ehlgötz- davet edilmiş, bu uzmanlar plan önerilerini Belediye’ye sunmuşlardır. Gerek yeni başkent gerekse eski başkent imarı için, bu dönemde Avrupa modernitesinin merkezleri durumunda olan Almanya ve Fransa’dan şehircilik mütahhassısları çağırılarak bu iki ülkenin şehircilik okulları karşı karşıya getirilmiştir. Gerçek anlamda ilk açık uluslar arası kent planlama

Mimar
Doç. Dr.,
ODTÜ Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Bölümü

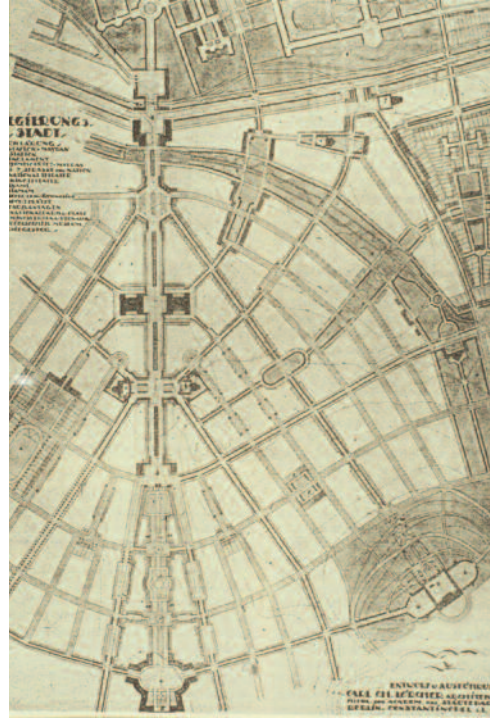
PLANLAMA
2010/3-4

yarışması ise 1951 yılında İzmir kenti için düzenlenecek, yarışmanın uluslar arası jürisi bu defa Türk şehirci-mimarlardan oluşan bir ekibin plan önerilerinde karar kılacaktır.

Cumhuriyet'in Başkentinin İmarı İçin Bir Şehircilik Yarışması: Ankara 1927-1928

Cumhuriyet'in ilanından hemen önce 13 Ekim 1923'te Ankara'nın başkent ilan edilmesi, kentin bir başkente uygun olarak imar edilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Yaklaşık 25.000 nüfuslu bir Anadolu kentinden çağdaş bir başkent yaratma, genç Cumhuriyet'in içinde bulunduğu ekonomik koşullar düşünüldüğünde, gerçekleşmesi hiç de kolay olmayan bir tasarıdır. Batılı güçlere karşı verilen bir bağımsızlık savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğu'na son vererek yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti için, Ankara'nın modern bir başkent olarak inşa edilmesi uluslararası düzeyde önem taşıyan bir iddia olmuştur. Cumhuriyet yöneticilerinin Ankara'nın imarı için Batılı şehircilere başvurmaları bu iddiayla açıklanabilir.

1924'te özel yasayla mevcut Belediye örgütünün yerine, merkezi hükümete bağlı olarak özel yetkilerle donatılmış Ankara Şehremaneti'nin kurulması, başkent inmarına yönelik önemli bir adımdır. Şehremaneti tarafından, İstanbul'da kimi şehircilik uygulamaları yapmış, İstanbul İmar Komisyonu üyesi Berlinli mimar Carl Cristoph Lörcher'e Eski Şehir'in imarı ve güneyde bir Yeni Şehir'in inşa edilmesi için iki ayrı plan hazırlatılmıştır. (Cengizkan, 2004) Şehremaneti tarafından bu planları incelemek üzere özel bir komisyon oluşturulmuş; bu komisyon Lörcher'in Eski Şehir için hazırladığı, mevcut kent dokusu içerisinde çok sayıda yeni cadde ve meydan açılmasını öngören plan önerisini uygulanabilir olmadığı gerekçesiyle geri çevirmiştir. (Tankut, 1990, s. 37) Kentte hızlı nüfus artışının yarattığı ve giderek büyüyen konut açığı karşısında, aynı komisyon şehircinin Yenişehir için hazırladığı planı onaylamıştır. (Şekil 1) 1925 yılında çıkarılan özel bir yasayla Şehremaneti'nin, demiryolu hattının güneyinde 400 hektarlık bir alanı kamulaştırmasının ardından Yenişehir, Lörcher'in planına göre parselasyonu yapılarak inşa edilmeye başlanmıştır. (Cengizkan, 2004, s. 70-83)

Şekil 1. Carl Cristoph Lörcher'in 1925 tarihli Yeni Şehir Planı'ndan ayrıntı: Regierung Stadt (Yönetim Şehri). Kaynak: Ali Cengizkan, 2004, s. 40.

Prof. Dr. Gönül Tankut, *Bir Başkent'in İmarı Ankara: (1929-1939)* başlıklı eserinde, Cumhuriyet yöneticilerinin "milliyetçilik coşkusu ve yabancı uzmanlık ve sermaye kuşkusuna rağmen" Ankara'nın imarında yabancı teknik ve becerilere başvurduklarını ve 1927 yılının bunda bir dönüm noktası oluşturduğunu belirtmektedir. (Tankut, 1990, s. 45) Ona göre, Fransız ve Alman kültürlerine hâkim iki üst düzey bürokratın, İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya) ve Ankara Şehremini Asaf Beylerin bu süreçte önemli rolü olmuştur. Şükrü (Kaya) Bey 1922 yangını sonrasında İzmir'in imarı için Lozan görüşmeleri sırasında bir şehircilik planı hazırlamak üzere Paris'te Henri Prost ile görüşmüş; İzmir Belediye Başkanlığı sırasında, 1924-25 yıllarında Prost'un danışmanlığında René ve Raymond Danger'ye İzmir'in ilk planını hazırlatmıştır. Bu plan İzmir Belediyesi tarafından oluşturulan bir komisyonun belirlemelerine göre oluşturulmuş, tüm kenti kapsayan bir plandır. (Bilsel, 1996)

1927 yılında Ankara'nın imarı için bir plan elde etmek üzere Avrupa'dan şehircilik mütehassıslarının davet edilmesine karar verilir. Bu aşamada Ankara Şehremaneti tarafından oluşturulan bir

heyet, incelemelerde bulunmak ve şehircilik alanında uzman kişilerle görüşmek üzere 1927 Mayıs'ında Almanya'ya gönderilir. Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi'nin ve Berlin Belediye Başkanı'nın yönlendirmesiyle heyet ilk önce şehircilik profesörü Prof. Ludwig Hoffmann ile görüşmüştür. Hoffman yaptığı birçok kent planı yanında Atina'nın gelişme planını hazırlamıştır. Bu dönemde artık oldukça yaşlı olan şehirci kendi yerine yine Berlin Teknik Yüksek Okulu'nun şehir inşası (Städtebau) kürsüsünden Prof. Hermann Jansen'i ve Berlin-Charlottenburg Yüksek Mühendislik Okulu'ndan Joseph Brix'i önermiştir. Camillo Sitte'nin öğrencisi olmuş olan Jansen 1909 yılında *Gross Berlin* (Büyük Berlin) yarışmasını kazanmış, Almanya'da gerçekleştirdiği çok sayıda kent planlama çalışmasıyla tanınmış bir şehirci-mimardır. Yine Almanya'dan davet edilen Joseph Brix ise, aynı yarışmada ikincilik ödülü almış ve kentsel altyapı mühendisliği konusunda uzmanlaşmış olan bir şehircidir. (Tankut, 1990 ve 2000)

Şehremaneti, büyük olasılıkla Paris Büyükelçiliği aracılığıyla, Fransa'dan şehirci-mimar Léon Jaussely'i davet etmiştir. Jaussely daha kariyerinin başında, *École des Beaux-Arts* mezunu genç bir mimarın Barcelona kentinin 1904 yılında açtığı ilk şehircilik yarışmasını kazanmıştır. Roma Ödülü'ne hak kazanarak *Villa Medici*'de üst düzey eğitim yapmış; burada aralarında *Cité Industrielle* tasarımı ile ünlü Tony Garnier'nin ve Henri Prost'un da bulunduğu bir grup genç mimarla birlikte Fransa'da Şehircilik disiplininin kurucuları arasında yer almıştır. Jaussely, başlangıçta *École d'Art Public* (Kamusal Sanat Okulu) adıyla açılan *Institut d'Urbanisme* (Şehircilik Enstitüsü)'nün kurucu öğretim üyelerinden birisidir. Paris metropolünün gelişimini düzenlemek üzere 1919 yılında açılan "*Grand Paris*" (Büyük Paris) şehircilik yarışmasında birinci seçilmiştir. (Toutcheff, 1994, s.169-171) Ankara yarışmasında davet edildiğinde, Fransız Hükümeti'nin başmimarı unvanı yanında Paris'in başşehircisi (*urbaniste-en-chef*) konumundadır. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, başkent Ankara'nın planlaması için Avrupa'nın en önemli iki başkentinin, Berlin ve Paris'in planlarını hazırlamış olan iki şehirci-mimarı davet etmiş olması, çağdaş bir başkent inşa etme konusundaki uluslararası iddiasını ve bunu yeni kurulmuş bulunan şehircilik biliminin

ilkelerine uygun olarak gerçekleştirme konusundaki kararlılığını göstermektedir.

1927 Temmuzunda Ankara'ya gelerek yarışma sözleşmesini imzalayan ve burada incelemelerde bulunan Jaussely, Jansen ve Brix'e yarışma dokümanları ve istenilenler sözlü ve yazılı olarak iletilmiş; bir şartname ile birlikte harita ve Lörc her planına ait kimi dokümanlar verilmiştir. Şehremaneti tarafından hazırlanan istekler listesi 19 maddeden oluşmaktadır. (T.C. Ankara Şehremaneti, 1929 ve Tankut, 1990, s. 42-45) İlk maddeler Eski Şehir'e ilişkindir. Tarihi yerleşimin çekirdeğinin sınırlarının çizilmesi istenmekte, bu sınırın dışında Taşhan, Samanpazarı, Mukaddem ve Samanpazarı caddeleri arasında kalan alanın dönüşümü için yarışmacılardan öneri geliştirmeleri beklenmektedir. Tren garının eski yerinde kalıp kalmaması yarışmacılara bırakılmakla birlikte, İstasyon Caddesi'ne vurgu yapılmakta ve bu yönden Kale'nin görünümünün kesilmemesi için burada büyük bir yeşil alan düzenlenmesi önerilmektedir. Öte yandan bu cadde üzerindeki yüksek arazi fiyatları düşünülerek bu alanda ticaret ve işyerlerinin de yer alabileceği belirtilmektedir. Yeni Şehir'de son yıllarda oluşmuş olan sokakların ve yapıların, sınırlı kimi düzeltmeler dışında korunması isteği özellikle dikkat çekicidir. Bakanlık binalarının ise Kurtuluş (Kızılay) Meydanı'nın iki tarafında bir arada düzenlenmesi beklenmektedir. Yenişehir'in merkezinde Lörc her planına göre parselasyonun yapılmış ve buna göre cadde ve sokaklarla birlikte altyapının ve kimi yapıların inşa edilmiş olmasının 1927 şehircilik yarışmasında önemli ölçüde belirleyici olduğu görülmektedir. (Cengizkan, 2004, s. 70-83)

Yarışmacılara 1/5000 ölçekli haritalar verilmiş, planlama alanının bu haritaların sınırını aşması durumunda 1/25.000 ölçekli askeri haritalardan yararlanmaları istenmiştir. İstekler listesi içerisinde Ankara'nın planlamasını belirleyecek olan en önemli veri ise, kentin gelecek 50 yıl içerisinde 250.000-300.000 arasında bir nüfusa ulaşacağı konusundaki kestirimdir. 1923 yılında yaklaşık 25.000 olduğu tahmin edilen Ankara nüfusunun 1927 sayımında –dört yıl içerisinde- 74.000'e ulaştığı düşünüldüğünde, 50 yılda 300.000 nüfusu aşacağı öngörülmemiş olması, araştırmacılar tarafından, yarışma şartnamesini hazırlayan yönetimin ve yarışmayı kazanan Jansen'in öngörüsüzlüğü olarak yorumlanmıştır.

(Tankut, 1990, s. 40-42) Buna karşılık, o dönemde İstanbul'un nüfusunun yaklaşık 690.000 olduğu düşünülürse, Ankara'nın bu elli yıl içerisinde eski başkentten büyüklüğüne ulaşmasının düşünülmediği, New York – Washington ya da Sydney – Canberra örneklerindeki gibi bir büyükkent – başkent ikilisinin yaratılmak istendiği de savunulabilir. Ancak Türkiye'de 1950'lerden sonra ivme kazanan kentleşme süreci bir yana, kentin daha 1950'lerde 300.000 nüfusa ulaşacağı 1920'lerin sonunda henüz öngörülmemiş olduğu açıktır.

Şehirciler projelerini 1928 yılı sonunda teslim etmişlerdir. Projeleri değerlendirecek olan jürinin bu aşamadan sonra kurulmuş olması ilginçtir. Jüri aşamalı olarak oluşturulmuştur. İmar İdare Heyeti'nden üç kişilik bir heyet, aralarında milletvekilleri, gazeteciler, doktorlar, mühendisler ve bürokratlar bulunan 26 kişiden oluşan büyük bir jüri oluşturmuş; daha sonra bu jüri çok büyük bulunarak son değerlendirmeyi altı kişilik bir komisyonun yapmasına karar verilmiştir. Yönetimin daha önce benzer bir yarışma ve jüri deneyimi olmaması nedeniyle jüri, değerlendirme sürecinde biçim almış görünmektedir. Son değerlendirmeyi yapan altı kişilik alt komisyonunda Aydın Milletvekili Mühendis Mithat, Bilecik Milletvekili Mühendis Asaf, Bolu Milletvekili Falih (Rıfki Atay), Eski İzmir Belediye Başkanı ve Erzurum Milletvekili Aziz, Mühendis Ziya ve Belediye Meclisi'nden Mühendis-Mimar Cemal Beyler yer almıştır. Bu dönemde Ankara'da çalışmakta olan yabancı mimarlar bulunmasına karşın, ne 26 kişilik büyük jüride ne de alt komisyonunda hiç yabancı uzman bulunmaması dikkate değerdir. (Tankut, 1990, s. 51-53)

Jaussely ve Jansen'in Yarışma Projeleri

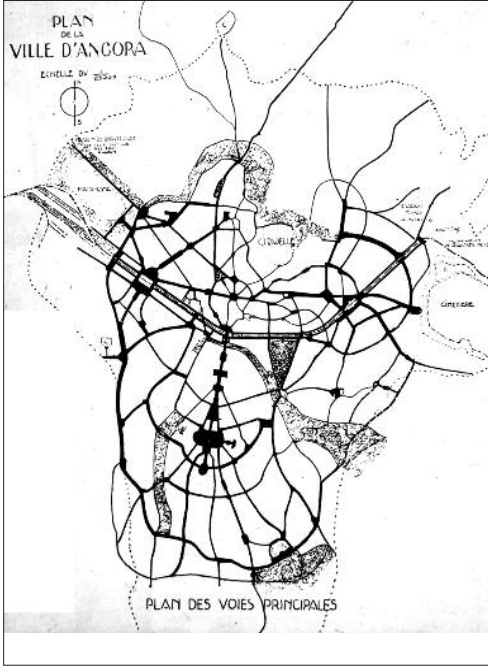
Hermann Jansen'in ve Léon Jaussely'nin Ankara için hazırlamış oldukları plan önerilerini burada kısaca karşılaştırmak, Alman ve Fransız şehircilerin yaklaşımları arasındaki benzerlik ve farklılıkları gösterecektir. Jansen'in Ankara planları Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi'nde, Jaussely'nin plan önerisinin fotoğrafları ise Paris'te XX. Yüzyıl Mimarlık Arşivleri Merkezi'nde arşivlerinde saklandığı halde, Brix'in plan önerisi hakkında, raporda yayınlanmış bölümler dışında henüz gün ışığına çıkmış bir belge ve çizim bulunmuyor.

Şekil 2. Léon Jaussely'nin Ankara Yarışması'na sunduğu 1/4000 ölçekli plan önerisi (1928): Plan de la Ville d'Angora. Kaynak: Ali Cengizkan, 2004, s. 253.

Jaussely'nin Plan Önerisi

Jaussely'nin Ankara için plan önerisi, kentin eski ve yeni kısımlarında yapılaşma koşullarına göre bölgeleme (zoning) ilkesine dayanmaktadır. (Şekil 2) Yenişehir'de Bakanlıklar'dan güneye Çankaya'ya doğru uzanan yeni kentsel gelişme alanlarını bütünüyle bahçe-kent ilkelerine uygun olarak düzenlemiştir. Buna karşılık Sıhhiye'de önerdiği yeni gar binasının çevresinde, ticaret ve konut kullanımlarının bir arada olduğu, gerek plan organizasyonu gerekse yapı yoğunluğu ile çok daha kentsel karakterde bir merkez alanı planlamıştır. Konut mahallerini yönetim merkezinden ve birbirlerinden yeşil koridorlar ayırmaktadır. Jaussely'nin sunduğu çizimler arasında parklar ve bulvarlardan oluşan bir yeşil sistem paftası bulunmaktadır. Bir başka pafta üzerinde incelediği ulaşım sisteminde ise merkezin çevresinde iç içe dairesel (konsantrik) ana yollar yerleşim alanlarına ulaşımı sağlamaktadır. (Şekil 3)

Şekil 3. Jaussely'nin ana ulaşım arterlerini ve yeşil alanları gösteren plan şeması. Kaynak: Académie d'Architecture ve Centre d'Arhives de l'Architecture du XXe Siècle/Cité de l'Architecture et du Patrimoine.

Şekil 4. Jaussely'nin plan önerisinde Yönetim Merkezi'nden perspektif. Kaynak: Académie d'Architecture ve Centre d'Arhives de l'Architecture du XXe Siècle/Cité de l'Architecture et du Patrimoine.

Şekil 5. Jaussely'nin plan önerisinde Yönetim Merkezi ve Kent Meydanı'ndan perspektif. Kaynak: Académie d'Architecture ve Centre d'Arhives de l'Architecture du XXe Siècle/Cité de l'Architecture et du Patrimoine.

Jansen'den farklı olarak Jaussely Eski Şehir'e önemli ölçüde müdahale etmiştir. Ona göre, modern bir başkentte eski kenti mevcut haliyle bırakmak düşünülemez¹. Başkent ticaret merkezinin bu alanda gelişeceğini öngörmüştür. Bu nedenlerle Fransız şehirci, Eski Şehir'in mekânsal yapısını kökten bir biçimde dönüştürmek üzere yeni caddeler ve meydanlar açmayı önermiştir.

Jaussely raporunda "Yeni Ankara gibi bir merkez bugün Türk milletinin harsını yükseltecek mütefekkirler merkezi, bir faaliyet ve fikrî teşebbüs menbaı olmalıdır. Ankara gibi bir şehir sanayi-i nefiseden [güzel sanatlardan] ari olarak tesis edildiği takdirde, bir takım hırs ve iştilahların mecmuı olacak ve hakikaten merkez-i hükümet itlahına seza olamayacaktır" demektedir. (T.C. Ankara Şehremaneti, 1929'dan alıntılan Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, Özsoy, 2005, s. 390-391) Jaussely'nin çizimleri arasında, bu anlayışa uygun olarak kent mekânlarından, meydan ve yapılarından perspektifler yer almaktadır. Bu çizimler Fransız şehircinin imgeleminde başkent meydan ve yapılarının sahip olması gereken anıtsallığı ve simetrik meydanları, perspektif aksları oluşturan geniş bulvarları ile Beaux-Arts [Güzel Sanatlar] Okulu'nun öğretilerine uygun neo-klasik ve hatta barok olarak adlandırılabilir bir estetik anlayışı yansıtır. (Şekil 4) Jaussely Hükümet Merkezi'ni oluşturan bakanlık yapılarını geniş bir kamusal meydan çevresinde simetrik olarak düzenlemiştir. (Şekil 5) Bu düzenlemenin

¹ Jaussely raporunda şöyle yazmaktadır: "Ankara, hakikaten bugün, her tarafında yükselmekte olan yeni inşaatlara rağmen bir merkez-i hükümet şehriden ziyade basit bir köy manzarası arz etmektedir." (T.C. Ankara Şehremaneti, 1929'dan alıntılan Aydın, Emiroğlu, Türkoğlu, Özsoy, 2005, s. 390-391)

Jaussely'nin daha önce geliştirmiş olduğu "Demokratik bir Devlet için Halk Meydanı" tasarımı ile benzerliği dikkat çekicidir. Zafer takları, anısal neo-klasik binaların temsil edildiği bu gösterişli perspektifler, bu önerinin yarışma jürisi tarafından "Ankara koşullarına ters" ve gerçekleştirilmesi çok "pahalı" bulunarak elenmesine neden olmuş görünmektedir. Diğer neden ise kuşkusuz Fransız plancının Eski Şehir'e yaptığı büyük boyutlu müdahaledir.

Jansen'in Plan Önerisi

Hermann Jansen'in plan önerisinde Ankara'nın tarihi kentsel dokusunu koruduğu, "kentin tacı" olarak adlandırdığı Kale'ye simgesel bir anlam atfettiği görülmektedir. Jansen de kentin yeni gelişme alanlarını "bahçe-kent" modeline uygun olarak düzenlemiştir. (Şekil 6) Yeşil bir kuşağın sardığı yerleşmede mahalleler birbirinden yeşil koridorlarla ayrılmaktadır. Serbest sahalar ve yaya bağlantılarından oluşan bir yeşil sistem Jansen planının ana strüktürünü oluşturmaktadır. (Şekil 7) Konut alanları komşuluk birimleri oluş-

turan bölgelere (mahallelere) ayrılmıştır. Mahallelerin merkezlerinde parklar, spor alanları ve çocuk bahçelerinin bulunduğu yeşil alanlar yerleştirilmiştir. Kenti kuzey-güney doğrultusunda kat eden Çankırı Caddesi-Atatürk Bulvarı ile doğu-batı doğrultusunda demiryolunun kuzeyinden (bugünkü Talatpaşa Bulvarı) geçen iki ana ulaşım arteri, kentin birbirini dik kesen iki ana arterini oluşturmaktadır. Bunun dışında kent içi ulaşımı konsantrik bir yol sisteminin sağlaması öngörülmüştür.

Jansen'in bu ilk plan önerisinde işlevsel ve yapılaşma koşullarına göre bir bölgeleme (*zoning*) bulunmaktadır. Konut alanları, çalışma, endüstri alanları, yönetim merkezi (*Regierungs-Viertel*) ve yüksek okullar (üniversite) alanı birbirlerinden yeşil kuşaklarla ayrılmıştır. Konut alanları ise kendi içlerinde üst gelir grupları için Yenişehir'in güneyinde büyük bahçeler içerisinde evler (*Landhaus-Viertel*) ve tarihi kentin kuzey-batısında işçi mahalleleri (*Arbeiter-Viertel*) olmak üzere farklılaştırılmıştır. Buna karşılık, Jansen yeni bir ticaret bölgesi tanımlamamış, kentin Ulus çevresindeki mevcut ticaret merkezinin bu işlevini sür-

Şekil 6. Hermann Jansen'in Ankara Yarışması'na sunduğu 1/4000 ölçekli plan önerisi (1928): Gesamtbebaungsplan Ankara. Kaynak: Gönül Tankut, 1990

Şekil 7. Jansen'in serbest sahalar ve ana ulaşım arterlerini gösteren plan şeması (1928): Flächenaufteilungsplan. Kaynak: Gönül Tankut, 1990

düreceğini düşünmüştür. Yarışmacılara verilmiş olduğu anlaşılan Lörcher planının verilerine uygun olarak Bakanlıkların yer alacağı Hükümet Merkezi'ni aynı konumda yerleştirmiş; yalnız Atatürk Bulvarı'nı bu alanın orta aksından geçirmek yerine, doğusundan tanjant olarak geçirmiştir. Jaussely'nin geniş bulvarlarına karşılık Jansen, uygulamada önemli ölçüde tasarruf sağlanacağı gerekçesiyle, yol genişliklerini sınırlı tutmuştur.

Jansen'in paftaları arasında da kentin tarihi ve yeni yerleşiminden, kamusal alanlarından üç boyutlu çizimler bulunmaktadır. Jansen'in yarışmaya sunduğu perspektifler son derece soyut, noktalama tekniğiyle yapılmış çizimlerdir. Jansen'in sonraki yıllarda planlama sürecinde çizmiş olduğu diğer perspektifler ise daha gerçekçi olmalarıyla yarışma çizimlerinden ayrılırlar. Ancak gerek yarışma çizimleri gerekse sonrakilere farklı yönlerden Kale'ye yönelmekte ve çeşitli açılardan yere özgü perspektif etkilerini araştırmaktadır. (Şekil 8) Jaussely'nin gösterişli kent meydanları ve neo-klasik kamu yapıları karşısında, Jansen'in çizimlerinin yalın estetiği ve alçakgönüllü ölçeği, jüri tarafından daha uygun bulunmuştur.

Jürinin Seçimi

Projelerin tesliminden sonra altı ay süren üç aşamalı seçme çalışması sonucunda, jüri, Alman şehirci Hermann Jansen'in plan önerisini seçmiş, Jaussely'e de ikincilik ödülü vermiştir. Brix'in projesi ise, mevcut durumu koruyan yaklaşımının yeni kentsel gelişmeyi yönlendirmekte yeterli olamayacağı düşünülerek baştan elenmiştir. (TANKUT, 1990, s. 54-55) Jürinin seçiminde Jansen'in önerisinin "milli karakter"i öne çıkarılmasının ve uygulanabilirliğinin rol oynadığı anlaşılmaktadır. Hermann Jansen kendisinden istenilen değişiklikleri dikkate alarak uygulama planını geliştirmiş ve bu plan 1932 yılında onaylanmıştır.

Planı uygulamak üzere 1928 yılında İmar Müdürlüğü'nün kurulmuş olmasına karşılık, bir arazi politikasının oluşturulamaması ve arazi sahiplere

Şekil 8. Jansen'in plan önerisinde Cebeci'den Kale'ye bakiş (1932).

rinin spekülasyon amaçlı baskıları sonucunda, planın uygulamasında daha ilk yıllardan başlayarak ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Jansen planının üzerinden isminin silinmesini istemiş; 1939 yılı başında Ankara ile ilişkisi kesilmiş, ancak Jansen planı yürürlükte kalmıştır. Bu tarihten 1955 yılında düzenlenecek olan ikinci uluslararası şehircilik yarışmasına kadar kentin gelişimini İmar İdare Heyeti'nin kararları yönlendirmiştir. (Altan, 1998, s.46-55)

Eski Başkent İçin Bir Şehircilik Yarışması: İstanbul 1933-1934

Başkent Ankara için Hermann Jansen tarafından hazırlanan imar planının 1932 yılında onaylanmasından yalnızca birkaç ay sonra İstanbul Belediyesi ve Valiliği tarafından eski başkent için aynı yönteme başvurulacak; 8 Şubat 1933 tarihli "İstanbul için yaptırılacak imar planının müsabaka yoluyla tespiti amacıyla hazırlanan kanun teklifi"nin² TBMM'de kabul edilmesiyle sınırlı bir yarışma düzenlenecektir. Bu defa Almanya'dan bir Fransa'dan iki şehircilik uzmanı davet edilir. Berlin Teknik Yüksek Okulu'nun şehircilik bölüm başkanlığını yapmış olan Alman şehirci Hermann Ehlgötz daha önce Essen endüstri kentinin gelişme planını gerçekleştire-

2 8/2/1933 tarihli kanun teklifi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi (dosya: 835, fon kodu: 30.1.0.00, yer no: 81.533..5)

miştir. Fransız şehircilerden Donat-Alfred Agache, daha önce Canberra yarışmasında ikincilik ödülü almış, iki büyük Güney Amerika kenti olan Rio de Janeiro ve Buenos Aires'in planlaması gibi uluslar arası alanda işler yapmış olan bir uzmandır. Yarışmaya başlangıçta davet edilen diğer Fransız şehirci-mimar ise Henri Prost'tur. Yarışmada birincilik aldığı Belçika'nın Antwerp kenti planı yanında, Fransa'nın himaye yönetimi altında Kazablanka ve diğer Fas kentlerinin ardından Fransız Rivierası'nda (*Côte Varoise*) geliştirdiği bölge planı ile tanınan şehirci son olarak Paris metropolünün planlamasının başına getirilmiştir. 1924-25 yıllarında René ve Raymond Danger'nin müellifi olduğu İzmir planının hazırlanmasında danışman-şehirci olarak etkin rol almıştır. Prost'un Paris bölgesinin planlamasıyla meşgul olduğu için İstanbul için düzenlenen yarışmaya katılmayacağını bildirmesi üzerine, onunla birlikte Paris planlamasında çalışmakta olan Jacques Henri Lambert yarışmaya davet edilir. Lambert, New York ve Chicago kentlerinin planlamasında çalışmış, Amerika deneyimi olan bir şehirci-mimardır. İstanbul Belediyesi tarafından şehircilik mütehassıslarına gönderilen 26 Şubat 1933 tarihli, Belediye Reisi ve Vali Muhittin Üstündağ imzalı davet yazısında, bunun bir "plan konkuru" (planlama yarışması) olmadığı, şehircilik uzmanlarının görüşlerine başvurulmasının amaçlandığı vurgulanmakta, buna karşılık belediyenin bu uzmanlardan biriyle çalışmak konusunda tercih hakkını saklı tuttuğu belirtilmektedir³.

Ehlgötz, Agache ve Lambert görüşlerini içeren raporlarıyla birlikte plan önerilerini aynı yılın sonbaharında Belediye'ye teslim etmişlerdir. Ne yazık ki, bugün elimizde yarışmaya sunulan bu plan önerileriyle ilgili çizimler bulunmamaktadır. Ancak her üç şehircinin raporlarının özetleri dönemin başat mimarlık yayını olan *Arkitekt* dergisinde yayınlanmıştır. (Anonim, 1935, s. 61-68) Üç proje de İstanbul'un limanının ve sanayi bölgesinin nerede konumlanacağına, ticaret bölgesinin nerede geliştirileceğine, konut bölgelerine ve yeşil alanlara ilişkin öneriler getirmiş, Haliç'in ayırdığı tarihi yarımada ve Beyoğlu bölgelerini bağlamaya yönelik ulaşım çözümleri önermiştir.

Agache, Lambert ve Ehlgötz'ün İstanbul Limanı için Yer Seçimleri

Yarışmaların önerileri arasında özellikle limanın yer seçiminin jürinin kararında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Agache İstanbul limanının Haliç'in güney kıyısında, yüzyıllardır bulunduğu alanda gelişeceğini öngörmüştür. Sanayi alanlarını ise limanla ilişkili olacak biçimde Haliç'in kuzey kıyısında geliştirmeyi önermiştir. (Agache, 1934, Özler, 2007 içerisinde) Bu, Haliç'i tümüyle liman ve sanayi kullanımlarına terk etmek anlamına gelmektedir. Lambert ise Marmara kıyısında, Kumkapı'dan Bakırköy'ün batısına uzanan kıyı şeridi üzerinde İstanbul için yeni bir liman oluşturmayı önermiştir. Limanı Avrupa'dan İstanbul'a ulaşan demiryolu hattıyla doğrudan ilişkili olacak şekilde konumlandırmış, kentin yeni sanayi bölgesini ise limanın kuzeyinde geliştirmeyi düşünmüştür. Getirdiği limanın ve sanayi alanının büyüklüğü düşünüldüğünde Lambert'in İstanbul'un gelecekte önemli bir liman ve sanayi kenti olarak gelişeceğini öngördüğü anlaşılmaktadır.

Alman şehirci Ehlgötz ise, İstanbul limanı için olası üç konumu ayrı ayrı tartışmıştır. Mevcut liman Sirkeci'de korunmalı ve trenlerin karşıya geçmesini sağlayacak bir feribot iskelesiyle Sarayburnu'na doğru geliştirilmelidir, ancak bir serbest limanın burada geliştirilmesi olanaklı değildir. Ona göre, demiryoluyla ilişki açısından ideal olan limanın Yenikapı'da yerleştirilmesidir; ancak Marmara yönünden esen güçlü rüzgârların taşıyacağı kum yüzünden bu limanın inşaatı çok pahalıya mal olacaktır. Fransız şehircilerden farklı olarak Ehlgötz, limanın Anadolu demiryolu hattıyla ilişkili olarak Boğaz'ın diğer yakasında, Haydarpaşa'da konumlanabileceği alternatifini üzerinde durmuştur. (Ehlgötz, 1934, Özler, 2007 içerisinde) Bir liman kentinde, limanın kentin merkezi alanlarıyla ilişkili olması beklenir. Buna karşılık Alman şehirci İstanbul limanının kentin merkezi alanlarından kopuk ve art-bölgesi sınırlı olmakla birlikte bu bölgede konumlanabileceğini düşünmüştür. Bunda Haydarpaşa mevcut limanının işletme imtiyazının bir Alman Şirketi'nde olmasının rol oynayıp oynamadığını bilmiyoruz.

(Erkal, 2010, s. 38-40) Fakat daha da ilginç olan, jürinin limanın Anadolu yakasında konumlanmasını yerinde ve gerekli bulmuş olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde savunma kaygılarının ön planda olması ve Ankara Hükümeti tarafından İstanbul limanının daha çok Anadolu'yu besleyecek bir liman olarak görülmesi bu seçimde etkili olmuştur. Limanın yer seçim kararı, diğer işlevsel kullanım kararlarını da belirlemektedir. Bu nedenle bu konu, öneri projeler arasında Alman şehircinin projesinin seçilmesinde belirleyici olmuş görünmektedir. Yeni İstanbul limanının Haydarpaşa'da inşa edilmesi projesi daha sonraki yıllarda da Nafia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) tarafından desteklenmeye devam edecektir.

Ehlgötz'ün projesi, limanı Anadolu yakasında önermesinin yanı sıra, tarihi kent içerisinde mevcut yolların güzergâhlarını koruyarak genişletilmesiyle yetinmesi gibi nedenlerle de daha ekonomik ve dolayısıyla uygulanabilir bulunmuştur. Fransız şehirci-mimarların mevcut kent dokusu içerisinde açmayı önerdiği geniş bulvarlar ve ışınal meydanlar, tarihi mahallelerin üzerinden aşan viyadükler ve "otostrat"lar jüri üyelerine gerçekçilikten uzak, uygulanması zor ve pahalı görünmüştür.

Ehlgötz anıt yapıları ana ulaşım yollarının uzağında tutarak, bu yapıların gezinti yollarıyla birbirine bağlanmasını önermiştir. Yeşil alanlarla ilgili görüşü özellikle dikkate değerdir: Mevcut parkların dışında Batılı tarzda yeni parklar açılmamasını, buna karşılık mezarlık alanlarının korunarak kentin yeşil varlığını oluşturmasını savunmuştur. İstanbul'un Batı kentlerinden farklı mekânsal karakterine vurgu yapmış, bu karakterin yüzyılların kültürel birikimiyle oluştuğu üzerinde durmuştur. Ona göre "...bu şehrin eşi bulunmaz güzelliğini en uzun geleceğe kadar koruyabilmek için öyle bir esas bulmak icap eder ki, eski kültürü yeni ihtiyaç ve medeniyet koşullarıyla birleştirmelidir. İstanbul'un biçimi şehrin geçmişi, iktisadi ve doğal durumuyla tayin edilmelidir." (Duranay, Gürsel, Ural, 1972, Özler, 2007 içerisinde, s. 364-375)

Jürinin Seçimi ve Sonrası

Belediye tarafından oluşturulmuş olan yarışma jürisi, üç plan önerisi arasından Ehlgötz'ün plan önerisini "rasyonel" çözümler getirmesi, ekono-

mik ve uygulanabilir olması nedeniyle seçmiştir. Alman şehircinin İstanbul'un özgün mekânsal karakterine ve kültürel kimliğine yapmış olduğu vurgunun da jüri tarafından beğenildiği anlaşılmaktadır. 1933 yılı içerisinde mimar Burhan Arif'in *Arkitekt* dergisinde yazdığı, İstanbul'u tarihi şehri iyi tanıyan, onun ölçeğini (*bedii mikyasını*) duyumsamış Türk mimarlarınca, ayrıntıda çalışılması gerektiği yönündeki görüşleri, bu dönemde en azından meslek adamları arasında bu konuda bir duyarlılık bulunduğunu düşündürmektedir. (Arif, 1933, s. 154)

Fakat Ehlgötz'ün projesi bilmediğimiz bir nedenle uygulamaya koyulmamıştır. Bunda projenin seçiminde etkili olmuş olan Nafia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) ile İstanbul Belediyesi arasındaki bir anlaşmazlık etkili olmuş olabilir. Nitekim İstanbul Belediyesi kentin planlamasını yürütmek üzere uzman arayışını sürdürecektir, bu süreçte Martin Wagner'den bu konuda görüş isteyecektir. Weimar Hükümeti döneminde Berlin Belediyesi'nin şehircilik birimini yürütmüş olan Wagner, bu sırada Almanya'da Nazi rejiminden kaçarak Türkiye'ye gelmiş ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde dersler vermektedir. Alman şehirci, İstanbul'u bölgesiyle birlikte kapsamlı olarak ele aldığı ve kent ekonomisi boyutuna vurgu yaptığı bir rapor hazırlamış, bu rapor bölümler halinde *Arkitekt* dergisinde yayınlanmıştır. (Wagner, 1936a ve b) Belediye'nin Wagner'den almış olduğu bu raporu, 1933 tarihli yazıda ifade edilen danışma sürecinin bir parçası olarak görmek olanaklıdır.

1933 yılında başlatılan danışma sürecinin devamında, İstanbul Belediyesi Fransız şehirci Henri Prost ile yazışmasını sürdürmüştür. Aynı yılın sonlarında, Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davas aracılığıyla Prost bu defa Yalova'da bir kaplıca yerleşimi planlamak üzere davet edilmiştir. 1935 yazında bu amaçla İstanbul'a gelen şehirci, bundan bir süre sonra Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ'dan İstanbul'un planlamasında "danışman" olarak çalışmak üzere resmi bir teklif almıştır. Özetle, Henri Prost, 1933 yılında İstanbul için düzenlenen davetli yarışmaya katılmadığı halde, İstanbul Valisi tarafından şehircilik danışmanı olarak doğrudan görevlendirilmiştir. Bunda Paris Bölgesi'nin planlamasını yürütmekte olmasının önemli payı bulunmaktadır. (Bilsel, 2010)

Şekil 9. Henri Prost'un İstanbul Nazım Planı (1937). 1/2000 ölçekli maket fotoğrafı üzerine işlenmiş ana ulaşım arterleri ve büyük yeşil alanlar. Kaynak: Académie d'Architecture ve Centre d'Arhives de l'Architecture du XXe Siècle/Cité de l'Architecture et du Patrimoine.

Prost, İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Planı'nı Ekim 1937'de tamamlamıştır. Bu plan 1/5000 ölçekli iki kısımdan, Eski İstanbul ve Beyoğlu Ciheti Nazım Planları'ndan oluşmaktadır. Ulaşım çözümlerinin öncelikli olduğu bu plan üzerinde açılması önerilen yollar ve kentsel operasyonlar öncelik sırasına göre numaralanarak işlenmiştir. Prost, İstanbul Nazım Planı'nın bir "gelişme planı" değil bir "toplanma planı" olması gerektiğini savunmuş; Haliç'in kuzey ve güney yakasında birbirinden kopuk gelişmiş olan iki kentsel merkezi bir omurga çevresinde birbirine bağlayarak yeniden yapılandırmayı amaçlamıştır. (Şekil 9) Prost'un İstanbul planlamasının başlıca üç ayağını "ulaşım", "çevre sağlığı" ve "estetik" oluşturur. Çevre sağlığına yönelik olarak büyük boyutlu yeşil alanlar ve serbest sahalara (*les espaces libres*) yanında çok sayıda irili ufaklı park düzenlenmiştir.

Henri Prost 1936 yılından 1951 yılı başına kadar on beş yıl boyunca İstanbul kentinin planlamasını yürütmüş, bu süre içerisinde 1/5000 ölçekli

Avrupa Ciheti Nazım Planları yanında, Anadolu Ciheti Nazım Planını, Boğaziçi kıyı yerleşmelerinin planlarını yapmıştır. Belediye'nin İmar Bürosu'ndaki ekibiyle birlikte, kentin 1/2000 ölçekli sektör planlarını ve daha ayrıntıda kentsel tasarım projeleri geliştirmiş, bunlardan bir bölümünün uygulamasının başında bulunmuştur. Taksim İnönü Gezisi, 2 No.lu Park Alanı düzenlemesi, Eminönü Meydanı bu düzenlemeler arasında sayılabilir. (Bilsel, Pınar, 2010)

Ankara ve İstanbul Davetli Yarışmaları ve Sonrası

1927 Ankara ve 1933 İstanbul yarışmalarına davet edilen Batılı uzmanlar, Türkiye'nin Berlin ve Paris Büyükelçilikleri kanalıyla yapılan araştırma sonucunda seçilmişlerdir ve aralarında Berlin ve Paris'i planlamış olan şehirci-mimarlar bulunmaktadır. Bu, gerek yeni başkent Ankara'nın, gerekse tarihi başkent İstanbul'un çağdaş şehircilik ilminin gereklerine uygun olarak

planlı bir biçimde imar edilmesine olan inancın yanı sıra, bu konuda Cumhuriyet yönetiminin uluslar arası iddiasının bulunduğunu göstermektedir. Buna karşılık, genç Cumhuriyet'in böylesi bir iddiayı gerçekleştirmek için ekonomik kaynakları oldukça sınırlıdır. Bu nedenle, gerek Ankara gerekse İstanbul yarışmasında jüriler "ekonomik", "rasyonel" ve "gerçekçi" buldukları öneriyi seçmişlerdir. Fakat her iki yarışma sonucunda da Alman şehircilerin önerilerinde karar kılınmış olmasının, bu önerilerin "uygulanabilir" olması yanında "milli karaktere uygun" bulunmasıyla da gerekçelendirilmiş olması ilginçtir.

Her iki ülkedeki şehircilik yaklaşımları arasında özellikle farklı mimarlık geleneklerinden kaynaklanan farklılıklar olmakla birlikte, şehircilik alanı her iki ülkede de ortak bir kökten beslenmektedir. 20. Yüzyılın başında İngiltere'de toplanan Kent Planlama Kongreleri'nde bulunan çeşitli ülkelerden şehircilerin yaklaşımları büyük ölçüde birbirine koşuttur ve ilkesel benzerlikler içerir, ancak yine de bu ülkelerdeki tasarım okullarından kaynaklanan kimi farklılıklar da bulunmaktadır. Bu benzerlik ve farklılıkları özellikle Ankara yarışmasında Jausseley ve Jansen'in önerileri arasında görmek olanaklıdır. Ankara için geliştirilen plan önerileri daha çok yeni yerleşim alanları planlamaya yöneliktir ve gerek Fransız gerekse Alman şehircilerin planlarında bahçekent modelinin ilkeleri gözetilmiştir. Buna karşılık, İstanbul yarışmasında planlamanın ana sorunsalı tarihi bir kentin mevcut yerleşim alanlarını yeniden düzenleyerek yapılandırma. Özellikle İstanbul için sunulan projelerde Fransız ve Alman şehircilerin yaklaşımları arasında belirgin bir farklılığın olduğu göze çarpmaktadır. Fransız şehirci-mimarların tarihi kent içerisinde geniş cadde ve bulvarlar, perspektif aksları açmaya yönelik önerilerinde, 19. Yüzyıl ortasında Paris'te gerçekleştirdiği kentsel operasyonlarla tanınan Baron Haussman'ın etkilerini görmek olanaklıdır. Her iki yarışmada da Alman şehircilerin proje önerileri, daha ekonomik ve uygulanabilir olması nedeniyle seçilmiştir. Jürilerin bu seçiminde Almanya'da teknik eğitim görmüş kişilerin jürilerdeki varlığının da rol oynadığı düşünülebilir.

Bu yarışmalara davet edilen Alman ve Fransız uzmanlara daha sonra Türkiye'nin çeşitli kentlerinin planlarını hazırlama işinin verildiğini izlemekteyiz. 1930 tarihli Belediyeler ve 1933 tarihli Yapı ve Yollar Kanunlarının yürürlüğe girmesiyle birlikte, nüfusu 10.000'in üzerinde olan tüm kentlerin belediyelerine birer kent planı hazırlama ve kentsel gelişmeyi bu plana göre yönlendirme zorunluluğu getirilmiştir. Bu kapsamda Jansen'e Adana, Mersin, Gaziantep, İzmit'in planları, Jacques Lambert'e Erzurum planları hazırlanmış, Henri Prost Bursa'nın ve Karabük'ün planlaması üzerinde çalışmıştır. Bu, iki büyük kent için düzenlenen yarışmaların sonucunda yalnızca o kentlerin geleceğini yönlendirecek birer plan elde edilmekle kalmayıp, bu yarışmalara davet edilmiş olan şehircilerden ülkenin diğer kentlerinin planlarının hazırlanması için de faydalandığını göstermektedir. Erken Cumhuriyet döneminde hazırlanan şehircilik planlarının önemli bir bölümü için Batılı şehirci-mimarların uzmanlıklarından yararlanılmıştır. Bu dönemde Asım Kömürcüoğlu, Burhan Arif Ongun, Behçet Ünsal, Eyüp Kömürcüoğlu, Pertev ve Nezihe Taner gibi Türk mimarlar da şehircilik planları hazırlamışlardır.

1942 yılında Samsun şehri için de bir planlama yarışması açılmış olduğunu görüyoruz. II. Dünya Savaşı'nın ortasında Belediyeler İmar Heyeti tarafından düzenlenen bu yarışma, ulusal bir yarışma olmalıdır. Bu yarışmada jüri⁴ birincilik ödülü vermemiş; Semih Rüstem Temel ikincilik, Asım Kömürcüoğlu ise üçüncülük ödülünü almıştır. (Özdağlar Güvenç, Yılmaz Ömür, 2004, s. 24) 1944 yılında ise Ödemiş Şehir Planı yine Belediye İmar Heyeti tarafından yarışmaya açılmıştır. Jüride Türk mimarları Şefik Refik Soyer, Recai Akçay, Muammer Çavuşoğlu, Niyazi Erzincan, Şekip Akalın, Mithat Yenen, Mutahhar Başoğlu yanında Fransız şehirci-mimar Henri Prost, Alman mimar Paul Bonatz, ve Alman şehirciler Ernst Reuter ve Gustav Oelsner de bulunmaktadır. Jüride bulunan Fransız ve Alman şehirciler, II. Dünya Savaşı yıllarını Türkiye'de geçirmeyi seçmiş olan kişilerdir. Bu yarışmada da yine birincilik ödülü verilmemiş, ikincilik ödülü iki ayrı projeye, Kemal Ahmet Arû, Orhan Sefa, Celile

4 Samsun Şehir Planı Yarışması'nın jürisi Rüstem Mesut, Hayri Sayman, Mithat Yenen, Sinan Mimaroğlu, Burhan Ongun, Şekip Akalın ve Rüştü Özdil'den oluşmaktadır.

Berk ile Selman Yönder ve İzzet Altınoğlu'nun projelerine verilmiş; üçüncülük ödülünü de yine Nemi Ateş, Feyyaz Tüzüner ekibiyle, Eyüp ve Asım Kömürcüoğlu ekibi almıştır. Gerek Samsun gerekse Ödemiş yarışması Türk mimarların şehircilik alanına girmelerini ve bu alanda uzmanlaşmalarını sağlamaya yönelik olarak düzenlenmiş olmalıdır. 1950 sonrası dönemde ise, İTÜ Mimarlık Fakültesi içerisinde şehircilik kürsüsünün kurulmasının, diğer okullarda ise şehircilik derslerinin etkisiyle şehircilik uzmanı mimarların sayısı artmıştır.

İlk Uluslar Arası Açık Yarışma: İzmir Şehri İmar Planı Müsabakası

İzmir, Cumhuriyet döneminde Türkiye'de ilk kapsamlı şehir planının hazırlandığı kenttir. 1922 Yangını ile yerle bir olan kent merkezini yeniden inşa etmek amacıyla, daha Lozan görüşmeleri sırasında bir heyet Paris'e gitmiş ve kentin imarını gerçekleştirebilecek bir plan hazırlamak üzere şehirci-mimar Henri Prost ile görüşmüşlerdir. Prost'un önerisiyle René ve Raymond Danger İzmir planını yapma işini üstlenmişler; 1924-25 yılları arasında Belediye bünyesinde kurulan komisyonun yönlendirmeleriyle İzmir için kapsamlı bir plan hazırlamışlardır. Ancak 1929 Ekonomik buhranı kentin imarını sekteye uğratmış; 1931 yılında Dr. Behçet Uz'un Belediye Başkanı olmasıyla yeniden ivme kazanmakla birlikte planın uygulaması yangın alanlarıyla sınırlı kalmıştır.

1933 tarihli Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu sonrasında belediyelere getirilen plan yapma zorunluluğu karşısında, İzmir Belediyesi aralarında Jansen ve Prost'un da olduğu uluslar arası şehircilik uzmanlarından görüş almıştır. (Baykan Seymen, 1992) Bu dönemde İzmir için de bir şehircilik yarışması açılması gündeme gelmiş, ancak İzmir kenti yeni bir plan elde etmek üzere çok daha ilginç bir yol izleyerek Le Corbusier ile ilişkiye geçmiştir. Le Corbusier bu dönemde Cezayir kenti için bir şehircilik projesi –Plan Obus– üzerinde çalışmaktadır. Nafia Vekâleti'nin (Bayındırlık Bakanlığı), tüm itirazlarına rağmen İzmir Belediyesi 1938 yılında Le Corbusier ile sözleşme imzalamıştır. Ancak 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte mimarın İzmir'e gelmesi olanaklı olmayacaktır. Savaşın bitmesiyle birlikte Belediye ile yeniden ilişki kuran Le Corbusier olur. Bu dönemde artık siyasi bağlam çok değişmiş olmakla birlikte, sözleşme gereği İzmir'e 1948 sonbaharında gelir. Le Corbusier Paris'te kendi bürosunda geliştirdiği "400.000 Nüfuslu bir Yeşil Kent Teması Üzerine İzmir Nazım Planı Projesi"ni Ocak 1949'ta teslim etmiştir. (Şekil 10) CIAM Şehircilik Çerçevesi'ne (*Grille d'Urbanisme*) göre bir sistem yaklaşımıyla hazırlanmış olan bu proje, kent toprakları üzerindeki mülkiyet hakkını tümüyle ortadan kaldırmaktadır. Nazım plan projesi İzmir'de tam bir şaşkınlıkla karşılanır ve bir süre sonra da tamamen rafa kaldırılır. İzmir'in kentsel gelişimini yönlendirecek bir şehir planına ivedilikle gerek-

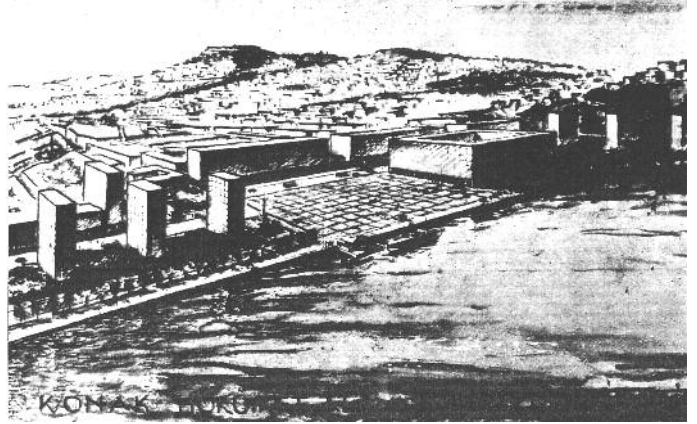
Şekil 10. Le Corbusier'nin "İzmir için 400.000 Nüfuslu Bir 'Yeşil Kent' Teması Üzerine Nazım Plan Önerisi" (1949). Kaynak: Cânâ Bilsel, 2003.

sinimi bulunmaktadır. Ancak, Le Corbusier'nin, Konak'ta bir kamusal merkez (*centre civique*), lineer/yeşil endüstri sitesi, güneybatıda uzanan sırtlarda konut gelişimi vb. kimi önerilerinin daha sonra kentin mekânsal gelişiminde etkilerinin olduğu görülmektedir. (Bilsel, 2003)

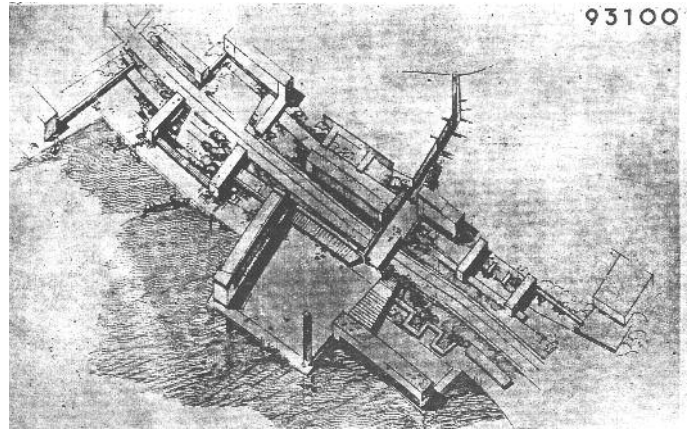
Bayındırlık Bakanlığı İzmir Belediyesi'nin Le Corbusier ile anlaşmasına en başından beri karşı çıkmış ve İzmir için bir imar planı elde etmek üzere uluslararası yarışma düzenlenmesini önermiştir. Le Corbusier'nin nazım plan şemasının uygulanabilir bulunmaması üzerine, Belediye bu öneriyi benimseyecek, "İzmir Şehri İmar Plânı Milletlerarası Proje Müsabakası" 1 Mayıs-1 Aralık 1951 tarihleri arasında düzenlenecektir. Yarışma programında, 1950 yılında 230.000 olan kent nüfusunun 50 yıl içerisinde 400.000 kişiye çıkacağı kabul edilmiştir. Yarışmacılardan Alsancak'ta bir liman düzenlemesi yapmaları ve bu limanın sanayi bölgesi ve demiryolu ile bağlantılarının kurulması istenmektedir. "İşçi ve fakir halkın barınmakta olduğu gayri fennî ve gayri sıhî şartlarla teşekkül etmiş bulunan mahalleler" in "ıslahı" konusunda yarışmacılardan öneriler beklenmesi ise İzmir'de bu dönemde geçmekte sorununun başlamış olduğunu işaret eder. Ayrıca Konak Meydanı'nın, burada bulunan Sarıklı'nın yıkılmasıyla yeniden düzenlenmesi ve kamusal kullanımlara açılması da istenilenler arasında yer almaktadır. (İzmir Belediyesi, 1951, s. 21-28)

Yarışma jürisine şehircilik alanında uluslararası üne sahip Sir Patrick Abercrombie başkanlık etmiştir. İngiliz Mimarlar Birliği başkanı ve Londra metropoliten alan planlamasını yürütmüş olan İngiliz kent plancısı Londra çevresindeki yeni kentlerin planlamasında rol almış ve planlamada "civic survey" yöntemini daha da geliştirmiştir. Yarışmaya, Türk mimarlar yanında, İsviçre, Avusturya ve Almanya'dan ekipler katılmıştır. Projeler, II. Dünya Savaşı sonrasında mimarlık ve şehircilik alanında modernizm etkilerini sergilemektedir. Bu etki özellikle Konak Meydanı ve çevresinin üç boyutlu düzenlenmelerinde açıkça izlenmektedir. (Şekil 11, 12 ve 13)

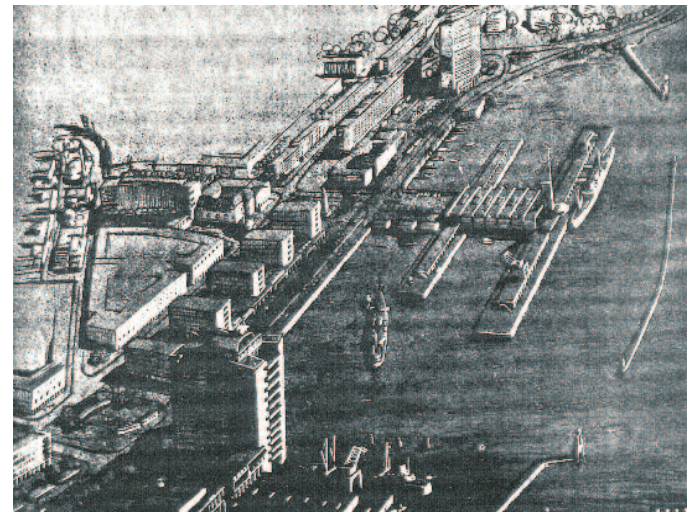
Yarışmaya katılan 27 proje arasından, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik kürsüsünden Prof. Kemal Ahmet Arû, Emin Canpolat ve Gündüz Özdeş ekibinin projesi bi-

Şekil 11. 1951 tarihli İzmir Yarışması'nda Eyüp Kömürcüoğlu ve ekibinin Konak Meydanı ve çevresi için üç boyutlu kütle düzeni önerisi (Mansiyon Ödülü). Kaynak: İzmir Belediyesi, 1951.

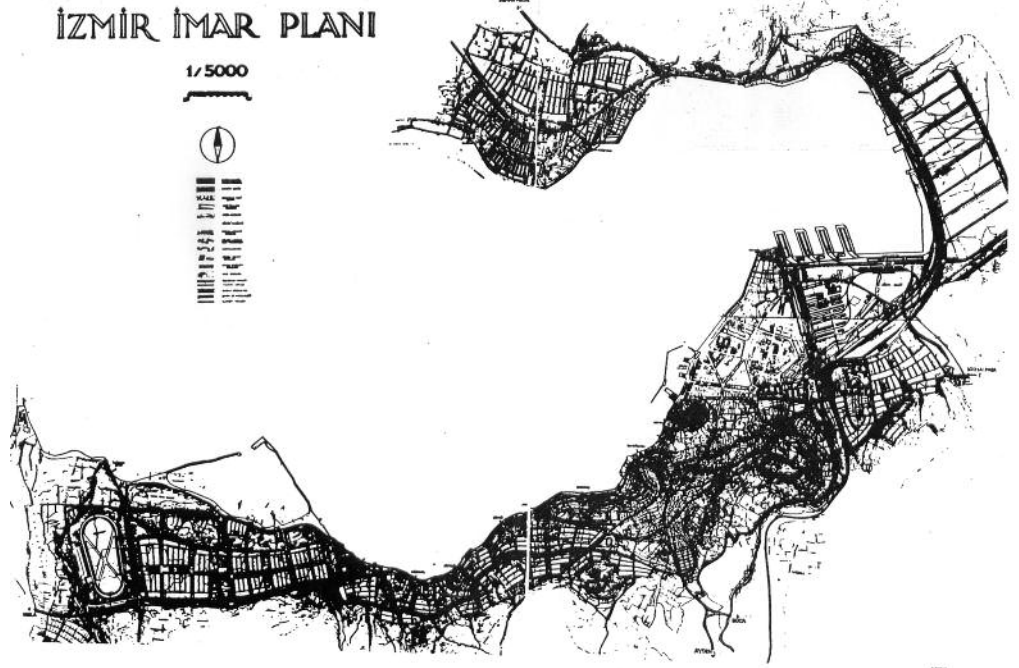

Şekil 12. 1951 tarihli İzmir Yarışması'nda Rauf Beyru'nun Konak Meydanı için üç boyutlu kütle düzenlemesi. Kaynak: İzmir Belediyesi, 1951.

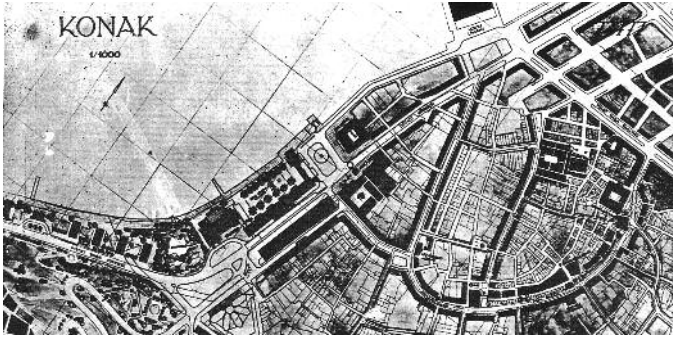

Şekil 13. 1951 tarihli İzmir Yarışması'nda Jelpke ve Schütte'nin Konak'ta kent merkezi ve yolcu limanı önerisi. Kaynak: İzmir Belediyesi, 1951.

PLANLAMA
2010/3-4

Şekil 14. 1951 tarihli İzmir Yarışması'nda Birinci Ödül: Kemal Ahmet Arû, Emin Canpolat, Gündüz Özdeş ekibinin 1/5000 ölçekli nazım plan önerisi. Kaynak: İzmir Belediyesi, 1951.

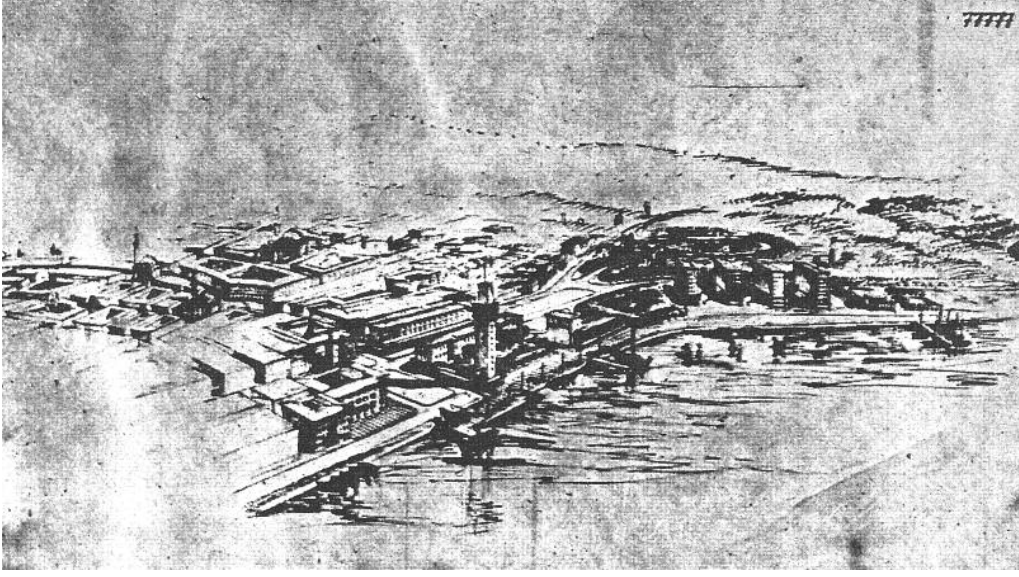
Şekil 15. Kemal Ahmet Arû, Emin Canpolat, Gündüz Özdeş Planı'nda Kemeraltı ve Konak çevresi. 1/1000 Ölçekli İmar Planı'ndan ayrıntı. Kaynak: İzmir Belediyesi, 1954.

rinci olarak seçilir. (Şekil 14) Bir kez daha jüri bir projeyi özellikle "tatbik edilebilir" bulunduğu için seçmiştir. Kentin gelişme yönlerini belirlemek üzere "survey" yöntemine dayalı analizlerin de jürinin kararında etkili olduğu anlaşılmaktadır⁵. Alexander Freier Von Branca ve Reinholt Wierl'in projesi ikincilik ödülünü, Rauf Beyru'nun projesi ise üçüncülük ödülünü almıştır.

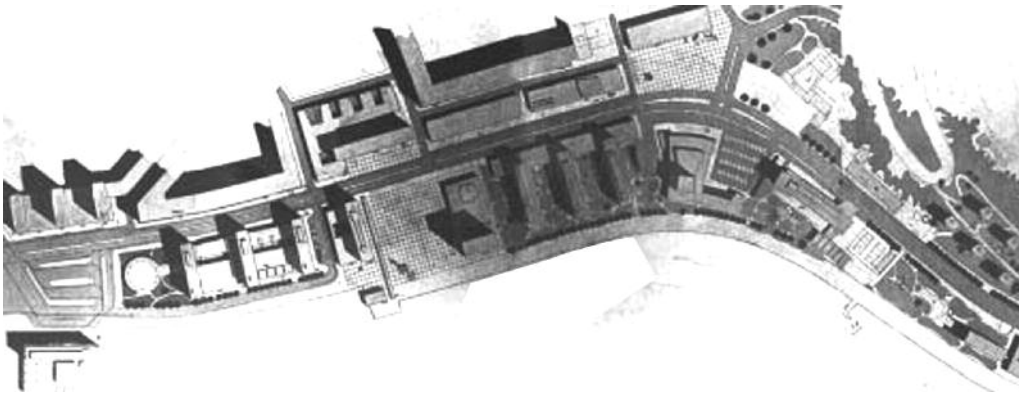
Kemal Ahmet Arû ve ekibinin hazırladıkları İzmir Şehri İmar Planı 1953 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Kentin nüfusunun 50 yıl içe-

risinde 400.000'e ulaşacağı öngörüsüyle hazırlanan bu plan, Karataş'tan Üçkuyular'a kadar uzanan bölgede denizden 30-80m yükseklikleri arasında bir bandı yeni gelişme alanı olarak düzenlemekte, Hatay Caddesi bu yeni gelişimin ana ulaşım aksını oluşturmaktadır. Caddeye ve eş-yükselti eğrilerine paralel ince uzun yapı adaları, eğime dik uzanan yeşil koridorlarla birbirinden ayrılan "küçük iskân grupları" oluşturmak-tadırlar. Arû bunları "tabiat içerisinde yerleşmiş küçük organik bütünlükler" olarak nitelendirmektedir. (Arû, 1954) Sosyal donatı ve ticaret alanları bu yeşil alanlar içerisinde konumlandırılmıştır. Bu alanda nüfus yoğunluğunun üst sınırı 200 kişi/hektar olarak belirlenmiştir. Kentin ikinci gelişme aksı ise Karşıyaka'nın batısında 100 kişi/hektar olacak biçimde geliştirilmiştir. Gerçekte bu yoğunluklar bir "bahçe-kent" in yoğunluklarıdır. Plan fonksiyonist planlamanın zoning ilkesine uygun olarak kenti konut, ticaret, iş merkezi, endüstri ve liman bölgesi gibi işlevsel bölgelere ayırmaktadır. Arû-Canpolat-Özdeş ekibinin İzmir için getirdikleri en önemli kararlardan biri ise Kemeraltı'nda tarihi ticaret merkezinin korunmasıdır. (Şekil 15) Buna karşılık, İmar Komisyonu'nun kararına uyarak Sarıkışla'yı kaldırmakta

5 Prof. Kemâl Ahmet Arû ile Temmuz 1993 tarihinde yapmış olduğum söyleşiden.

Şekil 16. Kemal Ahmet Arû, Emin Canpolat, Gündüz Özdeş ekibinin yarışma projesinde Konak ve çevresi düzenlemesi perspektifi. Kaynak: İzmir Belediyesi, 1951.

Şekil 17. 1955 tarihli Konak ve çevresi kentsel düzenleme yarışmasında Doğan Tekeli'nin birincilik ödüllü alan projesi. Kaynak: (Özen Eyüce, 2005)

ve bunun yerinde kültür ve sanat kullanımlarına ayrılmış tiyatro ve opera gibi yapılar ile birbirinden yeşil meydanlarla ayrılmış iş merkezi blokları getirmektedir. (Şekil 16) Kemal Ahmet Arû ve Emin Canpolat İzmir Belediyesi'ne danışman olarak görevlendirilmişler, 1/5000 Ölçekli İzmir Nazım Planı 1953 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bunu 1/2000 ölçekli uygulama imar planları ve 1/500 ölçekli düzenlemelerin çizilmesi izlemiştir. Ancak 1950 sonrasında ivme kazanan kırdan kente göç hareketinden İzmir kenti de payını almış ve öngörülen nüfus hızla aşılmıştır.

İzmir Belediyesi Kemal Ahmet Arû ve Emin Canpolat'ın önerisiyle, Konak Meydanı ve çevresi için 1955 yılında bir kentsel tasarım yarış-

ması düzenleyecektir. Sarıkışla'nın yıkılmasıyla ortaya çıkan boşluğu da içeren Konak'tan Gümrük'e uzanan alanda "devlet ve özel sektörün yatırımlarıyla inşa edilecek blokların" ve kültür yapılarının üç boyutlu kitle ilişkilerinin belirlenmesi yarışmanın temel hedefini oluşturmaktadır. Bu yarışmayı mimar Doğan Tekeli kazanmış, ancak bu proje uygulamaya koyulamamıştır. (Şekil 17) Yarışmayla elde edilmiş bir şehir planlama çalışmasının, planın önemli bir noktasını daha ayrıntıda üç boyutlu kitle ilişkileriyle çözmek üzere bir kentsel tasarım yarışmasıyla tamamlanması uygulaması, şehir planlama-kentsel tasarım-mimarlık alanları arasındaki sürekliliği göstermesi açısından önemlidir.

Şekil 19. Nihat Yücel, Raşit Uybadin'in Ankara Planı'nda Kent Merkezi. (Kaynak: A. Cengizkan, 2002)

Son olarak...

Ankara için düzenlenen uluslar arası davetli şehircilik yarışmasıyla başlayan ve yine Ankara için açılan uluslar arası şehir planlama yarışmasına kadar geçen yaklaşık otuz yıllık dönemde, yarışmalar, ülke kentlerinin gelecekte nasıl biçimleneceği, kentleşmenin nasıl yönlendirilmesi gerektiği konusunda şehircilik / şehir planlama alanında uluslar arası uzmanlık ve deneyimden faydalanmayı hedefler. Yarışma konusu olan kentlerin mekânsal gelişimini yönlendirmekte bu hedefe bir ölçüde ulaşıldığı söylenebilir. Ankara kenti Jansen'in belirlediği ana strüktüre göre yapılanmış, kamusal yeşil alanlar sistemi bu plana göre oluşturulmuştur. Henri Prost'un İstanbul planlamasının başına getirilmesini bu kent için açılan yarışmanın bir sonucu olarak göreceğimiz, bu süreçte belirlenen yabancı plancının varlığının İstanbul'un mekânsal dönüşümünde, Ankara'da olduğundan çok daha belirleyici ve uzun soluklu olduğu söylenebilir. Yarışma çerçevesinde Türkiye'ye davet edilen şehircilik uzmanlarına ülkenin diğer kentlerinin planlarının yaptırılması ise bu sürecin yalnız yarışma konusu

olan kentlerle sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır. Batılı şehirci-mimarların davet edilmesinin arkasındaki en önemli ve uzun erimli hedef ise Türkiye'de şehircilik uzmanlığını oluşturabilmektir. 1950'lere gelindiğinde açılan uluslar arası şehir planlama yarışmalarına katılan Türk şehirci-mimar ekiplerin sayısı ve verdikleri ürünlerin niteliği, bu otuz yıl içerisinde bu hedefe önemli ölçüde ulaşıldığını ortaya koymaktadır. 1930'larda olduğu gibi 1950'lerde de şehir planlama yarışmalarında da, farklı bir estetik anlayışı yansıtsalar da, üç boyutlu mekân tasarımları, kent peyzajını içeren tasarım yaklaşımı bu yarışmalara sunulan projelerde olmazsa olmaz bir nitelik olmuştur.

Kaynakça

Agache, D. A. (2007), "Büyük İstanbul Tanzim ve İmar Programı", (İlk basım 1934), Özler, Şener (der.), *Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995*, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, s. 39-52

Altaban, Ö. (1998), *Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi*, Sey, Y. (der.), *75 Yılda De-*

ğişen Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı, İstanbul.

Anonim (1935), *İstanbul Şehir Planı*, *Arkitekt*, sayı 2, s. 61-68.

Arif, B. (1933), İstanbul'un Planı, *Arkitekt*, sayı 5, s. 154.

Arü, K. A. (1954), *İzmir'de İmar Planı Çalışmaları*, İzmir Belediyesi, *Beyaz Kitap*, DDY, İzmir.

Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö., Özsoy, E. (2005), *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Dost Kitabevi, Ankara.

Baykan Seymen, Ü. (1992), *Tek parti dönemi belediyeçiliğinde Behçet Uz örneği*, Enis Batur (der.), *Üç İzmir*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, s. 297-321.

Bilsel, C. (1996), *Ideology and Urbanism during the Early Republican Period: Two Master Plans for Izmir and Scenarios of Modernization*, *Journal of the Faculty of Architecture*, cilt: 16, sayı:1-2, s.13-60.

Bilsel, Cânâ (2003), *Le Corbusier ve İzmir: Geleceğin Kenti Üzerine Tematik Bir Proje*, *Sanat Dünyamız* sayı 87, Bahar, s. 150-165.

Bilsel, Cânâ (2009), *İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Planlaması (1923-1965): 20. Yüzyıl Kentsel Mirası*, *Ege Mimarlık*, yıl 19, sayı 71, s. 12-17.

Bilsel, C., Pınon, P. (2010), *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Bilsel, Cânâ, 'İstanbul'un Dönüşümleri': *Prost Planlaması ve Modern Kenti Yaratmak*, Akpınar İpek Yada (der.), *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2010, s. 49-67.

Cengizkan, A. (2002), *Ankara 1924-25 Lörcher Planı: Bir Başkenti Tasarlamak ve Sonrası*, Cengizkan, A. (der.), *Modernin Saati*, Mimarlar Derneği, Ankara, s.37-57.

Cengizkan, A. (2002), *Nihat Yücel ile 1957 Ankara İmar Planı Üzerine*, Cengizkan, A. (der.), *Modernin Saati*, Mimarlar Derneği, Ankara, s.197-209.

Cengizkan, Ali (2004), *Ankara'nın İlk Planı, 1924-25 Lörcher Planı*, Ankara Enstitüsü Vakfı ve Arkadaş Yayınları, Ankara.

Duranay, N., Gürsel, E., Ural, S., *Cumhuriyet'ten bu yana İstanbul Planlaması*, *Mimarlık Dergisi*, sayı 7, Temmuz 1972.

Elgötz, Prof. Herman (2007), *İstanbul Şehrinin Umumi Planı*, (İlk basım 1934), Özler, Şener (der.), Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, s. 14-38.

Erkal, N.(2010), " 'Bugün Artık Liman Kara Olmuştur': İmparatorluk-Cumhuriyet Eşiğinde İstanbul Rıhtımlarının Dönüşümü", *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İs-*

tanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, s. 31-48.

Eyüce, Özen (2005), *Konak Square from the Past to Present in Pictures*, *Ege Mimarlık UIA 2005 İstanbul Special Issue*, s. 8-9.

İzmir Belediyesi (1951), *İzmir Şehri İmar Plânı Milletlerarası Proje Müsabakası Programı*, İzmir.

Özdağlar Güvenç, Ö., Ömür Yılmaz, Zeynep (der.) (2004), *Yarışmalar Dizini (1930-2004)*, TMMOB Mimarlar Odası Genel Merkezi ve Ankara Şubesi, Ankara.

Suher, H. (1994), *Planlama, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, s. 265-275.

Tankut, G. (1990), *Bir Başkentin İmarı: Ankara (1929-1939)*, ODTÜ, Ankara.

Tankut, G. (2000), *Jansen Planı: Uygulama Sorunları ve Cumhuriyet Bürokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı*, Tükel Yavuz, A. (der.) *Tarih İçinde Ankara*, TBMM Basımevi, Ankara (birinci basım 1984)

T.C. Ankara Şehremaneti (1929), *Ankara Şehrinin Prof. M. Jausseley, Jansen ve Brix Tarafından Yapılan Plan ve Projelerine Ait İzahnâmeler*, Ankara, Hakimiyet-i Milliye Matbaası.

Tekeli, İ. (1980), *Türkiye'de kent planlamasının tarihsel kökleri*, Gök, T. (der.), *Türkiye'de İmar Planlaması*, ODTÜ, Ankara.

Tekeli, İ. (1998), *Türkiye'de Cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması*, Sey, Y. (der.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Türkiye İş Bankası Yayınları ve Tarih Vakfı, İstanbul, s. 1-24.

Tekeli, İ. (2009), *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Toutcheff, N. (1994), *Léon Jausseley (1875-1932) Les débuts de l'urbanisme scientifique en France*, Dethier, J., Guiheux, A., *La Ville Art et Architecture en Europe 1870-1993*, Éditions du Centre Pompidou, Paris, s. 169-171.

İller Bankası'nın İmar Planlama Yarışmalarına Ait Notlar

İlhan Gülgeç

1960'li yıllar öncesinde çıkan planlama yarışmalarında, 1936 yılında kabul edilen yönetmeliğe göre İmar Komisyonu Raporu ile kentin verileri toplanmaya çalışılırdı. Bu raporu hazırlayan heyette; Bankanın görevlendirdiği bir eleman (mimar veya olmayabilirdi), mahallin en büyük mülki amiri (vali, kaymakam veya nahiye müdürü) Belediye başkanı, fen işlerine bakan kişi, meclis üyesinden varsa imar konusu ile ilgili kişi, ziraat mühendisi, hükümet veya belediye doktoru bulunurdu.

1964 Yılından sonra artık bu komisyon raporlarının yeterli olmadığı görüldü. Şehircilik işleri bürosunda bulunan, Paris planlaması için hazırlanmış olan; Kentin fiziki, demografik ve sosyo-ekonomik verilerini kapsayan Paris Atlası paftaları dikkate alınarak yeni bir Teknik Şartname hazırlandı. Bu şartname uygulamaya girmeden önce; Yavuz Taşçı, İlhan Tekeli, Bülent Berksan, Fahri Yetman gibi müellif ve ilgililerin görüşü alınmaya çalışıldı.

Ülkemizde ilk imar planı yarışması için; çalışmalar müdürümüz Y. Müh. Mimar Sn. Ahmet Menderes'in önerisi ve **Konya** şehrinin Belediye Başkanı olan Sn. Ahmet Hilmi Nalçacı'nın katkılarıyla başlamıştır. Konya Kenti İmar Planı Yarışması için yeni metodlar da dikkate alınarak

Kentin o günkü durumunu ortaya koyan ve yarışmacılara veri sağlayacak çalışmalara başlandı. Yıl 1964 idi. Bu yöntemde çalışmak üzere; jeolog, ekonomist, sosyolog, coğrafyacı, matematikçi gibi birden fazla kollardaki özel ekip görev aldı. Ancak yeterli veri eksiklikleri çok olduğundan, kısmen de gözleme dayanan araştırmalar toplanmaya çalışıldı.

Bilgilerin bir araya getirilip, araştırmaların arzu edildiği kadar ayrıntılı hazırlanamadığı durumlarda, plancılar tarafından üzerinde durulması gereken düşüncelerin ana çizgileriyle verilmesi yolu seçildi.

Toplanan verilerin metin ve çizim hazırlanması aşamasında, Sn. Baran İdil başkanlığında tüm büro elemanları görevlendi. Yarışmanlara verilmek üzere ilk defa **Konya** Analitik etüdler kitabı bastırıldı ve 1965 yılında yarışma açıldı. Yarışmaya 30'un üzerinde iştirak oldu. Yarışmada birinciliği Yavuz Taşçı ve Haluk Berksan ekibi kazandı.

Bu yarışmaya ilk ve belki de son defa katılan bazı üniversite öğretim üyelerinin ortaya koyduğu görüş ve öneriler, planlamada tasarım ve plan raporu bakımından yeni ufukların açılmasında faydalı olmuştur.

Y. Mühendis, Mimar,
Şehir Plancısı ve
Ulaşım ve Trafik
Mühendisi (MSC)
İller Bankası İmar
Planlama eski Daire
Başkanı

PLANLAMA
2010/3-4

Jüri değerlendirilmesinden sonra **tüm projeler, kazananlarının açık ismi**, diğerlerinin rumuzu kapalı sıra numaraları ile, Jüri değerlendirmesinin tartışılacağı Kolokyum öncesinde, Konya'da ve İmar İskan Bakanlığı salonunda sergilendi. İlk defa yapılacak olan bu sergi için yeterli büyüklük ve sayıda pano ihtiyacı doğdu. Ahşap izgaralı panolar, şehircilik müdürlüğünün ahşap işlerini yapan Necati ustaya ısmarlandı. Bir haftalık sergi sırasında projelere herhangi bir zarar gelmemesi için, serginin açık olduğu saatlerde Müdürlüğü müzün plancı, teknik ressam ve hatta odacı gibi elemanlar gözcülük için nöbetleşe görevlendirildi. Bu nöbetlere rağmen, zannedirim ikinci gelen projenin plan izah raporları güzel bulunarak çalındı. Müelliflerce idare arasında sert yakınlıklar olduysa da, ismi bizce malum bir plancının aldığı raporlar sessizce yerine konu ve konu tatlıya bağlandı. Tüm projelerin idarece fotoğrafları çekildi (şu anda bu fotoğraflar kayıptır.)

Birinciliği kazanan proje müellifi ile Konya Belediyesi, nazım plan ve kesin planların hazırlanması için uygulama sözleşme yaptı. Hazırlanan planların Banka ve Belediye yetkilileri ile birlikte incelenmesi için Danışma ve Denetleme Kurulu oluşturuldu. Birden çok yıl süren planlama aşamasında; Konya için çok önemli gelişmeler sağlayan, Nalçacı caddesi v.b. caddeler, yapı nizamlarında yeni boyutlar, raylı toplu taşıma tramvay gibi kararlar üretildi ve uygulandı, modern bir kentin temelleri bu yarışma sürecinde atıldı.

Konya İmar Planı Yarışmasından hemen sonra 1966 yılında, yarışmalara önem veren müdürümüz Y. Müh.Mimar Sn. Ahmet Menderes'in çabalarıyla, o yıllarda 30 000 nüfuslu **Adana** şehri imar planı yarışması için çalışmalar bitirilip yarışma açıldı. Adana Kitabının hazırlanması çalışmalarını Y. Müh. Mimar Cemalettin Barışkın başkanlığında yine tüm büro elemanlarının birçoğu görev almıştır. Yarışmanlarca hazırlanan projeler, Ankara'da teslim alındı ve bir gün sonra Jürinin toplanacağı Adana'ya Bankaya ait kamyonla gönderildi. Adana Belediyesine ait salonda rumuz kapatma kapalı kimlik zarfı numaralanması ve projelerin asılma gibi çalışmalar ve işlemler jüri öncesi raportörlerce yerine getirilerek ertesi gün jürinin toplanacağı salon kilit altına alındı. Bir proje müellifi o gece yarısı, yetiştiremediği bir proje paftasını kilitli salon kapısının altından içeriye sokma istediği ertesi sabah ra-

portörlerin dikkati sayesinde görüldü ve bu pafta değerlendirmeye alınmamak üzere ayrıldı.

Değerlendirme jürisi bir haftaya yakın çalıştı, elemeler yapıldı. Son değerlendirmenin yapıp derecelerin belirleneceği akşam üstü, Danışman jüri üyesi olan Belediye başkanının da fikri alınacak iken Başkan Sn. Ali Sepici'nin ortadan kaybolduğu görüldü. Raportör yardımcısı tarafından, başkanın gidebileceği yerleri tahmin edecek olan eşraftan biriyle birçok adres taranmışsa da Başkanın izine rastlanamadı. Bu heyecanlı dakikalar, hatta saatler sonunda jüri değerlendirmesini yapma kararı alarak derecelendirmeyi yaptı ve kimlik zarfları açıldı. Bu yarışmada birinciliği Melehat Topaloğlu, Bülent Berksan ekibi kazandı. Daha sonra Adana ve Ankara'da sergi açıldı, kolokyumu yapıldı.

Adana imar planı yarışma kitabı hazırlanırken 1965-1966 yıllarında bir taraftan da Banka Şehircilik İşleri Müdürlüğüne Raportör İlhan Gülgeç ekibi tarafından Samsun iline bağlı **Bafra** Belediyesi için mahallinde ve büroda eskiz teklifi yolu ile kısıtlı yarışma yapılması düşünülen "İmar Planına Esas Olacak Ön Çalışma (Analitik Etüdler)" kitabı hazırlanmaktaydı.

Bu yıllarda (1965) Banka, **Erzurum** imar planı yarışması için çalışmalar yapıp kitap bastırıldı. Yarışma sonunda birinci Proje Zeki Yapar 'a aitti.

1965 Yılında Banka Şehircilik Müdürlüğüne **Edirne Selimiye Camii Çevre Düzenlemesi** kentsel tasarım projesi yarışmaya çıkarılmış, Yurdanur Sepkin, Halis Pektaş ekibi birinciliği kazanmıştır.

İmar planı yarışmalar konusunda öncülük yapan Bankanın her hazırladığı kitap evvelki yarışmaların sonuçlarından istifade ederek, imar planı düzenleyenlere daha iyi olanaklar sağlamak amacı ile gelişmiştir. Bu gelişme konularının daha elverişli hale gelmesi, verilerin net ve açık olarak test edilebilmesi, gereksiz verilerin ayıklanması yanında, daha önce ele alınmamış konularda hata oranlarının azaltılarak isabetli hale getirilmesine çalışılmıştır. Ayrıca şehircilikte dil birliği sağlanması belli bir ölçüde yerine getirilmiştir.

1967 yılında Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğüne bu kapsamda, **Sivas** imar planı yarışması için kitap basıldı. Yarışmaya yine 30 un üzerine yarışman girmiş ve birinciliği Behçet

Baykut, Fahri Yetman (FAR Proje) ekibi kazanmıştır.

1967 Yılında Banka Şehircilik İşleri Müdürlüğüne **Karabük - Safranbolu** bütününi içeren, kısıtlı proje yarışması yapılmıştır. Daha önce İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesinde bölge ölçeğinde etüd yapılmış ve bu etüd "**Zonguldak Bölge Ön Planı**" adı altında yayınlanmıştır. Bu çalışmanın üstüne Banka elemanlarınca daha ayrıntılı yerel çalışmalar yapıp Analitik etüdlar kitabı hazırlanmıştır. Tanınmış 6 şehirci mimardan eskiz şeklinde hazırlanmış imar planı teklifleri istenmiş ve teşkil edilen jüri sonuçta Prof. Dr. Gündüz Özdeş'in hazırladığı planı oybirliği ile birinci seçmiştir. Bu kitabın bir özelliği; yarışmaya giren eskiz halindeki imar planı projeleri ile kesinleşmiş planın kitabın sonunda renkli olarak basılmış paftalarının verilmesidir.

1967-1968 Yıllarında Doğu Karadeniz Bölgesinin merkezi **Trabzon** Kenti imar planı yarışması Bankanın Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğüne (Müdür: Orhan Eronat) yarışma kitabı hazırlanmış ve yarışma açılmıştır. Yarışmanın birincisi İrfan Bayhan, Hüseyin Kaptan, Emre Aysu ekibidir.

1968 Yılında Banka İmar Planlama Dairesince, Doğu Marmara Bölgesinde İstanbul Metropoliteni içinde olan İzmit imar planı yarışması için çok ayrıntıda İki mimar-şehirci, bir ekonomist, bir jeolog, bir coğrafyacı ve üç teknik ressam olmak üzere 8 adet çeşitli meslekteki teknik elemanlarca Ağustos ayında çalışmalara başlanmıştır. Hereke-Yarımcı'dan Adapazarı'na kadar olan tüm alanda; %100 ticaret, %100 sanayi ve küçük sanayi, %100 eğitim-idari gibi sosyal donatım anketi ile %10 gibi oldukça yüksek oranda tesadüfi örnekleme metodu ile aile anketleri uygulanmış, arazi kullanma, arzu hatları, trafik akımları, teknik alt yapı şebeke planları üretilmiş, demografik ve fiziki v.b ayrıntıdaki verilerin toplanması ile yerinde çalışma 25 gün gibi kısa bir dönemde bitirilmiştir. İlk defa da, gelecekte yapılması düşünülen Standard çalışmalarına baz veri sağlayacak kişi ve çalışan başına düşen m2 alan kullanımları hesaplanmıştır. Bu çalışmada Belediye Başkanı olan Sayın Leyla Atakan'ın büyük ilgi ve yardımlarıyla çok ayrıntıda ve hassasiyette kapsamlı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Kitabın ha-

zırlanması için büroda yapılan çalışma takriben bir yıl sürmüştür. Çalışmada sadece plancıya değil geleceğin araştırmacılarına da tarihi ve istatistiksel kaynak da sağlamak ilkesi kabul edilmiştir.

İzmit jürisi İzmit'in o zamanki en büyük oteli olan Asya Otelde yapıldı. Birinciliği Polat Sökmen kazanmıştır.

1972 Yılında yine Bankanın Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğüne **Zonguldak-Kozlu - Çatalağzı'nın Bütününi Ele Alan Zonguldak Metropolitan Alan İmar Planı** yarışması açılmış ve bu planın birincisi Engin Erkin - Ruhi Güller ekibi olmuştur.

1969-1972 döneminde, Banka'nın İmar Planlama Dairesince **Gaziantep Kent Bütünü** imar planı yarışması için çalışılmıştır. Yerinde yapılan çalışmaya; üç mimar, iki ekonomist, bir sosyolog, iki coğrafyacı, bir haritacı ve anketçilerden oluşan ekip katılmıştır. Bu çalışmada ilk defa kentin Sosyal topoğrafya haritası çıkarılmıştır. Yarışmayı Zühtü Can kazanmıştır.

1974 Yılında Bankanın İmar Planlama Dairesince İzmir Selçuk **Pamucak Mevkii Turistik Planlaması** yarışmaya çıkarılmıştır. Birinciliği M. Doruk Pamir kazanmıştır.

1977 Yılında yine Banka'nın İmar Planlama Dairesince **İzmit Kıyı Kesimi Kültür Fuar ve Rekreasyon Alanları Planlaması** yarışması yapılmıştır. Bu yarışmada; danışman jüri üyesi Belediye başkanı Erol Köse, fuarcılık konusunda uzman Ali Parmakerli ve İzmit imar planı yarışması birincisi Polat Sökmen gibi uzmanlar da görev almış, birinciliği Fatih Gorbon, Ertun Hızıroğlu ekibi kazanmıştır.

1981 Yılında Banka'nın İmar Planlama Dairesince, Eskişehir'in eski çöp dökülen alanının düzenlenmesi amacıyla **Eskişehir Fuarı Ve Dinlence Eğlence Kültür Alanları Kentsel Tasarımı** yarışması açılmıştır. Birinciliği Mimar Cengiz Eren ekibi kazanmıştır.. Daha sonraları bu projenin uygulama projeleri de müellife yaptırılmışsa da, Valilik, Belediye ve Ticaret Odası idare değişiklikleriyle uygulama yapılamamıştır.

1986 Yılında Banka'nın İmar Planlama Dairesince **Elazığ El Sanatları Atölyeleri Ve Fuar Alanı Düzenlemesi** adı ile sınırlı proje yarışması açılmıştır. Bu yarışmada iki adet ödül verilmiş ve birincilik ödülünü Baran İdil ekibi kazanmıştır.

1989 Yılında Banka'nın İmar Planlama Dairesince açılan son şehircilik yarışması **Gaziantep 100. Yıl Atatürk Kültür Parkı Ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması** olmuştur. Gaziantep Alleben deresi ve çevresini kapsayan bu yarışma; mimar ve şehir plancıları arasında ulusal ve tek dereceli olarak açılmıştı. Gelen projeler arasından derece almaya layık görülen iki projenin kimlik zarfı açıldığında yarışmacıların oda kayıtlarında şartnameye uyulmadığı görülmüş ve her iki projenin de değerlendirmeleri iptal edilmiştir. Jüri değerlendirme raporu sh.39 daki tutanak). Bu kişilerden birisi daha sonra Banka ile hukuki sürtüşmeye girmek istemişse de sonuç değişmemiştir. Yarışmada birinci ödüle Ayça Bilsel, Güven Bilsel ekibi layık görülmüştür.

Bu yarışmanın sergilenmesi 12-19 Nisan 1989 tarihleri arasında ve kolokyumda 17 Nisan 1989 günü yapılmıştır. Kolokyumda yarışmaya girmemiş olan bazı kişilerce gereksiz ve sınırları aşan bazı tartışmalar yaşanmış, Banka yetkilileri gerekli açıklama ve cevapları vermiştir.

Plancılara ve diğer meslek gruplarına hem araştırma imkan ve zorunluluk ve hem de tecrübe ve beceri geliştiren yarışmalarda; rahmetli müdürümüz Y.Müh.Mimar Sn. Ahmet Menderes'in ya-

rıştırmaya girme ısrarları, teşvik ve izin verme gibi olanaklarıyla bizlere ufuk açmış ve mesleki gelişmemizi sağlamıştır.

Proje ekiplerinde ekip başları olarak, ileride Belediyesiyle yapılacak sözleşmelerde sorun çıkmaması için genellikle memur olmayan serbest müelliflerin adı yazılmıştır. Böylece kazanan gruptan memur olan plancının isterse ayrılabilme imkanı düşünülmüştü.

Belediyelere ve Banka elemanlarına maddi manevi yükler ve yükümlülükler veren bu yorucu didinmelerin kollekyumdaki olumsuz davranışlar da dikkate alındığında artık bir daha yarışma açılmamasının daha uygun olacağı sonucunu doğurmuştur. Bu sonucun plancılar için hayırlı olup olmadığının meslek camiasının değerlendirmesine bırakıyorum. Böyle bir yük altına girebilecek yeni fedakarlar acaba çıkacak mıdır?

1963-1993 Yılları arasındaki 30 yıllık İller Bankası görevim sırasında bulabildiğim ve hatırlayabildiğim kadarıyla imar planlama yarışmalarını tarih sırasında vermeye çalıştım. Bu imar planı yarışma konularının unutulmadan bir araya getirilip dökümanlaştırılmasına neden olan meslektaşlarıma teşekkür eder, saygılar sunarım.

İ. Gülgeç, E. Yaşlıca, Side

İ. Gülgeç, E. Yaşlıca, Pamucak

Ülkemiz Kentlerinde Planlama Kararlarının Üretilmesinde Yarışma Yönteminin Egemen Olduğu Dönem ve Yarışma Yöntemi Üzerine...

Ahmet UZEL

Y.Mimar, (GSA)
Dr. GÜ

İmar Planı elde etme yöntemleri içinde yarışma'ların nasıl yer aldığına ilişkin bir değerlendirme, ancak yarışmaların açıldığı dönemle birlikte ele alındığında anlam kazanır. Bu nedenle aşağıdaki değerlendirme, aynı zamanda bir dönemin de çok kısa ve yarışmalar bağlamında özetidir.

Mimarlar, ülkemizde; 70'li yılların başına kadar, şehircilik hizmetlerinin üretilmesinde, uygulanmasında ve denetlenmesinde etkin konumdaydılar. "Şehircilik" olarak adlandırılmış olan hizmetler, mimarlık eğitiminin ve faaliyetlerinin bir kolu olarak algılanmaktaydı. Farklı bir yaklaşım da gündemde yoktu.

Bu dönemde, İller Bankası'nda önceleri var olan "Şehircilik Müdürlüğü", Banka'nın misyonu uyarınca imar planlarını ihale ediyordu. 1957 genel seçimlerinden hemen sonra İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması ile, dönemin Bayındırlık Bakanlığı örgütlenmesi içinde görev yapan "Şehircilik Fen Heyeti" bu bakanlıktan alınarak yeni kurulmuş olan İmar ve İskan Bakanlığı'nın

çatısı altında "Şehircilik Dairesi" olarak hizmet vermeye başlamıştı. Bu dairede görevli olanların tümü mimardı ve imar planlarının ve değişikliklerinin onayı ile görevliydi. Merkezi yönetim tüm planlama eylemlerinde tek söz sahibiydi. Bu durum 1985'e kadar sürmüştür.

Yeni kurulmuş olan İmar ve İskan Bakanlığı'nın ilk bakanı olan Medeni Berk; İller Bankası ile Bakanlık örgütü içinde yer almış bulunan Şehircilik Dairesi'nin işbirliğini sağlamak, etkinliğini artırmak, imar planlarının elde edilme ve onay süreçlerini hızlandırmak için, yine İller Bankası'nın örgüt şeması içinde ve var olan "Şehircilik Müdürlüğü"nden ayrı olarak, "İmar Planlama Müdürlüğü"nü kurulmasına ön ayak olmuş ve bu müdürlük İmar ve İskan Bakanlığı binası içinde faaliyetine başlamıştı.

İmar Planlama Müdürlüğü, İller Bankası'ndan hizmet alacak olan belediyelerin imar planlarını emanet usulü ile hazırlıyor, bir alt kattaki, İmar ve İskan Bakanlığı'nın "Şehircilik Dairesi" de bu planları onaylıyordu. İmar Planı hazırlayan ve onaylayan

PLANLAMA
2010/3-4

birimlerin mekansal yakınlığının bu süreci hızlandıracağı var sayımına dayalı bu örgütlenme biçiminin yeterli olmadığı sonradan görülmüştür.

Kamu idarelerinin, belediyelerin, giderek, üniversitelerin bile etkisini yeterince kavrayamadığı kentleşme, giderek hızlanırken, çare; elbette “İmar Planı” idi. Gelin görün ki, 40’lı yılların ortalarında bu yana hazırlanıp yürürlüğe konan ve sadece “imar” etmeye yönelik bu planlar ile, baskın biçiminde gelen kentleşmenin önlemesi asla olası değildi. Gecekonducular gecekondularıyla yerleşme alanlarını hızla yeşertiyor, benzetme yerindeyse kozalarını örüyorlar imar planlarının yetersizliğini, giderek, gereksizliğini tescil ediyorlardı.

İller Bankası İmar Planlama Müdürlüğü’nün; İmar ve İskan Bakanlığı ile iç içe bulunuşu nedeniyle politik yandaşlıklara alet edildiği, kimi yerleşmelerin olabildiğince ivedi ele alınarak planlarının hazırlandığı, ya da çalışmalara başlatıldığı; o günlerden bu güne kalmış ve ayrıntılandırıldığında ilgilenenler için çok renkleneceği kuşkusuz olan anılar arasındadır.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi içinde, 60’lı yılların başında kurulup ülkemizde şehircilik eğitimini lisans düzeyinde veren ilk kurum olan Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nün hemen tüm öğretim üyeleri de mimar kökenliydi. Bu bölümün mezunları da, henüz serbest piyasada ve kamu kesiminde yeterli sayıda ve etkinlikte yer tutmamışlardı.

Bu dönemde, Orta Doğu Teknik Üniversitesi’ndeki eğitim kapsamında, döneme egemen olan “İmar Planı” kavramına, elde edilmiş yöntemlerine ilişkin çok şiddetli karşı çıkışlar, küçümsemeler şaşkınlıkla karşılanmıştı. Dönemi yaşayanların belleklerinde yer etmiş olan bu karşı çıkışın hoyrat ve anlaşılmaz olduğuna ilişkin tavırlar da sergilenmişti. Bir yandan öğretim kapsamında modeller tanıtılıyor, formüllerle kentler tanımlanıyor, tasarım ürünü olan “İmar Planı” yerine, he-saba kitaba, modellere dayalı “Kent Planı”nın konması gerektiğinin kaçınılmaz olduğu her ortamda ifade ediliyordu. Öte yanda ise İmar Planlama eylemi var olan özellikleri ile yaşamda varlığını sürdürürken, sanırım, bir “İmar Kongresi”nde, belediye başkanlarından biri; imar planlarının belediye başkanlarının odasını süsleyen renkli harita olmaktan öte gitmediğini söylemiş, bir başka anlatımla: “Kral Çıplak!” demişti. Ama hiçbir kişi, kurum, uzman, bu görüşün ge-

risinde yatan gerçeği görmemiş; ya da görüş san-sasyonel bir yaklaşımı olarak değerlendirilmiş, hiç üzerinde durulmamıştır. O günlerden bu yana “İmar Planı” üretimi de hızla sürmüştür, sürmektedir. (Bu gün de üretilen ve “İmar Planı” olarak adlandırılan belgelerin ne kadar “Kent Planı olduğunu sorgulamak gereklidir.)

İşte bu dönemde, İmar Planı yarışmaları da; mimarlık mesleğinin bir kolu olarak sürdürülmekte olan şehircilik hizmetlerinde; tasarımın, yaratıcılığın ürünlerini almak adına, ardi ardına düzenlenmişti. Gerçi Ankara İmar Planı’nın da yabancı mimarlar arasında açılan bir yarışma ile elde edildiği, 40’lı yılların sonundan ellili yılların ortalarına kadar da birçok imar planı yarışması yapıldığı da arşivlerde ve dönemi yaşayanların belleklerinde kayıtlıdır. Böyle bir geçmişte temel aldığına ilişkin bir bilgi olmamakla beraber, 65-72 yılları arasında açılan ulusal imar planı yarışmaları çok hızlı kentleşen Konya, Erzurum, Adana, Sivas, Trabzon, İzmit, Gaziantep kentlerini konu almıştır. Yine 70’li yılların ortalarında Nazilli ve Karabük için sınırlı /davetli yarışmalar da açılmıştır.

Bu yarışmalara ilişkin duyurularda mimarları bırakın, mühendislerin bile yarışmacı olabileceği ne ilişkin ifadeler vardı. Örneğin Erzurum Kenti İmar Planı: “... İller Bankası Türk Yüksek Mimar, Y. Mühendis, Mimar, Mühendis ve Şehircileri arasında mimarlık ve Şehircilik Müsabakaları Yönetmeliği gereğince yarışmaya çıkarılmıştır”.

Yarışmanın amacı ise: “Türkiye’nin gelecekteki gelişmesinde alacağı yer, göz önünde tutularak” /Erzurum Kenti’nin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını ve fonksiyonlarını en iyi şekilde karşılamasına ve yerine getirmesine imkan veren fiziki düzeni kuracak fikirleri ve bu fikirleri uygulayacak eser sahibini bulmak, böylece Güzel Sanatları da desteklemektir”.

Mimarlık Dergisi’nin Aralık 1965 tarihli 12. sayısında yer alan bu duyurunun hemen üstünde, aynı sayfada, “İstanbul Maçka semtinde takriben 180-200 odalı ve müştemilatlı ikinci sınıf otelin mimari projesi” nin yarışmasına ilişkin duyuru da yer almaktaydı.

Kuşkusuz her iki yarışmanın da amacı; “...güzel sanatları teşvike yardımcı olmak”tı. Erzurum Kenti İmar Planı Yarışması’nın ise **Yüksek Mimar, Y. Mühendis, Mimar, Mühendis ve Şe-**

hircileri arasında açılmış olması; o dönemin planlama anlayışını ve ilgili disiplinleri anlamak açısından ilginçtir. (O dönemde sadece lisans üstü şehircilik eğitimi almış çok az sayıda mimar olduğunu biliyorum).

Konuya ilgi duyup araştırarak olanların o dönemde, şehircilik ile mimarlığın ayrılmaz bir bütün olarak algılandığını ve mimarların ve o dönem için çok genç sayılacak Mimarlar Odası'nın; şehircilikle, şehirlerle çok yakından ilgilendiklerini görecektir. Yukarıya alıntılanan duyurular bu ilginin ve sahiplenmenin somut kanıtlarıdır. Bu gün de benzer bir sahiplenme disiplinler arası iş birliği çerçevesinde sürmektedir.

Yukarıdaki kısa anlatımda açıkça görülmektedir ki, o dönemde "imar planı", yaratıcılık platformunda elde edilmiş ya da elde edilmesi gereken bir tasarım ürünü olmak durumundaydı. Yarışma ile İmar Planı elde etmeğe yönelik bir başka yönlendirici usul ya da yazılı kural yoktu. Bu yarışmalar mimari proje yarışması koşulları uyarınca yapıyordu. Aradaki tek fark yarışma konusu olan kente ilişkin, olabildiğince kapsamlı ve amaca yönelik bir tanıtıcı kitabın hazırlanmasıydı.

Yarışmalar dönemi olarak adlandırılabilir 1965-72 döneminde yarışmacılara verilmek üzere hazırlanan bu kitapların düzeyindeki belirgin gelişme üzerinde de durmak gerekmektedir. Dönemin ilk yarışması olan Konya Kenti'ne ilişkin kitap ile son yarışma olan Gaziantep Kenti'ne ilişkin kitabın sunuş ve içeriğindeki gelişmişlik düzeyi arasında önemli ve olumlu bir fark bulunmaktaydı. Bu farkın özellikle araştırma kapsamının belirlenmesinde araştırma yöntemlerinin ve sunuş biçiminin geliştirilmesinde önemli ve öğretici katkıları olmuştur. Her yarışmanın kitabı, içerik açısından bir öncekine göre daha geliştirilmiş ve kapsamlı hazırlanmıştır. Bu olgu; kent planlamada sağlıklı, kapsamlı ve yararlanılabilir bilgilere dayalı hızlı bir gelişmeye, özenli bir birikime işaret olarak değerlendirilmelidir.

Bu kitaplar, İller Bankası'nın bugün yürürlükte olan teknik şartnamesinin de temelini oluşturmuştur. (Bu teknik şartname öncesinde, imar planlarını elde edilmesinde kullanılacak bilgiler; imar planı yapılacak yerleşmede; kaymakam, belediye başkanı, mal müdürü, doktor, veteriner hekim gibi "bilir kişi"lerin oluşturduğu bir komisyon aracılığı ile ve sınırlı sorular içeren bir kitapçık yanıtlanarak elde ediliyordu.)

Yine 50'li yılların sonunda Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Profesör Fehmi Yavuz'un öncülüğünde başlatılan ve uzun yıllar devam eden İskan ve Şehircilik haftalarında, planlamanın çok disiplinli bir hizmet üretimi, bir süreç olduğu görüşleri ortaya atılır olmuştur.

Öte yandan İmar ve İskan Bakanlığı'nda kurulmuş olan Bölge Planlama Dairesi'nde yapılan çalışmalar, bu çalışmalarda görev alan ve yurt dışında eğitim görmüş bir çoğu mimar olan uzmanlarla, yabancı uzmanlar; yeterince yaygın biçimde etkili olmasalar da; şehirciliğin "İmar" etmekten öte, kentleri, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik sistem ve ilişkiler ağı içinde ele almak gerektiğini, planlamada farklı disiplinlerin işbirliğinin kaçınılmaz olduğunu sınırlı bir çevreye anlatmak için çok çaba harcamışlardı.

Yarışmalarda tasarım ürünü "İmar Planı" elde etmenin yerini alabilecek yaklaşımlar da görülüyordu. Örneğin Zonguldak İmar Planı yarışmasında Zonguldak Kenti, Metropolen Alan olarak tanımlanmış ve iki kademeli bir yarışma düzenlenmişti. İlk kademede beş proje seçilecek, ikinci kademede bu projelerden birinci olan, planlama hizmetini üstlenmiş olacaktı. Öyle de oldu. Yarışmanın şartnamesinde yarışmacılardan istenenler, tasarımdan çok bilgi ölçmeye, planlamayı süreç olarak geliştirmeye, örgütlenmeye yönelikti. Bu istemler abartılı da olsa, farklı bir yaklaşımın, giderek, gündemdeki yerini alacağını göstermekteydi. Ancak, beklenen olmadı, yarışma jürisinin bu yaklaşımı ne yazık ki, var olan planlama yazınında yerini alamadı. Bugün de durum pek farklı değildir.

Böyle bir ortamda, yarışmaların birinde; "öyle olmaz, böyle olur" savı ile yola çıktığı izlenimi veren, tasarımın önceliğini dışlayan, modelleri kullanarak çözüme gitmek isteyen, ancak ve büyük olasılıkla zaman yetersizliği nedeniyle tamamlanamayan, ilk turlarda elenen bir şehircilik yarışma projesinin sergisinde, projenin üzerine, çaprazlama ve büyükçe puntolarla; "**Sezgisel Planlamaya Tepki !!!**" cümleciğinin de, bir karşı tepki olarak, yazıldığını hatırlıyorum.

Yarışmalar sonunda, birinciliği kazanan "Müellif" in aynı zamanda belli bir süre için ilgili belediyenin danışmanlığını da üstlenmesi koşulu şartnamelerde yer almaktaydı. Bu olgu, Jansen'den bu yana çoğu kez denenmiş ancak kurumsallaşamamıştır. Danışmanlık, imar planların-

daki olası dar boğazları, yine plancının görüşü ile aşmaya yönelik olumlu bir yaklaşımdı. Ancak bu yaklaşımın süresinin kısalığı, ya da, idare – müellif uyumsuzlukları vb nedenler, verimli sonuçlar alınmasını da engellemiştir. Oysa bugün, bu görevin müellife değil de bir başkasına verilmesi yöntemi yaygınlaşma eğilimi göstermektedir. Günümüzde ülke yüzeyine yeterince dengeli dağılmamış olan deneyimli şehir plancılarının, belli dönemlerde belli sürelerde danışmanlık hizmeti sunmaları, yeterli ve olumlu sonuçlar vermemekte, danışmanlık hizmeti, planlamayı bir süreç olmaya, geleceği algılamaya ve tanımlamaya yardımcı olmaktan çıkartıp güncel sorunları çözen bir oluşuma dönüştürmektedir.

Burada vurgulanması zorunlu olan bir konu üzerinde de kısaca durmak gereklidir. Kimi çevrelerde algılandığı gibi, Yarışma yöntemi; imar planı yapma, yaptırma yetkisinin yerel yönetimlere devri sonrasında; bu yetkinin, kentsel toprak rantlarının yönlendirilmesinde önemli bir araç olarak algılanmaya ve kullanılmaya başlanması ile devre dışı bırakılmamıştır. İmar planı yapma yaptırma yetkisinin 3194 sayılı yasa ile yerel yönetimlere verilmesi 1985 yılının ikinci yarısında yaşama geçmişti. Oysa o tarihten çok önceleri toprak rantlarının önemi, çıkar çevrelerce kavranmış ve bu çevreler, siyasal güçleri devreye sokarak planlamayı yönlendirir olmuştu. Kentleşme, toprak rantlarının yönlendirilmesinde başlıca etmen olmuş; imar planları, yasal düzenlemelerin desteğini alamamış; hangi yöntemle elde edilirse edilsin toprak rantlarını yeterince ve özellikle kamudan yana döndürememiştir.

Yarışma sürecinin terk edilmesinin temel nedeni; yukarıda özetle sunulan eğitimde, uygulamada, meslekler arası ayırımın belirginleşmesinde; tasarımı yönlendirecek çok sayıda etmenin birlikte ele alınmasının kavranmış olmasıdır.

Yarışma ürünü olan planların uygulamasının hangi ölçüde gerçekleştiği, gerçekleşememe nedenlerinin neler olduğu, hangi konularda dar boğazların ortaya çıktığı, araştırılmış değildir. Kuşkusuz böyle bir araştırmanın sonuçları olumlu da olsa geriye dönüp tekrar yarışma yoluyla kent planı elde etme düzenine dönülmesi söz konusu değildir. Ancak meslek çevrelerinin, o dönemde heyecanla karşılayıp, katılarak destekledikleri yarışma yolu ile imar planı elde etme yönteminin irdelenmesi gerekmektedir. Bu irdel-

leme ile yöntemin; dönemi için uygun olup olmadığı, yarışma ile elde edilen imar planlarının uygulanma düzeyi, o dönemdeki kamu yöneticilerinin konuya ilişkin yaklaşımları ve meslek çevrelerinin düzeyi anlaşılabilir.

O dönemde var olan sürece sahip çıkan ya da karşı çıkan görüşlerin zaman içinde bir ölçüde törpülediği görülmektedir. Planlama sürecinde her disiplinin, kendi kulvarında, ancak bir bayrak yarışı düzeninde, karşılıklı el vererek hizmet üretmesi gereği yerleşmiş gibidir. Gelecekte bu düzenin eksikleri giderilerek daha sağlıklı ilişkilerle sürdürülebileceği umudu güçlüdür.

Günümüzde imar planı yarışması yapılmamakta, buna karşın, “Kentsel Tasarım” yarışmaları giderek artmış bulunmaktadır. Bu yarışmalarda, üst ölçek planlarda ve kent bütünü için verilmiş olan temel kararların, üçüncü boyutta ve her yönü ve ayrıntısı ile ele alınması gerekmektedir. Yarışma konusu, çok sayıda parseli/yapı adasını, kent parçasını, özgün bir alanı kapsamaması, bir vaziyet planı tasarımından farklı olarak ele alınmış olması, “Kentsel Tasarım”ın gereğidir. Oysa kentsel tasarım yarışmalarının, ön hazırlıkları ve yarışma şartnameleri, bu yaklaşımı yeterince içermediği gibi, seçilen projeler de çoğu kez uygulanmamaktadır. Bu yarışmalarda göz ardı edilen bir başka konu, kentsel tasarım yarışmalarında hangi meslek çevresinin daha baskın bir rol üstlenmesi gerektiğine ilişkin belirsizliktir. Bu belirsizlik jüri üyelerinin seçiminde de görülmektedir.

Yarışma yoluyla yaşama geçirilecek kentsel tasarım projelerinin uygulanması, yakın çevrede de özendirici olacak, dolayısıyla benzer yaklaşımları tetikleyecektir. Bu projelerin uygulanması kentlerde, kent bütünü önemli parçaları özgün tasarımlara dayalı mekansal kaliteler yakalamış olacaktır. Böylelikle kent planlarının üçüncü boyutu belirlenecek; kent plancıları ile mimarların hizmet alanları da daha açık olarak ortaya çıkacaktır.

Yukarıda yaklaşık 50 yıllık perspektif içinde imar planı yarışmaları ele alınmış, yakın geçmiş, yer yer günümüzde de ilişkilendirilerek ve olabildiğince öyküleştirilerek anlatılmıştır. Ancak bu geçmişin elde kalmış belgeler yitirilmeden ayrıntılı olarak değerlendirilmesi ve geçmişin yol haritasının ortaya çıkartılması, o dönemi doğru tanımlamaya yardımcı olacak, nereden nereye geldiği açıkça belirlenmiş olacaktır.

Planlama ve Kentsel Tasarım Yarışmaları

Baran İdil

Y. Müh. Mimar,
Şehir Plancısı

Benden istenen yarım asırlık yarışma hatıraları serüvenine başlamadan önce, kentsel tasarımın kapsam içerik ve özelliğine dair düşüncelerimi özetle sunmanın doğru olacağını düşünüyorum.

Kentsel tasarım genellikle tarifli bir coğrafi, mekânda, kente ait mekânsal yada mekansal olmayan sorunların oluşturduğu “Sosyo –Kültürel sorunsalın” çözümünü amacıyla geliştirilen bir müdahale biçimidir. Çözülmesi amaçlanan sorunsalın, kapsam ve içeriği çok değişkendir.

Kentsel tasarıma konu olan alanı da tek bir tanıma sokmak, olanaksızdır. Bu coğrafi mekân bazen pencerenizden baktığımızda görebileceğiniz bir sokak ya da meydan gibi küçük bir mekân olabileceği gibi büyük, kentsel ya da doğasal alanların planlamasında ki “makro tasarım çizgilerinin ya da siluet kararlarının oluşturulmasının hedeflendiği, çok büyük kentsel alanlar” olabilir. (Örneğin Boğaziçi böyle bir alandır.)

Avrupa’da olduğu gibi ülkemizde de “tarihi dokular” en çok karşılaşılabileceğimiz ve belki de en önemli kentsel tasarım konularıdır. Korunacak yapı yâda dokuların deşifre edilmesinden başlayarak, mimari dilde modern – eski kavramlarının yorumu ve şekillendirilmesi, koruma /kullanma dengelerinin yorumu, vb. pek çok özel mimarlık sorunları, neredeyse tasarımın değişmez olgularıdır. Bu sorunların altından kalkabilecek kentsel tasarım ekipleri de kuşkusuz özel olmalıdır.

Kentsel tasarımın, kent planlaması ile ilişkileri, genelde alan büyüdükçe yoğunlaşır. Ancak bu kesin ve değişmez bir durum değildir. Örneğin; kent merkezi mekânlarındaki kentsel tasarım sorunsalı alan küçükçe olsa, kent planlaması ile çok daha fazla ilişki içindedir. Ancak bunun aksi durumlar da olabilir. Özellikle tasarım konusunun kesin ve somut bir programa bağlanmış ya da sınırları sabitlenmiş durumlarda; olgu büyük ölçüde bir mimarlık işlemine dönüşebilir. Ama biz bu düzenlemelerin hepsine gene de kentsel tasarım diyoruz.

Gerek konusu, gerek içerdiği ilişkilerin türü ve yoğunluğu, gerek coğrafi konum özellikleri gerekse baştan özel olarak tariflenmiş şartlar vb. nedenlerle çok değişik şekillerde karşımıza çıkması doğal olan kentsel tasarımın, bugün üniversitemizde öğretilen formatlara hapsedilmesini doğru bulmadığımı söylemeliyim. Bu durumun “mimarlığın bir kültür alanı olmak yerine, bina yapma becerisi gibi algılanmaktan kaynaklandığını söyleyebilirim. Tasarım kavramına “süreç; vb” anlamlar yükleyerek, “mekân tasarım kültürünün mimarlık olduğunu unutmak anlamlı olmaz.

Bugün eğitimi verilen kentsel tasarım; genellikle Kevin Lynch’in “mekânsal tanımlarına yashı olarak programlanmış ve içeriklendirilmiştir. Kuşkusuz bu kentsel tasarımın bir türüdür ve bir ölçüde faydalı da olabilir. Ancak ben, merhum

PLANLAMA
2010/3-4

Raci Bademli'nin dediği; “Kentsel Tasarım her seferinde sunduğu değişik haz ve acılarla yaşanan bir serüvendir” tanımının gene de daha doğru olduğuna inanıyorum(!).

Günümüzde artık rahatlıkla kullanılan “kentsel tasarım yarışmaları” sözcüğü, ülkemizin, Cumhuriyetle başlayan proje yarışmalarının 85 yıllık serüveninde pek çok isim değiştirdi. Hatırımda kaldığı kadarı ile bu sıralama şöyle idi.

Şehircilik – Çevre Planlama – Kent Planlama – İmar Planı – Çevre Düzenleme ve Kentsel Tasarım. (En azından 1955- 2010 tarihleri arasında şahit olduğum yarışma başlıkları böyle idi.)

Batı dünyasında, yarışmaların kurumsallaşması, çoğu araştırmacılarca, endüstri devriminin ve liberalizmin bir ürünü olarak yorumlansa da sanat ve mimarlık tarihçileri bu olguyu, antik Yunan'a kadar götürüyorlar. Bunun tarihsel süreç içindeki yeri tartışmalı da olsa, batı dünyasında “yarışmalardan beklentiler açısından” bir fark görülüyor.

Bu beklentiler ya da amaç ve hedefler; kabaca “ilerici, yenilikçi özgünlükçü ve evrimci” bir içerik taşıyor. Yani, sanatsal ve bilimsel alandaki yarışmalarda amaç yüzyıllardır değişmiyor.

Cumhuriyetimizin kurulması ve gelişmesi aşamasında ki büyük ilerici heyecanlar, edebiyat, müzik ve heykelde olduğu gibi mimarlıkta da yarışma olayına, erken girilmesi sonucunu doğurmuş idi. Bu heyecanı daha ileri dönemlere taşıyan akademisyen mimarlar 1950'li yıllarda, yarışma hedeflerini, daha büyük kentsel alanlara yönelttiler.

Tek yapı ölçeğini aşan bu yarışmaların başlıklarına genellikle şehircilik ya da kent planı sözcüğü ekleniyordu. Bunlardan hatırladıklarım:

- İzmir (uluslararası), Ankara (uluslararası), Malatya, Samsun, Alanya, Antalya, Adapazarı, Eskişehir vb. Bunlar 1/5000 ölçekli nazım plan yarışmaları idi.
- Hepsinin şartnameleri idarelerce hazırlanırdı. Şartname ekinde verilen dokümanlar daha çok, “ana sektörlerle ait sayısal bilgiler ile oldukça yetersiz arazi kullanma haritalardan öteye geçmezdi. Jürinin istediği bilgi ve belgelerin yarışmacılarca sağlanması istenirdi.

- Bu dönemde, yurt dışındaki şehircilik yarışmalarında yarışma alanları çoğunlukla daha küçüktü. Hatırladığım tek büyük kent, başkent Brasilia idi. Diğerleri 150-350 bin nüfuslu, yeni kent parçaları idi. Pariste – Defanse zonu, Toulouse-Le Mirail ve Hindistanda Chandigarh ilk hatırıma gelenler. Bu planlamalarda, mekanı şekillendirmeye yönelik “büyük tasarım çizgileri” en az ulaşım, ya da arazi kullanma kararları kadar ağırlıklı idi. Başka bir söylemle, tüm yaklaşımlar, müelliflerinin kabul ettiği bir felsefe ve işlev modeline göre şekilleniyordu. Başka bir söylemle “ideal kent modeli” araştırmalarının çok gündemde olduğu bir harp sonrası dönem” yaşanıyor. Modernitenin tasarım dünyasını çalkaladığı bu dönemde, kenti şekillendirmeye ait düşünceler de, modernitenin etkisinde idi.
- Le Courbusier'den, Doksiadis'e uzanan bu akım yanında, Lucio Costa, (Brasilia)1957, Zerpuz (La Defense) Candilis (Toulouse de Mirail, Van den Broek Broek ve Bakema, gibi bürolar ses getiren plan ve tasarımlar geliştirdiler.
- Bu ekipler urbanist (şehirci) diye anılan değişik meslek uzmanlarını içeriyordu.
- Şehircilik o dönemde, genellikle “Şehircilik Enstitülerinde” lisans üstü eğitim şeklinde idi.
- İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkıntı, Avrupa şehirciliğinde, bir yandan Urban Design (kentsel tasarım) alanındaki plan müdahalelerini ön plana çıkarırken, diğer yandan, “adeta yok olmuş tarihi kent dokularını bütünüyle geri kazanmaya yönelik” “kentsel restorasyon” işlemlerine de girildi.
- Kentsel alanlara ait bu politikalar 1960 'lı yıllardan başlayarak, günümüze kadar devam eden ve özellikle Almanya da yoğunlaşan “Kentsel Tasarım Türü” yarışmaları neredeyse geleneksel hale getirdi. Bu durumu 1960'lı yıllardan günümüze kadar yayını sürdürülen, aylık yarışma dergilerinde izleyebilirsiniz. (Wettewerbe-Actuel)
- Türkiye şehirciliği, 1950 li yılların 2. yarısında, özellikle İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulmasından sonra ciddi gelişmeler gösterdi. İlk bölge planlama bürolarının organizasyonu ile birlikte, Fransız Calsat'ın İller Bankası'na

getirdiği “Kentsel Araştırma ve değerlendirme metodolojileri” bir dönüm noktası idi denebilir. İstanbul Doğu Marmara Bölge Planlama Bürosu ve İller Bankası, Belediyeler Planlama Müdürlüğü, bu yeni metodolojinin uygulandığı ilk birimlerdi. Planlamadaki bu gelişmelerin şehircilik ve planlama yarışmalarına yansması ancak 5 yıl sonra olabildi.

- 1960 ve 1970’li yıllar, şehircilik yarışmalarına İller Bankasının damgasını vurduğu dönemdir. Bu dönemde sırasıyla; Konya, Erzurum, Adana, Sivas, Trabzon, İzmit Gaziantep ve Zonguldak kentlerinin yarışmaları organize edildi. Bu yarışmaların şartname eki olarak verilen araştırma ve tanıtım belgeleri çok ciddi idi. İller Bankası’na en az 8 ay aralıksız süren çok kapsamlı analitik araştırmalar, Calsat’ın metodolojisi esas alınarak yapılan araştırma ve ön değerlendirme çalışmaları idi. Bu çalışmalar kitap ve albüm haline getirildi. Harita ve grafik belgeler ise çok kaliteli idi.
- Bu çalışmaların ilki editörlüğünü de, yarışma raportörlüğünü de benim yaptığım Konya yarışması idi.
- O dönemde yarışma alanına ait bir ön çalışma yapılmasına ne Bakanlık ne de İller Bankası üst yönetimleri çok da hazır değildi. Bu nedenle ancak 20-25 bin TL.lik ödenek ayrılmış idi. Doğrusu bu zor şartlar ancak büro çalışanlarının özel gayret ve fedakarlıklarıyla aşılabildi, öyle de oldu. Bu nedenle onları saygıyla anmak isterim. Hatırımdaki isimler şehircilik işleri müdürü Ahmet Menderes ile servis elemanları Ergun Subaşı, Ersen Gömlüksizoğlu, İlhan Gülgeç, Cemalettin Barışkın, Erkin Feran idi. O güne kadar yarışmacılarca çizilen haritalar başlı başına bir sorun idi. Bu haritaların Harita Genel Komutanlığı Matbaalarında ve jilette kazanabilir, resim kağıtlarına basarak yarışmacılara verdik. Bu işlemin yarışmacı sayısını en az %20 -25 artırdığımı söyleyebilirim. Bu hizmeti ve hava fotoğraflarının sağlanmasındaki etkinliği nedeniyle Sayın Fikret Binbaşı’yı anmak isterim. Ayrıca kitap ve grafikleri çalıştığı matbaaya kağıt ve mürekkep bedeli karşılığı yaptırın Attila Uludoğan’ı da anmak gerekir.

Ancak hazırladığımız yarışma şartnamesinde getirdiğimiz belki de en önemli husus, yarışmayı kazanan müellifin planlama işi süresince Beledi-

yenin resmi danışmanı olması idi. Bu, planlamanın yerelleştirilmesi ilkesi doğrultusunda yapılmış en önemli işlerden biri idi.

Konya yarışması ile başlayan diğer bir gelenek, jüri kompozisyonunun teşkilinde, değişik disiplinlere ciddi yer verilmesi idi. Denilebilir ki; planlama yarışmaları ile Siyasal Bilgiler Fakültesi Şehircilik Hocaları (Fehmi Yavuz, Ruşen Keleş, Cevat Geray), ODTÜ Şehir Planlama hocaları (Tuğrul Akçura, Rauf Beyru, Gönül Tankut vb.) ile başlayan ilişki ve işbirliği, Tarım Orman Fakültesi, Karayolları Genel Müdürlüğü, DPT vb. kurumlarla çok hızlı olarak gelişti ve kurumsallaştı.

Çok ayrıntı gibi gözükmeye karşın, jüri üyelerinin kişisel oy değerlendirmelerinin belgelenecek, yarışma bitiminde açıklanması, yarışmaların ardından yapılan spekülasyonları en aza indiren önemli bir işlemdi. (Bu şeffaflık 20 yıl sürebildi.)

Konya ile başlayan belki de en önemli etkinlik, yarışma projelerinin hem yerinde hem Ankara’da en az 15 gün sergilenmesiyle, sonuçların çok görkemli kokteyller de üst kamu yöneticileri ile belediyelere tanıtılması ve arkasından yapılan kolokyum idi. Sanıyorum 38 projenin katıldığı yarışmanın kolokyumu en az 300 kişinin katıldığı ve saatlerce süren tartışmaların yer aldığı bir festival gibi idi ve 10 yıl süren bu geleneği başlattı. Denilebilir ki; planlamanın değişik boyutlarıyla tartışıldığı bu etkinliklerde yaratılan heyecan, planlama kurumu için ciddi bir kazanım idi.

Konya ile başlayan bu heyecan üst yönetimleri ve Belediyeleri öylesine etkiledi ki, bundan sonraki yarışmalar için bir daha ödenek sorunu yaşanmadı ve hazırlanan dokümanlar kısa sürede çok kalitelendi. Ayrıca ödülleri de çok cazip hale getirildi.

Kent planlama yarışmaları 1970 li yılların ortalarında bitti ve tarihe karıştı. Bunda ODTÜ Ekolünün ciddi rolü olduğu söylenebilir.

Planlamanın uzun zamana yayılı, yerel ve dış verilere bağlı değişken bir süreç olduğu ve bu nedenle limitli bir zamanda sonuçlanan yarışmaya konu olamayacağı şeklinde özetleyebileceğim, iddia ve eleştiriler sonucunda, yarışmalar sona erdi.

Aslında, ODTÜ hocalarının “organizasyonunda etkin olduğu ve benim de jüri üyesi olduğum”

Zonguldak ile Gaziantep yarışmalarında, yarışmalar ağırlıklı olarak “araştırma ve rapor yarışmasına” dönünce, haklı olarak sona erdirildi. Ancak kabul etmek gerekir ki; bu sonucun kazanım ya da kaybettirdikleri hiçbir zaman tartışılmadı.

Kanımca, “yarışma formatına uygun olmama” eleştirileri büyük ölçüde, doğru idi. Ancak yerine ikame edilecek bir hedef ve öneri gelişmediği için, pratikte hiç bir şey değişmedi ve hiçbir kazanım sağlanmadı.

Ülke şehircilik tarihinin çok önemli bir sürecinin yaşandığı bu dönemin aktörlerinden hayatta kalanlar, sanırım onbeşi geçmez. Bu nedenle bu dönemin daha uzmanca bir incelenmesi için zamanın daralmakta olduğunu düşünüyorum.

1960-1980 dönemi, başta İller Bankası olmak üzere yarışmalarla ilgili kurumların, Mimarlar Odası ile çok iyi ilişkiler içinde olduğu yıllar idi. 1970-1980 aralığında Mimarlar Odası’nın Bayındırlık Bakanlığı ile ilişkilerinde ciddi sorunlar yaşansa da, Oda’da hazırladığımız yönetmelik ve yönergelere bu kurumların oldukça uyduğu söylenebilir.

Bu nedenle, kentsel tasarım türü yarışmaların jüri seçimlerinde Mimarlar Odası’nın hazırladığı listeler oldukça etkindi. 1960’ın başından itibaren hatırlayabildiklerimden ODTÜ Kampusu (2.kez), Kurtboğazi Barajı Rekreasyon Alanı, Mersin Kıyı Kesimi ve Kent Merkezi, Vatan-Millet Caddesi (İstanbul), Selimiye Camii Çevre Düzenlemesi (Edirne), Diyarbakır Kampusu, Tuzla Denizcilik Akademisi Kampusu (İstanbul), Ankara-Gölbaşı Polis Akademisi Kampusu, Antakya Fuarı, İzmit Fuarı ve Kıyı Kesimi, Manavgat-Side Sahil Kesimi (Uluslar arası), İTÜ Ayazağa Kampusu (İstanbul), Ayazağa 2. Ordu Sitesi (İstanbul), Eskişehir Fuarı, vb. yarışmalar, içerdikleri binaların bazılarının mimari projeleriyle birlikte ve kentsel tasarım formatındaki yarışmalardı.

Sanıyorum, bu tür yarışmaların sayısı yılda ikiyi geçmiyordu. Oysa aynı dönem Almanyasıyla karşılaştırıldığında bu sayı yirminin altına düşmüyordu. (Yani bizim 10 katımız idi.)

Gene 1960’lı yılların önemli olaylarından biri sınırlı yarışmalar idi. İller Bankasında çalışırken, ihale yapmak yerine “eskiz teklifi” adıyla, önemli kasabalar için, sınırlı yarışma yapardık. Bunlardan hatırimda kalanlar Karabük-Safranbolu,

Bafra, Çarşamba ve Nazilli vb. idi. Aynı büyük kentlerde olduğu gibi, şartname ve analitik etütleri İller Bankası hazırlar, yarışmayı kazanan “iş kırımsız” alırdı. Özetle; 1960-1980 dönemi, bazen şehircilik, bazen kent planı ya da “Çevre düzenleme” başlıklarıyla çıkan, “Kentsel Tasarım özelliği” yarışmaların en ses getirdiği ve planlama toplumunu en çok bir arada olduğu dönemdi. Gerek yarışma organizasyonları, gerek jüri oluşturmaları, gerekse ciddi şartname ve doküman hazırlamada uzmanlaşan İller Bankasının, dönemin sonuna doğru, bu alandan çekilmesiyle birlikte, kentsel tasarım yarışmaları büyük bir kayba uğradı. Yarışma raportörlüğü kurumu, açıkça felç oldu. (Bu gün dahi, bu eksiklik, her yarışmada hissedilir.)

1980’li yıllara gelindiğinde, kentsel tasarım yarışmaları çoğunlukla, belediyelerin insiyatifine geçti. Raportörlük ve yarışma dokümanı organizasyonunda, çok ciddi sıkıntılar yaşanmakla beraber, o dönemin genç ve heyecanlı Mimarlar Odası yönetimleri, Belediyelere destek olarak, sorunu nispeten azalttılar.

Belediyeler, jüri üyesi listelerini Mimarlık ve Kentsel Tasarım kategorileri ayrı ayrı olmak üzere Mimarlar Odası’ndan alıyor idi. Bu listeler Mimarlar Odası’nın yarışmalarla ilgili üyelerinin katıldığı seçimle yapılıyordu. İlgili üye yarışmayla en az bir kere teması olan üye demek idi. (Örneğin, yarışmaya “bir kez katıldığımı beyan etmek yeterli idi.)

Bu işlemleri Oda’da “yarışmalar ve jüri komitesi” organize eder idi. Komite, bağımsız bir organ idi.

1995’lere kadar yaşanan bu süreçte, doğrusu jüriyelere çok iş düşer idi. Çünkü belediyelerde İller Bankası’ndaki gibi uzmanlaşmış, raportörlük kadrolarını da, yarışmalara gösterilen yönetim hassasiyetini de bulmak, olası değildi.

Örneğin: benim de jürisinde yer aldığım Ankara Ulus MİA (Kent Merkezi) kentsel tasarım yarışma şartnamesinin hazırlama aşaması 7-8 aylık sıkı bir jüri çalışmasını gerektirmiş idi. (Jüride, hatırladıklarım diğer üyeler Haluk Alatan, İlhan Tekeli, Raci Bademli, Ömer Kırıl, Baykan Günay, Orhan Kuntay, Özcan Altaban idi.)

Oysa arkamızda koca bir Ankara İmar Planlama Dairesi var idi. Ancak istenen hizmet elde edilemiyordu.

1980 ile 1990 ların 2. yarısına kadar, jürilerde sağlanan kaliteye yastı olarak ve adeta “raportör kurumu olmaksızın” yürütölen bu süreçte on yıl kadar önce bitti denebilir.

1980-2000 dönemi modernist kuramın etkilerine ek olarak pek çok kuramın “eş zamanlı” yaşandığı bir dönemdi. Post –Modern akımlarla başlayıp *deconstruc*’iviz’me ulaşma dönemi öylesine hızlı gelişti ki, bu durum tasarım dünyasını, bir süre şaşkına çevirdi. Bu durumun en çok hissedildiğı alanların başında ise Mimarlık ve Kentsel Tasarım Yarışmaları geliyordu. Özellikle batı dünyasında yarışma kurumu “yeniyi ve gelişmenin yollarını arayan bir araç ” olarak kabul edildiğinden, yeni düşünce ve kuramlar yarışmalara derhal yansiyordu. Bilgisayarın da bu akımların yaygınlaşmasındaki rolü yadsınamazdı. Pek çok kuramın hayata geçme şansı bulduğı böyle bir ortamda yarışmalar önemini arttırırken, jürilerin bu ortamı yürütecek kalite ve birikimlere sahip olma zorunluluğı, diğler dönemlere göre daha da ağırlık kazandı. Oysa 2000’li yıllara gelindiğinde, “kültür ve sanatı gereğinde ilgilenilecek bir eğlence alanı” olarak algılayan Türkiye siyaseti, doğal olarak o güne kadar kör-topal gelen yarışma kurumunu da bozmaktadır.

AB (Avrupa Birliğı) yasası revizyonları içinde, yarışmayı bir ihale şekli olarak telakki eden, mühendislerin egemenliğı ile değıştirdi.

Aslında böyle bu noktaya ulaşılabacağına dair tehlikeye 1990 yıllardaki pek çok yazımda değınmış idim.

1990 yıllar Türkiyede yarışma sayısının çok arttığı yıllardı. Buna karşın bu sayı yıllık ortalama 11.5 iken Almanyada 350 idi. Avrupa tüm kamu yapılarını yarışma ile yapıyordu.

Aslında 50 yıldır süregelen kültürel erezyon ve çöküntü sonucu , Bölge Planlama Kurumu hayat- tan silinmiş, kent planlaması ise “demokrasi ve yerellik yalanlarıyla” bilimsel içeriğinden ve kamusal hedeflerinden soyutlanarak, sermayenin rant aracı, haline getirilmiş idi. Böyle bir ortamda yarışmalar , az da olsa güvenilen bir kurum olma özelliğini sürdürüyordu. Ama tehlike dışı da değıldi.

Bu dönemde; çoğunu Belediyelerin, ya da Belediyelerin “Mimarlar Odası organizatörlüğünde” realize ettiği ciddi kentsel tasarım yarışmaları var idi. Bunlardan, hatırımda kalan bazıları ;

Antalya Fuarı, Adana Fuarı, İzmir Fuarı, Elazığ Fuarı, Ankara Altınpark ve Bursa Fuarı gibi, peyzaj ağırlıklı yarışmalar ile Batıkent Kent Merkezi (Ankara), Kuşadası Çarşı Merkezi, Haydarpaşa-Kadıköy Sahil Düzenlemesi, İstanbul Taksim Meydanı, Üsküdar Meydanı, Beyazıt Meydanı, Beşiktaş Meydanı, Antalya Kale –Kapı ve Kent Merkezi, Konya Karatay Merkezi, Ankara Kent Girişi Zonları Projeleri (İstanbul,İzmir,Esenboğa girişi.), Ankara–Ulus Tarihi Kent Merkezi, Ankara-MİA Kent Merkezi, İzmir-Halkapınar ve Çevresi(Uluslararası), Ankara Gölbaşı, Urfa–Hararan Üniversitesi Kampüsü, Konya–Çifte Minareler ve Çevresi, Zübeyde Hanım Kültür Merkezi (Karşıyaka)...

Sanıyorum, hatırlayamadıklarımın sayısı 10’u geçmez. Bununla beraber kentsel tasarım yarışmalarının yıllık ortalaması 3.5 gibi gözüküyor. (1960-1980 döneminin 2 katı)

1990 larda yaptığım kaba bir araştırmaya göre kentsel tasarım yarışmalarına katılan ekiplerin büyüklük ortalaması dört kişi idi. Yarışma türlerine göre bir ile 14 kişi arasında farklılıklar gösteriyordu. Çoğunda peyzaj mimarı ve şehir plancısı yer almakla birlikte, mimar sayısının ancak 1/3’ü kadardılar. (Ekiplerdeki eleman sayısı 1960-1980 döneminde de bu değerlere yakın gözüküyordu.)

Ancak 1960 – 1980 dönemine göre 1980 – 2000 döneminde ülkedeki mimar sayısı üç kat arttı. Buna şehirci ve peyzajcılar da eklendiğinde, genel tasarımcı sayısına göre, yarışma sayısında %33 oranında azalma görülür.

Kuşkusuz bunlar çok kaba değıerlendirmelerdir. Ancak gene de yarışma sayısının AB’ye göre giderek azalmakta olduğı açıktır.

Bu dönemde yaşanan ve giderek tırmanan “meslekler arası yetki savaşı” uzun yıllar yarışmaları çok etkilememiş idi. Çünkü, kentsel tasarım yarışmaları, TMMOB üyesi olan her mesleğe açık idi. Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası arasında 1970’li yıllardan beri süregelen ve “planlama alanları ile ilgiliymiş gibi görünüp te imar planlarını kim yapısına indirgenen,” bu bitmeyen tartışma, dönemin sonunda, kentsel tasarım alanınada bulaştı. Ancak, bu kez işin içine peyzaj mimarları da dahil olmaya başlayınca, tartışma anlaşılmaz boyutlara taşındı.

(2000-2010) Son10 yıllık döneme gelindiğinde; Mimarlık eğitiminde, kent bilim yada şehirciliğin tamamen dışlandığı buna karşın tasarım alanında yeni ve bağımsız eğitim bölümlerinin açıldığı görülüyor. Kentsel tasarım bölümü, çevre tasarım bölümü, peyzaj mimarlığı bölümü vb. fakülte bölümleri yanında pek çokta, güçlenen meslek odası (İç Mimarlık, Endüstriyel Tasarım vb.) yer aldı.

Eğitim ve örgütlenmedeki bu çeşitlilik, maalesef disiplinler arası ilişkilerin egemen olduğu “kentsel tasarımın” gelişmesine olumlu katkılar sağlamadı. Bunun temel nedeni, kuşkusuz mimarlar ve şehir plancıları arasında yarım asırdır süren diyalogsuzlukta denebilir. Bu diyalogsuzluk ortamına peyzajcı ve dekoratörler de katılınca, çok karmaşık bir ortam oluştu. Örneğin; artık öyle olaylar yaşanıyor ki; Mimarlar Odasının Ulusal Mimarlık ödülü verdiği ve uluslararası Ağahan Ödülü’nü kazanmış mimarlar İç Mimarlar Odası’na, “meslek alanına tecavüz” suçlamasıyla idare mahkemesine veriliyor. Kentsel Tasarım yarışmaları ise tüm disiplinlere açık olduğu halde yarışmaya katılımın illa 3 ortaklı (mimar, şehir plancısı, peyzajcı) ekiplerle olması zorlanıyor. Bu formülü bulanlar ise son 10 yılın yarışma jürilerinin %90’ını teşkil eden Sayın Hocalarımız idi!

Son 10 yılın yarışmalarının bir kaçında jüri ve çoğunda yarışmacı olarak yer aldım. Diyebilirim ki; Hocalarımız işverenlerce kendilerine gösterilen bu itibar ve saygıyı hak edecek bir sınav vermediler. Bunları şöyle özetlemek mümkün:

- Uzun yılların uygulamalarıyla oluşmuş ve gelenekleşmiş yarışma ve jüri organizasyonuna ait koşulları yok saydılar. (Örneğin: 30’u aşkın projenin katıldığı bir yarışmada ödüle layık proje bulamamak gibi.)
- Yarışma kurumunun teamül ve koşullarını öğrenmek yerine, her yarışmada, Milat başlatmak gibi bir yanlışın içine düştüler.
- Yarışmanın işleme disiplini ve raportörlük düzenini hiç geliştiremediler.
- Görev aldıkları kentsel tasarım yarışmasında öne çıkabilecek sorunları deşifre etmeğe dair ön çalışmalara zaman ayıramadıklarından şartnamelerin içerikleri yetersiz oldu. (Hedefsizlik ve vizyonsuzluk şartnamelerin genel karakteri oldu.)

- Yarışmaya konu olan kentsel tasarıma ait (özellikle kent merkezlerini içeren) sorunsal deşifre etmek konusunda başarısızdılar. Bu nedenle yarışmayı hazırlayan kurumları da uyarmak ya da yönlendirmede etkili olamadılar. (muhtemelen vakitsizlikten)
- Yarışmaya batılı gibi bakmayı benimsemediklerinden Kentsel tasarım yarışmalarının çoğu kent için, bazen tarihi bir fırsat olduğunu saptayamadılar. (Son Kocaeli ve Zonguldak yarışmaları)
- Çoğu kez mimariyi ve yapıyı kavrayacak birikime yeterince sahip olunamadığında, soyut ve illüstratif bilgisayar sunumları neredeyse yerleşik hale geldi.

Son olarak şunlar söylenebilir:

Gerek yarışma kurumu, gerekse kentsel tasarım müdahaleleri günümüz Türkiye’inde yetersiz de olsa, kentsel rantı kontrol eden güçlerden bir ölçüde korunabilmiş bir alandır. Bu alanı zenginleştirebilmemiz ve rasyonalize etmemiz için sanıyorum güçlerimizin reorganizasyonuna ve yeni bir diyalog anlayışına ihtiyacımız olduğuna inanıyorum.

Not: 1950-60-70 li yıllara referans olabilecek ve yaşayan plancılar. (hemen hatırlayabildiklerim) Melahat Topaloğlu, Melih Doğan, Orhan Eronat, Cihat Fındıkoğlu, Hande Süher, Haluk Alatan, Ergun Unaran, Güven Bilsel, Ayça Bilsel, Tankut Ünal, Orhan Kuntay, İlhan Tekeli, Sümer Gürel, Ahmet Uzel, Kamutay Türkoğlu, Yavuz Taşçı, Öztürk Başarır, İlhan Gülgeç, Cemalettin Barışkın, Güner Gezim, Dumrul Yavaş, Erdoğan Yaşlıca, Hüseyin Kaptan, Ergun Subaşı.

Yarışmalar Çelişmeler ve Çekişmeler

Yalçın Memlük*
Oya Nihan Memlük**

Giriş

Yarışma en iyi en güzel ve en doğruyu elde etmek adına keşfedilmiş bir olgudur. Bu olgu yarışmaya giren ve yarışmayı değerlendiren olmak üzere iki taraflıdır; önemli olan husus tarafların uyumu ve anlaşmasıdır. Yoksa ne türde olursa olsun yarışmalardan istenilen sonucu elde etmek mümkün değildir.

Yarışmalar tarihine bakıldığında her iki tarafın da bilerek ya da bilmeyerek “taraf” olduğu somut örneklerle ortaya konulabilir. Ancak bunu olabildiğince azaltabilecek önlemlerle ortaya çıkan güzel örnekler de ortaya konulabilir. Bu olumsuz durumu önleyebilecek önlemlerin geliştirilmesi yarışmaları daha istenir ve asil kılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti’nde yarışmalar hem genelinde hem de fiziki proje elde etme özelinde çelişmelere, söylentilere ve hoşnutsuzlara neden olmuştur, yani çoğunlukla bu olumsuz çerçevede içerisinde sonuçlanmıştır.

Bu çalışmada amacımız yarışmalar üzerine yapılan değerlendirme ve yazılanları ortaya koyarak çözüm yolları aramaktır. Bu nedenle birinci kısımda fiziki proje yarışmalarının bazı belirgin ve güçlü örneklerini tarih dizini içerisinde ele almaya çalıştık. İkinci kısımda yönetmeliklere yönelik çelişme ve çekişmeleri incelemeye ve

buradaki sorunsalları belirlemeye çalıştık. Sonuç bölümünde ise incelemeden ortaya çıkan hususları irdeleyerek yeni çözüm önerileri ürettik.

Cumhuriyet Sürecinin Öne Çıkan Yarışmalarındaki Çelişmeler ve Çekişmeler

1923-1950 Dönemi

Bu süreç Türkiye’nin tek partili, devletçi dönemidir. Her şeyi ve en iyiyi devletin sunduğu ilkesinin en keskin olduğu yıllardır. Bu dönemde her şey çağdaşlaşmayı hızlandırmak için yapılmaktadır. Fiziki plan ve projelerde de bu anlayışa paralel olarak uluslararası yarışmalar düzenlenir. Bunların en önemlisi Ankara Nazım İmar Planı Yarışmasıdır.

- 1928 Ankara Nazım İmar Planı Yarışması

Cumhuriyetin ilk ciddi ve önemli uluslararası yarışması Ankara için bir imar planının yarışma yoluyla elde edilmesi kararı sonucunda gerçekleşmiştir. Ancak o tarihte çok çağdaş hatta batıda moda olan yarışmayla plan elde etme kavramına çok yakın olan bu girişim maalesef süreç içinde iyi niyetin ötesinde niyetlerle karşılaşmış ve

* Prof. Dr.
A.Ü.Z.F. Peyzaj
Mimarlığı Bölümü
Öğretim Üyesi

** Araş. Gör.
G.Ü. M.F. Şehir ve
Bölge Planlama
Bölümü

Türkiye’de bundan sonra yapılacak yarışmalar için iyi bir örnek oluşturmamıştır.

G. Tankut “Bir Başkent’in İmarı” adlı kitabında bu yarışmanın yapılış biçimini biraz üstü örtülü olarak eleştirmekte ve şu şekilde anlatmaktadır ; “...işin başında Şehremaneti’nin düşündüğü model belki de yarışma değil de birkaç yabancı mimardan teklif-proje almaktır.” (Tankut, 1993, s. 66)

Tankut; yarışmaya katılan yarışmacıların belirlenmesi sürecinin denet olmadığını açıklamaktadır. “Ankara Şehremaneti 1927 yılında Almanya’ya bir seçici heyet gönderir. Heyet, ilk bağlantıyı Prof. Ludwig Hoffmann ile kurar. Hoffmann kendisinin uzun seyahatlere katılamayacağı gerekçesi ile yarışma için iki mimar önerir. Bunlar Berlin’deki Mühendislik Yüksekokullarının hocaları olan J. Brix ve H. Jansendir. İki adayla konuşarak anlaşılan seçici kurul Ankara’ya döndükten sonra bir üçüncü ismi, Fransız L. Jausseley’i de listeye ekleyerek kısıtlı davetli bir yarışma düzenlemek fikrini benimseyecektir. Ancak katılma çağrısı alan 3 yabancı mimarın seçimindeki kriterlerin ne olduğu sorusu bugüne dek yanıt beklemektedir. (Yarışma Raporu;1929, s.3).” (Tankut, 1993, s. 66)

Tankut, yarışmaya dair bir başka eksik yönü ise şu şekilde ifade etmektedir;

“...sözleşme gereğince yarışmacılardan hemen bir buçuk ay sonunda, 1/2000 ölçekli üç harita üzerine geçici bir “mıntıka inşaat planı” işleyerek Berlin ve Paris’teki Türk elçiliğine teslim etmeleri istenmiştir (Yarışma Raporu; 1929, s.161) Bu aceleciliğin, bu sabırsızlığın nedeni, şehrin dört bir yanından yoğunlaşan yapılaşmayı biraz yönlendirebilmektir. Bu ön şemalar yollanmış mıdır? Sorunun yanıtı evet ise, üç şemadan hangisi acil gereksinimler için kullanılmıştır, bilmiyoruz. Ancak, eğer böyle bir ön seçim varsa, bunun yarışma sonucunu da etkilemiş olabileceği akla gelmektedir.” (Tankut, 1993, s. 67)

Tankut, yarışma süreci içerisinde Jansen’in kendi çıkarlarına yönelik çalışmalarında bulunduğunu belirtmektedir. “... Hermann Jansen, o tarihte Sağlık Bakanlığı inşaat bürosunda çalışan Avusturyalı mimar Robert Oerley ile ilişki kurar ve bir yıl boyunca Ankara ile ilgili olarak onunla yazışır. Jansen yarışmayı kazanmak için başka

yollar da denemeye kararlıdır ve iki yönlü bir girişimde bulunur. Jüri için yaşlı mimar Hoffman’ı ve Jansen’in yazıştığı Oerley’in jüri üyesi olması için çalışır. Jansen E. Egli adlı Avusturya – İsviçre kökenli bir mimarın da jüriye alınması için tanıdığı Sağlık Bakanı Refik Bey’e (Sağlam) açılır.” (Tankut, 1993, s.74)

Cengizkan, ise bu yarışmadaki seçime dair eleştiri şu şekilde anlatır;

“...Yeni plan arayışı içinde, belediye tarafından davetli olarak 1927 yılının Haziran ayında Ankara’ya gelen Brix, Jausseley ve Jansen, önce ön raporlarını, sonra da 1928 içinde projelerini ve proje raporlarını Ankara’ya iletirler. Raporlarda genellikle Ankara nüfusunun 40-50 yılda 250-300 bine zorlanabileceğinde hemfikir olan müellifler, eski-yeni kent ilişkisi için farklı yaklaşımlar benimsemişlerdir. Jansen’in tutum olarak farkı, Ankara Belediyesinin yatırım olarak darlığını hissederek daha alçakgönüllü (Olabilirliğin Sınırları İçinde) çözümler önermesi, buna karşın, içeriden bilgi aldığı için, diğerlerine göre daha somut düşünceleri ortaya koyabilmesidir. Hermann Jansen’in planı, başkent Ankara için sade bir bölgeleme planı önermekte; yarışmacılardan istendiği gibi, 1924-25 Lörcher Planı’na uygun gerçekleştirilenleri meşrulaştırmaktadır. 1924 Lörcher Planı’nın Ankara Belediyesine kazandırdığı bütün değerler, Belediye yöneticileri tarafından yarışmacılara istek ve veri olarak aktarıldığı için, bunları birebir uygulayan, bunun dışında bağımsız olarak yaptığı yalnızca havaalanı arazisini Tandoğan’da seçmek ve daha gelişmeye açık , geniş bir yerleşim alanına sahip olan Ankara planını önermekte olan Hermann Jansen’in Projesi birinci seçilir.” (Cengizkan, 2009, s. 40 – 42)

Uluslararası yarışma olarak nitelendirilen Ankara İmar Planı Yarışması’na Jansen’in avan projesini seçen jüriyi G. Tankut şu şekilde açıklamaktadır;

“...Ankara imar planı jürisi normalde üç aşamalı bir jüridir. İlk önce projeleri değerlendirme görevi üç kişilik bir komisyona verilmiştir. Bu komisyon çok küçük görülerek, 26 kişi bir araya getirilmiş, bu komisyon ise operasyonel bulunmayıp, son değerlendirme için altı kişilik bir alt komisyon kurulmuştur. Hakimiyeti Milliye; 16 Mayıs 1929)

Jürinin kompozisyonu şu nitelikleri yansıtmaktadır. Üyelerin %50'si milletvekilidir. Bu oranın hemen hepsi aynı yaş grubunda olup üniversite mezunudur ve çoğunlukla Almanca ve Fransızca bilmektedir. İki tanesi dışında hepsi Anadolu doğumludur.” (Tankut, 1993, s.76)

Tankut yarışmaya dair genel durumu ise şu şekilde özetlemektedir;

“..Jüri, Ankara’yı modern bir kente dönüştürecek plan müellifini seçmiştir. Bir bakıma, o günkü verilere göre, en uygun projeyi seçmiştir. Jüri kurulunun inceleme ve değerlendirmesi özenli, sonuç olumludur. Gene de Ankara İmar Planı yarışması üç bakımdan alışılabilirliğinin dışında bir olaydır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

-Uluslararası bir yarışma olmasına ve o anda, Ankara’da çeşitli yabancı, ünlü mimarların çalışmasına rağmen, 26 kişilik büyük ve altı kişilik küçük jürinin tüm üyeleri yerlidir.

-Jüri listesi projelerin tesliminden altı ay sonra açıklanmıştır

-Sonuçlar belli olmadan bir hafta önce, yarışma projeleri sergilenerek kamuoyuna sunulmuş ve basında yorumlanmıştır.” (Tankut, 1993, s.76)

Tankut sadece üç yarışmacının bulunmasını ise şu şekilde yorumlamaktadır;

“Sadece üç yarışmacının katıldığı bir yarışmada en iyi projenin seçimi bir bakıma kolay ve bir bakıma da zordur. Kolaydır, çünkü jüri üyeleri günlerce çalışıp, çok sayıda projeyi karşılaştırarak, aşamalı bir eleme yöntemi izlemek zorunda kalmayacaklardır. Zordur, çünkü az sayıda katılım ile gerçekten iyi bir değerlendirme yapılamaz. Değerlendirme daha çok göreceli bir yoruma dönüşüp mutlak açıdan eksik kalabilir. Jüri projeleri 15 maddeden oluşan kriterlere göre sınyarak Jansen’i birinci ödülle değer görmüştür.”(Tankut;1984, s. 313)

Bütün bu jüri oluşumlarına rağmen son jürinin karar vermekte gecikmesi sonucu M. Kemal’in konuya müdahil olduğu ve Jansen planını işaret ettiği de söylenceler arasındadır. Bu ilk büyük kent ölçeğindeki yarışmadan sonra, belki hayal kırıklığı belki başka nedenlerden, Türkiye’de uzunca bir süre yarışma açılmamış, ısmarlama yöntemiyle projeler yaptırılmıştır.

1933 Sergi Evi Yarışması

Bu dönemde yapılan en önemli mimari yarışmalardan biri ise 1933 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin düzenlediği “Sergi Evi” yarışmasıdır. Bu yarışma önce yalnızca yabancı mimarlar için açılmış, yapılan itirazlar sonucu Türk mimarların katılımına da izin verilmiştir. Yarışmada birinciliği İtalyan mimar Paolo Vietti ile birlikte Türk mimar Şevki Balmumcu paylaşmış ve iş Balmumcu’ya verilmiştir. Bu yarışma uluslararası bir yarışmada Türk mimarların da başarı elde edebilmesi açısından bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu yarışmadan sonra ise Hariciye Köşkü (1933, Seyfi Arkan), İzmir Hal Santrali (1937, Zeki Sayar), Halkevleri gibi Türk mimarların kazandığı pek çok yarışma gözlemlenmiştir.

1936 İstanbul İmar Planı Yarışması

Bir başka büyük kent projesi olan 1936 İstanbul İmar Planı ise yarışmaya gerek duyulmaksızın Henri Prost’a ısmarlanmıştır.

1937 TBMM Uluslararası Proje Yarışması

TBMM Uluslararası Proje Yarışması ilk başta marmarsız bir jüri ve Türk mimarlara kapalı olarak düşünülmüşse de yoğun baskı sonucu Türk mimarların da katılımına açılmış ve jüri kompozisyonu değiştirilmiştir. Yarışmada üç birincilik Holzmeister, Laprade ve Mezaar’a verilmiştir. TBMM yarışmasının birincilerinden olan Avustralyalı mimar Clemens Holzmeister Türkiye’ye yabancı değildir, 1927 yılında M. Kemal’in isteğiyle yeni başkentin devlet yapılarının inşası için Türkiye’ye davet edilmiştir. 16 yıl Türkiye’de yaşayan Holzmeister ayrıca pek çok devlet yapısının proje ve inşasında görev almıştır. (Otschar, 2010, s. 2)

1941 Atatürk Mozolesi (Anıtkabir) Uluslararası Yarışması

Bu dönemdeki bir diğer önemli yarışma ise hiç şüphesizdir ki “Atatürk Mozolesi Uluslararası Yarışması”dır. Yarışmaya öncelikle sadece Avrupalı mimarların girmesi şart konulmuş, fakat daha sonra tepkiler nedeniyle yarışma Türk mimarlara

da açılarak uluslararası duruma getirilmiştir. Yarışma sonucunda üç birincilik Emin Onat ile Orhan Arda'ya, Johannes Kruger ve Arnaldo Feschini'ye verilmiştir. Fakat bu dönemde yarışmalarda hükümet tarafından 'kültürel öz' ile bağlantılı eserler ilgi çekmekte olduğundan uygulama Türk mimarlara verilmiştir.

Bu döneme yönetim açısından baktığımızda, yönetimin özellikle Türk mimar ve plancılara ırkek baktığı, çok hoşnutsuz kalındığında ise çok az sayıda ulusal/uluslar arası yarışma açtığını görmekteyiz. Ancak mimarlar açısından bu dönemde az da olsa bazı haklarının korunduğunu, daha çok mimari yarışma açıldığını ve Türk Mimarların az da olsa söz sahibi olabildiği söylenebilir. (Örneğin Şevki Balmumcu'nun İtalyan mimarla birlikte Sergi Evi yarışmasını, Emin Onat ve Orhan Arda'nın Anıtkabir projesini kazanması gibi.)

Burada yarışmalar açısından en önemli unsur Cumhuriyetin mimarlarıyla ve plancılarıyla, Cumhuriyet yöneticilerinin arasında ortaya çıkan çekişme / çelişmedir. Nitekim bu çelişkilerin galibi hiçbir zaman netleşmemiştir.

Bu örneklerde görülmektedir ki, 1923 – 1950 döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nde yarışmalara dair üzerinde durulması gereken hususlar 3 ana kategoride toplanabilir;

-Yarışmaların çoğunlukla Türk Mimar ve Şehir Plancılarına kapalı olması,

-Oluşturulan jürilerde yerli/yabancı mimarlara çok az yetki verilmesi ve

-Birden fazla projeye birincilik verilmesine karşın, Sergi Evinde Balmumcu'nun TBMM'de ise Holzmeister'in tasarımının tercih edilmesi.

Bütün bu hususlar yarışmalara gölge düşürme ya da yarışmalarda bilinmeyen güçlerin dediklerini kabul ettirme çabaları gibi algılanmasa da yarışmaların adil ve tarafsız yapıldığı izlenimini de vermemektedir.

1950-1980 Dönemi

Cumhuriyet tarihinin bu bölümü çok partili rejime, dolayısıyla demokrasiye geçiş olarak nitelendirilebilir. Bu dönemin yaygın düşünce sistemi gereği fiziksel projelerinde **ulusallaşması** kendini hissettirse de başlangıçta uluslararası yarışmalar etkindir.

Bu dönemde öne çıkan yarışmalardan biri olan 1956 Ankara 2. İmar Planı Yarışması uluslararası ve kısıtlamaları olmayan bir yarışmadır. Deneysel olunmasına rağmen, yarışmanın sonuçlandırılması 'bilinçsiz bir çaba'dan öteye gidememiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Yarışmalarla ilgili en büyük çelişme ve çekişmelerden biri ise 1959 yılında açılan "**Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası Müsabaka**" projesinde yaşanmıştır. Yarışmada Turgut Cansever'in 1. seçilen projesini bazı yabancı jüri üyelerinin kabul etmemeleri sonucu ortaya çıkan itilaf 1960'lar sonrasında şekil değiştirmiş ve yeniden bir ulusal yarışma açılmasına neden olmuştur. Uluslararası yarışmanın birincisi Cansever bu olayı şöyle anlatmaktadır;

"... Bu grup uluslararası müsabakada kazandığımız haklarımızı çiğneyerek ODTÜ için uluslararası olmayan jüri üyeleri kendi aralarında seçilmiş ikinci bir müsabaka açtılar. ODTÜ kampusu için açılan uluslararası müsabakayı kazanan projemiz uygulanmadı. Bu polis roman niteliğindeki karanlık ve kirli hikâyeyi birgün açıklayacağız. Açılan ikinci müsabakayı kazanan mimar Sayın Behruz Çinici'nin herhangi bir yeri olmadığını şimdiden belirtmeyi kendisine karşı bir borç bilirim" (Cansever, 1985, s. 17)

1980-2000 Dönemi

1980lere gelindiğinde yarışmalar yeniden biçimlenmeye başlamış, yeni yarışmalar yeni sorunları ve yeni sorunlar da yeni çelişmeleri ve çekişmeleri beraberinde getirmiştir. 1980'li yıllarda Turgut Cansever'in 'Ahmet Ertegün, Bodrum Evi' ile Aga Khan ödülü alması Aga Khan Mimarlık Ödülleri'nin Türkiye'de de önemsenmesine ve ön plana çıkmasına neden olmuştur. T. Cansever'in Ankara'daki 'Türk Tarih Kurumu' Yapısı bu ödüllerden birini tekrar kazanması Türk mimar ve plancılarının uluslararası arenaya çıkmasına bir başlangıç oluşturmuştur. Ancak bu dönemdeki ulusal yarışmalara baktığımızda özellikle mimari alanda **klasikleşmiş bir jüri oluşumu** ve **klasikleşmiş ödül dağılımı ilginç bir şekilde dikkati** çekmektedir. T. Cansever'den sonra Aga Khan ödüllerinin Türkiye ayağında ödülün mimar olmayan bir ustaya verilmesi de bu dönemde bir hayli yankılanmıştır.

Yine bu dönemde, örneğin bir yarışma jüri üyesinin, bir başka yarışmada ödül alması, başka yarışmada ödül alan birinin bir önce bahsettiğimiz yarışmada jüri olması gibi tekrür eden olaylar bu konuda yoğun söylentilerin oluşmasına da neden olmuştur. “**Demirbaş Jüri Üyesi**” deyimini de yine bu döneme ait bir söylemdir.

Bu dönemin önemli yarışma yapıtları olan, Atatürk Kültür Merkezi, Atatürk döneminin başyapıtlarından olan Hipodrom bozularak, Altınpark yine Atatürk’ün direktifleriyle gerçekleştirilen golf alanı bozularak, Hacı Bayram Camisi çevresi ise tarihi yapıya ters düşen bir yapıda düzenlenerek ortaya konmuştur. Günümüzde her üç projede değişik nedenlerle hala tartışılmaktadır.

Bu süreçte açılan yarışmaların birincisinin ve ödül alacakların belli olduğu vb. söylenceler konu ile ilgili meslek grupları arasında sıkça konuşulmaya başlanmıştır. Bu dönemde yarışma ile elde edilen ve uygulanan projelerin günümüzde bile eleştirilir olması bu savı güçlendirmektedir.

Bu dönemki yarışmalarda aynı zamanda çok belirgin olmasa da Ankara-İstanbul çekişmesi ve güç odaklanması da belirginleşmeye başlamıştır. Çok ilginçtir ki yeni bir yüzyıla girerken pek çok ülke uluslararası yarışmalarla yeni konseptler, fikirler oluşturmaya çalışırken, Türkiye daha içe dönük ulusal, ulusal olduğu kadar siyasi yarışma boyutlarına dayanan bir yarışma biçimini tercih eder olmuştur.

Bu dönemde Türkiye’de pek az uluslararası yarışmaya imza atılmıştır. Bunlardan en belirgin olanları ise şöyledir;

1997 Gelibolu Yarımadası Barış Parkı Uluslararası Fikir ve Tasarım Yarışma Projesi

Bu yarışmanın önemini Aytaç (2005) şu şekilde ifade eder;

“...*Gelibolu Yarımadası Barış Parkı Uluslararası Fikir ve Tasarım Yarışması, Türkiye’de Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) kuralları doğrultusunda düzenlenen ilk planlama yarışmasıdır. Söz konusu yarışma aynı zamanda Dünyada bir milli park için düzenlenen ilk “fikir ve tasarım” yarışmasıdır. Uluslararası Jüri, Norveçli ekip tarafından hazırlanan pro-*

jeyi; “yarışma alanına, olduğu biçimiyle saygı duyan, bireysel deneyim özgürlüğü sağlayan, düşünceye dalmayı özendiren, doğayı zenginleştiren ve en alt düzeyde tutulmuş müdahaleler içeren bir proje” olarak değerlendirmiş ve birinci seçmiştir.”

Yarışmadan sonra ODTÜ tarafından Prof. Dr. Raci Bademli önderliğinde bir Planlama ve Danışma bürosu oluşturularak 1999 sonunda projeye ilişkin çalışmalar başlatılmıştır.

1999 Dalaman Uluslararası Havalimanı Yeni Dış Hatlar Terminali Yarışma Projesi

Son dönemlerde mimarlıkta gelinen uluslararası düzeyi yakalayan yeni ve çağdaş tasarımıyla Dalaman Uluslararası Havalimanı Yeni Dış Hatlar Terminali Yarışma Projesi de (Mimari: Emre Arolat) bu dönemki yarışmalara bakıldığında ön plana çıkmaktadır.

2000 Sonrası Dönem

Bu dönemde yarışmalar yoğun olarak devam etmiş, çelişkiler ve çekişmeler bitmemiştir. Örneğin; Ankara Büyükşehir Hizmet Binası Yarışması jüri kararlarına rağmen iptal edilmiş, jüri yönetimi, yönetim jüriyi suçlamış ve yarışma mahkemeye taşınmıştır.

Yarışmaların Yasal ve Yönetmelik Çerçevesindeki Çelişkiler ve Çekişmeler

1952’ye kadar farklı içeriklerle yapılan yarışmalar, ilk olarak 1952 yılında Bayındırlık Bakanlığı tarafından hazırlanan “Mimarlık ve Şehircilik Yarışmalarına ait Yönetmelik” ile daha sistematik hale getirilmeye ve hukuki güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise 1970 tarihli “Mühendislik ve Mimarlık Proje Yarışmalarına ait Yönetmelik” hükümleri uygulamaya konulmuştur.

1988 yılında ise TMOBB tarafından “Mimarlar Odası Mimarlık Mühendislik Şehircilik ve Kentel Tasarım Proje Yarışmaları Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik ilgili alanlarda proje yarışmalarında izlenecek yol, görev, yetki

ve sorumlulukları tayin ve tespit etmek amacıyla ortaya koyulmuştur.

2002 yılında ise “Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışma Yönetmeliği” ortaya konmuştur. Son olarak 2003 yılında “Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik ve Kentsel Tasarım Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği” 4734 sayılı Kamu İhale Kanununun uzantısı olarak kabul edilmiştir.

Bütün yasa ve yönetmelikler hazırlandığı dönemlerde çağdaş olarak nitelendirilen unsurlarla doludur. Bir iyimser görüş olarak bir önceki yönetmelikte görülen aksaklıkları düzeltmek amacıyla yeni yönetmeliklerin çıkarılması gerekmiştir denilebilir. Ancak 1952’den 1988’e, 1988’den 2003’e yönetmeliklerin değişmesini yorumlayacak olursak bunları maddeler halinde şu şekilde anlatabiliriz;

Bu tarihlerde Türkiye’de ciddi yönetim ve iktidar değişiklikleri olmuştur, bunun sonucu olarak diğer pek çok yasa ve yönetmeliklerde olduğu gibi yarışma yönetmeliklerinde de değişikliklere gidilmiştir.

Türkiye’de yeni meslek disiplinleri ortaya çıkmıştır. Bu disiplinlerin haklarının korunması amacıyla değişiklikler süregelmiştir.

Her yasa ve yönetmelikten sonra kötü niyetle yasa ve yönetmeliklerin suistimal edilen taraflarını düzeltmek amacıyla da yeni yönetmeliklere ihtiyaç duyulmuştur.

Yukarıda belirttiğimiz hususların tek tek geçerliliği olmakla birlikte tümünü geçerli görmek daha doğru olacaktır.

Günümüzde geçerli olan yönetmeliği incelediğimizde ise yarışmacıların aleyhine olan ve müelliflik haklarını sıkıntıya sokan pek çok maddenin söz konusu olduğu açıkça ortadır.

Örneğin yönetmeliğin 42. maddesi yarışmayı kazanan projenin uygulanabilmesi için proje sahibinin anlaşmaya varmasının gerektiği hatta anlaşsa bile işverenin projeyi ikinci projeyi yaptırabileceği anlatılmaktadır. Bu durum projelerin uygulanma oranlarını düşürmekte, uygulamayı sübjektif kararların eline bırakmaktadır.

Yarışmacıları zor durumda bırakan bir başka madde ise yarışmaların iptaline ilişkin 47.

maddedir. Bu maddede sonuçlar açıklanmadan ve seçim yapılmadan yarışmanın iptalinin olabileceğini anlatılmaktadır. Bu durum yarışmalara harcanan emekleri ve maliyeti keyfi olarak boşa çıkarılmasına zemin sağlamakta ve yarışmaların güvenilirliğini sarsmaktadır. Nitekim bu yönlü uygulamalar yarışmalarda sıkça söz konusu olmuştur.

Sonuç

Yarışma kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından “Bilgi, yetenek, güzellik vb.nde üstünlüğünü göstermek için yarışmak işi, yarış, yarışma” (Büyük Türkçe Sözlük) olarak ve Kent Bilim Terimleri Sözlüğünde ise “Kentlerin ve kasabaların düzen tasarımlarının hazırlanmasında en iyi öneriyi elde edebilmek ve kent bilimin gelişmesini, bu alandaki uzmanların yetişmesini özendirme amacıyla, yetkili kamu kuruluşlarınca açılan ulusal ya da uluslararası nitelikteki yarışma.” olarak tanımlanmaktadır.(Kent Bilim Terimleri Sözlüğü)

İnsanlık tarihinde onurlu ve kutsal kabul edilen ilk yarışma türü olimpiyatlardır. Olimpiyatların kutsallığı yukarıda belirtildiği gibi bilgi, yetenek ve güzellik gibi üstünlükleri göstermektir.

Fiziki düzenleme yarışmaları da bilgi, yetenek ve güzellik ve benzeri üstünlükleri yazarak ve çizerek göstermek işidir. Ancak; her iki yarışmada benzer taraflar çok olmasına karşın özellikle değerlendirmeler ve sonuçlar açısından çok büyük farklılıklar da söz konusudur. Bunun neden fiziki düzenlemelerin tamamen yeni, farklı ve teknolojilere uygun biçimde bir “orijinalite” ortaya koyması gerekliliğidir. Dolayısıyla bu tür düşünceleri değerlendirilmesinde belirli bir standart fazlaca söz konusu olamayacağından değerlendirecek jürinin çok hassas ve az hatalı kararlar vermesi gerekmektedir. Fakat Türkiye Cumhuriyeti’nin yarışma deneyimlerinde böyle bir jüri oluşumu ve değerlendirme görmek fazlaca mümkün olmamıştır.

Bunun temel nedenlerini

-Jüri sayısının sabit ve az oluşuna,

-Jüri değerlendirmesinin fazlaca iltimasçı nitelikte olmasına,

-İspatlanamasa da jüriye değerlendirme öncesinde / sırasında çok sayıda görüşme talebinin

gelmesi ve jürinin etki altında bırakılmak istenmesi ve bırakılma olasılığına bağlı olarak sıralanabilir.

Bu bağlamda dikkat edildiğinde yarışmalara yapılan itirazların yönetmeliğe ilişkin değil, jüri karar verme süreci ve kararlarına karşı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla jüri oluşumlarının yeniden gözden geçirilmesinde, farklı jüriler oluşturularak yapılacak bir değerlendirme sistemi, en iyi sonuca varabilmek açısından faydalı olacaktır.

Çok disiplinli bir yarışma jürisinde yer alan farklı disiplinlerin bir bütünü eşit olarak değerlendirmesi de ayrıca tartışılması gereken bir husustur. Örneğin bir mimari yarışmanın değerlendirilmesinde jüri oluşumu nedeniyle bir kaç mühendisin ya da bir başka meslek disiplinin aynı oya sahip olmasının doğruluğu ya da çok disiplinli bir yarışmada belirli bir disiplinin çoğunluğu tartışılmalıdır.

Bugüne kadar yönetmelikler değişmiş fakat asıl tartışılan jüri olmuştur ve jüri sayısı pek fazla değişmemiştir. Net ve isteğe bağlı kararlar alabilmek amaç ise bu jüri sayısı ve yapısı normaldir. Ancak ses getirecek nitelikte projeler üretilmesi isteniyorsa, karar alma sürecini zorlaştırması olasılığının yüksek olmasına karşın bir çözüm yolu olarak jüri sayısı artırılması ya da farklı jüriler oluşturulması yararlı olacaktır.

Çağdaş dünyada, yarışmalarda geçerli olan en iyiye ulaşma yöntemi çoklu sistemler yaratmak ya da çoklu seçicilerle sonucu elde etme biçimleri geliştirilmiştir. Öyle ki ilgili kitlelerin (halk jürisi) oyları bile dereceyi önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye Cumhuriyeti yarışmalarında öncelikli olarak mimarlık meslek disiplinlerinde okumakta olan her sınıftaki öğrencilerin de aşamalı olarak % 50 oranında değerlendirmelere katılmaları hem yarışmalara olan ilgiyi fazlasıyla arttıracak hem de yarışmalarda ki çelişme / çekişmelerden ortaya çıkan söylenceleri büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır.

Bu öneri zaman zaman dile getirilen yarışmacı-jüri kuşak farkının yarattığı uyuşmazlıkları da ortadan kaldırmakta da etkin olacaktır. Böylece aynı donanıma sahip aynı yaş grubundan tasarımcılar gösterimdeki hilelere kanmayıp ürüne yönelik tartışmaları da ortaya koyar hale gelecektir.

Her ne kadar yarışmalar tarihi 2 500 yıl öncesinde Acropolis'in tasarımına kadar uzansa da Türkiye'deki yarışmaların geçmişine, çekişme ve çelişmelerine kısaca değinerek yarışmaların ne olmaması gerektiğini vurgulamaya çalıştık.

Sonuç olarak, yarışmalar bu bağlamda; Farklı fikirlerin ortaya konabildiği, alışılmışın dışına çıkmayı teşvik eden, katılımcı süreciyle kamusal bir alan olarak çalışan, tasarım eğitimine katkı sağlayan geleceğin laboratuvarları olarak düşünülmelidir.

Kaynakça

Ankara Şehremaneti, 1929, "Ankara Şehri'nin Jausseley, Jansen ve Brix Plan ve Projelerine Ait İzahnameler", Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara

Arseven, Celal Esad, 1937, "Şehircilik – Urbanism", Devlet Basımevi, İstanbul

Aytaç, Hüseyin, 2005, "GELİBOLU YARIMADASI TARİHİ MİLLİ PARKI", OMO Dergi , http://b.domaindx.com/omodergi/20051sy/gya_tmp.htm

Balamir, Aydan, 2010, "Clemens Holzmeister: Çağın Dönümünde Bir Mimar", Boyut Yayınları, İstanbul

Jansen, Hermann, 1937, "Ankara İmar Planı Raporu" (Çeviri: Mithat Yenen), Alaaddin Kral Basımevi, İstanbul

İşin, Ekrem, 2009, "Ankara: Kara Kalpaklı Kent 1923-1938", Suna-İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Mas Matbaacılık AŞ, İstanbul

Mimar, 1983/1, "Turgut Cansever Özel Sayısı", Yaparak Kitabevi yayını cilt no 4 sayı 11, Maya Matbaası, Ankara

Mimarlık 320, 2004, "DOSYA: Her Daim Gündemde Yarışmalar"

Prost, H. , 1937, "İstanbul Hakkında Notlar", Belediye Matbaası, İstanbul

PROST, H. , 1953, "İstanbul'un Yeni Çehresi 1 Vesikalar: 1936-1938", Belediye Matbaası, İstanbul

Şenyapılı, Tansı, 2006, "Cumhuriyet'in Anka-rası", ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Özkan Matbaacılık, Gazetecilik, Sanayi ve Tic. Ltd. Şti, Ankara

Tankut, Gönül, 1993, "Bir Başkentin İmarı", Anahtar kitaplar yayınevi, İstanbul

Türk Dil Kurumu, "Büyük Türkçe Sözlük", <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

Yavuz, Fehmi, 1952, “Ankara’nın İmarı ve Şehirciliğimiz”, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O. , Ankara

2002, Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği, <http://www.geocad.com.tr/yasa/yarisma.htm> ,
<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/21261.html>

Planlı Plansızlık Ortamında Şehircilik Yarışmaları

Turgay Ateş

Türk şehir plancılığında yarışmaların yeri ve bugünü tartışılırken, 1980'li yılları, baştan bir tarihi kırılma noktası olarak ele almakta yarar görüyorum.

80 öncesi dönemin belirgin özelliği yeni kurulmakta olan devletin, tüm kurumsal gelişiminde olduğu gibi, kentsel yaşam mekanlarında kamu bürokrasisi eli ile, yine kamunun batı normlarına uyma arayışları ile biçimlendirilmeye çalışıldığı dönemdir.

Henüz kentli niteliklere doğal ekonomik ve sosyal süreçlerle ulaşamamış topluma, arsa parsel imarcılığı ile sunulmaya çalışılan yüksek rantlar nedeni ile kısa dönemde apartman tarzı bir çevreye dönüşen imarcılık ile bu süreçlere uyum göstermeyen, örgütlenmeyen kaçak gecekondular tarzı yaşamın bir arada ortaya çıktığı bir dönemdir.

Kuruluş yılları olması, kuruluş ilkelerine gösterilen sadakat duygusu ve heyecan ile ilk örnekler, bugün bile yaklaşımlarındaki bütüncülük, konuların çağdaş ele alınışları ile hala modern ve üstün özelliklerini korumaktadır. Örneğin yarışma yolu ile elde edilmiş 1936 Ankara Jansen Planı bile günümüz planları ile karşılaştırıldığında insani ve doğayı kent yaşamında öne alan, plancı ağırlıklı, çağdaş bir yaklaşım olarak önümüze çıkmaktadır.

Kutrani yeşillik kuşakları ve buna bağlı tüm şehirde önerilmiş yaya yolları, hükümet mahallesi, Gençlik Parkı gibi öneriler bugünün planlarında bile hala ulaşamadığımız değerlerdir.

Kent planlarının yarışmalar yolu ile elde edilmesi ve İller Bankası'nın bu süreçte kent planlamaya adeta ikinci bir eğitim kurumu olarak hizmet vermesi dönemi, 80 öncesi planlama hayatının 'yıldız' dönemidir. (1960'lar) Konya, Trabzon, İzmit, Adana, Zonguldak Metropolitan Alanı, Antalya ve en son Gaziantep İmar Planları Yarışmaları Türk şehir plancılarının, mimarlarının üniversitelerde ve meslek hayatlarında elde ettikleri, ulaştıkları bilgi ve beceri düzeylerini sınadıkları, yarışma sürecini kapsayan çok kısa dönemlerde siyasal, yerel çıkar baskılarına uğramadan plan ürününe dönüştürme şansını elde ettikleri yegâne dönemdir.

Yarışma için bankaca hazırlanan analiz kitapçıkları, bugün birçok üniversitemize sunulan master tezinden daha kapsamlı, düzeyli çalışmalardır. Kendisi yarışma düzenlememiş olmasına rağmen İmar ve İskân Bakanlığı Bölge Planlama Dairesince hazırlanan bölge analizleri kitapçıkları da bugün bile düzeyine ulaşamamış kaynak kitaplardır.

Ancak zaman içinde siyasal ve yerel rant, yağma talanlarına direnemeyen banka, bugün ülke kent-

Dr.
Şehir Y. Plancısı
Peyzaj Mimarı
(AÜ)

PLANLAMA
2010/3-4

leşmesinin düzeyini düşüren, küçük kent parsellerindeki yüksek katlı yoğun, kalitesiz apartmanlaşmada da günahlar üstlenmiştir.

80 sonrası dönem ise cumhuriyet kurumlarının hızla yok edildiği, ekonomik, sosyal ve hatta fiziki planlamanın tamamen siyasiler ve kolaylıkla yerel yönetimlerde örgütlenme şansı bulunan çıkar gruplarının eline geçtiği dönemdir.

Kentsel yaşam, globalist yeni kolonici unsurların da sürece dahil edildiği bir kar ve çıkar ortamına dönüştürülmüş durumdadır.

Bu süreçte kamu elinde kalmış kente oksijen sağlayan, içinde insan dışı birçok yaşama çanak tutan sulak alanları, ormanları, parkları, doğal ortamları, hatta ve hatta verimli tarım dokularını (Antalya narenciye bahçelerini, Bursa ovasını hatırlayınız.), kentlerdeki yeşil alanlara dönüşecek kamu alanlarını (İstanbul karayolları arazisi gibi) korumak, kent yaşamına kazandırmak mümkün gözükmemektedir.

Gözü dönmüş kent yağmacıları, kesinlikle su baskınlarına karşı korunması gerekli dere yataklarına bile ellerindeki yetkileri açıkça kötüye kullanarak AVM'lerini kondurabilmektedir. (Ankara Gordion AVM gibi.)

80'ler sonrası dönemin bu özelliklerinin meslek alanımızla ilgili yarışmaların niteliklerini de etkilememesi kaçınılmaz idi.

Günümüzde, GDO'lu mimari gösterilere açık programlarla kentteki süreçlerden kopuk anlayışlarla 'kentsel tasarım' adı altında yerel yönetimler yarışmalar düzenlemektedirler. Bu yarışmaların temel özelliği çok sınırlı arsalar üzerinde geliştirildikleri halde, kentin tüm yaşamını etkileyeceği iddialarıdır.

Arsa ve mimari programlarla bir kentin planlandığı görülmemiştir. Bu alt ölçeklerde mimari, peyzaj mimarlığı, kent plancılığı birlikteliğinde mesleki birikimlerin sağlanmasına yardımcı olmanın ötesinde Türk kentlerine önemli katkılar koyabilecek bir süreç değildir.

"Kentsel tasarım" ancak bütüncül düzeyde şehir planlama kararlarının, kentte kamu yararlı alanların artırılmasına yönelik kent parçaları tasarımında çok etkin bir planlama aracı olarak kullanılabilir.

Başka bir deyişle kamu yararlı kullanım alanlarını arttıran, bütüncül planlamanın bir alt parçası olarak, kent parçalarında kentsel tasarım süreci Türk kentlerine mimari, peyzaj ve kent plancılığı katkılarını verebilir.

Son dönem yarışmaları incelendiğinde yarışmanın eki olan analiz kitapçıklarının bile üstünlükü bilgileriyle, adeta yasak savar biçimde hazırlandığını gözlemekteyiz.

Eskiden haftalar süren jüri çalışmalarının birkaç güne sığdırıldığı, seçilen projelerin akademik düzeylerinin düşüklüğü, yoğun eleştirilerin öne çıktığı bir dönemi yaşamaktayız. Çoğu projenin uygulama aşamasına gelemediği, yerel yöneticilerin keyfine kaldığı da başka bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu dönemde Türk plancılarının, kanımca en önemli görevi ülkenin doğal kaynak ve değerlerinin, kentsel açık alanlarının, tarım dokusunun, hidro-jeolojik doğal yapılarının vatanı savunur gibi savunulması ve toplumun sürekli uyarılmasıdır.

Türkiye’de 1950-1980 Dönemi Kurumlar, Olaylar, Ölçekler: Planlama Yarışmaları¹

Gülşen Özaydın², Müge Özkan Özbek³, Maya Arıkanlı Özdemir⁴,
Kumru Çılgın⁵, Deniz Başar⁶, Ayşe Aşığıl⁵, Ceren Lordoğlu⁴,

Kentlerin fiziksel yapısının gerek mimari gerekse planlama ölçeğinde biçimlenmesi farklı üretim süreçleriyle ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte yapılı çevrenin oluşmasında etkin bir araç olarak kullanılan yarışmaların farklı dönemlerde farklı amaçlara hizmet ettiği bilinmektedir. Bazı durumlarda yarışmalar, iş alma iş verme yöntemi olurken kimi kez tasarımın ve planlamanın sorgulandığı eleştirel ve özgün ürünlerin ortaya konabildiği bir sürece de hizmet etmektedir.

Türkiye’de ise, ülkenin kuruluş ve modernleşme hikâyesi ile iç içe geçmiş şehir planlama ve mimarlık meslek alanlarına ait farklı mekânsal ölçeklerde söz söyleme, muktedir olma olanağı tanıyan yarışmalar, ülkenin modernleşme süreci ile birlikte ele alınıp incelenmesi gereken bir olgudur.

Türkiye’de modernleşmenin Geç Osmanlı Dönemi’ne uzandığı düşünüldüğünde bu dönemde mekânsal yapının değişim sürecinin başlamış olduğu, Cumhuriyet’in devraldığı kent yapısının

bu sürece eklenildiği ve devamında da kentsel yapının günümüze kadar farklı olgular etkisinde değiştiği bilinmektedir.

Bu dönemlerin belirleyici temel olguları şunlardır;

- Geç Osmanlı Dönemi’nde planlama ve modernleşme çalışmaları,
- 1923-1940 arası ulus-devlet modeliyle gelişen çalışmalar,
- 1940-1960 arası çok partili yönetime geçişle beraber ulaşım paradigmasının belirlediği büyüyen kent yapısı,
- 1960-1980 arası liberal ekonomiye geçiş ve beraberinde günümüze kadar süren küresel dünya düzeni içindeki değişimlerin tetiklediği bir süreç olarak dönüşen kent.

Bu dönemler içinde makalede 1950-1980 dönemine odaklanılmasının nedeni; hâkim planlama anlayışı ile ona ait kurumların, ilgili zaman aralığında hem meşruiyet kazanmaları hem de kök-

- 2 Prof.Dr.MSGSÜ
Mim.Fak. ŞBPB
Öğretim Üyesi,
3 Yrd.Doç.Dr.
Mim.Fak. ŞBPB
Öğretim Üyesi,
4 İşletme Mühendisi-
Sosyolog,
5 Şehircilik Doktora
Öğrencileri,
6 Şehircilik Lisans
Öğrencileri

1 Bu makale Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nde sürdürülmekte olan “Cumhuriyet’ten Günümüze Mimari – Kentsel Ölçekteki Yarışmaların Tarihsel Arka Planı” isimli bilimsel araştırma projesinin verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır

leşmeleridir. Türkiye’de bu dönemde değişen kent olgusundaki araçlardan biri olan planlama yarışmaları; ekonomi-politik bir perspektifle kurulumlar, olaylar ve ölçekler üzerinden deşifre edilerek mekânsal yapının üretim sürecinde önemli bir dayanak noktası varsayılarak mercek altına alınmıştır.

1950-1980 Döneminin Genel Profili

Türkiye’de 1950-1980 arası dönemi anlayabilmek, hem Türkiye’nin kendine özgü tarihsel politik ve ekonomik koşullarını görebilmekle, hem de İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dünyadaki önemli dönüşümleri fark edebilmekle mümkündür. Türkiye bu dönemde hem siyasal hem de ekonomik olarak köklü değişiklikler yaşamıştır. Buna bağlı olarak kentsel mekânın örgütlenmesinde de ciddi değişimler görülmüştür.

Türkiye’de 1950’li yıllara siyasal açıdan damgasını vuran en belirleyici unsur; tek partili siyasal yaşamdaki çok partili bir yaşama geçilmesi, kentsel anlamda da en önemli değişim ülkenin ulaşım paradigmasının değişmesidir. Bu dönemde Menderes’in ‘Karayolları Politikası’nın etkin olması sonucunda ulaşım sektöründe demiryolları sisteminden karayolu sistemine geçilmiştir. 1950 sonrası dönemde sadece Türkiye’de değil, dünyada da az gelişmiş ülkelerdeki sermaye birikiminin yetersizliği, devletleri kentsel alanlara yapılan yatırımları olabildiğince sınırlamaya itmiştir. Kaynakların öncelikli olarak sanayileşmeye yönlendirilmesi, kentsel altyapı ve birlikte tüketime ayrılan kaynakların oldukça sınırlandırılmasına yol açmıştır. 1950’ler aynı zamanda hızlı kentleşme, göç gibi büyük dönüşümlerin de yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde Türkiye’de kent ve kır nüfuslarının toplam nüfus içindeki oranları değişerek kent nüfusunda artış olmuştur⁷ (URL 1).

Bu dönemde kentli nüfusun artmasıyla birlikte kentlerin çevrelerinde gecekonduların oluşmuş, kent içi ulaşımında toplu taşıma yetersiz kalmaya başlamıştır. Altyapı hizmetleri büyümenin hızına yetişemediği için sorunlar yaşanmış, kentlerin modernleşme sürecine uygun olarak gelişen

kesimleri ile kendiliğinden gelişen kesimleri birbirinden ayrılmış ve kentler ikili yapıya sahip olma sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır (Tekeli, 2009). Bu dönemde yaşanan önemli olgulardan bir diğeri de; İkinci Dünya Savaşı boyunca yapıyı durduğundan ortaya çıkan konut açığı ve kişilerin ödeme güçleriyle uyumlu konutların elde edilemeyişi problemdir. Bu döneme kadar tekil konut üretimi sürdüğünden kooperatifçilik gelişmemiş ve devletin kentsel alanlara yetersiz müdahalesinin bir krize dönüşmesini önlemek için gecekondulara verilen mülkiyet hakları ve patronaj ilişkileri gibi bazı tampon mekanizmalar ortaya çıkmıştır.

Dönemin kentsel çevre ile ilgili kurumlarına bakıldığında İller Bankası’nın bu dönemde kurulduğu ve bu kurumun kentlerin imar faaliyetlerinin finansmanlığını üstlendiği görülür. Yine bu dönemde Belediye Gelirleri Kanunu’nun yürürlüğe girmesi, belediyelerin güçlendirilmesi için yapılan yasal düzenlemelerden birini oluşturur. 1954 yılında Türk Mühendis ve Mimar Odalarının kurulması, bu mesleklere bir sivil inisiyatif kazandırmış ve bu kurumlar proje yarışmalarını kurumsallaşmasına önemli katkı sağlamıştır. 1956 yılında çıkan İmar Kanunu, planlamaya mücavir alanları da dâhil ederek büyüyen kentlerin imar sorunlarını çözmeye yönelik yasal düzenlemelerden bir diğeri oluşturur. 1958 yılında kurulan İmar ve İskân Bakanlığı, merkezi yönetim kademesindeki kurumsallaşmanın en üst düzeyini gösterir. İmar ve İskân Bakanlığı’nın kendi kurumsal temsiliyetinin organları olarak İstanbul, Ankara, ve İzmir’de metropoliten planlama bürolarının açılmış olması yine bu dönem içinde gerçekleşir. Böylelikle Türkiye’de ilk defa şehir planlamaya özerk bir nitelik kazandırılmıştır.

1960’lara gelindiğinde yeniden düzenlenen anayasa, sosyal devlet ve refah devleti anlayışının gelişmesine zemin sağlamış, devletin konut gereksinimini karşılama misyonu yüklenmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, bu demokratikleşme süreçlerine paralel olarak meslek odaları ve üniversitelerin etkinliği artmış, planlama kavramı; DPT vb. yeni kurumların oluşturulmasıyla ülkenin gündemine girmiştir. Bölge planlama, şehir

7 TÜİK verilerine göre 1927’deki ilk nüfus sayımında kent nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı %24.22 iken (kent nüfusu 10.342.391, köy nüfusu 3.305.879), bu oran 1950 nüfus sayımında %25.04’e (kent nüfusu 15.702.831, köy nüfusu 5.244.337) yükselemiştir.

planlama disiplinleri etkinlik kazanmaya başlamış olup daha önceki dönemde mimarlığın konusu olan şehir planlama ve tasarım çok disiplinli hale gelmiştir (Aygün, 2004). Bu olgunun bir yansıması olarak 1961 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama bölümünün açılması gösterilebilir. Bölümün ilk mezunlarını vermesinin ardından 1969 yılında Şehir Plancıları Odası kurulmuş ve odayla birlikte planlama yarışmaları ayrı bir disiplin alanı olarak değerlendirilmeye başlamıştır.

1960 sonrası dönemde farklı ölçeklerdeki şehircilik anlayışlarıyla beraber (bölge planlama, şehir planlama) parçacıl planlamadan büyük ölçekli bütünsel bir planlama sistemine geçilir. Ama bu planlama anlayışı, dönemin hızlı ve yasal olmayan şekillerde büyüyen kenti için fazla hantal ve katıdır, hızlı ve parçacıl müdahalelere izin vermez, dolayısıyla esnek değildir. Bütünsel planlama anlayışının bu katı yapısına karşın, daha esnek bir yapılaşma imkânı sunan çok parçalı plan tipolojisinin 60'lı yılların mimari proje yarışmalarında da en çok önerilen model olduğu bilinmektedir.

1970'li yıllara gelindiğinde, artan otomobil üretiminin kent mekânının kullanımında farklılıklar yaratmış olduğu görülür. Özel araba sahipliğinin yaygınlaşması sonucu karayollarının gelişimi engellenemez hale gelmiş; toplu ulaşımın yetersizliği sonucunda dolmuş ve minibüsler yaygınlaşmış ve özel araçların artmasıyla da trafik sorunları başlamıştır. Bu yıllarda gecekondular halen devam etmiş ve artık kent yapısının fiziksel anlamda belirgin bir parçası olmuş, aynı zamanda bir olgu olarak kentsel ve kırsal kültürün dışında bir gecekondular kültürü oluşmuştur.

Diğer taraftan 1970'li yılların ikinci yarısından sonra nesnel koşullarda değişimler başlamış, farklı sermayelerin bir araya getirilmesi ile kentte büyük yapı birimlerinin oluşmasına olanak tanınmış ve yeni bir tipoloji olarak toplu konut sunum biçimleri gelişmiş, küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerinin sayıları hızla artmıştır. Toplu işyeri yaptırma kooperatifleri örgütlenmiştir. Yükseköğretim kuruluşları, sağlık kuruluşları gibi kamu hizmetlerinin binaları ile özel kesimin büyük kuruluşlarının yönetim merkezleri kampüsler halinde inşa edilmesi eğilimi yükselmiştir. Tüm bu gelişmeler sonucunda kentlerin büyüme biçiminin; aralarında hiç boşluk bi-

rakmayacak biçimde gerçekleşen metropoliten bir yapıdan çok, azmanlaşmış bir sanayi kenti şeklinde olduğu görülmektedir (Tekeli, 2009). Bu olgular kentsel mekânın oluşmasında büyük bir ölçek değişiminin yaşandığına işaret etmektedir. Bu durum, yapı çevrenin oluşmasında bir araç olarak ele alınan dönemin yarışmalarının şartnamelerinde açıkça talep edilen bir ölçek değişimine karşılık gelmektedir.

Dönemin Planlama Yarışmalarının Ölçek Değişimi Üzerinden Okunması

Bu dönemde açılan kentsel ölçekli planlama ve tasarım yarışmalarına bakıldığında (tablo 1), hem bir önceki 1923-1950 dönemine göre (tablo 2) imar planları yarışmalarının arttığı, hem de imar planları türlerinin çeşitlendiği görülmektedir.

Turizm Planları, Metropoliten Alan Planlamaları, Kıyı Planlamaları gibi çeşitli yeni ölçeklerin çeşitlenmiş olması planlama anlayışındaki ölçek değişiminin bir göstergesidir.

İller Bankası'nın büyük kentler için açtığı planlama yarışmalarında çok ayrıntılı tespitlere dayanan kent monografileri hazırlandıktan sonra yarışmaların açılması, yeni planlama paradigmasının tartışılması ve bunlara ilişkin hünerlerin meslek topluluğu içinde yaygınlaşmasında önemli işlev görmüştür (Tekeli, 2009).

1949 yılından itibaren İller Bankası tarafından hazırlanan ve değişik tarihlerde, günün koşullarına göre revize edilen "Şehir ve Kasabaların İmar Planlarının Düzenlenmesine ait Teknik Şartlaşmalar" ile imar planı elde etme esasları belirlenmiştir. Bu teknik şartname 1985 yılında yürürlüğe giren ve plan onama yetkisini merkezi yönetimden yerel yönetimlere (Belediye ve Valiliklere) kaydıran 3194 sayılı İmar Kanunu ile bütün imar planı yaptırılan kurumların uyması gereken "Teknik Şartname" olarak kabul edilmiştir.

Kent nüfusunun ve sanayileşmenin ana kriter olarak şartnamelerde yer aldığı o dönemlerde İzmir kenti başta olmak üzere 1951 yılından itibaren birçok kentte açılan ulusal-uluslararası yarışmalarda yeni trafiği kaldıracak yollar, büyük kent meydanları, geniş bulvarlar ve modern mimarinin izleri aranmıştır (Tablo 3).

Tablo 1: 1950-1980 arası kent planlama yarışmaları

Proje Adı	Kurum - Kişi (Yarışmayı açan)	Yıl	Yarışmanın Kenti
İzmir Şehir İmar Planı	İller Bankası	1951	İzmir
Eskişehir İmar Planı	İller Bankası	1952	Eskişehir
İzmir Şehir İmar Planı	İller Bankası	1952	İzmir
Malatya İmar Planı	İller Bankası	1953	Malatya
Ankara Şehir İmar Planı	Ankara Belediyesi İmar Müdürlüğü	1955	Ankara
Antalya İmar Planı	İller Bankası	1955	Antalya
Adapazarı İmar Planı	İller Bankası	1957	Sakarya
Mersin Şehrinde Mevzii İmar Planı	İller Bankası	1964	Mersin
Erzurum İmar Planı	İller Bankası	1965	Erzurum
Konya İmar Planı	İller Bankası	1965	Konya
Adana Kent İmar Planı	İller Bankası	1966	Adana
Side Turistik Yerleşim Planı	Turizm ve Tanıtma Bakanlığı	1968	Antalya
Trabzon İmar Planı	İller Bankası	1968	Trabzon
İzmit İmar Planı	İller Bankası	1970	Kocaeli
Adana-Karataş Turizm Planlaması	Adana Belediyesi	1972	Adana
Zonguldak-Kozlu-Kilimli-Çatalağzı			
Metropolitan Alan Planlaması	İller Bankası	1972	Zonguldak
Bandırma Rıhtım Sahil Şeridi			
Turistik Düzenlemesi	Bandırma Belediyesi	1973	Balıkesir
Gaziantep Kent Bütünü İmar Planı	İller Bankası	1973	Gaziantep
Pamucak Mevkii Turistik Planlaması	İller Bankası	1974	Aydın
İzmit Kıyı Kesimi Kültür, Fuar ve Rekreasyon Alanı Planlaması	İller Bankası	1977	Kocaeli

Tablo 2: 1923-1950 arası kent planlama yarışmaları

Proje Adı	Kurum - Kişi (Yarışmayı açan)	Yıl	Yarışmanın Kenti
Ankara İmar Planı	Ankara Belediyesi	1932	Ankara
İstanbul Şehir Planı Yarışması	İstanbul Belediyesi	1935	İstanbul
Yörükali Plajı	İstanbul Şarbaylığı	1935	İstanbul
Samsun Şehri İmar Planı	Samsun Belediyesi	1941	Samsun
Ödemiş Şehir Planı	İzmir Belediyesi	1945	İzmir
Ankara Cebeci'deki Fidanlık Yerine Yapılacak Mahalle	Ankara Belediyesi	1948	Ankara
Ulus Meydanı	Ankara Valiliği	1948	Ankara

Tablo 3: 1950-1980 arası açılan kent planlama yarışmalarından örnekler

1951	İzmir Şehri Milletler Arası İmar Planı Müsabakası, İzmir İmar Planı	Uluslararası Yarışma
------	---	----------------------

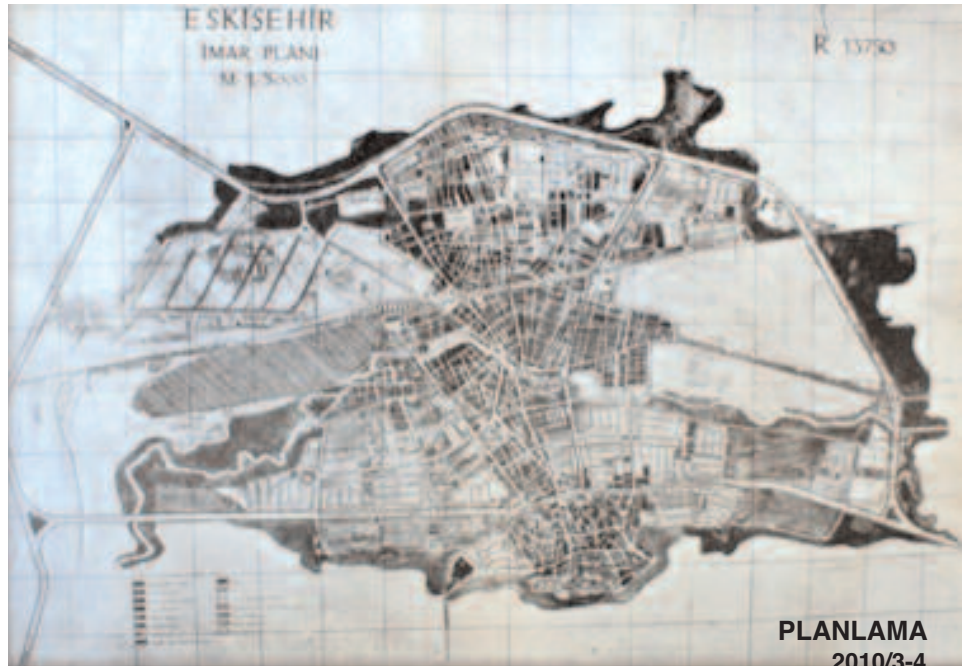
İzmir kentinin, Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olarak **1950'li yıllarda çeperlerinin yeni konutlara ihtiyaç duyması ve gecekondulaşmayı engellemek amacıyla** açıldı. Yarışmayı Prof. Y.Mimar Kemal Ahmet Arü, asistan Y.Mimar Gündüz Özdeş ve asistan Y.Mimar Emin Canbolat kazandı.

Yarışmada ikincilik ödülünü Mimar Rauf Beyru aldı. Yarışmada üçüncülük ödülünün sahibi ise Mimar Alexander Freiher oldu. (Arkitekt, 1952)

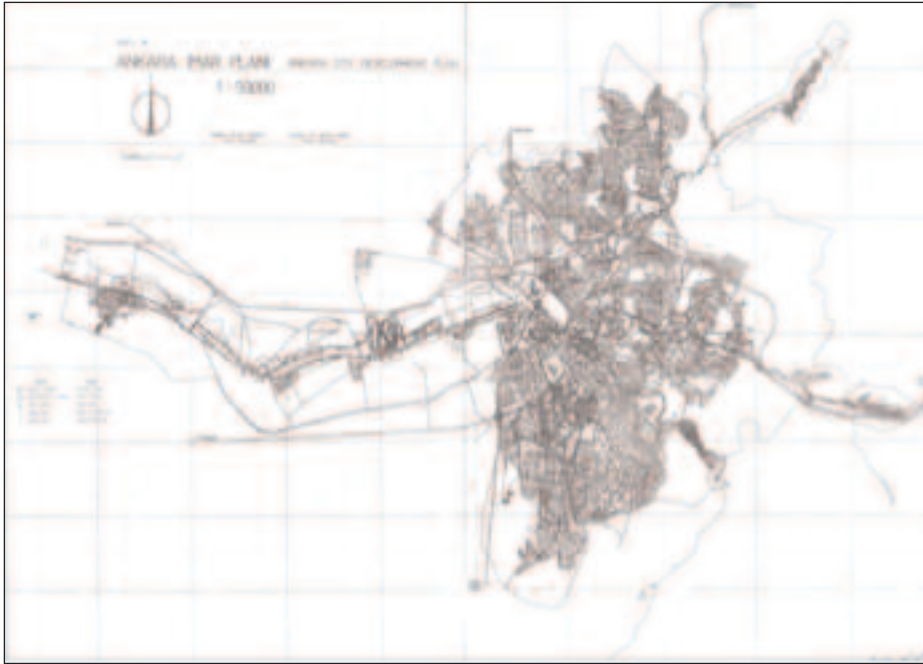
1952	Eskişehir İmar Planı Yarışması	Uluslararası Yarışma
------	--------------------------------	----------------------

İzmir imar planı yarışmasının ardından açılan bu yarışmanın açılmasındaki nedenler diğer gelişen sanayi kentlerinde olduğu gibi şehrin genişlemesinin planlı bir şekilde devamını sağlamaktı. Varolan kara ve demiryolları bağlantılarının yetersizliği yarışmanın ana eksenini oluşturdu. Ayrıca sanayileşmekte olan Eskişehir'in iktisadi durumunun göz önünde tutulması isteniyordu.

Yarışma ulusal etaplı olup Y. Mimar Orhan Alsaç, Y. Mimar Zahit Mutlusoy, Y. Mimar Mitihat Yenen, Y. Mimar Cevat Erbel ve Y. Mimar İlhan Ersoy jüri üyelerini oluşturuyorlardı. (Mimarlık sayı 3-4 1952)

1953	Malatya İmar Planı	Ulusal Yarışma
		
<p>İzmir, Eskişehir, Ankara gibi önemli kentlerin imar planlarının tasarlanmasından sonra Malatya'nın da çözülmesi gereken önemli kentsel problemlerini yeni bir imar planı ile çözmeye yoluna gidilmiştir. Yarışmacılardan asıl aranacak olan, kenti devlet yoluna bağlayabilmek, kent içi ulaşımaya çözüm getirebilmek, sanayi ve ticaretin tekrar ele alınması ve yeni konut bölgelerinin oluşmasını tasarlamaktır. Jüri üyeleri; Celal Ulusan, Halit Femir, Orhan Alsaç, Mithat Yenen, Zahit Mutlusoy, Recai Akçay, Celal Uzer'den oluşmaktadır. Yarışmada birinciliği, Bülent Berksan, Melahat Topaloğlu, M.Ali Topaloğlu ekibi kazanmıştır. (Mimarlık sayı 1-6 1953)</p>		
1955	Ankara İmar Planı	Uluslararası Yarışma

1937 yılında Ankara'nın imar planı olarak kabul edilen Jansen planı, zaman içinde değişikliğe gidilmesi ihtiyacını doğurunca, Ankara Belediyesi, Jansen planının temel alınarak yeni uluslararası bir imar planı yarışması oluşturulmasını gündeme gelmiştir. **Şartnamede, kentin coğrafik yapısı, iklim, jeolojik yapı, tarihsel yapı, nüfus verileri, eğitim, sağlık, ziraat, ticari ve iktisadi durum, trafik, açık alanlar, toprak mülkiyetleri ve genel ihtiyaç programı eklenmiştir.** Nihat Yücel ve Raşit Uybadin tarafından hazırlanan ve yaklaşık 12.000 ha'lık bir alanı kapsayan imar planı birinci gelerek, 1957 yılında onaylanmıştır.

<http://www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/827.pdf>

1977	İzmit Kıyı Kesimi Planlama Yarışması	Ulusal Yarışma
------	--------------------------------------	----------------

Yarışmanın konusu, **İzmit körfezi sonu kıyı kesimini çevreleyen alanların bir bütün olarak ele alınıp düzenlenmesi ve bu düzenlemenin konu ile ilgili kent bütünü plan çalışmalarına, ilişkiler düzenine eşgüdüm sağlanması** amacıyla, TMMOB tarafından, mimarlık ve şehircilik yarışma yönetmeliği kapsamında çıkartılmıştır. Jüri üyeleri; Orol Ataman, Mehmet Çubuk, İlhan Gülgeç, Baran İdil, Ahmet Uzel'den oluşan mimar kökenli ekipten oluşuyordu. Yarışmaya 25 proje katılmış ve birinciliği Fatih Gorbun, Ertun Hızıroğlu, Yalçın Gültekin'den oluşan ekip kazanmıştır.

İzmit Kıyı Kesimi Planlama Yarışması Jüri Raporu Kitabı

Tablo 4: Kent planlama yarışması olmamakla beraber kentsel ölçekte etkisi olan yarışmalar

Proje Adı	Kurum - Kişi (Yarışmayı açan)	Yıl	Yarışmanın Kenti
Eskişehir Ucuz Ev tipi	Türk Yüksek Mimarlar Birliği-Türk Yüksek Mühendisler Birliği İstanbul Şubesi	1950	Eskişehir
Baruthane Sitesi Fikir Proje Yarışması	Türkiye Emlak Kredi Bankası	1955	İstanbul
Tarayba Yapı Kooperatifi	Tarayba Yapı Kooperatifi	1956	İstanbul
Bursa D.S.İ. Bölge Tesisleri	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	1961	Bursa
Ereğli Demir-Çelik Fabrikaları Sitesi	Ereğli Demir-Çelik Fabrikaları A.Ş.	1961	Zonguldak
Ankara Kulübü Apartman, Çarşı, Sinema Tesisleri (Sınırlı)		1962	Ankara
Ankara İmar ve Emlak İşletme A.Ş. Anafartalar Çarşı Sitesi	Ankara İmar ve Emlak İşletme A.Ş.	1963	Ankara
Sivas Belediye Sitesi	Sivas Belediyesi	1963	Sivas
T.C. Emekli Sandığı Ankara Stad Otel Sinema Tesisleri	Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü	1964	Ankara
Tokat Belediye Sitesi	Tokat Belediyesi	1965	Tokat
Erzurum Yönetici Merkez Düzenlemesi ve Belediye Sitesi	İller Bankası	1966	Erzurum
Ankara Ulus Meydanı Çarşı ve Büro Binaları	Ankara Valiliği	1967	Ankara
Antakya Fuar ve Eğlence Sitesi	Bayındırlık Müdürlüğü	1967	Hatay
Edirne Selimiye Camii Çevre Düzenlemesi	İller Bankası	1967	Edirne
İstanbul Vatan Caddesi Mevzii İmar Planı ve Kitle Etüdü	Türkiye Emlak Kredi Bankası	1967	İstanbul
T.C. Merkez Bankası Van Şb. ve Lojmanları	T.C. Merkez Bankası	1973	Van

Tablo 4’de yer alan yarışmalar; özel olarak imar planı, turizm planı, metropoliten alan düzenlemesi ya da kentsel tasarım yarışması olmayan, mimari ölçekte açılmış yarışmalar olsa da kentsel ölçekte yarattığı etkiler nedeniyle ele alınmıştır. Bu seçkinin belli bir öznellikte belirlendiği vurgulanmalıdır çünkü yapıldığında kentsel anlamda etkisi olmayacağı düşünülen tek bir heykel bile sonrasında bir kamusal alan ya da buluşma noktası üreterek kentsel anlamda etkili olabilir. Burada yapılan seçki ise tipoloji (“ucuz ev tipi” gibi) oluşturmaya yönelik projeleri, siteleri, kooperatifleri, tarihi alanların çevre düzenlemelerini ve tesis alanlarını kapsamaktadır.

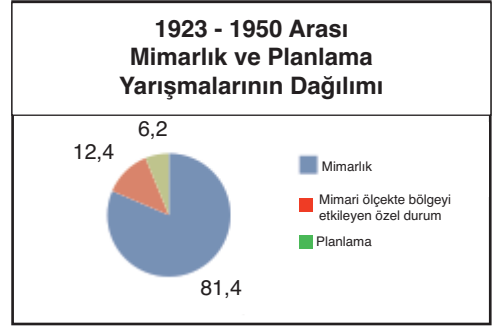
Değerlendirme

Yarışmalar, gerek mimari gerekse planlama ölçeğinde olsun mekânsal yapının oluşumunda; demokratik, şeffaf, bilimsel, yaratıcı, tarafsız duruşuyla öne çıkan güçlü bir araçtır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ulusun kurumsal ve mekânsal inşasında yarışmaların temel rolü sunulan alternatifler arasından en “iyi”nin ve “genç Cumhuriyete yakışır olanın” seçilmesi idi. Ancak yarışmaların bu durumunun tarihsel süreç içerisinde siyasal iktidarların beklentileri doğrultusunda anlam değişimine uğramış olduğu bilinmektedir.

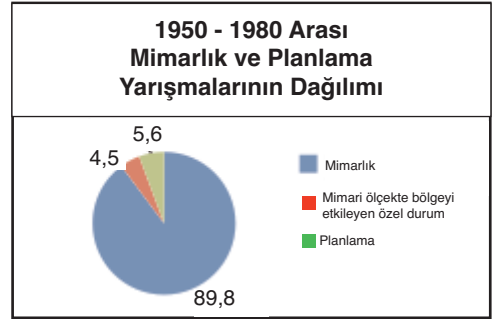
Bu makalede değinilmek istenilen konu, kent mekânının biçimlenmesinde bir araç olarak kullanılan yarışmaların, kentsel ölçeğin öne çıktığı dönem olan 1950-1980 yılları arasındaki etkin rolünü ortaya koyma çabasıdır.

Cumhuriyet Türkiye’sinin kentlerinin yeniden inşası sürecinde yarışmaların rolünü daha iyi anlayabilmek için, 1923-1950 yılları arası dönemin yarışmalarıyla karşılaştırarak, ölçek değişiminin ve bu bağlamda da kentsel mekândaki etkilerinin okunabilmesi amaçlanmıştır. Her iki dönemdeki mimarlık, planlama ve özel durum olarak adlandırılan mimari ölçeğin bölgesel etkisi kategorileri altında kaynaklardan taranan yarışmalar grafik 1 ve grafik 2’de gösterilmektedir*.

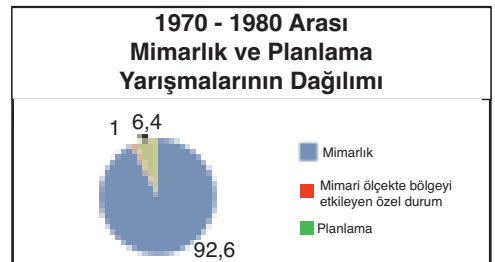
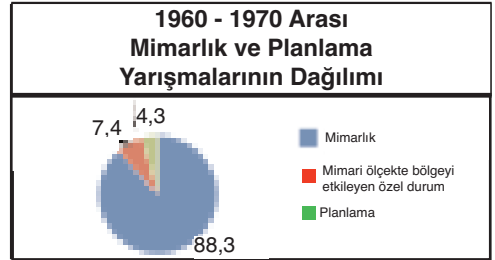
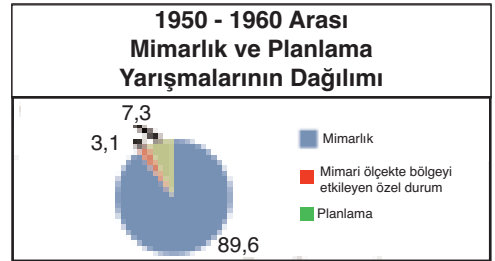
grafik 1: 1923-1950

grafik 2: 1950-1980

grafik 3: On yıllara göre değişim

* Grafikler MSGSÜ’nde sürdürülmekte olan “Cumhuriyet’ten Günümüze Mimari – Kentsel Ölçekteki Yarışmaların Tarihsel Arka Planı” isimli bilimsel araştırma projesi kapsamında hazırlanan yarışmalar dizini tablosundan elde edilmiştir. Tablo; Yarışmalar Dizini 1930-2004 Kataloğu, (TMMOB Mimarlar Odası Genel Merkezi ve TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Ortak Yayını, 2004), Arkitekt dergileri ve Arkitera Yarışmalar Arşivi sitesinden derlenerek hazırlanmıştır

Her ne kadar planlama ölçeğindeki yarışmalar bir önceki döneme (1923-1950) göre artmış olsa da mimari ölçekteki yarışmalar da bir o kadar artmıştır. Yani oransal olarak planlama yarışmaları ile mimari yarışmalar arasında bir önceki döneme göre belirgin bir artış olmadığı görülmektedir (grafik 1,2). Buna rağmen Şehir Plancıları Odasının 1969'da kurulmasıyla beraber planlama yarışmalarının ayrı bir disiplin olarak değerlendirilmeye başlandığı söylenebilir.

Grafik 3'deki dizi ise on yıllık dönemlerde bu dağılımın nasıl değiştiğini göstermektedir.

Bu diziden okunabildiği gibi 1950-1960 arası dönem; açılan toplam 86 yarışma içinde %7.3'lük dilimle planlama yarışmalarının sayısal olarak diğer onar yıllık dönemlere göre en çok olduğu dönemdir. Toplam 153 yarışmanın açıldığı 1960-1970 arası dönem ise ("özel durum" tanımımıza kooperatifçiliğin de dahil edilmiş olmasında bunun etkisi önemlidir, çünkü bu dönem yeni yasaların da desteğiyle kooperatiflerin ve sitelerin çok arttığı bir dönemdir) mimari ölçeğin bölgesel etkisi bağlamında tanımlanan yarışmaların %7.4'lük dilimle diğer onar yıllık dönemlere göre en çok yarışmanın olduğu dönemdir. Toplam 104 yarışmanın açıldığı 1970-1980 arası dönem ise planlama yarışmalarının diğer onar yıllık dönemlere göre ortalama seviyede kaldığı bir dönemdir. Onar yıllık dönemler içinde toplam 153 adet açılan yarışma ile 1960-1970 arası dönemin ön plana çıktığı görülmektedir.

Grafik3'te görülen onar yıllık dönemlerdeki mimarlık ve planlama yarışmaları sayısındaki 1923-1950 dönemine göre artış (1923-1950 'de toplam 91 yarışma, 1950-1980'de toplam 343 yarışma açılmış) nedenini, sosyal - siyasal olgu ve olaylarla birlikte tarihsel arka planı daha açıkça anlayabilmede aşağıdaki tabloda belirtilen olaylar-kurumlar-yasalar dizinleri üzerinden karşılaştırılarak yapılan okuma yardımcı olmaktadır.

1950-1960 yılları

Bu dönemin sosyal ve siyasal olgularına bakıldığında; Marshall yardımıyla birlikte kentlere yapılan yatırımlar ve bunların getirisi olan kente

göç olgusunun başlaması, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerle birlikte ortaya çıkan konut talebi, kalkınma kongrelerinin başlaması, Ankara Siyasal Bilimler Fakültesinde İskan ve Şehircilik Enstitüsünün kurulması, yabancı sermaye yatırımlarını teşvik kanununun çıkması, 6188 sayılı imar affı yasası, 1954 Türk Mühendisler ve Mimarlar Odaları TMMOB kanunuyla birlikte Mimarlar Odasının kuruluşu, 1956 Alman Planlama Uzmanı Högg'ün Türkiye'ye gelişi, İstanbul Levent ve Koşuyolu Mahallelerinin kurulması, 1958 İller Bankasının İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün kurulması, İtalyan Plancı Prof. Luigi Piccinato'nun (lineer kent düşüncesi) direktifleriyle geçiş devresi nazım planının üretilmesi gibi olgular planlama yarışmalarındaki niceliksel artışa ve niteliksel değişime dayanak oluşturan dönemin tarihsel arka planını göstermektedir.

1960-1970 yılları

1960-1962 yıllarında İstanbul Bölge Planlama Bürosunun ve Belediye İmar Planlama Müdürlüğü'nün kurulması, 1960 / DPT Devlet Planlama Teşkilatının kurulması (91 sayılı kanun), 1962/ Yüksek Planlama Kurulunun kurulması, 1963/Birinci 5 yıllık Kalkınma Planı, 1966/ Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosunun kurulması, 1965/ Ankara, İzmir Nazım İmar Bürolarının kurulması, 1967/ İstanbul Bölge Kalkınma Kongresinin yapılması, 1968/ 1.Milli Fiziki Plan Seminerinin yapılması, 1969/ Şehir Plancıları Odasının Kurulması gibi on yıla yayılan olgular, gerek mekânsal gerekse kurumsal düzeyde bir ölçek değişimini işaretlemekte, dolayısıyla makalede özel durum* olarak adlandırılan ve kentsel mekân kurgusunu etkileyen mimarlık yarışmalarının artışına neden olan ortamı göstermektedir.

1970-1980 yılları

Bu dönemde kentsel ölçekli olgular açısından on yıllık dönemin ilk yarısındaki durgun ortamın ardından, 1977 yılında Türkiye'de ilk defa 1. Dünya Şehircilik Gününün kutlanması, 1979/ Dördüncü 5 yıllık Kalkınma Planının hazırlan-

* Özel durum olarak belirtilen yarışmalar tablo 4'te görüldüğü gibi, ucuz ev tipi, yapı kooperatifi, D.S.İ. Bölge tesisleri, fabrika siteleri, apartman-çarşı-sinema tesisleri, çarşı siteleri, belediye siteleri gibi yapı grubunu oluşturan yerleşme türleridir.

ması (Haliç'in rehabilitasyonuna dair bir uyarı ile yetiniliyor), 1979/ Türkiye ile UNESCO İstanbul Tarihsel Sitlerinin Korunması tasarısının imzalanması, 1979/ İstanbul Kapalıçarşı restorasyonunun başlaması, 1980/ 24 Ocak kararlarının alınması, 1980/ Nazım Plan Bürosunun hazırladığı İstanbul 1/50000 metropoliten alan nazım planının onanması, 1980 Pendik Limanının kurulması, 1980/ Ankara Metrosunun temelinin atılması, 1980/ Askeri Müdahalenin yapılarak ordunun yönetime el koyması, parlamentonun feshedilmesi, dokunulmazlıkların kaldırılması gibi mekânsal, sosyal ve siyasal olguların yaşandığı hareketli bir kentsel ortam bulunmaktadır. Bu dönemde tarihi çevre ve koruma bilincini oluşturacak yaptırımlar başlamış olsa da, bu konularla ilgili yarışma talepleri henüz gündeme gelmemiştir. Bu ortamda planlama ölçeğinde açılan yarışmaların; turizm planlaması, metropoliten alan planlaması, sahil şeridi turistik / kültür/ rekreasyonel düzenlemeleri gibi konularda olduğu göze çarpmaktadır. Oysa kentlere yapılan

sermaye yatırımlarının bu dönemde artmaya başlamış olması toplu konut sunum biçimlerini, küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerinin sayılarını hızla arttırmış, toplu işyeri yapıtırma kooperatifleri örgütlenmiş, yükseköğretim kuruluşları, sağlık kuruluşları gibi kamu hizmetlerinin binaları ile özel kesimin büyük kuruluşlarının yönetim merkezlerinin kampüsler halinde inşa edilme süreci yaygınlaşmış olmakla birlikte, yapılı çevrenin üretimindeki bu artışa rağmen onunla koşut yarışmaların sayısında bir artış görülmemektedir.

Sonuç olarak Türkiye'de planlama yarışmalarının ayrı bir alan olarak meşrulaşmasında, kentsel ölçeğin öne çıkmasında ve dolayısıyla kentsel mekân kalitesinin elde edilmesinde; 1950-1980 yılları arasında dönem tarihsel arka planı ile birlikte Türkiye planlama tarihinde etkin bir role sahiptir.

Türkiye Olaylar Dizini	Türkiye Kurumlar Dizini	Türkiye Yasalar Dizini
<p>1950 5. Genel nüfus sayımı: İstanbul kent nüfusu 1.002.085. İstanbul il nüfusu ise: 1.166.477.</p> <p>1950 Modern serbest mimarlık bürolarının kurulmaya başlaması.</p> <p>1950 Türkiye'ye Marshall yardımından 30 milyon Dolarlık tarım aracı verildi.</p> <p>1950 Güneydoğu'da yüzbinlerce hektarlık arazi kıymil böceğinin istilasına uğradı, Tarım Bakanlığı mücadele için piyasa ve gümrüklerdeki bütün alev makinelerini satın aldı.</p> <p>1950 Bulgaristan'dan gelen göçmen sayısı 26.000'i aştı.</p> <p>1950 İl Genel Meclisi seçimleri yapıldı. Demokrat Parti 55 ilde seçimi kazandı.</p> <p>1950 İç İşleri Bakanlığı'nda oluşturulan bir komisyon 'Gecekondu Kanunu' üzerinde çalışmaya başladı.</p> <p>1950 Tarım ve Sanayi alanlarında üretim artışı sağlamak için Marshall yardımında 125 milyon Lira kullanılması kararlaştırıldı.</p> <p>1950 Bulgarlar göçmen yollamayı durdurdu.</p> <p>1950 İlk özel galerilerden olan Maya sanat Galerisi Beyoğlu semtinde açıldı.</p>		<p>1950 5567 sayılı kanun ile İller Bankasına ödenmiş sermayesi kadar tahvil çıkarma yetkisi verilmiş ve bunlara Maliye Bakanlığının kefalet edebilme yetkisi getirilmiştir.</p> <p>1950 5650 sayılı kanun belediyelere arazi alıp, yaptığı konutları hemşerilerine mülk konut olarak devretme hakkı ile bütçelerinden konut için doğrudan tahsis yapabilecekleri hükümlerini getirmiştir.</p> <p>1950 5660 sayılı kanunla 1580 sayılı kanunun seçime ilişkin hükümleri tamamen değiştirildi.</p> <p>1950 5567 sayılı kanun ile İller bankasına ödeniş sermaye kadar tahvil çıkarma yetkisi verilmiş ve bunlara Maliye Bakanlığının kefalet edebilme yetkisi getirilmiştir.</p> <p>1950 5650 sayılı kanun belediyelere arazi alıp, yaptığı konutları hemşerilerine mülk konut olarak devretme hakkı ile bütçelerinden konut için doğrudan tahsis yapabilecekleri hükümlerini getirmiştir.</p> <p>1950 5650 sayılı kanun belediyelere arazi alıp, yaptığı konutları hemşerilerine mülk konut olarak devretme hakkı ile bütçelerinden konut için doğrudan tahsis yapabilecekleri hükümlerini getirmiştir.</p> <p>1950 5656 yasa ile belediyelerin, belediye arsaları üzerinde konut yapmaları olanaklı hale gelmiştir.</p>

Türkiye Olaylar Dizini	Türkiye Kurumlar Dizini	Türkiye Yasalar Dizini
<p>1951 İstanbul Kalkınma Kongresi (Planlama pratiğinin ve Prost'un eleştirilmesi).</p> <p>1951 Koşuyolu mahallesinin yapımı.</p> <p>1951 Skidmore, Owings and Merrill Mühendislerinin yapı, imar ve mesken kolu raporları: Milli Plan Kurulu-Bölge Planlama Büroları ve Milli Mesken Ofisi kurulmasını önermişlerdir.</p> <p>1951 Marshall yardımından Bulgaristan göçmenlerine ödenek ayrıldı.</p> <p>1951 Su kongresi Ankara'da Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde toplandı.</p> <p>1951 Adnan Menderes Hükümeti istifa etti.Ardından 2.Menderes Hükümeti kuruldu.</p> <p>1951 Haydarpaşa, Salıpazarı, Alsancak, Samsun ve İskenderun liman ihaleleri Danimarkalılara verildi.</p> <p>1951 İstanbul'a su taşıyacak 42 km.lik isale hattı hizmete girdi.</p>	<p>1951 Türkiye Sınai Kalkınma Bankası hizmete girdi.</p> <p>1951 Yabancı sermaye yatırımlarını teşvik kanunu çıktı.</p>	<p>1951 Prost planı revizyon kurulunun kurulması: Prost'un planlarını incelemiş ve değerlendirmiştir.</p> <p>1951 5805 sayılı yasa ile Gayrimenkul Eski Eser Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kurulması. 1952-1959-1962 yönetmeliklerinin ardından 1973 yılında 1710 sayılı Gayrimenkul Eski Eser kanunu çıkarılmıştır. 1983'de 2863 sayılı (87'de 3386 sayılı son halini alarak) yerine KTVKYK kurulmuştur.</p>
<p>1952 4 yıllık Müşavirler dönemi (1/10000 Sanayi Bölgeleri,1/5000 Beyoğlu Ciheti ve özel bürolara yaptırılan 1/2000 boğaz köyleri planları).</p> <p>1952 Eyüp-Rami yakınlarındaki Zeytinburnu' nun ardından 2. Büyük gecekondu mahallesi olan Taşlıtarla'da hükümetin 2000 göçmen konutu yapması.</p> <p>1952 Emlak Kredi Bankası girişimi ile 1. Levent konut sitesinin kuruluşu (onu 1954 2. Levent, 1957 3. Levent, 1969 4. Levent ve 1971Yeni Levent izlemiştir.)</p> <p>1952 Türkiye Nato'ya üye oldu.</p> <p>1953 Yeşilköy Hava Terminalinin açılışı.</p>	<p>1952 İstanbul Sanayi Odasının kuruluşu.</p>	<p>1952 5437 sayılı yasa ile SSK'nın konut maliyetlerinin %50'sini geçmeyecek şekilde kredi vermesi sağlanmıştır. [2]</p> <p>1952 6381 sayılı yasa ile yukarıdaki oran%90'a yükseltmiştir.</p> <p>1952 4 yıllık Müşavirler dönemi (1/10000 Sanayi Bölgeleri,1/5000 Beyoğlu Ciheti ve özel bürolara yaptırılan 1/2000 boğaz köyleri planları).</p>
<p>1953 İzmir çevresinde olan deprem nedeniyle Karaburun'daki evlerin yarısından çoğu yıkıldı.</p>	<p>1953 Ankara Siyasal Bilimler Fakültesinde İskan ve Şehircilik Enstitüsünün kurulması .</p> <p>1953 PTT devlet işletmesi haline geldi.</p> <p>1953 Demiryolları devlet işletmesi haline geldi.</p>	<p>1953 6124 sayılı kanunla belediyelere imar planlarının uygulanmasına girişmek üzere Emlak ve Kredi Bankasının kefaletiyle 20 yılda geri ödenecek tahvil çıkarma yetkisi verilmiştir.</p> <p>1953 İstanbul Belediyesi pahallılıkla mücadele edebilmek için Tanzim Satış Mağazalarını örgütlemeye başladı.</p> <p>1953 6188 sayılı imar affı yasası (gecekondu sorununu çözmemiştir).</p> <p>1953 6188 sayılı Bina Yapımı Teşvik ve İzinsiz yapılan binalar hakkındaki kanun</p> <p>1953 6084 sayılı kanunla kiralar 1955'ten itibaren serbest bırakılmıştır.</p>

1951

1952

1953

PLANLAMA
2010/3-4

1954

1955

1956

1957

1958

Türkiye Olaylar Dizini	Türkiye Kurumlar Dizini	Türkiye Yasalar Dizini
<p>1954 Beyoğlu Nazım Planı: Boğaziçi'nde sanayi faaliyetlerini planlamaya dönük ilk çaba.</p> <p>1954 İlk Mağazalar Zinciri Migros'un İstanbul'a gelişi: ilk mağaza Bebek ve I. Leventte 1958'de kuruldu.</p> <p>1954 Sakarya ve Adıyaman illeri kuruldu.</p>	<p>1954 Türk Mühendisler ve Mimarlar Odaları TMMOB kanunu: Mimarlar Odası'nın kuruluşu</p>	<p>1954 6349 sayılı kanun ile İstanbul Belediyesi'nin vilayetten ayrılması kabul edildi.</p> <p>1954 6407 sayılı kanun ile İller Bankası'nın sermayesi 300 milyona çıkarıldı.</p> <p>1954 6217 sayılı yasayla, 2644 sayılı tapu kanununun 26. Maddesinin değiştirilerek kat mülkiyetine olanak sağlanması olmuştur.</p>
<p>1955 6. Genel Nüfus sayımı: İstanbul kent nüfusu 1.297.372. İstanbul il nüfusu ise: 1.533.822.</p> <p>1955 6-7 Eylül olayları: Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve bomba atılması nedeniyle Rumlara yönelik büyük olaylar-Sıkıyönetim ilanı.</p> <p>1955 İstanbul Sanayi Bölge Planı 1/10.000</p> <p>1955 Etibank'ın girişimi ile Etiler Konut Yerleşmesinin yapımı.</p> <p>1955 İstanbul Hilton açıldı.</p> <p>1955 Sirkeci-Halkalı tren seferleri başladı.</p> <p>1955 4.Menderes hükümeti güvenoyu aldı.</p>		<p>1955 6570 sayılı yasayla kira bedellerinin tespit yetkisi Belediye encümenlerine verilmiştir.</p>
<p>1956-1960 Adnan Menderes'in imar operasyonu (7289 bina yıkılmıştır).</p> <p>1956 Alman Planlama Uzmanı Högg'ün gelişi: 1960'a kadar çalışmıştır.</p> <p>1956 İstanbul'da valilik ve belediye ayrıldı</p> <p>1956 Erzincan, Erzurum, Elazığ ve Malatya şeker fabrikaları açıldı.</p>		<p>1956 6785 sayılı yeni imar yasası.</p> <p>1956 6731 sayılı kanunla Milli korunma kanununun ilgili maddeleri değiştirilerek tüm belediyelere etiket ve fiyat kontrolü yetkisi verildi.</p> <p>1956 6830 sayılı yeni istimlak yasası.</p>
<p>1957 12 bin konutluk Ataköy sitesinin temelini atılması: 10 kısımdan oluşan site etap etap gerçekleştirilmiştir.</p> <p>1957 Tramvaylar kaldırılmaya başlandı.</p> <p>1957 Şehircilik uzmanı Prost İstanbul'da.</p>	<p>1957 Bakanlar Kurulu kararı ile İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün kuruluşu.</p>	<p>1957 6785 sayılı İmar Affı.</p> <p>1957 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 275. maddesi ile belediyelere pay sahibi olmasalar da anonim şirketlerinin yönetim ve denetim kurullarına üye olma hakkı verildi.</p>
<p>1958 Boğaziçi Köprüsü ve Çevre Yolları Projesi'nin Bayındırlık bakanlığınca onaylanması.</p> <p>1958 İller Bankası'nın yaptırdığı yeni nirengi ve nivelman çalışması.</p> <p>1958 İçişleri bakanlığı İstanbul'da 40.000, Ankara'da 45.000 İzmir'de 4500 gecekondu olduğunu açıkladı.</p>	<p>1958 İller Bankasınca İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün Kurulması: İtalyan Plancı Prof. Luigi Piccinato'nun(Linier kent düşüncesi) direktifleriyle geçiş devresi nazım planını üretilmiştir. İstanbul bölgesel ölçekte ele alınmıştır.</p>	<p>1958 7116 sayılı kanun ile İmar İskan Bakanlığı kanununun kabulü.</p>

Türkiye Olaylar Dizini	Türkiye Kurumlar Dizini	Türkiye Yasalar Dizini
<p>1959 UIA uluslararası Mimarlar Birliği İstanbul'da toplanmış, Komite Başkanı Andrea Gutton'da İstanbul'un sorunlarının çözümü için bölgesel etütlere işaret etmiştir.</p> <p>1959 Unkapanı İMÇ'nin yapımı.</p>		<p>1959 7367 sayılı İmar Affı yasası: Hazineden Belediyelere arsa verilmesi (olumlu sonuç alınmamıştır)</p>
<p>1960 27 Mayıs Askeri Darbesi: Boğaz Köprü Projesi dış krediyle yapıldığı gerekçesiyle durduruldu.</p> <p>1960 Harita Genel Müdürlüğü'nün fotoğrametrik teknikle yaptırdığı 1/5000 ölçekli 43 pafta harita.</p> <p>1960 7. Genel Nüfus sayımı. İstanbul kent nüfusu 1.495.535. İstanbul il nüfusu ise: 1.882.092.</p> <p>1960 Samatya'da İşçi sigortaları Kurumunun 560 yataklı Sigorta hastanesi açıldı.</p> <p>1960 Çanakkale anıtı açıldı</p>	<p>1960-1962 İstanbul Bölge Planlama Bürosunun ve Belediye İmar Planlama Müdürlüğü'nün kurulması.</p> <p>1960 DPT Devlet Planlama Teşkilatının kurulması (91 sayılı kanun).</p>	<p>1960 DPT Devlet Planlama Teşkilatının kurulması (91 sayılı kanun).</p> <p>1960 Harita ve Planlara Ait İşaretlerin korunması hakkındaki kanun.</p>
<p>1961 İlk trolleybüsler işlemeye başladı: İstanbul yakasında tramvaylar kaldırıldı.</p> <p>1961-2 Türkiye'de Şehir ve Bölge Planlama Yüksek Lisans Eğitiminin başlatılması: Lisans düzeyinde eğitim 1964'de başlamıştır.</p>	<p>1961 İstanbul Belediyesi Planlama Müdürlüğü'nün kurulması: Şehrin gelişme planlaması için 3 yıllık ana program hazırlanmıştır.</p>	<p>1961 Özgürlükçü Anayasa.</p> <p>1961 1/25000 Geçiş Dönemi İmar planı.</p>
<p>1962 DPT Bölge Planlama Dairesinin kuruluşu(daha sonra bölgecilik fikrini çağrıştırdığı gerekçesiyle kapatılacaktır.</p> <p>1962 Küçükçekmece'deki atom reaktörünün hizmete girmesi.</p> <p>1962 Sosyal konut için 200 milyon Liralık fon ayrıldı.</p> <p>1962 Bursa ve Mudanya'da sanayi bölgesi kurulacağı açıklandı.</p>	<p>1962 Yüksek Planlama Kurulunun kuruluşu.</p>	
<p>1963 Birinci 5 yıllık Kalkınma Planı: Bölge planlama yaklaşımının geliştirilmesinden ve İstanbul'un metropolleşme yükünün hafifletilmesinden söz eder.</p> <p>1963 İstanbul'un ilk holdingi Koç kuruldu: 1970'lerde Alarko, Çukurova, Profilo vb. birçok holding kurulacak, 1974'te Sabancı Holding merkezini İstanbul'a taşıyacaktır.</p> <p>1963 İTÜ Maçka'dan ilk TV deneme yayımları: aslında ilk yayınlar ders ve uygulama niteliğinde 1952'de İTÜ'de başlamıştır.</p> <p>1963 KTU öğretime başladı</p>		<p>1963 327 sayılı İmar Affı.</p> <p>1963 307 sayılı yasa ile Belediye yasası Yeni Anayasayla uyumlu hale gelmiştir.</p> <p>1963 278 kararda yer alan iptal gerekçesinde parsellerin yeniden dağılımı sırasında %25'inin karşılıksız olarak ayrılmasının anayasanın 38. Maddesinde yer alan "gerçek karşılıklarını peşin ödemek kaydıyla" kamulaştırma yapılacağı ilkesine ters düştüğü belirtilmektedir.</p>

1959

1960

1961

1962

1963

PLANLAMA
2010/3-4

1964

1965

1966

1967

1968

Türkiye Olaylar Dizini	Türkiye Kurumlar Dizini	Türkiye Yasalar Dizini
<p>1964 Ambarlı termik santrali yapıldı: 67, 70 ve 71'de kapasitesi artırıldı</p>		<p>1964 İstanbul Kat Nizamları Planı (zoning planı hazırlanamamış ve yık-yap sürecini doğurmuştur).</p> <p>1964 369 sayılı kanun ile kamulaştırmada kamunun olanaklarını kısıtlayan bir düzenleme.</p> <p>1964 7431 sayılı Kanunla eklenmiş olan planda yol genişletmesi ve ortak alanlar başka gayrimenkullerin de istimlak edilebileceğine dair ek madde yürürlükten kalkmıştır.</p> <p>1964 Bölge Planı revizyonu ve Millî Güvenlik Kurulu'nun isteğiyle İstanbul Sanayi Nazım Planı.</p> <p>1964 6/1378 sayılı ve Halk Konutları Standartları konulu kararname.</p>
<p>1965 8. Genel Nüfus sayımı: İstanbul kent nüfusu 1.742.978. İstanbul il nüfusu ise: 2.293.823.</p>		<p>1965 MGK'nın tavsiyesi ve Bakanlar Kurulunun kararıyla İstanbul Nazım Planı Yapılması Kararı.</p> <p>1965 634 sayılı kanun ile Kat mülkiyetinin yürürlüğe girmesi.</p> <p>1965 6/1970 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile İmar ve İskan Bakanlığına bağlı İstanbul, Ankara, İzmir nazım imar büroları kurulmuştur.</p>
<p>1966 Saraçhane ve Unkaparı altgeçitlerinin açılması.</p> <p>1966 Tramvayların Anadolu yakasında da kaldırılması.</p> <p>1966 Prof. Kehr' in hazırladığı 1959'da başlanan kanalizasyon projesinin tamamlanması: atık suların ayrık şekilde toplanması projelendirilmiştir.</p> <p>1966-1970 DAMOC konsorsiyumunun hazırladığı kanalizasyon planı ve fizibilitesi: 1974-5te revize edilmiştir.</p>	<p>1966 Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu (metropolitan alandaki tüm belediyelerin yetkilerini almıştır).</p>	<p>1966 775 sayılı gecekondu affı (gecekonduyu yasallaştırıp kurumsallaştırmıştır).</p> <p>1966 12359 sayılı resmi gazetede yayımlanan yönetmelikle otopark sınırları geliştirilmiştir.</p>
<p>1967 İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi.</p>	<p>1967 Disk'in İstanbul'da kurulması.</p>	<p>1967 Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına dair 933 sayılı kanun.</p>
<p>1968 1.Millî Fiziki Plan Semineri. 1968 İkinci 5 yıllık Kalkınma Planı (İstanbul için özel bir değerlendirme yok).</p> <p>1968-1972 Ömerli Barajının yapımı.</p>		<p>1968 12797sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelikle otopark zorunluluğu kaldırılmıştır.</p>
<p>1969 Azapkapı üstgeçidi hizmete girdi.</p>	<p>1969 Şehir Plancıları Odasının Kurulması.</p>	<p>1969 1164 sayılı yasa ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'nün kurulması ve 1163 sayılı Kooperatif Kanunu.</p>

Türkiye Olaylar Dizini	Türkiye Kurumlar Dizini	Türkiye Yasalar Dizini	
	<p>1969 Nazım Plan Bürosu'nun kuruluşu ve yapılan planlar (1973-1978-1980 yıllarında İmar ve İskan Bakanlığına sunulmuş ve 1980'de onaylanabilmiştir.</p> <p>1969 1164 sayılı yasa ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'nün kurulması</p>		1969
<p>1970 9. Genel Nüfus sayımı: İstanbul kent nüfusu 2.132.407. İstanbul il nüfusu ise: 3.019.032.</p> <p>1970 Boğaz Köprüsünün temelini atılması (Sunay ve Demirel).</p> <p>1970-1971 SCANDIA-CONSULTI firmasının hazırladığı İstanbul Yağmur Suyu Drainajı Master Planı.</p> <p>1970 İstanbul'un ilk otogarı Harem'de, ardından Topkapı Anadolu ve Topkapı Trakya(1971) otogarı hizmete girdi.</p> <p>1970 Vedat Dolakay Pakistan'da inşa edilecek İslamabad Cami yarışmasını kazandı</p> <p>1970 Kadıköy Müh.ve Mim.özel yüksek okul öğrencileri Vatan Müh.ve Mim.özel yüksek okulunu satın aldılar</p>			1970
<p>1971 İzmir Buca'daki gecekondular yıkıldı</p> <p>1971 3.Haliç köprüsünün temeli atıldı</p>	<p>1971 Kültür Bakanlığı kuruldu</p>	<p>1971 1488 sayılı kanunla anayasanın 38. Maddesine 2 fıkra eklenerek kamulaştırmanın vergi değeri üzerinden yapılması ilkesi getirilmiştir.</p>	1971
<p>1972 Alibeyköy Barajının işletmeye açılması.</p> <p>1972 Harita Genel Müdürlüğü 1968 tarihli 1/25.000 ölçekli haritayı revize etmiştir: 1993'te tekrar revizyon başlayacaktır.</p> <p>1972 Ecevit başbakan</p> <p>1972 İstanbul Aksaray üst geçiti trafiğe açıldı</p>		<p>1972 1605 sayılı yasayla İmar iskan Bakanlığına Metropoliten İmar planı yapma yetkisi verilmesi ve düzenleme ortaklık payının yeniden yasaya girmiş olması.</p> <p>1972 7/4345 sayılı kararname ile Bakanlıklar arası İmar Koordinasyon Kurulunun kurulması.</p> <p>1972 Harita Genel Müdürlüğü 1968 tarihli 1/25.000 ölçekli haritayı revize etmiştir: 1993'te tekrar revizyon başlayacaktır.</p>	1972
<p>1973 Köprünün tamamlanması (Metropoliten alanın gelişme dinamiğinin temel belirleyicisi olmuştur).</p> <p>1973 Üçüncü 5 yıllık Kalkınma Planı (İstanbul için özel bir değerlendirme yoktur; sadece Marmara'nın gelişmişlik düzeyi tespit edilmiştir).</p> <p>1973-1976 İstanbul Nazım Plan Bürosunun "İstanbul Kentsel Ulaşım ve Arazi Kullanım Modeli" adlı etüdü: ilk ulaşım planlama girişimi.</p>		<p>1973 1710 sayılı yasa ile Boğaziçi'nin Sit Alanı ilan edilmesi.</p> <p>1973 1605 sayılı yasa ile koruma anlayışı tek yapı ölçeğinden çevre ölçeğine genişletilmiş ve "sit alanı" kavramı getirilmiştir.</p> <p>1973 1741sayılı yasa ile Eski Eserler Yasasında değişiklik yapılmıştır.</p>	1973

	Türkiye Olaylar Dizini	Türkiye Kurumlar Dizini	Türkiye Yasalar Dizini
1973	<p>1973 Sosyal Demokrat düşüncenin yerel iktidar olmaya başlaması: Yeni Belediyecilik Hareketi Dönemi.</p> <p>1973 İlk Uluslararası İstanbul Festivali.</p>		
1974	<p>1974 Haliç Köprüsünün açılması.</p> <p>1974 İlk çok katlı otoparkın yapımı: Karaköy.</p>		
1975	<p>1975 10. Genel Nüfus sayımı: İstanbul kent nüfusu 2.547.364. İstanbul il nüfusu ise: 3.904.588.</p> <p>1975 Mecidiyeköy üst geçidi viyadüğü hizmete açıldı.</p> <p>1975 BİNP ve GEAYK'ın ortaklaşa yaptığı: 1/5000 Boğaziçi Tarihi ve Doğal Sit Koruma Planının onaylanması.</p>		
1976	<p>1976 Avrupa Konseyinin İstanbul'u Avrupa'nın Öncelikle Korunacak Tarihsel Kenti ilan etmesi</p> <p>1976 İstanbul'da benzin kıtlığı.</p>		<p>1976 1990 sayılı İmar Affı.</p> <p>1976 6785 sayılı imar kanununa ek maddeler ilişkin kanun</p> <p>1976 15580 sayılı resmi gazetede "Belediyelerin İmar Yönetmeliklerine Ek Yönetmelik" yayımlanarak otoparklarla ilgili standartlar konmuştur.</p>
1977	<p>1977 Türkiye'de 1. Dünya Şehircilik Günü kutlaması.</p>		
1978			
1979	<p>1979 Dördüncü 5 yıllık Kalkınma Planı (Haliç'in rehabilitasyonuna dair bir uyarı ile yetiniliyor).</p> <p>1979 Türkiye ile UNESCO İstanbul Tarihsel Sitlerinin Korunması tasarısının imzalanması</p> <p>1979 İstanbul Kapalıçarşı restorasyonunun başlaması.</p>		
1980	<p>1980 11. Genel nüfus sayımı: İstanbul Kent nüfusu 2.772.708. İstanbul il nüfusu ise: 4.741.890.</p> <p>1980 24 Ocak kararları.</p> <p>1980 NP Bürosunun hazırladığı 1/50000 metropoliten alan nazım planının onanması.</p> <p>1980 Pendik Limanı'nın kurulması.</p> <p>1980 Ankara Metrosu'nun temelinin atılması.</p> <p>1980 Askeri Müdahale. Ordunun yönetime el koyması, parlamentonun feshedilmesi, dokunulmazlıkların kaldırılması.</p>	<p>1980 TOKİ'nin kurulması.</p>	

Kaynakça

Akdaş, Vejdin (2008), 19.yy'dan Günümüze Modern İmar Uygulamalarının Tarihi Kentsel Doku

Üzerindeki Olumsuz Etkileri: Meclis-i Mebusan Caddesi Aksı ve Yakın Çevresi Örneği, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Y.Lisans Tezi, İstanbul. Yükseköğrenim Kurulu Ulusal Tez Merkezi*. Web. 3 Ocak 2011. <http://tez2.yok.gov.tr/>

Anonim (1951), "İzmir Şehir İmar Planı Milletlerarası Proje Müsabaka Şartnamesi İlanı". *Arkitekt Dergisi* No: 231, İstanbul

Anonim (1993), "Haritalar." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. Cilt 3. İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

Anonim (1998), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

Anonim (1998), *Cumhuriyetin 75 Yılı*, Cilt 1 (1923 – 1953), Cilt 2 (1954 -1978), Cilt 3 (1979–1997), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Anonim (2004), *Yarışmalar Dizini 1930-2004*, TMMOB Mimarlar Odası Genel Merkezi ve TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Ortak yayını, Ankara

Aygün Metin (2004), "Tarihsel Dönemekte Proje Yarışmaları", *Mimarlık Dergisi*, Sayı:320, s.28, Ankara

Çavuşoğlu, Erbatur (2001), "Kentbilimsel Açından Bir İstanbul Tarih Yazımı Denemesi", MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü 2000-2001 Şehircilik Doktora Programı kapsamında Prof.Dr. Mustafa Cezar yönetiminde verilen "Türk Şehirlerinin Gelişimi Dersi" kapsamında hazırlanmış dönem çalışması.

Çelik, Zeynep (1996), *Değişen İstanbul, 19.Yüzyılda Osmanlı Başkenti*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Erkan, Yonca Kösebay Zeynep Ahunbay (2008), "Anadolu Demiryolu Mirası ve Korunması." *İtüdergisi/a* 7.2, s.14-25, Web. 3 Ocak 2010, http://itudergi.itu.edu.tr/.php/_a

Güzelsoy, Sinem (2008), İstanbul Kent Merkezi'nin Dönüşümü: Gelişme ve Planlama İkilemi. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Y.Lisans Tezi*, İstanbul, Yükseköğrenim Kurulu Ulusal Tez Merkezi, Web. 3 Ocak 2010, <http://tez2.yok.gov.tr>

Keleş, Ruşen, Bülent Duru (2008), "Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bir Bakış" *Mülkiye* XXXII.261, s. 27-45, Ankara

Keyder, Çağlar (2001), *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul

Küçükerman, Önder ve diğer konuşmacılar (1999), "Osmanlı İstanbul'u." *İstanbul'un Dört Çağı*, Hazırlayan Fatma Türe, Yapı Kredi Yayınları, s.45-72, İstanbul

Özaydın, Gülşen (2008), "İstanbul'da Kentsel Tasarım Yarışmalarına Bir Bakış", *Mimar.ist Mimarlık Kültürü Dergisi*, Sayı:29, s.68-75, İstanbul

Sağ, Mehmet Akif (2005), "Bölgesel Kalkınmada Kamu Yatırımlarının Yeri Üzerine Bir Çalışma", *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Y.Lisans Tezi*, Yükseköğrenim Kurulu Ulusal Tez Merkezi, Web. 3 Ocak 2010, <<http://tez2.yok.gov.tr>

Sayar, Yasemin Y. (1998), "The Impact of Architectural Design Competitions in Evaluation of Architectural Design Trends For a Secular Identity 1933-1950". *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi*, Yükseköğrenim Kurulu Ulusal Tez Merkezi, Web. 3 Ocak 2010, <http://tez2.yok.gov.tr>

Schick İ.C.&Tonak E.A. (1992), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul

Tekeli, İlhan (2009), "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması." *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. Cilt 8, İstanbul Yurt Yayınları, s.106-134.

URL 1, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11, 06.02.2011

Kent Bütünü Planlama Yarışmaları

*1960'lardan 70'lerin sonlarına dek
gelişme evreleri*

A. Ayça Bilsel¹ - S. Güven Bilsel²

Giriş Yerine:

'Plan Yapmak' ve 'Yarışma' Kavramları Üzerine

Plan yapmak', yönetimlerin bir hukuksal tasarrufu olarak anlaşıldığı gibi, bu eylem, her düzeyde yönetim için (dünyada yönetim biçimi birbirinden farklı her ülkede ve ülkemizde de) bir hak, bir görev, giderek yasal bir zorunluluk olarak da tanımlanmaktadır. Farklı dönemlerde yönetimler 'önceden planlama' yapmayı, gelişmenin önemli bir aracı olarak görmek istemeseler de, planlama' işi, doğrudan 'bir kamu görevi' olarak kabul edilir.

Yaşayanların ve gelecekte yaşayacak olanların olası istekleri gözetilerek fiziksel mekanı yaşanılabilir bir ortama dönüştürmeyi amaçlayan mekansal düzenlemeler için de, '**planlama**', yine **öncelikli bir kamusal görev** olarak algılanmalıdır kanımızca.

Farklı düzeylerde yapılan mekan düzenlemelerinde olduğu gibi, sürekli olarak devinen, yaşayan bir organizma olan kentlerin gelişmelerini yönlendirmede yapılacak planlamalar konusunda yönetimler, bu işe ayırdıkları zaman ve kaynak-

larına, kapasitelerine, konuya verdikleri önem ve öncelik derecelerine göre, değişik yöntemler araştırmışlar, uygulamışlardır.

Bu yöntemlerden ilk akla geleni, kentsel mekânın düzenlenmesinde planlama işinin, kamu eliyle, planlama-uygulama bütünlüğü sağlanarak, yerinde-yaşanılarak yapılması, yaptırılmasıdır. Bu yöntemin olanaksız, bazen de yetersiz görüldüğü durumlarda, kent yönetimlerinin, gerek kent bütünü planlamaları, gerekse özel ilgi odaklarında ayrıntılı düzenlemeler için başvurduğu bir yöntemdir '**yarışmalar**'.

Dünyada kentlerin '**sağlıklı**' ve '**güzel**' biçimde gelişmeleri hedefi ile çıkartılan **ilk yarışmaların**, yirminci yüzyıl başlarına, hatta daha eskilere dek giden bir geçmişi olduğu bilinmektedir. **Biçimsel-geometrik yaklaşımların** öne çıktığı bu düzenlemelere göre, özgün nitelikleri olan kentlerin yerleşik kültür değerleriyle korunarak gelişmelerine önem veren '**Urbanistik**' yaklaşımlar içeren '**Şehircilik**' yarışmaları, daha yeni dönemin ürünleridir.

Kapsamlı planlama yaklaşımı ile plan düzeyleri arasında karşılıklı ilişkileri gözeterek yaklaşımların, '**kent planlama**' yarışmalarında hedeflen-

1 Y.Mimar (MSGSÜ),
Kent Tasarımcı
(Univ.of Sheffield)
İller Bankası İmar
Planlama Dairesi
(önceki) Başkan
Yrd.

2 (Profesör Emeritus)
Y.Müh.Mimar (İTÜ),
Kent ve Bölge
Plancısı (MA.TR.P.)
(Univ.of Sheffield)
İmar ve İskan
Bakanlığı Planlama
ve İmar Gn. Md.
(önceki)
Gn.Md.Yrd.

PLANLAMA
2010/3-4

meye başlanmasının ise, sayılan bu önceki yaklaşımlardan daha da sonraki dönemlerde başladığı söylenebilir. Kent bütününde stratejik öncelikli özel ilgi odaklarında, kent parçalarının ayrıntılı mekansal düzenlemelerini konu edinen **'Kentsel tasarım' proje yarışmaları** da, anılan bu son dönem uygulamaları kapsamındadır.

Tarihsel gelişme sürecinde incelendiğinde, bir kültürel kurumsal yapı olan **'yarışma'** kavramının başlangıçta, gelişmiş dünyada bir sanat dalı olarak kabul gören **'mimarlık'** alanındaki üretimin uzantısında ölçek büyütürerek **'şehircilik'** uğraşlarını da kapsamına almış olduğu söylenebilir.

Mimarlık yarışmalarında olduğu gibi, şehircilik, kent planlama ve kentsel tasarım yarışmalarına ilişkin yarışma ilanları ve şartlaşma metinlerinde, yarışmanın amacını açıklayan tümcelerde, "...en iyi, en güzel, en yararlı çözümlere erişmek" gibi hedeflerin sıralanması yanında, "mesleğin gelişimine olumlu katkıda bulunmak" ve "güzel sanatları teşvik etmek" gibi açıklamalar bulunması ilginç ve bir o kadar da anlamlıdır.

Sözlük anlamı ile Türkçe'de **'Yarışma'** (*eski dilde 'müsabaka' ya da eski moda alışkanlıkla hala kullanılan konkur-concours*) sözcüğü en geniş anlamı ile (1) "iki ya da daha çok sayıda katılımcının, bir düşün-sanat alanı ya da bir etkinlikte, o konuda en iyi olanın seçilmesinde üstünlüğünü göstermek için, belirlenen bir süre içinde bilgi, yetenek, güç ve becerilerini ortaya koyma uğraşı vermeleri" anlamındadır.

Her yarışmada, yarışmayı çıkaran kurum adına tüm yetkin katılımları tek tek değerlendirerek, bunlar arasından en iyisini (başka deyişle farklı alternatifler arasında en uygun olanı) seçmek görevini üstlenen bir jürinin varlığı gereklidir. Yarışmalar, (ilgili meslek ya da mesleklerin mensupları arasında) herkese açık, geniş katılımlı olduğu gibi, isimleri önceden belirlenen sınırlı sayıda çağrılı katılımcı arasında da düzenlenebilir.

Burada, yarışma açılması yoluyla ürün elde etme yönteminin, gelişmelerinin bir aşamasında, farklı potansiyelleri ve kısıtlarıyla kentlerin, tüm sorunlarına yanıt getirecek ve geleceğe yön verecek plan kararlarının üretilmesinde, **ne denli yeterli** olacağının tartışmaya açılması önemlidir. Başka deyişle, "görelî olarak oldukça kısa çalışma süreleri verilerek açılan yarışmalarda kap-

samlı planlama kararlarına varılması olanaklı olur mu?" sorusu hep gündemde olmuştur.

Öncelikle değinilmelidir ki, **kent planlama ve kentsel tasarım yarışmalarında**, süre kısıtlılığına karşın, yarışmanlara verilen dokümanların, gerekli analiz ve sentezleri yapılarak, gelişme hedeflerinin belirlenmesinde yeterli düzeye getirilmiş olması, doğrudan plan kararlarına yönelebilmeye önemli bir belirleyicidir. Bununla birlikte, gelişmeye kısıtlama getiren öğelerin sayısı çok olduğu ortamlarda, hedef belirlemede fazlaca ayrıntıya girilmesi durumunda, yarışmacıların birbirinden farklı alternatif çözümler üretmeleri zor olacaktır. Bilindiği gibi, farklı ölçeklerde fiziksel mekanın düzenlenmesini konu edinen yarışmalar çıkarılmasının önemli bir **amacı** da, o yer, o gelişmişlik düzeyi ve o plan dönemi için, farklı yarışmacıların çözüm için seçenek oluşturacak olabildiğince çok sayıda **"alternatif gelişme stratejisi"** önerileri getirmelerinin sağlanmasıdır.

Bir başka konu, her ne kadar kapsamı geniş tutulmuş planlama yarışmalarında, katılımcılardan, birbirinden çok farklı düzeylerde mekan bütünlüklerinde, birbirlerine bağlı olarak farklı ölçeklerde çözüm üretmeleri isteniyor ise de, bu plan düzeylerinin hiç birinde yarışma sonunda elde edilmiş olan ürün, doğrudan uygulamaya aktarılacak **son ürün değildir**. Yarışma sonucunda birinci derece ile ödüllendirilen **'müellif'**, planlama sürecinin devam eden aşamalarında, yarışma jürisinin tavsiye ve öngörülerini uyarınca, dereceye giren diğer önerilerin olumlu yanlarından da destek alarak; tüm bunlar yanı sıra, devingen yapının sürekli değişen ve yenilenen isteklerini de gözetecek, planlama, projelendirme çalışmalarını (yerinde) sürdürecektir.

Uluslar arası ve ulusal düzeyde çıkartılan bazı yarışmalarda, konusu, doğrudan bir mekansal kullanıma ilişkin olsa da, katılımcılardan, kavramsal ağırlığı fazla olan **fikir projesi** düzeyinde katkı yapacak öneriler geliştirmeleri istenir. Bu durumda, yarışmayı açan yönetimin, fikirlerinden destek alacağı bir ya da daha çok sayıda öneriyi, karşılığını (derecelendirmede) ödeyerek satın alması söz konusudur. Değerlendirmeye alınan fikirlerden yola çıkılarak uygulamayı yönlendirecek projelerin üretilmesi artık, başka bir süreçtir.

Örneklenen yarışmalar üzerinde yaptığımız araştırmalardan yola çıkarak, yarışma sonucunda hedeflenenin **plan ya da proje seçmek mi; yoksa müellif seçmek mi** olduğu konusundaki ayrıntılı tartışma ve değerlendirmelerimizi izleyen bölümlerde bulacaksınız.

Ülkemizde Planlama ve Tasarım Yarışmaları Tarihçesinde Gelişme Evreleri

Kentsel gelişme hedefleri belirlenerek, kent bütünü mekanının tümünde ya da öncelikli bir bölümünde yapılacak mekansal düzenlemeleri bir program uyarınca yürütmeye önemli bir araç olarak kabul edilen ve kent yönetimince ya da onlar adına görev üstlenen kurumlarca açılan ‘Kent Planlama’ ve ‘Kentsel Tasarım’ yarışmalarının, ülkemizde, **cumhuriyet tarihimiz boyunca**, birbirinden önemli farklılıklar gösteren **dört gelişme evresinde** incelenebileceğini düşünüyoruz. Sözü edilen farklılıkların, yaşanılan dönemlerin temel felsefesi-baskın düşünsel yapılarının mekana yansımalarındaki farklılıklar yanı sıra, yarışma kurumunun gelişme çizgisinde, geçmişten günümüze doğru izlenen değişimlerden kaynaklandığı söylenebilir.

- **İlk Cumhuriyet Dönemi (1927-1950);** Kentsel mekan düzenlemelerinde planlama ve tasarım yarışmalarının bir araç olarak kullanılmasının, ülkemizde Kent “*İmar Planları*”nın elde edilmesi amacıyla, çağrılı batılı planlılar arasında büyük kentlerde açılan katılımı sınırlı yarışmalar ile *ilk Cumhuriyet Dönemi*’nde (1927-1950) başladığı bilinmektedir. Cumhuriyet ideolojisinin “*çağdaşlaşma*” hedefinin mekana yansıtılmasında merkezi yönetimin önderliğinde bu yolla başlatılan planlama çalışmalarının, kentsel gelişmenin yönlendirilmesi ile yaşam mekanlarının iyileştirilmesinde olabildiğince etken olduğu söylenebilir.

- **Liberal Söylem (1950 Sonrasında-1960'lara):** Liberal söylemin egemen olduğu *1950 sonrasında-1960'lara dek* uluslar arası ve ulusal düzeyde açılan geniş katılımlı kent planlama yarışmalarında, yabancı mimar - planlılar yanı sıra Türk akademisyen ve planlıların da başarılı oldukları izlenir. Bu dönemde hızla büyüyen kentlerde, yeni yer seçimi ve alan kullanımı istemlerinin karşılanması yanında, karşılaşılan kentsel sorunların çözümünde olaya farklı ölçek-

lerden bakılmaya başlandığı; doğrudan kent yönetimlerinin açtıkları planlama ve tasarım yarışmaları ile çözüm arayışına katıldıkları bilinmektedir.

- **Planlı Kalkınma - Planlamaya Bütüncül Yaklaşım (1960'lardan 1970'lerin sonlarına) (2);** Ülke yönetiminde yeniden “*planlı kalkınma*” hedefinin benimsendiği dönemde (1960'lardan 1970'lerin sonlarına dek) “*planlamaya bütüncül yaklaşım*” ve “*kapsamlı planlama*” ilkelerinin mekansal planlamada da dillendirilmeye başlanması önemlidir. Kentsel sorunların çözümüne, kent ölçeğinin üzerinde plan düzeyleri ile yaklaşmak gereğinin anlaşıldığı bu dönemde, kentsel alanların çevresi ile bir bütün oluşturduğu ve kent bütünü bölge içinde tüm ilişkileriyle ele alınması gerektiği düşüncesi öne çıkmıştır. Merkezi yönetimin bölgesel gelişme şemaları üretmek bölgesel yaklaşım sağladığı çekim merkezi olan büyük kent bütünlüğünde bir dizi “*Kent Bütünü Planlaması*” bu dönemde peş peşe yarışmaya çıkartılmıştır. Kent bütünü ölçeğinde belirlenen önceliklerle yerel düzeyde ayrıntılı mekansal düzenlemeleri amaçlayan çok sayıda “*Kentsel Tasarım Proje Yarışması*”nın açılması da bu dönemdedir.

- **Yeniden Değişen Söylem (1980 ve sonrası) – Kentsel Büyük Projeler :** Günümüze dek uzanan izleyen dönem, “*Kent Bütünü Planlama Yarışmaları*”nın sonlandığı (1980) ve mekansal planlama ve tasarımda yarışma yöntemi yerine tek seçenekli ismarlama “*Kentsel (Büyük) Projeler*” yaklaşımının seçildiği dönemdir. Sınırlı kent toprağı üzerinde yeni rantlar yaratma beklentileri ve bu yönde değişim-dönüşüm baskılarının egemen olduğu bu dönemde artık, mekan düzenlemede toplum yararını üst düzeyde tutan alternatif stratejileri tartışmaya açan, yanı sıra oldukça uzun bir hazırlık ve araştırma-planlama-tasarım süreci gerektiren “yarışma yolu ile bütüncül planlama ve projelendirme” yöntemi, değişen öncelikler karşısında anlamını yitirmiştir denilebilir.

Bu Çalışma için Yaptığımız Seçme

Ülkemizde kentsel mekan düzenlemelerinin konu edildiği planlama ve tasarım yarışmalarına tarihsel gelişme sürecinde özetle bakan bu genel yaklaşımı izleyerek, *bu çalışma için yapılan seçme ve sınırlama: “1960'lardan 70'lerin sonlarına*

dek tamamı İller Bankası Genel Müdürlüğü'nce (İmar Planlama D.Bşk.lığı) ön çalışmaları yapılarak yarışmaya açılan “Kent Bütünü Planlamaları”nın konu edilmesi olacaktır. (3)

Yine aynı dönemde bütüncül ya da tekil bir yaklaşımla ele alınan çok sayıda “Kentsel Tasarım Proje Yarışması” konusu üzerinde düşün geliştirilmesi, bu çalışmayı izleyecek ayrı, özgün bir uğraşı gerektirecektir.

Kent Bütünü Planlama Yarışmaları (1960'lardan 70'lere)

Sözü edilen dönemde, ilk çıkarılardan sonrakilere doğru nitelikleri ve sonuçları açısından belirgin bir kuramsal gelişme süreci izleyen bu planlama yarışmaları:

- Konya Kent Bütünü Planlaması (1964)
- Erzurum Kent Bütünü Planlaması (1966)
- Adana Kent Bütünü Planlaması (1966) (Çukurova Bölge Planlama çalışmaları kapsamında)
- Sivas Kent Bütünü Planlaması (1967)
- Trabzon Kent Bütünü Planlaması (1968)
- İzmit Kent Bütünü ve Yakın Çevresi Planlaması (1970) (Doğu Marmara Bölge Planı ve İstanbul Metropolitan Planlama çalışmaları ile ilişkili)
- ZMA. (Zonguldak Metropolitan Alan) Planlaması (1971) (İki aşamalı yarışma - Zonguldak Kozlu Kilimli Çatalağzı taşkömürü üretim alanı kentsel ve çevresel bütününde) ve
- Gaziantep Kent Bütünü Planlaması (1972)

olarak tümü sekiz planlama yarışmasıdır. Yarışmaya karar verilmesi ve hazırlık aşamasından başlanılarak, sonuçların açıklanmasına dek süren tüm oluşum-gelişim süreçlerinde izleme ve katılma fırsatı bulduğumuz bu yarışmalarla ilgili yapılan değerlendirmeler, izleyen bölümlerde özgün başlıklar altında verilmektedir. (4)

Bu dizgede önce, “Neden bu kentler?” sorusuna yanıt aranmaya çalışılacak, ülkesel ve bölgesel planlamanın üst politika ve stratejilerinin, bu dönemde öncelikle kent planlama stratejilerine erişilmesi konusunda etkileri kısaca tartışmaya açılacaktır.

Yarışma Konusu Kentlerin Belirlenmesinde Üst Plan Politika ve Stratejileri

Ülke yönetiminde **planlı kalkınma hedefinin** benimsenip uygulamaya konulduğu söz konusu dönemde, ülke düzeyinde bölgeler arası dengesiz gelişmenin önlenmesi ve düzensiz kentleşme nedeniyle doğrudan ülke metropolüne yönelen kırsal kökenli göçlerin, kentleşme ve endüstrileşme politikaları yeniden gözden geçirilerek ülke düzeyinde dengeli dağıtılması konularında üst düzeyde politika seçmeleri yapılmıştır. Bu kapsamda, merkez yönetimin planlamadan sorumlu organlarınca, her biri **bölge merkezi** olma niteliği ile belirli bir hinterlandı ve etki alanı olan ve gelişme potansiyeli olan **kentsel yerleşmelerde yeni çekim merkezleri** oluşturulması hedeflenmiştir.(5)

Merkez yönetimin, oluşturulan endüstrileşme ve yeni yerleşme politikaları uyarınca yatırımları yönlendirmede, özendirme ve destek kararı aldığı büyüme merkezlerinde, erişilmiş olan güncel gelişmişlik düzeyleri incelendiğinde, o zaman alınmış olan üst düzey plan kararları ve politika seçmelerinin tutarlı ve doğru olduğu düşünülmür.

Sözü edilen dönemde yarışma açılması yolu ile planlanması kararı alınan kentlerin tümü, bölge merkezi nitelikleriyle, üst plan kararları gereği seçilmiş gelişme odaklarıdır.

1960'lı yıllardan 70'lere dek yarışmaya çıkartılan inceleme konusu yaptığımız kent bütünü planlamalarının tümünde, öncelikle, planlar dizgesinde üst plan kararları üretilmesi, **planlamaya bölgeden ve çevreden yaklaşılması** ile plan düzeyleri arasında etkileşim-karar aktarımı sağlanması ilkesi gözetilmiş; yarışma açılmasına karar verilen kent bütünlüklerine ilişkin olarak önceden, ilgili kamu planlama kurumlarınca araştırma ve değerlendirme çalışmaları yapılmış, makro plan alternatifleri üretilmiş; endüstri yer seçimleri ile yerleşme desenleri ile bölgesel altyapıya ilişkin kararlar içeren **bölgesel gelişme şemaları**, yarışma öncesinde elde edilmiştir.

Yarışma Kararı Alınması – Yetkilendirme ve Hazırlık Aşamaları

Kent bütünü planlarının elde edilmesinde ilgili yönetimin yarışma düzenleme kararı alması

önemli bir idari tasarruf gerektiren oldukça uzun bir süreçtir. Hazırlık çalışmaları, Jüri üyelerinin belirlenmesi ve şartname hazırlığı bu sürecin aşamalarıdır.

Anılan dönemde, tamamı İller Bankası Genel Müdürlüğü'nce yarışmaya çıkarılan kent planları için, önce kent yönetimi (Belediye) örgütünün yasal yetkili kurullarında yarışma yolu ile plan elde edilmesinin kararlaştırılması; giderek bu işin İller Bankası'nca üstlenilmesi konusunda **yetki kararı** alınması gereklidir. Banka kendisine yetki verildikten sonra kendi Müdürler Kurulu kararı ile çalışmalara başlamaktadır.

İzleyen aşamalarda, üst düzey plan kararlarının aktarılması ve bölge gelişme şeması alternatif gelişme stratejilerinin üretilmesi ya da önceden üretilmiş olan kararlar setinin güncelleştirilmesi konusunda, Üst düzey planlama organları, Devlet Planlama Teşkilatının ilgili daireleri ve İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi ve bu dairenin uzantısındaki Bölgesel Planlama örgütleri ile birlikte çalışmaların sürdürülmesi söz konusudur.

Bu çalışmaları izleyerek, yarışma için yerinde araştırma, anket ve bilgi toplama işleri ile analizlerin yapılması, gelişme sürecinde sayısal ve mekansal projeksiyonların geliştirilmesi, varsayım, kestirim ve kabuller yapılarak, gelişme potansiyeli ve gelişmeye tanımlanan eşik ve sınırlamalar uyarınca sentez verilerine topluca ulaşılması gerekmektedir. Bu çalışmaların tamamı ekli haritalarla birlikte elde edilerek, yarışma jürisinin inceleme ve değerlendirmelerine sunulmakta; son ürün özgün '**yarışma kitabı**' olarak basılmaktadır.

Yarışma jürilerinin oluşturulması ve jüri üyelerinin yarışmanın ön aşamalarındaki katkılarının alınmasıyla yarışma öncesi hazırlıklar tamamlanmakta; yarışmanın amacını, türünü (dar ya da geniş katılımlı, tek ya da iki kademeli oluşu gibi), katılma koşullarını, yarışma süresini, jüri listesi ile dağıtılacak ödüllerin sayı ve değerleri ile yarışmacılara verilecek bilgi ve belgeler ve yarışmanlardan istenilenler konularında yapılan bir dizi açıklamayı içeren **yarışma şartnamesi** ve sözleşme eki elde edilerek ilan yolu ile yarışma açılması işlemleri tamamlanmaktadır.

Kent bütünü planlama yarışmalarında, ilk örnekten sonrakilere doğru izlenen kavramsal gelişmenin açıklanmasında, yarışma kitaplarının değerlendirilmesi yanı sıra, yarışmanlardan istenilenler konusundaki niteliksel ve niceliksel değerlendirmeler ayrıca yapılacaktır.

Yarışma Kitapları

1960'lardan 1970'li yıllara dek İller Bankası'nca çıkartılan 'Kent Bütünü Planlama Yarışmaları'na ilişkin yarışma kitaplarının temel özellikleri belirtilerek üzerinde yaptığımız inceleme ve değerlendirme sonuçları verilmektedir.

1- Konya Kent Bütünü Planlama Yarışması-1964¹

Bu çalışmada, İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi Başkanlığı'nca hazırlanan "Konya İli Sosyo-ekonomik Araştırmalar Raporu"ndan yararlanılmıştır. İller Bankası Şehircilik İşleri Müdürlüğü imzalı önsözde önemli değerlendirmeler şunlardır:

"Kentin yarışma yoluyla elde edilecek olan imar planının düzenlenmesinde kullanılmak üzere meydana getirilmiştir.

Şimdiye kadar yapılagelmiş şehir planlama yarışmalarında, fiziki planlamaya geçişi sağlayacak olan temel verilerin yarışman tarafından temini ve değerlendirilmesi şeklindeki tutumun, planlama çalışmalarından beklenen olumlu sonuçların elde edilmesi için yeterli olmadığı görülmüştür.

...Gerçekten şehir planlamaların esas unsurlarından biri olan analiz safhası, planlama için birinci derece lüzumlu olmakla beraber tamamen ayrı bir metod ve çalışma ile meydana getirilebilmektedir."

Yarışma kitabı altı ana bölüm halinde tasarlanmıştır.

Genellikler başlığı altında, coğrafi durum (Türkiye ve Bölgesi, İli içindeki yeri ilişkileri), iklim elemanları, jeolojik durum, su durumu, yapı malzemeleri, toprak kabiliyeti etüdü.

Sitin Kullanılışı başlığı altında, "Şehrin inkiş-

1 Konya İli Analitik Etüdüleri Kitabı (Yarışma Kitabı) İller Bankası Şehircilik Md., Şark Matbaası, Ankara, 1964

fının tarihçesi ve devreleri”, genel nüfus verileri-nüfus hareketleri (kent bütününe 1960 sayımı sonuçlarına göre nüfusu yaklaşık 120.000kişi), nüfus tahminleri (yüksek ve düşük doğurganlık: 1985 yılı için en az 283.000; en fazla 356.000 ve DPT. verileri ile 470.000 kişi), konut, sosyal sınıfların kentte dağılımı, hayat standardı, kentsel yoğunluklar, konut yoğunlukları ve konfor durumu.

Faaliyetler başlığı altında, ticaret, endüstri, küçük sanatlar ve bunların kentte dağılımları, tarım verileri, toprak sınıflarına göre tarıma müsait saha yüzdeleri.

Şehir Teçhizatı başlığı altında ise, taşınım, yollar, karayolu, demir yolu ve yaya ulaşımı, kentsel yol durumu, bölgesel ve kent içi trafik yoğunlukları, bisiklet yolları, dağılımı ve saatlere göre yoğunlukları, farklı kullanım alanları arası ilişkiler açıklanmış; resmi kurum (kamu) arazileri, öğretim, sağlık, kültür-dinlenme, yeşil sahalar-spor tesisleri ile teknik teçhizat. (*Sentez yerine, 'Kentsel alan kullanımları'nın tümünü gösteren) kentsel arazi kullanışı haritası* bu bölümde yer almıştır. **Mali bilgiler** başlığı altında, Konya Belediyesi bütçe giderleri, arazi fiyatları gösterilmektedir. Son olarak da **“Netice ve Tavsiyeler”** başlığı altında bir dizi öneri ile yakın gelecekte “Birkaç yıl içinde uygulanması beklenenler” sıralanmıştır.

Yarışma kitabında, bir **sentez haritası bulunmamasında** olup; sentez niteliğinde bir toplu değerlendirme de yapılmamıştır. Ekli 1/20.000 ölçekli harita, sadece üzerinde tarihi eserlerin mekanda dağılımı gösterilmekte. Bu haritanın tarafımızdan incelenmesinde ayrıca, 1960'lı yıllarda Konya Kent bütününe yaklaşık 6400ha. bir alanda yayıldığı; yol boyu gelişmelerle yağ damlası gibi dağınık bir yerleşme dokusu sergilediği, (Tarihsel Alaeddin Tepesi merkez olmak üzere kentin, KD, D, GD. yönlerinde daha çok gelişme eğilimi gösterdiği); o zamanki kişisel gözlemlerimizle de çevredeki yerleşme karakterinin kırsal nitelikte (tek katlı kerpiç evler) olduğu görülüyor. (Yerleşik alanda yaşayan 120.000 kişi, ortalama 20 kişi/ha. Kentsel brüt yoğunlukta)

Buna karşın Kent bütünü planlaması için harita sınırları oldukça geniş tutulmuş yaklaşık

30.000ha. bir alanın haritası alınmıştır. 1985 Kentsel nüfus tahminine göre 30.000 ha. büyüklüğünde alanın tümünde ortalama kentsel brüt yoğunluğun 15 kişi/ha.a düşeceği; ancak Meram bağları ve gerisindeki topografik eşik alanları (yaklaşık 4000 ha.) ile bir kısım tarımsal niteliği korunacak çevresel alanlar düşünülürse, kentsel brüt yoğunluğun daha yüksek tutulabileceği anlaşılmaktadır.

2. Erzurum Kent Bütünü Planlama Yarışması - 1966²

Bu çalışmada, İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi Başkanlığınca hazırlanan “Erzurum Alt bölgesi Planlama Ön çalışması”ndan yararlanılmıştır.

Önsöz Genel Müdür (Sonraları Bakan) Selahaddin Babüroğlu tarafından kaleme alınmıştır. Ön sözden ilginç birkaç açıklama şöyle: *“Memleketimizde bir çok yeni hizmetlere, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmasıyla başlanılmıştır. O tarihlerde Türkiye’de yetişmiş şehircimiz yoktu. Dışarıdan süreli veya süresiz, gibi şehirciler getirildi. Bunlardan Lambert, Erzurum İmar planını yapmıştır. Bu plan bugün kullanılmaz ve yetersizdir. Türk şehircileri tarafından modern şehircilik esaslarına göre yeniden yapılacaktır.”*

“İşin önemi sebebiyle, Erzurum Ana (Nazım) planının yarışma ile yaptırılması uygun ve faydalı görülmüştür. Erzurum Ana Planı Jürisi ve İller Bankası'nın bu konuda çalışan elemanları, bugüne kadar şehir imar planlarında pek alışılmamış doku ve istekleri yarışmanlara sunan ilk jüri ve resmi müessese elemanları hüviyetindedirler. Belde halkının gün görmüştük icabı gürlütcü, şamatacı olmayan karakterinde aktivite noksanı arayan plancı fena yanılır. İyi tanınmalıdır Erzurum'u.”

Belediyeler İmar Planlama Müdürü Bülent Berk-san'ın yazdığı Giriş Bölümünde ise: *“Yakın bir zamana kadar imar planları, 1936 senesinde kabul edilen bir yönetmeliğe göre mahalli imar komisyonu raporu esas alınarak düzenleniyordu. Gereği kadar araştırma imkanına sahip olmadılarından bu imar planları yeterli teknik seviyeye erişemiyordu.”*

“İller Bankası Belediyeler İmar Planlama Md.lüğü kurulduktan sonra memleketimizde şehircilik çalışmalarına yeni bir metod getirildi. Bu metod, şehircilik işlerinde bir ekip çalışmasını gerektiriyordu. Planlama çalışmalarına geçilmeden önce, plancıya imar planı yapılacak olan beldenin araştırma, analiz ve sentezlerinin verilmesi lazımdı.”

“Bu kitap gibi hiçbir eserde bir araya gelemeyecek bilgiler derleyen analitik etüd kitaplarının, memleketimizin bütün kentleri için hazırlanması; öğretici yönü yanında, kendi kendimizi iyi tanımak, problemlerimizi bilebilmek, ... planlama ve uygulamada gerçeklerden uzaklaşmamak için son derece elzem olduğu gibi, gelecek devirlere de ışık tutabilecek tarihi birer vesika olmak imkanını vermektedir.” açıklamaları yer alır.

Yarışma Kitabı, altı ana bölümden oluşmaktadır. İçerikleri açısından öncekine göre kapsamı daha geniş ve düzenlemesi daha iyi anlaşılır bulunmaktadır. İlk kez ayrı bir bölüm halinde ‘**Sentez**’e yer verilmiş; hazırlanacak plan ölçeğinde haritalar üzerinde tüm bilgiler toplanmıştır.

Genellikler bölümüne, Kent Bütününi karakterize eden önemli bilgiler özetlenerek girilmiş; Erzurum kentinin, Doğu Anadolu’da İdari, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel merkez olma niteliği vurgulanmış; 1850-1980 m. yükseklikte, Palandökenler’in kuzey-batı eteklerinde bir plato üzerinde kurulmuş olduğu; İran’ı Karadeniz’e bağlayan tarihsel yol üzerinde oluşu nedeniyle de önemi anlatılmıştır. Genellikler bölümünde iki alt bölüm Türkiye ve Bölgedeki yeri ve Coğrafya verileri (engebeler, iklim, jeoloji, topraklar ile ilk kez dik eğimli ve engebeli alanların kentsel gelişmeyi kısıtlayan bir eşik niteliğinde algılanıp değerlendirildiği, bunların yanı sıra deprem olasılığı nedeniyle jeolojik sakinlik alanlar ve değerli tarım topraklarının kentsel gelişmeyi belirleyiciliği üzerinde durulduğu görülmektedir).

Sit ve Sitin Kullanılışı bölümünde dört alt başlık altında veriler toplanmış; **Tarihi durum, Nüfus, Konut, Faaliyetler** alt bölümler olarak düzenlenmiştir. (Bu bölümde kentin tarihsel gelişimi ve tarihsel çekirdeği, korunacak tarihsel varlığı ayrıntıda belgelenmiş; Lambert planı ilkeleri anlatılmıştır. 1960 sayımına göre nüfusu

“Kent Palandökenler’e Tırmanır mı?”

“Şarkın Parisi” Erzurum kenti yarışmaya çıkarıldığında, oldukça mütevazı ölçülerdedir. Kuzeyinde verimli geniş bir ova, doğusunda Rus harbinde kentin savunmasıyla anılan Aziziye tabyalarının olduğu engebeli alanlar kentsel gelişmeyi sınırlayıcıdır. Kent, güney yönünde Palandöken dağlarına yaslanmaktadır.

Doğudaki kentlerin yöneticileri hep kentlerinin gelişmesini ‘batıya doğru’ olsun isterler ya, Erzurum kent bütünüünün batısı gerçekten de gelişmeye elverişlidir, tarihsel yerleşmeler Gez köy ve Ilıca’ya doğru. .. Gelin görün ki, yeni kurulan Atatürk Üniversitesi bu alanda kurulmuş ve tarım uygulama alanları olarak çok büyük arazileri bünyesine katmıştır ve kentsel gelişme için bir kısmını vermeye yanaşmamaktadır.

Yarışma kitabında iklime ilişkin veriler arasında önemli bir belirleyici vardır: ‘Güneşlenme Grafikleri’. Buna göre Palandökenler’in kuzeye bakan yamaçlarında yüksek bir plato üzerinde kurulan kent, özellikle kış aylarında çok dar bir açıdan güney güneşi alabilmektedir. Kışları çok sert geçen bu yörede güneşlenme yaşamsal önemdedir.

Projemizde çalışmaya, Palandökenlerin zirvesinden kentin oturduğu platoya uzanan bir kesit çizerek başladık. Bu kesit üzerine kış aylarındaki güneşlenme açılarını işledik. Ortaya çıkan sonuç şu idi: Yamaçlara doğru yükseldikçe bu kesimler, kışın belirli saatler arasında hiç güneş almıyordu! Yaşam-meteorolojisi eşığı açısından kentsel gelişmeye önemli bir sınırlama tanımlanıyordu. Yerleşmeye elverişli olmayan bu yamaçları taradığımız haritayı ve çizdiğimiz kesiti projemize ekledik.

Bizim projemiz ‘Mansiyon’da kaldı. Birinci ödülü kazanan proje ise gelecekteki kentsel gelişmeyi Palandökenler’in kuzey yamaçlarında yaygın biçimde konumlandırmıştı; bu gün kış sporları merkezi olan alanlarda. ...

Ve kolokyumda Jüri üyesi ağabeyler, bizim, ‘yaşamsal güneşlenme eşığı’ eleştirimize, bizi azarlayan yanıtlar verdiler. Eklediğimiz haritayı ve kesiti dikkate almamışlardı!

“Erzurum İmar planı Yarışması” 4. Mansiyon: Ayça Bilsel, Suna Çakmakçı, Settar Parsa, Güven Bilsel, Ruhi Güller.

Erzurum yarışmasından iki resim: Yeni kent batı yönünde Gezköy’e doğru geliyor. Üniversite alanları kentsel yerleşmenin bütünlüğünü engelliyor. Bağlantı kentsel aktivitelerle sağlanıyor. Konut gelişme alanlarında ‘Ünite’ yaklaşımı belirgin.

90.000’in üzerinde olan kentin, göçler ve bölgesel etki alanlarıyla incelenmesi ile 1985 yılı için trend uyarınca 320.000 ve DPT.belirlemelerine göre 490.000 kişiye erişeceği ifade edilmiştir. **Nüfus**, nüfus ve konut yoğunlukları mahalleler bazında irdelenmiş; **Faaliyetler** alt bölümünde ticaret ve sanayi alanları türlerine ayrılarak saydam elek paftalarda mekansal olarak anlatımı yapılmış; çalışan nüfusun sektörel dağılımı ilk kez bu yarışmada irdelenmiştir.)

Donatım bölümü, kentsel sosyal donanım ve teknik altyapıya ilişkin veriler içermektedir. **Ulaşım** alt bölümünde, bölgesel ulaşım ile kent içi ulaşımı trafik akımı bulguları aktarılmıştır. **Mali Bilgiler bölümünde** bütçe yanı sıra arazi mülkiyeti ve arazi fiyatları bilgileri verilmiştir.

Erzurum Yarışma Kitabının öncekinden en önemli farklılığı ayrı bir **sentez bölümünde** yaptığı sentez ve değerlendirmelerdir. Kent bütününde yaşam standardı ve bağlı olarak yapı tarzı farklılıklarını gösteren, bunun yanında tarihsel çekirdek-kentsel aktivite merkezi ve karakter değişimi gösteren bölgeler ayırımı yapması ilginçtir. Kitap son bölümünde, yarışmaya yön verecek ve önceki bölümlerin özeti niteliğinde bir dizi **sonuç** ile bitmektedir.

Kitap ekinde, planlamaya baz oluşturacak sentez bulguları, 1/5.000 ölçeğinde kent bütününe tamamını içerecek paftalar halinde verilmiştir. Bu

haritanın tarafımızdan incelenmesinde, kent bütününe 1985 hedef yılı için büyüklüğünü belirleyecek olası yerleşme alanlarının oldukça kısıtlı olduğunu söylemek olasıdır. 1/5000 ölçekli harita yaklaşık 3200ha. büyüklüğünde bir alan içermekte, yerleşik kentsel alan dışında, üniversite kampus alanı ve tarım bahçeleri ile Palandökenler’in sırtları ve Aziziye tabyaları yönünde dik eğimli engebeli alanlar ve kuzeydeki yer altı suyu yüksek ve tarımsal potansiyeli olan alanlar dışarıda bırakılırsa, yakın çevrede sınırlı bir yeni yerleşme alanı beklenir.

1/20.000 ölçekli haritalarında izlenen daha geniş çevrede ise, batı yönünde geniş üniversite alanları ötesinde Gez köy ve Ilıca’ya doğru kent bütünü ile ilişkisi kolay kurulamayan yeni yerleşme alanları bulunması olasıdır. Planlamanın zorluğu, o dönemde üniversitenin kendisine tahsisli geniş alanlardan bir bölümünü kentsel gelişmeye terk etmeye razı olmamasından kaynaklanmaktadır.

3. Adana Kent Bütünü Planlama Yarışması – 1966³

Bu çalışmada, İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi Bşk.’nce hazırlanan “Çukurova Bölge Planlama Raporu I., Gündüz Atalık, (1965) ile Çukurova Bölgesi ile ilgili genel bilgiler Necdet Vidinlioğlu, (1966) kitaplarından yararlanılmıştır.

İller Bankası Şehircilik İşleri Müdürü Ahmet Menderes imzalı, 15 Mayıs 1966'ya tarihlenen Önsözde önemli değinmeler şunlardır: “Adana kentine ait analitik etüdleri kapsayan bu kitap, Türk mühendis, mimar ve şehircileri arasında açılacak yarışma ile elde edilmesi kararlaştırılan kent imar planlarının yapılabilmesi için, yarışmacılara verilmek üzere hazırlanmıştır.”

“Kent imar planlarının hazırlanması konusunda Adana'yı olduğu kadar Adana'nın içinde bulun-

duğu Çukurova Bölgesi'ni de iyi tanımak icabetmektedir.”

“Yarışmacıların, kentin bugünkü sorunlarına çözüm getirmesi gerekmele beraber, bilhassa, 300.000 olan(1965) Adana kent nüfusunun, bir milyona yaklaşması halinde, gelecekteki kentsel yapının muhtemel durumu göz önünde tutularak, gerekli olan yerleşme düzenini iyi şekilde ortaya koymaları icabetmektedir.”

“Adana Büyük Kenti ve Seyhan Baraj Gölü”

Çukurova Metropoliten Alanı yerleşmeler dizisinde Adana büyük kenti en önemli kentsel merkez. Tarihsel “Taş Köprü”nüin Seyhan nehrini aşarak iki yakasını birbirine bağladığı kent, her iki yönde çok değerli tarım topraklarına doğru yaygınlaşarak büyümekte.

Planlama yarışmasının çıkarıldığı yıllarda, bu günkü kent bütünüünün en önemli rekreasyon alanı olan Seyhan baraj gölü henüz yok. Kentin kuzeyinde Seyhan üzerinde bir regülatörde tutulan suyun kıyıları o zamanların en sevilen mesire alanı. Kentin ve demiryolunun kuzeyindeki alanlar yazları kentten daha serin geçen bağlık eşik alanları; ancak kentin yerleşik alanları kuzeyde demir yolu ve istasyon mahallesi ile bitiyor. Buralarda büyük bahçeler içinde zengin villalar var.

Yarışma eki verilen haritalarda yakın geleceğin Seyhan Barajı ile ilgili fazla bir veri yok; yarışma kitabında da. ...

Yerinde incelememizde kuzeydeki eşik alanları bizi yönlendiriyor. Devlet Su İşleri Bölge Md.lüğü yerleşkesinde kocaman bir tabelada Baraj'ın su tutuşunda en alçak ve yüksek su kotlarını gösteren bir harita var; bir de kocaman mavi göl. Kotları not ediyoruz. Yarışmada verilen haritaları kuzey yönünde büyütürük, gelecekteki baraj gölüünün tamamını işliyoruz haritalara. Şimdi veriler bütünüyle değişmiştir. Bizce gelecekte Adana büyük kent bütünü, pamuk tarlaları üzerinde doğu ve batı yönlerinde değil, kuzeyde-göle doğru gelişecek; göl kenarında, onunla bütünlüşerek yaşayacaktır.

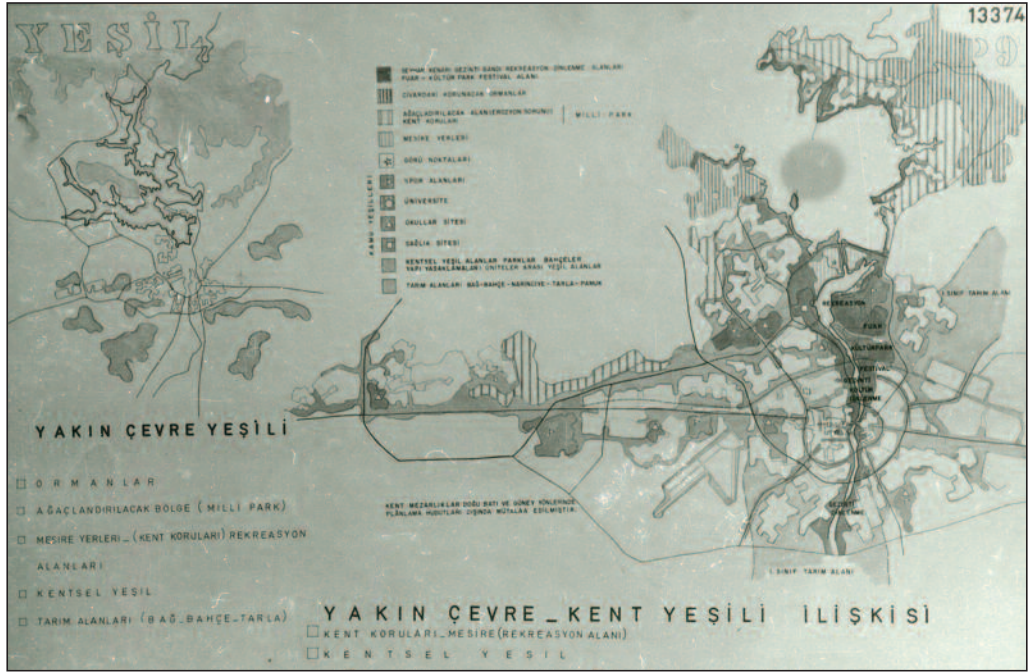
Adana yarışmasında, istenilenler çok geniş kapsamlıdır. Çukurova Bölgesi bölgesel yerleşme deseninden, Tepebağ ve tarihsel kent merkezi çevresinde ayrıntılı mekan düzenlemelerine dek birbirini izleyen farklı plan düzeylerinin tümünde değerlendirileceklerdir yarışma projeleri.

Jüri değerlendirmelerinde en sonda iki proje tüm elemeleri geçer. Birincilik konusunda jüri kararsızdır. Sona kalan iki projeden biri var olmayan kuzeydeki baraj gölüüne doğru kentsel yerleşme- gelişme alanları önermiştir. Diğeri doğu –batı doğrusal gelişmeyi öngörmüştür eğilimler doğrultusunda. Zaten bir proje dışında yarışmada baraj gölünü bütünüyle keşfedip dikkate alan başka bir proje de yoktur.

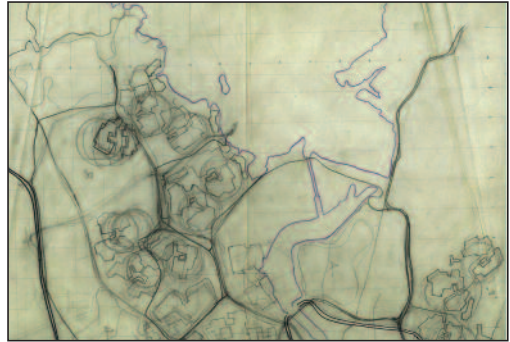
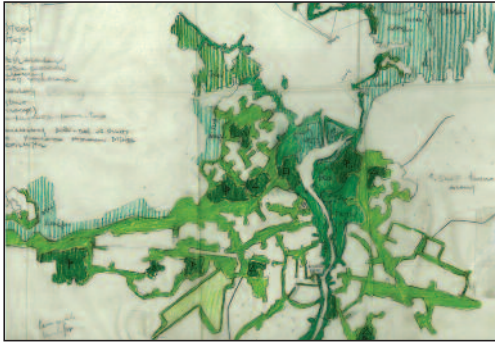
Jürinin asil üyelerinden özellikle ikisi kuzeye giden projede ısrarlıdır. (Değerli hocalar Akçura ve Cansever'i saygıyla anıyoruz.) Tartışma bir sonuca ulaşmayınca danışman jüri üyesi de olan rahmetli belediye başkanı Ali Sepici'yi davet ederler; ne de olsa planı uygulayacak olan O'dur. “Başkan bu iki projeden birini seç” derler. Başkan da, ‘doğu-batı’ doğrusal gelişmeyi öneren projeyi seçer.

Bu, bizim projenin “ikinci ödüle layık görülme” öyküsüdür; “birciliği kazanan proje” ile ortak bir gelişme stratejisini paylaşmadığı halde. ...

Yıllar sonra plan müellifi rahmetli hoca Bülent Berksan büyük bir olgunlukla, “Sizin projede de bir hayli iyi öneriler vardı.” demiştir. Adana büyük kent bütünüünün sonraları kuzeye, göle doğru hangi koşullarda ve nasıl uzandığını; plansız alanların nasıl spekülasyon konusu olup parsellendiğini o günleri yaşayan meslektaşlar anımsayacaklardır.

“Adana Kent İmar Planı Yarışması” 2. Ödül : Ayça Bilsel, Güven Bilsel, Settar Parsa, Tankut Ünal, Ruhi Güller, Remin Biler.

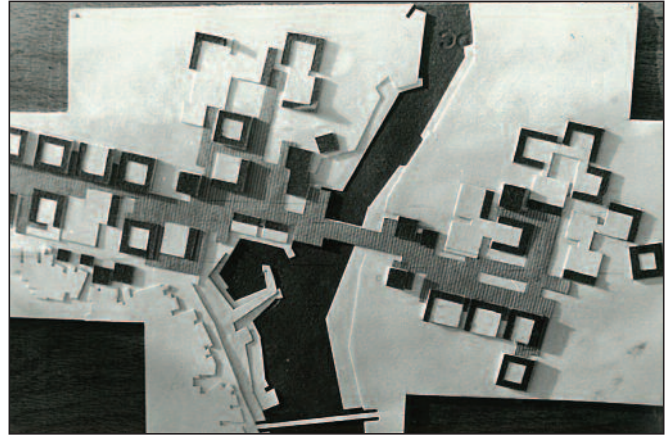
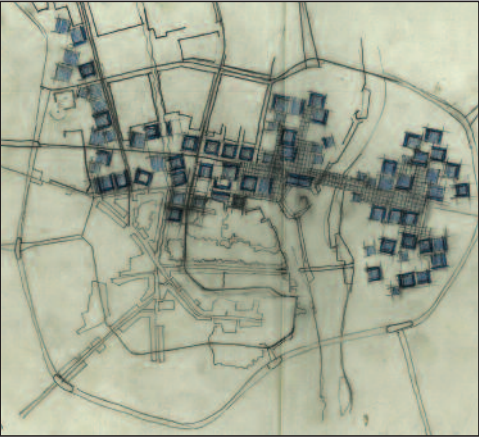
Adana Yarışması: Kent bütünüünün kuzeyinde yakın gelecekte bir baraj gölü olacak.

Konut gelişme alanları: ‘Ünite’ yaklaşımında, serinletici güney-batı rüzgarına açık konut grupları.

Kent özeği

Tarihsel kentsel dokuda geleneksel çarşı ve çağdaş kent özeği ilişkisi.

Yarışma Kitabı, beş ana bölümden oluşmakta, ekinde **Çukurova Bölge Planlama** çalışmalarına ilişkin bölgesel haritalar ile kitabın sonuna eklenmiş **‘Tepebağ höyüğü** tarihsel kentsel özek’ e ilişkin (*bu gün bir bölümü artık var olmayan kentsel değerleri gösteren belge niteliğinde*) ilginç fotoğraflar bulunmaktadır.

Önceki kitaplara göre fazla bir gelişme göstermeyen bölüm içeriklerinde birkaç ilginç noktaya değinmek gerekirse: **Genellikler** bölümünde bölgesel verilere ağırlık verildiği; iklim elemanlarında güneşlenme ve gölgelenme grafiklerinin yer aldığı; depreme ve taşkına maruz yapı üzerinde durulduğu görülmektedir. Toprak kabiliyeti yine önemli bir belirleyicidir.

Yaşama ve Çalışma başlığının kullanılması yenidir. Bu bölümde **insanlar, konut ve faaliyetler** alt başlıkları altında veriler toplanmıştır.

Şehir donanımı bölümü, Taşınım ve Yollar, Üst yapı, Teknik donatım alt başlıklarına ayrılmakta; **Mali Bilgiler** bölümüne kentte ihtiyaç duyulan kamu yapı ve tesisleri eklenmiştir.

Kitapta gelecekte su tutulması beklenen **Seyhan barajı** ile ilgili bir sayfalık çok kısıtlı bilgi bulunmaktadır. Baraj projesinin “çok maksatlı olarak tanzim edildiği, inşası sayesinde, sulama, taşkından koruma, enerji ve balıkçılık imkanlarının temin edildiği” belirtilmekte ve bu faydaları ile inşaat maliyeti ele alınmaktadır.

Seyhan Barajı’nın, çok yakınında bulunduğu **Adana Kent bütünü** için yakın gelecekte ne anlam taşıyacağı konusuna hiç yer verilmemiş olması ilginçtir. Kitapta verilen haritalarda da baraj gölünün, su tutulduğunda ne büyüklükte bir alanı kaplayacağı verisi ve gösterimi bulunmamaktadır.

Genel sonuçlarda, “*Takriben 1840 ha. kadar meskun saha kaplayan (o günkü) Adana kentinde 1965 sayım sonuçlarına göre 290.000 kişinin oturduğu*” açıklanmakta; mevsimlik tarım işçilerinin geçici nüfusu yanı sıra, bölgede Adana’yı ilk ticaret merkezi olarak kullanan 150.000 kişi civarında bir kırsal nüfusun bulunduğu belirtilmektedir.

Bölge planlama projesinin 1990 yılında Adana kent nüfusunu 1 milyon 400 bin olarak belirlemesine karşın, yarışmada kabul edilen 1985 yılı

kentsel nüfusun 850.000 kişi olacağı bu kapsamda belirtilmektedir.

Yarışma kitabında farklı konu başlıklarında verilen bir dizi haritanın incelenmesinde, kent bütünü ve yakın çevresinde yaklaşık 14.000 ha. büyüklüğünde bir alanın haritasının alındığı; 2000 ha.’a yaklaşan o günkü yerleşik kentsel alan dışında, kentin gelecekteki gelişimi için ayrılan alanların büyük çoğunluğunun doğu-batı doğrultusunda değerli tarım toprakları üzerinde olduğu; demir yolu ve kuşaklama kanalları kuzeyinde, o günlerde henüz seyrek dokuda bağ yerleşmeleri olan eşik alanlarında ise ancak 1600 ha. büyüklüğünde bir alanın harita sınırları içine alındığı görülmüştür. Daha kuzeyde Seyhan Barajı gölüne doğru uzanan geleceğin Adana’sına ilişkin bir gelişme olasılığı, yarışma hazırlığı aşamasında henüz düşünülmemektedir.

4. Sivas Kent Bütünü Planlama Yarışması - 1967 ⁴

Bu çalışmada, İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi Başkanlığınca hazırlanan “Sivas İli Temel çalışmaları”ndan yararlanılmıştır. Önsöz Genel Müdür Vedat Önsal tarafından kaleme alınmış; Giriş yazısı Belediyeler İmar Planlama Md. Bülent Berksan tarafından düzenlenmiştir.

Girişten ilginç birkaç alıntı şunlar: “*Bankamızca bütün imar planlarının düzenlenmesinde... hazırlanan analitik etüdler, Konya, Erzurum, Adana ve Bafra (çağrılı-sınırlı yarışma) imar planlarının yarışma yolu ile yapılması nedeniyle kitap haline getirilmiştir. Sivas analitik etüdları kitabı da bunun devamıdır. Ancak bu konuda öncülük yapan bankamız, her hazırladığı kitabı evvelki yarışmaların neticelerinden de istifade ederek, plan düzenleyenlere daha iyi imkanlar temin etmek gayesiyle geliştirmektedir.*”... “*Bu gelişme kapsamı içinde Sivas analitik etüdları kitabında, diğerlerinden farklı olarak,... yeni ve faydalı anket, analiz ve sentezler yapılarak gerekli bilgiler verilmiştir.*”

Yarışma kitabı, daha önceki kitaplardaki sıralamaya uyularak yine altı bölümde düzenlenmiştir. **Genellikler** bölümünde, İç Anadolu bölgesi do-

4 (Sivas Analitik Etüdları (Yarışma Kitabı), İller Bankası İmar Planlama Md., Harita Gn.Md. Harita Matbaası, Ankara, 1966.)

Sivas yarışmasında planlamaya başlamak

“Sivas Ana İmar Planı Yarışması”

3 Mansiyon: Ayça Bilsel, Suna Çakmakçı Settar Parsa, Güven Bilsel, Tankut Ünal.

Batı yönünde gelişme alternatifi

Doğuya doğru gelişme kararı

Sivas Kentinin o günkü yerleşme alanları, güneyi Kızılırmak ve değerli tarım toprakları ile, kuzeyi, doğusu ve batısı da dik eğim ve yükselti kuşaklarının tanımladığı doğal eşiklerle sınırlı. Endüstri yer seçimi kararları, kentsel gelişmeyi yönlendirmede önemli bir etken. Eşik aşma maliyetine katlanıldığında batı gelişmesi de doğu yönü de, farklı gelişme alternatifleri oluşturmaya elverişli. Ancak Jüri batı yönünde ısrarlı.

PLANLAMA
2010/2

Kentsel kullanımlar arası ilişki. Endüstri, Kültür, Spor, Rekreasyon alanları

ğusunda, yukarı Kızılırmak havzasında, denizden 1200-1300 m. yükseklikte yer alan, önemli bir kavşak noktasındaki Sivas kentinin, 1965 sayım sonuçlarına göre 109.000 kişi nüfusu barındırdığı; Cumhuriyet devri kazanımları ile demiryoluna ve büyük kamu yatırımı endüstrilere kavuştuğu anlatılmaktadır. Bu bölümde, bölge- il ve kent bütünü ölçeğinde doğal ve tarihsel veriler tanımlanmış, yine dik eğimler ve topografyadan kaynaklanan eşik alanları önemle vurgulanmıştır.

Sit ve Sitin kullanımı bölümü, nüfusu 50.000'in üzerinde olan kentlerle karşılaştırma, nüfus ve konut sayıları ve yoğunluklarının, il kent ve mahalle bazında irdelenmeleri getirilen yeniliklerdir. İl ve kent düzeyinde çalışan nüfusun sektör- lere dağılımı ile çalışan nüfus projeksiyonları yapılması da yenilikler arasındadır. Kent bütünü nüfusunun 1985 yılında 230.000 kişiye ulaşacağı hesaplanmıştır. Kentin merkezi iş ve ticaret alanları, (Konya yarışması sonrasında gelişen yeni kavram) “**yönetici merkez**” adı altında çok ayrıntıda ilk kez bu yarışma kapsamında analiz edilmiştir. Kentsel gelişmede önemli bir itici güç olarak iş-endüstri alanları üzerinde durulmuş; çalışan nüfusun mekansal dağılımı incelenmiştir.

Donatım bölümünde, bölgesel ve kentsel ulaşım verileri arasında, kent bütününde çalışanların

oturdıkları konut bölgeleriyle çalışma alanları arasındaki günlük gidiş-gelişleri, trafik akımlarının verilmiş olması da bir ilktir. **Mali bilgiler** kapsamında, arazi mülkiyetleri ve arazi fiyatları yanında yerleşik alanda kalan kent içi boşlukların da değerlendirmeye katılması ilginçtir.

Genel Sonuçlarda, kendi il sınırlarında bir bölgesel merkez niteliğindeki Sivas Kent Bütününde 860 ha. büyüklüğünde yerleşik alanda (1965 yılı sayım sonuçlarına göre) 109.000 kişi kentsel nüfusun ortalama 126 Kişi/ha. kentsel brüt yoğunlukta yaşamakta olduğu; 1985 yılında ise 230.000'e erişecek kent nüfusunun bu kez 130-100 N/Ha. ortalama yoğunluk kabulüyle, yaklaşık 1800-2300 ha. büyüklüğünde toplam kentsel alana gereksinimi olduğu belirlenmektedir.

Kitap ekinde verilen haritaların incelenmesinde, kent bütününe o günkü yerleşik alanlarını çevreleyen doğu ve batı olası kentsel gelişme alanlarının çevredeki dik eğimler ve topoğrafik eşiklerle sınırlanmış olduğu izlenmektedir. Yerleşmenin güney kesiminde ise demir yolu ve önemli endüstri yerleşmeleri dışındaki alanlar, Kızılırmak alüvyonu tarım topraklarıdır. Bununla birlikte yine sonuç bölümünde, endüstri sektöründe yeni kamu yatırımları aracılığıyla kentsel gelişmenin daha hızlanacağı beklentisi bulunmaktadır.

5. Trabzon Kent Bütünü Planlama Yarışması – 1968⁵

Bu çalışmada, İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi Bşk.ca hazırlanan “Trabzon İli Temel çalışmaları”ndan yararlanılmıştır. Ön söz Genel Müdür Esat Kıratlıoğlu tarafından imzalanmış; Giriş yazısı Belediyeler İmar Planlama Md. Orhan Eronat tarafından hazırlanmıştır.

Girişte Kitabın, “*Trabzon İmar planı yarışması dolayısıyla hazırlandığı*” belirtilerek, “*evvelki yarışmaların neticelerinden yararlanılarak geliştirildiği*” ifade edilmiştir. Planlamanın, “*arazi kullanmanın kontrolü ve güzel kent kavramının ötesinde bir gelişme aracı olduğu*” anlatılan girişte özellikle, Bu analizler kitabının, “Doğu Karadeniz Bölgesinin merkezi Trabzon kentinin

karakterini tesbit etmeyi gaye edindiği” vurgulanmaktadır.

Trabzon Yarışması kitabı, yine önceki genel sıralamaya uyularak, altı bölümde düzenlenmiştir. Bu yarışmada kitaba getirilen bir özgün yenilik her bölümün ve bazı alt bölümlerin sonuna birer sonuç eklenmesidir.

Genelliklerde, Trabzon İlinin ülkenin nüfus yoğunluğu açısından en kalabalık (km².ye 127 kişi) yörelerinden biri olduğu; Trabzon’un en çok göç veren illerden biri olduğu; yaklaşık 65.000 kişinin yaşadığı kentte, tipik Karadeniz yerleşme karakterinde, kıyı boyunca yoğun, gerilerde platolar üzerinde ve vadiler boyunca giderek yaygınlaşıp seyrekleşen bir yerleşme deseni olduğu vurgulanmaktadır.

“Je suis d’accord avec Candilis”

Trabzon Kenti, Doğu Karadeniz’de önemli bölgesel çekim merkezi. Denizle dağ arasında uzanan dar ince mekanda kıyı boyu yerleşmelerin biri bitip diğeri başlıyor. Bu yerleşmeler bütünüünün çekirdeğinde ise Trabzon tarihsel kent merkezi “Orta Kale” var. Çok dik ve engebeli bir alanda kurulu kaleye, kapısından bir köprüden dar bir yolla girilip çıkılıyor. Kalenin çevre duvarlarının ötesi derin bir falez; gerisinde ise dik eğimli alanda dağınık Karadeniz tipi yerleşme alanları. ...

Kent Bütünü Planlama Yarışması, ulusal düzeyde açılıyor. Buna karşın o dönemde Fransız Riviera’sında yaptığı önemli turizm planlamalarıyla tanınan George Candilis yarışma jürisine gayri resmi olarak davet ediliyor. Gerçekte tanınmış bir mimar-plancı olan Candilis, Trabzon kökenli Pontus’lu bir aileden geliyor. Bu nedenle Trabzon planlamasında juriye davet edilmesini memnurlukla karşılıyor.

Jüri çalışmasından sızan haberler, Candilis’in baskın bir karakter olarak Jüri’yi etkisi altına almış olduğu doğrultusunda. Bu arada Tarihsel “Orta Kale”nin dokunulmadan korunması fikri öne çıkıyor. Kale’ye bir ana yol ile yaklaşılması bile, özgünlüğünü yitirmesine neden olabilir !

Anımsatalım ki o günlerde, kentsel yaşamı denizden tümüyle koparan ve kıyı kullanımlarını yok eden “Karadeniz Otoyolu Projesi” henüz gündemde değildir. Buna karşın kent bütünüünün doğusunu batısına bağlayacak önemli bir taşıyıcı artere gerek var. Yarışmada bir dizi plan, bu arterin Ortakale’nin gerisindeki yamaçlardan dolaşarak-kaleye teğet geçmesini; bazıları ise yine yamaçtan viyadükle geçmesi önerisini getiriyorlar.

Jürinin tercihi kıyıda geçen ve kentsel kullanımlarla denizin ilişkisini olanaksız kılan ana yol önerilerinden yana. Seçilen plan da bunu başarı ile gerçekleştirmiş olmalı. Yıllar sonra Karadeniz Otoyolu Projesi’nin savunulmasında kıyıda otoyol geçişini isteyen güçlerin, “Kent planında bu yol zaten önerilmişti” savını da unutmayalım.

Jürinin değerlendirme çalışmasının sonuçlarına gelince: Kentin ana ulaşım yolunu kıyıda geçirmeyip, yamaçları kullanan tüm öneriler, hele Ortakale’ye yaklaşanlar değerlendirme dışıdır.

Jüri çalışmaları sırasında en çok kullanılan ve sonra yıllarca plancılar arası sohbetlerde söylenege-len deyiş ise: “Je suis d’accord avec Candilis.” (Candilis ile tümüyle aynı görüşteyim) olmuştur.

5 Trabzon Analitik Etüdüleri (Yarışma Kitabı), İller Bankası İmar Planlama Md. Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1967.

Trabzon İmar Planı Yarışması 1968

Bölümler ve alt bölümler başlıkları ve içerikleri açısından bir önceki yarışma kitabındakiyle örtüşmektedir. Engebeler ve meyiller üzerinde yörenin özelliği nedeniyle duyarlı olunmuş; ek olarak “az güneş alan” ve “güneş almayan” yö-

PLANLAMA
2010/3-4

“Trabzon İmar Planı Yarışması” Konut Gelişme Alanları planlaması

reler-vadi içleri haritalarda eşik ve sınırlamalar olarak ilk kez bu kitapta işaretlenmiştir.

Trabzon Tarihsel kent merkezinin, Trabzon kalesi iç hisar-orta hisar’dan başlayarak geliştiği vurgulanmış; kıyı boyu gelişmelerle kent bütününe, doğuda Yomra, batıda Akçaabat’a uzanan sürekli bir desen oluşturduğu anlatılmak istenmiştir. Yürürlükteki Lambert planı, sadece bir şema olarak kitapta yer almış, bir açıklama yapılmamış, eleştirel bir yaklaşım geliştirilmemiştir.

Faaliyetler alt bölümünde, toplam iş gücü-çalışan aktif nüfus ayırımı yapılmış; yine önceki yarışmadaki gibi “iş sahalarına dağılan nüfus” belirlenmiştir. Benzer biçimde kent içi trafik akımı ve günlük kitle ulaşımı grafikler ile gösterilmiştir. Trabzon yarışma kitabında da “**yönetici merkez**” kavramı kullanılmış, merkezi iş-ticaret alanlarının çok ayrıntılı analiz sonuçları aktarılmıştır.

Genel Sonuçlarda, Trabzon’un, bölgesini taşan geniş etki alanı vurgulanmış; liman ve karayolu bağlantılarıyla bölgesel ulaşım odağı olma yanında, Üniversite kenti kimliği ile belirginleştiği anlatılmıştır. Gelecekte endüstri alanlarının yer seçimi ve sınırlı alanda kentsel gelişmenin yönlendirilmesinin önemine değinilmiştir.

Yarışma açıldığında “Trabzon kentinde, yaklaşık 640 ha. lık bir alanda 100kişi/ha. ortalama kentsel brüt yoğunlukla 65.000 kişinin yerleştiğini”; plan dönemi sonu 1985 yılı için belirlenen 140.000 kişinin, bu kez 110-120 kişi/ha. kentsel yoğunluklarda yerleşmesi için toplam 1200-1400 ha. bir alana gereksinim olacağı belirlenmiştir.

Sentez bölümüne konulan haritanın incelenmesinde (Sentez salt bu haritadan oluşmaktadır. Ayrıca açıklama yoktur), Ortahisar’ın gerisindeki sırtlarla, Yomra ve Akçaabat yönlerinde yamaçlarda ve vadiler içinde, dik eğimler yanı sıra güneşlenme eşiği de dikkate alınarak, mevcut yerleşmelerin zamanla yoğunlaşarak (dikey) bir gelişme beklentisi olduğu söylenebilir.

İlde nüfusun ¼ ünün dışarıya göç ettiği bulgusu ile, 1985 hedef yılı için Bölge Planlama’nın ön gördüğü 174.000 nüfus büyüklüğü yerine, alt limit olan 140.000 sayısı benimsenmiştir. İlginç bir sonuç da, yarışma çıkarıldığında 50 ha.lık bir alanda yayılan “yönetici merkez”in 1985’de 85 ha.lık bir büyüklüğe erişeceği beklentisidir.

Trabzon Planında, bizce en önemli konulardan biri, Kentin denizle ilişkisinin yeniden kurulmasıdır.

“Trabzon İmar Planı Yarışması” Satın Alma: Ayça Bilsel, Güven Bilsel, Suna Çakmakçı, Settara Parsa, Tankut Ünal.

Trabzon planında kentsel yeşil sistem

6. İzmit Kent Bütünü Planlama Yarışması - 1970⁶

Bu çalışmada, İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi (Doğu Marmara Bölge Planı) ve Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu çalışmalarından yararlanılmıştır. Önsöz Genel Müdür V. Gazanfer Sönmez tarafından imzalanmış; Giriş yazısı Şehircilik İşleri II. Md. Cemalettin Barışkın tarafından düzenlenmiştir.

Giriş'te ilginç açıklamalar bulunmaktadır. Bunlar; “...İzmit bugün de, Anadolu'ya giden demiryolu ve Doğu Marmara Bölgesi'nin en yoğun yük ve yolcu trafiğine sahip karayolu tarafından adeta çiğnenmektedir... Bu gün önemli bir sanayi ve ticaret merkezi haline gelen ve önümüzdeki yıllarda bu fonksiyonlarını daha da arttıracak olan İzmit'in, bölgedeki şehirselleşme nüfus birikimine İstanbul'dan sonra en fazla sahne olacağı beklen-

mekte ve planlama dönemi sonunda kent nüfusunun bugünkünün beş katına ulaşacağı tahmin edilmektedir.”

İzmit Analitik Etüdler kitabının başlangıcına bir ‘Yöntem açıklaması’ (İlhan Gülgeç) konulmuş, bunda özellikle “toplanan verilerin 1968 yılındaki İzmit kentini yansıtmakta” olduğu;... “Sosyal yönden bu güne kadar yapılan çok kısıtlı aile anketleri” yerine “ilk kez % 10 gibi yüksek oranda” aile anketleri uygulandığı; sektöryel faaliyetlerde “Uluslar arası kotlardan yararlanıldığı” belirtilmiştir. Kitapta verilmiş olan (o günkü) çeşitli arazi kullanımlarında, kişi başına düşen alan büyüklüklerinin, ileride ülkesel norm saptanması çalışmalarında kullanılabileceği ifade edilmiştir.

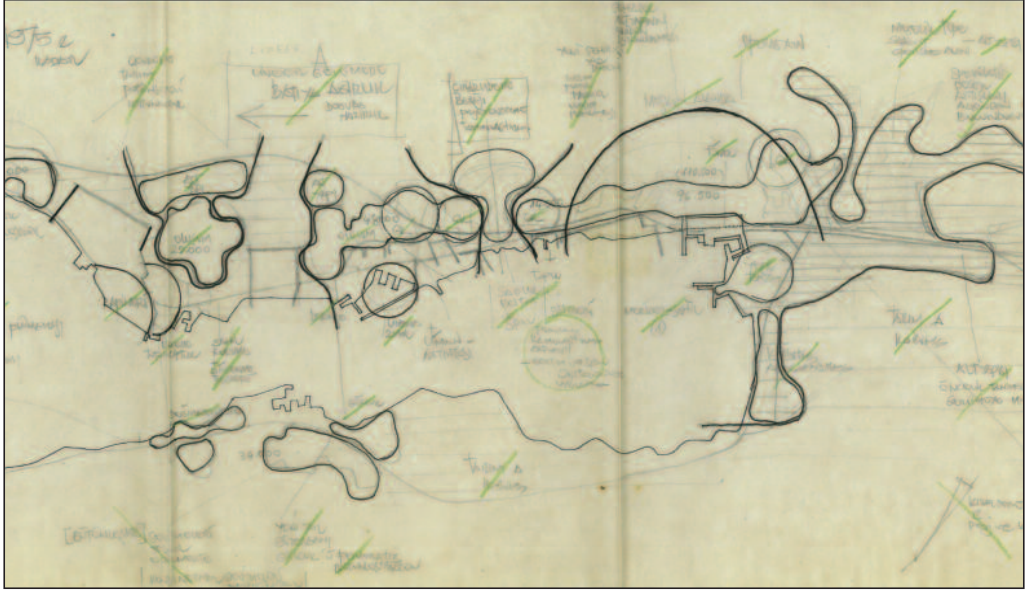
İzmit kitabı, önceki yarışmaların kitaplarıyla karşılaştırıldığında, kapsamı ve içerikleri açısından olduğu kadar basım tekniği ile sunum-anlatım

6 İzmit Analitik Etüdleri (Yarışma Kitabı), İller Bankası Şehircilik İşl.Md. (Yapımcı: İlhan Gülgeç), Harita Gn.Md.Matbaası, Ankara, 1970

özellikleri açısından da çok gelişmiş ve iyi bulunmuştur.

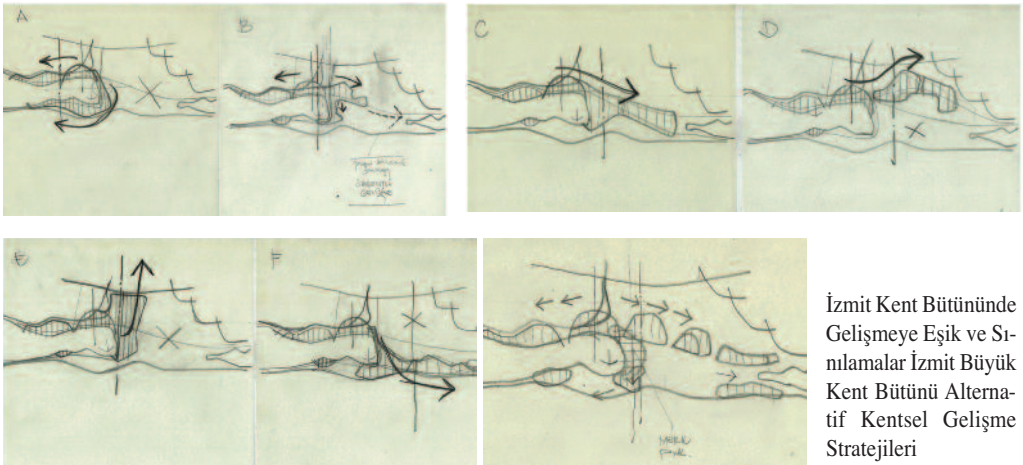
Kitapta genellikle farklı kavramsal gösterimler için iki ayrı harita ölçeği kullanılmıştır. Bunlardan biri, İstanbul metropolünün Anadolu yakası uzantısından başlayarak, Körfezin kuzey ve güneyinde sıralanan yerleşmeler bütününe içine alan ve Sapanca Gölü'ne dek uzanan, kentsel ve yarı kırsal yerleşmelerin tümünü içeren geniş çevreyi; diğeri daha yakın çevreye ayrıntıda bakan, Derince-Yarımca-İzmit kent bütünü ve yakın çevresi yerleşme alanlarını içeren bir alanı kapsamaktadır.

Araştırmanın önemli bir özelliği de, İzmit kent bütünü planlamasının, içine yer aldığı Doğu Marmara Bölgesi'nin, üst-plan ilke kararlarından yola çıkarak geliştirilmesi ilkesinin kabul edilmesidir. Bu kapsamda: "İstanbul Metropolü'nün, Anadolu yakası gelişme alanlarının uzantısında İzmit kent bütünü ile bütünleşeceği; 1985 yılında 7.3 milyon'a erişeceği varsayılan Doğu Marmara Bölgesi kentsel nüfus gelişiminin, 400. Bin kişinin İzmit kent bütününde yaşayacağı" varsayılmaktadır. (İstanbul Metropolünde 5.7 Milyon kişi, Adapazarı 200 Bin, Bursa 550 Bin kişi kabulu)

Karadeniz kıyısı karakteristik yerleşme örüntüsünün sürdürülmesi. İzmit Kent Bütünü Planlamasına, Doğu Marmara Bölge Planlaması İlke Kararları ile yaklaşmak. İstanbul Metropolitan Alanından Sapanca Gölüne. Gelişme Aşamalarının Anlatımı

"İzmit İmar Planı Yarışması" 2. Ödül : Bilge Ökte, Ayça Bilsel, Güven Bilsel. (Danışmanlar Va Yardımcılar: Ayla Ökte, Aydın Ökte, Rıfki Arslan, Fahri Üreten, Üner Özkan, Babür İçöz, Tuğrul Kırmızı.)

İzmit Kent Bütününde Gelişmeye Eşik ve Sınırlamalar İzmit Büyük Kent Bütünü Alternatif Kentsel Gelişme Stratejileri

Derince Limanı

‘İzmit Analitik Etüdları’ kitabı, yeniden düzenlenen konu başlıklarıyla, altı bölümden oluşmaktadır: Türkiye ve Bölgesindeki Yeri, Şehrin Mekan Oluşumu ve Bunu Belirleyen Etkenler, Planlama Araçları ve Finansman Analizi, Donatım, Kent Yapısı Merkezler ve Konut, Genel Sonuçlar (Sentez).

Bu başlıklar altında özellikle, getirilen yenilikler kapsamında:

Kentsel gelişmeyi etaplar halinde, nedenleriyle açıklaması; fiziksel-doğal veriler kapsamında **bio-meteorolojik verilere** özellikle önem vermesi; geliştirilen farklı nüfus projeksiyonları dikkate alındığında, “nüfus projeksiyonlarının var olan topografik eşiklerle sınılanması” gibi özellikler bulunmaktadır.

İzmit Kent Özeti

İzmit Kent Bütünü Planlama Yarışmasında birbirini izleyen dört farklı plan düzeyinde kentsel mekan düzenlemelerine ilişkin öneriler getirilmesi istenmiştir. Planlama alanı makro düzeyde İstanbul metropolü ile Sapanca gölü arasındaki bölgeyi kapsamakta; Kent Bütünü ölçeğinde tüm körfez çevresinin düzenlenmesi amaçlanmakta; kent ölçeğinde Darıca limanı ile İzmit körfezi arası kent mekanı ele alınmaktadır. Planlama, Liman çevresinde kentsel tasarım ölçeklerinde ayrıntılı düzenlemelerle tamamlanmaktadır.

İzmit Körfez Barnak

Ekonomik yapıya ilişkin analizlerde, “sanayi yapısının ve öneminin süreceği” belirlenmesiyle, mal akımına ilişkin grafikler ve kentin merkezi iş alanlarında kat kullanımları-üçüncü boyut anlamını kesitler ilginç yenilikler olarak gözükmemektedir.

Ulaşım alt bölümünde, Derince Limanı kapasitesinin irdelenmesi ile (O yıllarda İzmit kentinde alan kullanım bütünlüğünün kesintisiz sağlanması açısından önem kazanmış olan) karayolu ve demiryolu kent içi geçiş alternatiflerinin değerlendirilmeye açılması ilginç bulgulardır.

Genel Sonuçlar bölümünde, “İzmit’in en önemli özelliğinin İstanbul’a yakınlığı ve bu metropoliten bölgeye dahil” olduğu, “İzmit’in az da olsa İstanbul’un yükünü hafifletmede bir tampon görevi” görebileceği; ancak İzmit üzerindeki desantralizasyon etkilerinin daha da karmaşık hale geleceği; kentin yerleşmiş olduğu alanın, geniş düzlüklerden yoksun, kıyıya paralel uzanan dar bir bant” olduğu; gelecekte İzmit kentinin, çevredeki **kentsel ve yarı kırsal yerleşmelerle bir bütün** oluşturacağı belirlenmeleri yapılmıştır. 1965 yılında yaklaşık 90.000 kişi olan İzmit Kent nüfusunun, 1985 hedef yılı için 270.000 ile 560.000 arasında değişen farklı nüfus projeksiyonları yapılmıştır. Ancak yarışma kitabı özetle, İzmit Kent Bütünü’nün “1985’de Yarımca-Değirmendere-Sapanca arasında kalan alanda (yaygınlaşarak) 560.000 kişi olacağı düşünülerek planlanmalıdır.”

“1990’da bu nüfusun 800.000’e varabileceği, 2000 yıllarında ise kent büyüklüğünün, topografik bütünü’nün doğal sınırlama eşliğine varacağı göz önünde tutulmalıdır.” değerlendirmesi yapılmaktadır.

Kitabın sonunda, genel sonuçlar bölümüne, her hangi bir yorum yapılmaksızın eklenen **Sentez** haritası üzerindeki belirlenmelerin, yarışmacılara kentsel aktivite merkezinin, geleceğin kent mekanı bütünü’nde yeri ve büyüklüğünün tanımlanmasında, **çekim modeli ailesinden bir modelleme** yapma fırsatı tanımakta olduğu söylenebilir.

7, Zonguldak Metropolitan Alan (ZMA) Planlama Yarışması - 1971 ⁷

Bu çalışmada, İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi (Zonguldak Bölgesi Ön Planı Revizyonu) çalışmalarından yararlanılmıştır. Önsöz Genel Müdür Mazhar Haznedar tarafından yazılmış; Giriş yazısı İmar Planlama Dairesi Reis Mv. Erol As tarafından düzenlenmiştir.

Önsözde:“*Hedefimiz Kuzey-batı Karadeniz Bölgesinin yurt ekonomisinde büyük önemi olan taş kömürü kaynaklarımızın yatağı Zonguldak merkezi ve çevresindeki üç kentin birlikte planlamasını sağlamaktır.*” “*Bölgenin özelliği göz önünde tutularak bu kez değişik bir planlama biçimi seçilmiş ve planlamanın sürekliliğini sağlamak için planlama örgütü kurulması ve bu örgütün yerinde çalışması koşulları üzerinde durulmuştur.*”

Giriş bölümünde ise, “*Bölgenin, diğer yerleşmelerden farklı, çözülmesi gereken sorunların olması*”ndan söz edilerek, alan kullanımına kısıtlamalar getiren maden kömürü üretim alanları eşliği anlamındaki “*Teskere-i Samiye*” ile belirlenen “**Havza-ı Fahmiye**” özel statüsü ile orman sınırları zorlukları anlatılmıştır.

Ayrıca, “*Maden kömürüne dayanan temel ekonomileri ve yakın ilişkileri dolayısıyla, Zonguldak, Kozlu, Kilimli ve Çatalağzı belediyelerinin imar planlarının birlikte ele alınmasına ve müsabakaya çıkarılmasına karar verildiği*” Kitabın, “*şehir bütünü olarak adlandırılan yerleşmelerin durumunu ve sorunlarını ortaya koyacak doküman ve verilerin, plançılara ışık tutacak biçimde değerlendirilmesiyle meydana getirildiği*” belirtilmiştir.

Yarışma kitabı, daha önceki yarışmalarda alışlagelen ölçünün üzerine çıkarak büyük formatta ve kapsamı, yerleşmeler bütününe ilişkin tüm verileri içerecek biçimde geniş tutularak hazırlanmıştır. **Dört kentsel yerleşmenin, birbirlerine eklenerek oluşturduğu kent bütünü**, kitapta verilen haritalarda kuzeyden 30 derece kadar bir rotasyon yapılarak gösterilmiştir.

Yarışma kitabı, her dört yerleşmeyi bir arada içerecek biçimde sıraladığı verileri yine önceki kitaplardan değişik biçimde dokuz konu başlığı altında toplamıştır. Bu bölümlere, kitabın sonuna ekleniveren fiziki görünüm (birkaç satırla kent imgesinden söz edilmekte) ile genel sonuçlar, Bölge Planlama Dairesinin hazırladığı sonuçlar (yarım sayfa) ve Arazi Kullanma Haritası ve Tablosu da katılmaktadır.

Bölümler, Şehir Bütünü'nün Bölgesi ve Ülke içindeki yeri, Şehrin Mekansal Oluşumu ve bunu Belirleyen Etkenler, Sosyal Yapı, Ekonomik Yapı, Sosyal Donatım, Planlama Araçları, Arazi Kullanımı, Teknik Altyapı ve Konut olarak sıralanmaktadır.

Kitapta yöreye özel verilen en ilginç bilgi, taş kömürü üretimi ile ilgili olarak, yabancı şirketlerin önerisiyle Osmanlı devleti yönetimince çıkarılan ve tüm üretim alanlarının kamulaştırılması anlamındaki “**Havza-ı fahmiye**” kararının (1910), bir “Teskere-i samiye” ile çıkartılmış olması konusundadır.

Mülkiyet sorunsalı yanı sıra, arazinin fazla engelibeli oluşu, orman statüsü ve örtüsü, yaygın gecekondu alanları gibi kentsel gelişmeye sınırlama getiren eşiklerin varlığı konularında, kitaptaki dağınık bilgilerden çıkarsamalar yapılabilmektedir.

Konut durumu verileri arasında fotoğraflarla belgelenen ‘Tasman’ olgusu (Üretim alanları üzerinde konumlanmış yapılarda toprağın oturmasıyla ortaya çıkan çökmeler) konusunda kitapta ayrıca bir bilgiye rastlanmamaktadır.

1970 yılında 70.000 kişiyi aşkın nüfusuyla Zonguldak kenti ile aynı yıl tüm kent bütününde (Dört yerleşmenin toplam nüfusu) yaşayan 130.000’i aşan büyüklüğünün, 1990 hedef yılı için Zonguldak 130.000 kişi ve kent bütünü toplamı 230.000 kişi kabulü yapılmıştır. Üretimin artmasıyla beklentinin 300.000 kişi olduğu açıklanmaktadır. Burada sorun bu büyüklükte bir nüfusa yaşam alanı bulunmasındadır. Yerinde yapılan incelemelerde belirlenen önemli bir bulgu, madende vardiya sistemi çalışmanın, ‘kırsal yaşamını köyünde sürdüren madencinin, ocakta mevsimlik olarak çalışmaya gelmesi olgusudur. Kitapta bu bilgiye de rastlanmamaktadır.

“Zonguldak’ta Bir Yakalanma Öyküsü”

ZMA. Kent bütünü planlama yarışmasının birinci aşaması, ‘yer görmek’ ve Türkiye’nin bu önemli taş kömürü maden çıkarım alanını iyice tanımak için, yarışmaya birlikte hazırlandığımız arkadaşım maliyeci-ekonomist Aydın Ökte ile birlikte Zonguldak’tayız.

Kent merkezi ile yaygın konumlanmış çıkarım-üretim ve konut yerleşme alanları arasındaki ilişkiler zincirini iyi anlamak ve yorumlamakta bulduğumuz en uygun yol, kent bütünü'nün değişik güzergahlarında seferler yapan minibüs-dolmuşlardan birine atlayıp, hiç inmeden nerelere gidiyorsa onunla akşama dek dolaşmak...

Kozlu senin, Kilimli benim, bir ‘Karadon’, bir ‘İncivez’ ocağına, bir Uzun Hasan’a gidiyoruz. Arada kent merkezine uğruyor minibüs; bir dolup bir boşalıyor. Biz de bu arada dolaştığımız yerlerle ilgili aramızda sürekli konuşuyor, yorumlar yapıyoruz. Vardiya sisteminde işçiler, uzaktan ağızları görülen ocaklara girip çıkıyorlar.

Sürücünün bizi merakla dinlediğini görüyor, buna memnun oluyoruz. Bilgi almak için sorduğumuz sorulara uygun yanıtlar veren şoför, aracın boşaldığı bir an bize hiçbir şey söylemeden birden hızlanıyor. Mahalle aralarında dolambaçlı bir yolculuktan sonra kendimizi bayraklı bir binanın önünde buluyoruz. Kaptanın üzerinde ‘İncivez Karakolu’ yazıyor. Bizi araçta bırakıp çıkan şoför geriye otomatik silahlı iki polisle birlikte dönüyor. Araç çevresi emniyete alınıyor. Minibüsün kapısından bize kuşkuyla yaklaşan polisin biri kimliklerimizi istiyor.

Kimlikler: Aydın Ökte T.C. Sayıştay Baş Denetçisi ve S.Güven Bilsel İmar ve İskan Bakanlığı Şehir Planlama Proje Baş Uzmanı. ...Biraz kuşku, biraz şaşkınlık sürüyor. Sonunda polisler bizden özür diliyorlar. Araca biraz da utanç içinde dönen şoför yeniden direksiyon başına geçiyor.

“Bundan sonra” diyor, “Nereye gitmek isterseniz ben sizi bedava dolaştıracağım”. ” Sonra ekliyor: “Ağabey” diyor, “Kusura bakmayın, çok soru sorunca, ben sizi casus sandım!” “O kadar güzel Türkçe konuşuyorsunuz ki. ...”

ZMA Yarışmasında iki Küçük Kitap daha

Sözü edilen “ZMA. Analitik etüdler (yarışma) kitabı”nın kapsam ve içeriği yeterli görülmemiş olsa gerek, bu yarışmada, jürinin önerileri doğrultusunda iki çalışma/derleme daha yapılarak yarışmanlara sunulmuştur. *Bu kitaplar*; Turuncu Kitap, “**Zonguldak, Kozlu, Kilimli, Çatalağzı Metropolitan Alan Planlaması Yarışma Broşürü**” adını taşımakta (İller Bankası İmar Planlama Dairesi Reisliği, Doğu Matbaası, Ankara, 1971); Alan hakkında açıklama, Planlama gayeleri, planlama biçimi, İdari bütünleşme ve örgütlenme, Yarışmanın kapsam, amaç ve biçimi ve Şartname ve Sözleşme örneği olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır:

Her yarışmada yönetimce yarışmanlara verilmesi esas olan yarışmanın amaç, kapsam ve yöntemi açıklamasıyla, yarışma şartnamesi ve eklerini açıklayan son iki bölüm ayrıca inceleme konusu edilecek olmakla birlikte, ‘Turuncu Kitap’ın ek olarak hazırlanmasında amaçlananın ne olduğu önemlidir. Bu konuda, yarışma alanının özgün yapısı yanı sıra, iki kademeli yarışma kararı ile planlama uygulama bütünüğü için önerilen örgütlenme yaklaşımının belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

İlk bölümde, ‘metropolitan alan’, yakın etki bölgesi, il alt bölgesi kavramları açıklanmakta;

ZMA.’nın hinterland ilişkileri, ulaşım bağlantıları, ekonomik faaliyetleri, yerleşme tarihçesi, toprak ve madende mülkiyet düzeni, topografik ve jeolojik eşikler- yerleşme sorunları, şehrsel kademelenme, arazi kullanım ve altyapı konuları üzerinde doğrudan planlamaya yönelik özetlemeler yapılmıştır.

Bu bölümün en ilginç yanı, **metropolitan alan** kavramının literatürdeki anlamından söz ederek, “**Zonguldak Metropolitan Alanı**” deyimini ile amaçlanılanın ne olduğunun açıklanmasıdır. İnceleyen bölümde ZMA. Planlamasının gayeleri sıralanmakta; uygulanacak planlama biçimi tanımlanmakta; önerilen idari bütünleşme modeli anlatılmaktadır.

İkinci (lacivert) kitapçık, “**Zonguldak Metropolitan Alan Planlama Yarışması Jüri Alt-Komisyon Raporları**”ndan oluşan bir derlemedir. (İller Bankası İmar Pl. D. Jüri Raportörleri S.Erdoğan, S. Sağnak , Doğu Matbaası, Ankara, 1971.) Teknik ve yönetsel konu başlıklarında düzenlenen jüri alt komite raporları özellikle, maden çıkarım, üretim konuları, tasmana karşı alınacak önlemler, işletme, topuk bırakma, uzun vadeli gelişme hedefleri ile karşılaştırmalı dış ülke deneyimlerini içermekte; idari-hukuki sistem ve birlikte planlama ve uygulama için örgütlenme önerisi üzerinde durmaktadır.

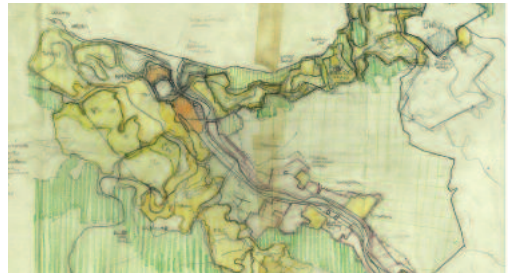
Planlamaya Başlamak

Zonguldak

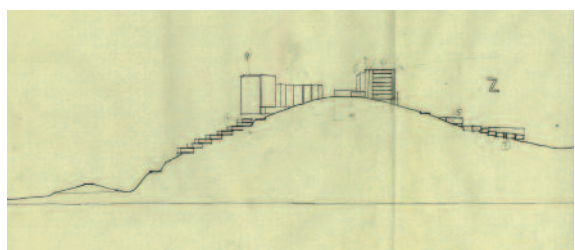
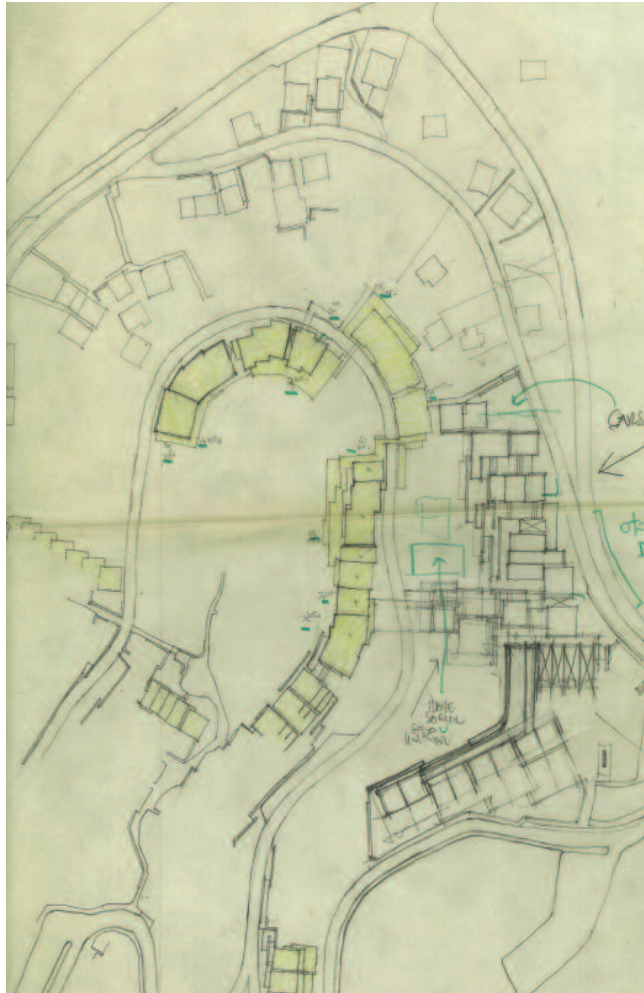
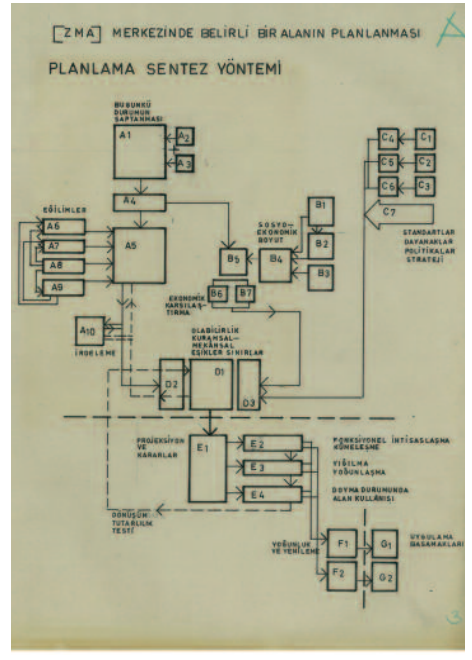
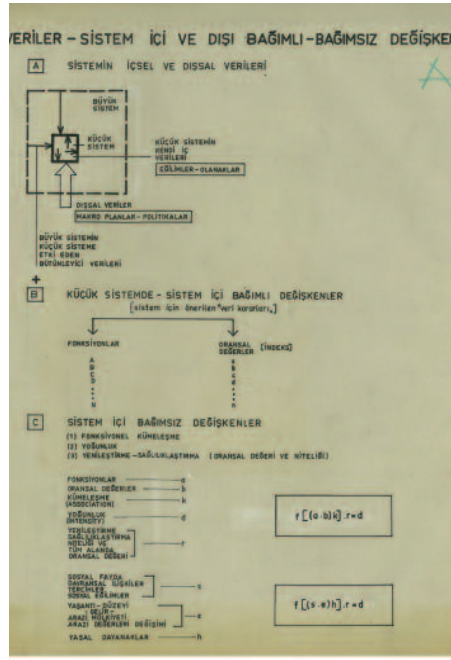
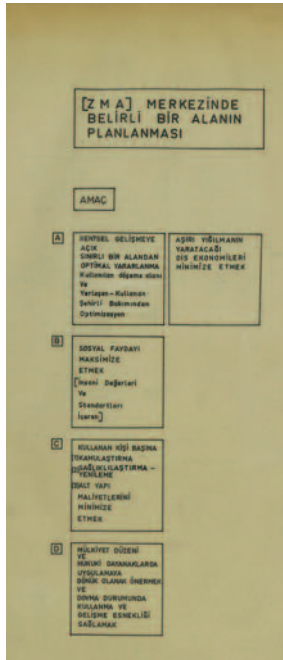

Kozlu

Kilimli

İkinci Aşama. 5. Ödül: Ayça Bilsel, Güven Bilsel, Bilge Ökte, Aydın Ökte

Konut Alanları Planlaması

PLANLAMA
2010/3-4

8. Gaziantep Kent Bütünü Planlama Yarışması - 1972⁸

Ön söz Genel Müdür Mazhar Haznedar tarafından, Giriş yazısı İmar planlama D.Rs. Ahmet Menderes tarafından düzenlenmiştir.

Önsöz’de yapılan ilginç açıklamalar kapsamında: “*Özellikle Gaziantep gibi Güneydoğu Anadolu’da önemli bir endüstri merkezi haline gelmeye aday, bu oluşumun şiddetle etkilediği ekonomik, sosyal ve fiziki sorunları bulunan bir kentimizin imar planının klasik metodlarla ele alınamayacağı görüşüyle, şehircilik konularında daima öncülük etmiş bulunan Bankamız yeni bir atılımla değişik bir planlama biçimi benimsemiştir.*”...“*Bu yarışmada faydalanılmak üzere Bankamız İmar Planlama Dairesi Reisliği tarafından yapılan geniş ölçüde araştırma sonucunda hazırlanmış ve yarışma jürisince gözden geçirilmiş olan Gaziantep Kent Bütünü Analitik Araştırmalar kitabı vücutte getirilmiştir.*” deyişi yer almaktadır.

Ayrıca Kitabın ilk sayfasında da: “...*araştırma, derleme ve ilk değerlendirme*”si İller bankası elemanlarınca gerçekleştirilen bu belgenin, “*yarışma jüri kurulunca incelenmiş, değerlendirilmiş ve gerekli eklerle geliştirilmiş*” olduğu ifadesi yer almıştır.

Yarışma kitabı, on ana bölümden oluşmaktadır:Gaziantep’in coğrafyadaki konumu, tarihsel gelişimi ve kentsel doku, G.ante’p’in ülkeler arası fonksiyonu, ülke ve bölgesindeki yeri Doğal veriler (engebeler-eğim, akarsular, biki örtüsü, iklim, jeoloji ve topraklar), Sosyal ve demografik veriler (Nüfus, sosyo-ekonomik yapı, işgücü ve beklenen büyüklükler), Ekonomik veriler-Sektörlerde gelişmeler ve mekan ilişkileri (tarım, endüstri, ticaret ve kent özeği), Kamu hizmetleri, Ulaşım ve haberleşme, Altyapı, Konut ve Kentsel yapı ve Belediyenin durumu ve uygulama araçları.

Kitabın sonunda,Gaziantep kentinin planlı geçişine ilişkin olarak H. Jahnsen Planı (1936) ile K.A. Aru Planı (1950) yorum yapılmaksızın verilmiş ayrıca yine bir ek açıklamaya gerek görülmemeksizin 1/10.000 ölçekli bir **Sentez** haritası eklenmiştir.

Kitabın farklı bölümlerinde dikkat çeken önemli yenilikler ve doğrudan yarışmaya yönelik ilginç değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu kapsamda:

İlk bölümde sergilenen ‘kentsel biçimlenmenin tarihsel gelişimi’ nin verilmesi önemlidir. Yine bu bölümde kentte farklılık gösteren yerleşme dokularından bir hektarlık örnekleme karelerinde ‘doku analizleri’ yapılması da ilginç bir yeniliktir.

İkinci bölümde, bölge ölçeğinde merkezleşmeler ve etki alanlarının belirlenmesinde gravite (çekim) modeli kullanılmıştır. Yine bu bölümde kişi başına yaratılan katma değer eş eğrileri verisi de ilginç bulunmuştur.

Dördüncü bölümde Ülke ölçeğinde o yıllarda dokuzuncu büyük kent olan Gaziantep’de yaşayan 225.000 kişi kentsel nüfusun, 1990 hedef yılında 670.000 kişi büyüklüğe ulaşacağı belirlenmesi bulunmaktadır.

Beşinci bölümde, kent bütününde endüstri alanları ve ticaret alanlarının dağılımı yanı sıra, bunların zamanla gelişmesinin etaplar halinde incelenmesi ilginçtir. Bu yarışmada da **kent özeği** (Merkez-ticaret aktivite alanları) üzerinde ayrıntılı incelemeler yapılmıştır.

Altıncı bölümde mahalleler bazında öğrenci sayıları analiz edilmiş; izleyen yedinci bölümde, ‘Ulaşım Planlaması’ yöntemi tartışmaya açılmış, konut-iş-okul alanlarındaki dağılımlar sergilenmiş ve ‘ilişkiler matrisi’ düzenlenmiştir.

İzleyen bölümlerde (Konut ve Kentsel Yapı), “Sosyo-ekonomik yapının mekana yansımaları” incelenmiş; “aile anketleri” sonuçları “uzaklık, yoğunluk, kira, kazanç” bağıntılarıyla değerlendirilmiştir.

Yarışma kitabında verilen Kent bütünü’ne ilişkin haritaların incelenmesinde, yarışmanın açıldığı günlerdeki yerleşik kentsel alanın (düzenli ve düzensiz kentsel yerleşmeler) yaklaşık 700 ha. büyüklüğünde olduğu; gelecekteki kentsel ve endüstriyel gelişimin mekanda yerleştirilmesinde harita sınırları içine alınan alanların ise o günkü yerleşik kentsel alanın yaklaşık üç katı kadar büyüklükte olduğu (2.100 ha.) ve bu toplam alanın sadece 300 ha.lık bir kesiminin demiryolunun kuzeyine taşıdığı görülmüştür.

Özetle son bir değerlendirme yapmak gerekirse, araştırma konusu yaptığımız dönemde aynı kurumsal yapıda hazırlanan bu son yarışma kitabının kendinden öncekilere göre, “Kent Bütünü Planlama Yarışmaları”nda doğrudan yarışmaya yönelik bilgi birikimi ile analiz ve değerlendirmelerin sergilenmesi açısından, olabilecek en gelişmiş düzeye eriştiği söylenebilir.

Her yarışmada, öncekilerin deneyimlerinden yola çıkılarak, analiz ve değerlendirme yöntemleri giderek gelişmiştir. Doğrudan amaca yönelik olarak erişilen bu düzeyde, yarışmalarla sağlanan eğitici ortam yanında, jürilerin oluşturulmasındaki seçim kriterlerinin de değişiminin önemli bir etken olduğunu düşünüyoruz.

Planlama için Belirlenen Büyüklükler ve Kestirimlerin Gerçekleşen Büyüklüklerle Karşılaştırılması

Yarışmaya konu olan kentsel yerleşme alanlarında, plan dönemi sonu için öngörülen kentsel alan ve **projeksiyon nüfus değerlerinin**, söz konusu yerleşme bütünlüğünün bugün eriştikleri gerçek büyüklüklerle karşılaştırmalı olarak incelenmeleri, planlama öncesi yapılan varsayım ve kestirimlerdeki başarının ölçülmesine olanak sağlayan, ilginç sonuçlar vermektedir.

Bu kapsamda, örneğin **Konya kent bütünü** için (1960 yılı baz alınarak) 1985 hedef yılı için (DPT verileri 470.000 kişi) 280.000 ile 360.000 kişi arasında bir büyüklük ön görülmüşken, gerçekleşen nüfus büyüklükleri 1985 yılında 439.000 kişi olmuştur. Konya kent bütünü nüfusu, izleyen dönemde daha da hızlanan bir artışla, '90 yılında yarım milyon üzerine çıkmış; Büyükşehir statüsüne kavuşmanın da verdiği ivme ile, 2000'li yıllarda bir milyon kişiye yaklaşmıştır.

Çevreye aşırı yaygınlaşarak büyüyen kent, yarışma verisi 30.000 ha. Büyüklüğündeki harita sınırlarının da ötesinde genişleyerek dağınık bir yerleşme biçimi sergilemiştir.

Erzurum kent bütününde, yarışma verisi olarak öngörülen (1985 hedef yılında) 320.000 kişi nüfus kabulü (DPT nin belirlemesi 490.000 kişi) gerçekleşmemiş, 1985 ve 90 yılları sayım sonuçlarına göre kent bütününde ancak 240.000 kişi dolayında bir nüfus büyüklüğünün yaşadığı gö-

rülmüştür. Bu dönemde dışı göç vermeyi sürdürdüğü anlaşılan Erzurum kent bütünü, Büyükşehir olmanın verdiği ivme ile ancak 2000'li yıllarda 300.000 kişinin üzerinde bir nüfus büyüklüğüne erişebilmiştir. Yaygınlaşarak büyümenin sınırlı olduğu kentsel genel biçimlenmede, kent Palandöken yamaçlarından çok batı yönündeki gelişimini sürdürmüştür.

Mersin'den İskenderun'a uzanan Çukurova megapoliten yerleşmeler dizisinin en önemli büyük kentsel merkezi olarak tanımlanan **Adana kent bütünü**nde yaşayacak nüfus beklentisi, planlama yarışmasında 1965 yılı büyüklüklerinden çıkılarak yapılan öngörülerle, (Bölge Planlama projesi verileri) 1985 hedef yılı için 850.000; 1990 yılında ise 1 Milyon 400 kişi olarak belirlenmiştir. Gerçekleşen büyüklüklerle karşılaştırıldığında, hedefler tam tutturulamamış olsa da, bu belirlemelere yaklaşılmış olduğu söylenebilir. Adana büyük kenti, '85 yılında 780.000 kişi; '90 yılında 920.000 kişi büyüklüğe erişmiş; eşik alanlarını taşarak, düzenli ve düzensiz büyüyen kent bütünü, '97 yılında 1 Milyon kişi nüfusun üzerinde sayılmış; 1 Milyon 500 Bin kişi büyüklüğe ancak 2010'larda varmıştır. Başlangıçta ön görülmeyen Seyhan Barajına doğru uzanan “ yeni Adana”, sonraları spekülasyonlara konu olan parçacı yaklaşımlarla aşırı yoğunluklarda sağlıklı gelişmelere konu olmuştur.

Sivas kent bütünü planlaması için yarışmada belirlenen 1985 hedef yılı için 230.000 kişi nüfus projeksiyonunun, gerçekleşen büyüklükle karşılaştırıldığında oldukça tutarlı olduğu söylenebilir. Kent bütünü, 1985 yılında 199.000 kişi; 1990 yılında 222.000 kişi büyüklüğe erişmiştir. Sivas kent bütününde 2009 sayım sonuçlarına göre, 300.000 kişi yaşamaktadır. Plan kararı gereğince batıya doğru olası eşikleri zorlayarak gelişen kent, plan dönemi sonrası gelişmelerinde planla öngörülmeden doğudaki eşiklere dek gelişimini sürdürmüştür.

Planlama yarışmaları öncesinde yapılan kestirimler içinde en tutarlı belirleme **Trabzon kent bütünü** planlamasında yapılmıştır. 1985 hedef yılı için öngörülen 140.000 kişi nüfus, '85 sayım sonuçlarında aynen gerçekleşmiş ve kent 1985 yılında 142.000 ; 1990 yılında 144.000 kişi büyüklüğe erişmiştir. 2009 yılında Trabzon büyük kenti nüfusu 230.000 kişidir. Yarışmanın ön belirlemelerinden biri olan bölgeden dışarıya göçün

süreceği varsayımı doğrulanmış; bununla birlikte Karadeniz kıyısı otoyol projesinin gerçekleşmesi kentsel yerleşmelerin kesintisiz olarak doğrusal biçimde gelişmelerini desteklemiştir.

İzmit körfezi kuzeyi ve güneyindeki yerleşmeler bütünü, Sapanca gölüne dek uzanan yarı kırsal-kentsel çevre ile bütünleşmesi anlamında gelişmesini sürdüren **İzmit büyük kent bütünü**nde, 1985 hedef yılı için 270.000 ile 560.000 kişi arasında bir nüfus büyüklüklerine erişileceği yarışma öncesinde belirlenmiştir. Yerleşmeler bütünü, merkez yerleşmesi niteliğindeki İzmit kentinde '85 yılında 233.000 kişinin; 90 yılında 257.000 kişinin yaşadığı sayım sonuçlarına göre görülmüştür. Deprem nedeniyle nüfusun yer değiştirmeleri de göz önüne alındığında, İzmit kentsel mekan bütünü, farklı kapsam ve büyüklüklerle bir karşılaştırma pek doğru görülmemektedir. Son belirlemeler bu konuda daha iyi bir değerlendirmeye olanak sağlar; şöyle ki: 2009 yılı sayım sonuçlarına göre sadece İzmit kenti 293.000 kişi nüfusu barındırırken, 12 belediyeden oluşan Kocaeli Büyükşehir yerleşmeler bütünü, Bir Milyon 400 Bin kişinin üzerinde bir nüfus yaşamaktadır. Sözü edilen yerleşme deseni, günümüzde deprem riski taşıyan tüm eşik alanlarını da kaplayarak körfez çevresinde sürekli, bütünleşik bir yerleşmeler bütünü yapının oluşmuş olduğunu sergilemektedir. İstanbul metropolünün bittiği yerden Sapanca gölüne dek uzanan alanlarda. Burada artık görel olarak dar mekansal yaklaşımlarla yapılacak değerlendirmeler yerine Çorlu ve Silivri'den, Adapazarı'na dek uzanan bir yerleşmeler bütününden söz etmek daha doğru görülmektedir.

Yarışma öncesi kestirimlerle, gerçekleşen büyüklükleri karşılaştırdığımız bir değerlendirmeyi de, **ZMA. Zonguldak Metropolitan Alan planlaması** için yapalım. Zonguldak kenti ve merkezinde yer aldığı yerleşmeler bütünü, 1990 hedef yılı için, Zonguldak, 130.000 kişi, kent bütünü toplamı, 230.000 kişi nüfus büyüklüğü varsayımı geliştirilmiştir. 1990 yılı sayım sonuçlarına göre Zonguldak kentinin 117.000 kişi, tüm kent bütünü ise toplam ancak 190.000 kişi büyüklüğe eriştiği görülmüştür. Daha da ilginç bir bulgu da maden çıkarım politikalarındaki değişimden kaynaklandığını düşündüğümüz bir gerilemenin ortaya çıkmış olmasıdır. 2009 sayım sonuçlarına göre Zonguldak kentinin 108.000,

tüm ZMA.kentsel yerleşmeler bütünü, 175.000 kişi nüfus büyüklüğünde kaldığı görülmüştür. ZMA. Kent bütünü mekanında, doğal eşikler yanında, 'üretim eşığı' diye adlandırılan maden çıkarım alanları üzerinde yapılanmaya getirilen eşiklerin varlığı, kentsel gelişmede sınırlayıcı özelliğini sürdürmektedir.

Bu bölümdeki son değerlendirmemiz, **Gaziantep kent bütünü planlama** yarışması için yapılan kestirimle ilgilidir. Buna göre, 1990 hedef yılında Gaziantep kent bütününde yaşayacak nüfusun 670.000 kişi büyüklüğe ulaşacağı beklenmektedir. Sayım sonuçları, yarışma öncesinde yapılan kestirim sonuçlarının, gerçekleşen büyüklüklere oldukça yakın değerlerde kaldığını göstermiştir. Gaziantep kentinde yaşayanların, '85 yılında 480.000 kişiye eriştiği; 1990 yılında ise 600.000 kişinin üzerine çıktığı belirlenmiştir. '97 yılı sayım sonuçlarına göre Gaziantep kent bütününde 700 Bin kişinin yaşadığı; 2009'da ise Gaziantep Büyük Şehir nüfusunun Bir Milyon 300 Bin kişi olarak sayılmış olduğu burada söylenmelidir. Göç alarak kentleşen ve giderek endüstrileşen Gaziantep kent bütünü günümüzde, yarışmada belirlenen olası gelişme alanlarının çok ötesinde yaygınlaşarak büyümüştür.

Yarışmanlardan İstenilenler, Planlama Ölçekleri, Sürekli Gelişme

Değerlendirmeye aldığımız planlama yarışmalarının tümünde katılımcılardan, bütüncül bir yaklaşımla **farklı plan düzeylerinde birlikte çözüm** getirmeleri beklenmektedir. Böylece kent bütünü ve yakın çevresini topluca ele alan genel planlama ölçeklerinden, özel ilgi odaklarında ayrıntılı mekan düzenlemeleri içeren tasarımlara dek üretilmesi beklenen farklı plan düzeylerinin bir arada oluşturduğu öneri paketi tümüyle yarışma kapsamına alınmış olmaktadır.

Gerçekte her yarışma, bir öncekinin deneyimlerinden yola çıkılarak hazırlanmış olduğundan **kapsamı ve içerikleriyle gelişmiş ve istemleri açısından çeşitlenmiştir** de. Böylece yarışmacılardan istenilenler, başlangıçta salt mekansal çözümlerden, son çıkarılan yarışmalarda belirlemeci modellemelere doğru evrim göstermiştir denilebilir.

Şimdi 'Yarışmacılardan İstenilenler' konusuna, örnekler üzerinde daha yakından bakalım.

Kent Bütünü Planlama Yarışmalarında 'Yarışmanlardan İstenilenler'

"Kent Bütünü Planlama Yarışmaları"na (1964-1972), toplu bir bakışla değerlendirme yapıldığında, planlamadan, giderek bu amaçla düzenlenen yarışmadan beklenenin ne olduğunu ortaya koymada, dizinin en sonucusu olması ve en kapsamlı jüri ön çalışmasını içermesi nedeniyle, önce " **Gaziantep Kent Bütünü Planlaması**" için hazırlanan **'Yarışma Şartnamesi'**ni (1972) örneklemek uygun olacaktır.

Şartname yazımında önce, 'Gaziantep Kent Bütünü Planlaması'nın **amaçları** açıklanmış; Plan düzeylerinde kullanılan farklı büyüklüklerdeki **alan tanımları** yapılmıştır⁹. Kararlar sisteminde plan düzeyleri arasındaki dikey ilişkilerin açıklanması; bölgesel yaklaşım, çevresi ile bütünleşme ve kent bütününe etki alanları ile ilişkilendirilerek, tarihsel gelişim-kent doğurucular ile hızlı değişim sürecinde sosyo-ekonomik gelişme ve 'yarışan talepler'in dikkate alınması gerektiği açıklanmış; (o günkü) kent dokusunda izlenen yığılma ve dağılım süreçleri ile ulaşılabilirliğin değişimi bağlamında **'kişilerin yer seçimi tercihleri'nin irdelenmesi** istenmiştir.

'Optimal kent formu' üzerinde düşün geliştirilmesi ile **'örnek bir toprak düzeninin kurulması'nın** araştırılması beklentisi ortaya konulmuş; araştırma-planlama-uygulama süreçlerinde bütünleşme ile uygulamada karar verme sürecinin denetimi beklentisi açıklanmıştır¹⁰.

Gaziantep kent Bütünü'nde uygulanacak planlama biçimi ile **"planlama için örgütlenme" modelinin** tartışmaya açılması, yine şartname yazımında ele alınmış; yarışmanın kapsam, amaç ve biçimi ile 'değerlendirme kriterleri' bu kapsamda anlatılmıştır. Yarışmaya katılanlardan, **'planlama sistemi önerisi', 'planlama sisteminde karar verme mekanizması', hazırlanacak planın kapsamı ve özellikleri ile program hazırlama tekniği ile ilgili düşün geliştirmeleri** istenmiştir.

Yarışmacılardan, kent bütünü ile ilgili **bir dizi analiz, ek araştırma** yapımları beklenmiştir. Bu bağlamda, kent bütününe niteliği ve potansiyellerini ortaya çıkararak, gelecekteki kimliğinin belirlenmesi beklentisi ileri sürülmüş; sosyal yapı ve mekan ilişkileri ile var olan eşik ve sınırlamaların analiz edilmesi istenmiştir. Kentsel alan kullanımında, toprak sahipliği ve kamu denetiminin irdelenmesi yapılarak, bir hukuksal dayanaklar analizi geliştirilmesi istenilmiş; planlamanın amaçları ve kritik karar seçmelerine bağlı olarak uzun ve kısa vadeli sorunların analiz edilmesiyle, olası çözüm önerileri geliştirilmesi beklenmiştir.

Özetle, **yarışmaya katılanlardan yazılı olarak istenilenler** arasında, **"Planlama yaklaşımının tanımı ve açıklanması", "Karar verme sürecinin ve uygulama stratejisinin açıklanması", "Sentez'e ve temel kararlara götürecek araştırma konularının belirlenmesi"** bulunmaktadır.

Çizili olarak istenenler arasında ise, Gaziantep'in ülke ve bölge içindeki gelecekteki yeri ve işlevini açıklayan 1/200.000 ölçekli ve kent bütününe ilerideki fonksiyon ve nitelikleri ile etki alanlarını belirleyen 1/50.000 ölçeğinde **iki şema** ile, **"temel çizimler"** başlığı altında, "yerleşme ve gelişme alanları"nı, "ana ulaşım ve altyapı sistemleri"ni, "kentsel kullanma alanları ve bağlan-tıları"nı gösteren, "uygulamada gelişme etapları" nı anlatan 1/20.000 ve 1/10.000 ölçekli **bir dizi şemanın** düzenlenmesi bulunmaktadır.

Yarışmacılara, yarışma sonucunda yerinde kurulacak planlama örgütünden öncelikle istenilecek çalışmalar konusunda da ayrıca ön bilgiler, yine şartname kapsamında verilmektedir.

Son çıkartılan yarışmadan geriye doğru gitmeyi sürdürdüm. Bir önceki yarışma olan **ZMA. Zonguldak Metropolitan Alan** kentsel yerleşmeler **bütünü planlaması** için açılan iki kademeli planlama yarışmasında da katılımcılardan yapımları istenilen çalışmaların kuramsal-kavramsal ağırlığının özellikle yarışmanın ilk kademesinde belirlenmiş olduğu görülmektedir. Buna karşın ikinci

9 Bu kapsamda, "Kent Bütünü", "Bugünkü kent yerleşme alanı ile kentsel gelişme alanları ve bunlarla bütünleşen yakın çevredeki-kentsel nitelik kazanabilecek- kırsal alanlar" dan oluşan bütün olarak tanımlanmaktadır.

10 Yarışmanın çıkartıldığı günlerde, kentsel gelişmelerin, değerli tarım toprakları üzerinde yaygınlaşarak ülke ekonomisi açısından olumsuzluklar yaratması konusunun gündemde olduğu; denetim amaçlı kuruluş olan 'Toprak ve Tarım reformu Müsteşarlığı' nca, yapılan tüm planların değerli tarım topraklarının korunması ölçütü ile onaylanmadan önce denetlenmekte olduğunu anımsayalım. Yarışma Jürisinin kompozisyonu bu konuda belirleyici olmuştur.

kademeye katılma hakkı kazanan beş yarışmacı-guruptan istenilenlere bakıldığında, katılan gurupların, plan üretim güçleri yanı sıra, birlikte yerinde uygulamayı yönlendirecek organizasyon becerilerinin de test edilmek istendiği anlaşılmaktadır.

İki kademeli yarışma özelliği ile farklılaşan, **ZMA. “Zonguldak Kozlu Kilimli Çatalağzı Metropolitan Alan Planlaması Yarışma Broşürü”**nde (1971), ‘yarışmaya katılanlardan istenenler’e bakıldığında, konunun özgünlüğü ve seçilen yarışma yönteminin farklılığının belirleyici olduğu görülür. *Katılımcıların yeteneklerinin ölçülmesinde, değerlendirmeye katılacak üretimlerin yarışmanın iki kademesine bölüştürülerek, uzun ve kapsamlı bir değerlendirme ve seçme yapılmak istendiği anlaşılmaktadır. Söz yerinde ise burada jüri kendisini, ‘işveren yönetim’ adına, uygun teklifleri değerlendiren yetkin bir ‘ihale komisyonu’ gibi görmüş olsa gerektir.*

ZMA.planlama yarışmasında, **yarışmanın ilk kademesinde** katılımcılardan, **“Planlama Sistemi Önerisi”**, bu kapsamda **“Planlama sürecinde karar verme mekanizması”**, **“Hazırlanacak planın özellikleri ve kapsamı”**, **“Planlama faaliyetleri sistemi”** ve **“Program hazırlama tekniği”** konularında çalışma yapmaları istenmektedir. Ayrıca, her yarışmacının kendi sentez yöntemlerine göre seçtiği planlama tekniğinde **dört farklı konuda analiz** yapılması istenmektedir. Bu konular, kömür madeni iş ilişkileri konusundaki politika seçmeleri; ülkesel politikalar ve bölge planlama kararlarının metropoliten alanı etkileme olanakları; sosyal ve fiziki organizasyonu tayin eden kuvvet ilişkilerinin analizi; ve ZMA. Planlamasındaki hedeflerin belirlenmesi olarak sıralanmaktadır.

Yazılı olarak ifade edilecek bu çalışmalara ek olarak yine yarışmanın ilk aşamasında çizili olarak, 1/100.000 harita ölçeğinde genel yerleşme, ana dolaşım ve (yapılıyorsa) desantralizasyonu gösterir **şema**; en az sıralanan beş konuda 1/10.000 ölçeğinde **şemalar**. (Üniteler hiyerarşisi, Yerleşme ve yoğunluk desenleri, Ana dolaşım sistemi, Altyapı ve kamu ulaşım sistemleri ile Uygulama sürecinin mekansal açıklaması) olmaktadır.

Yarışmanın ikinci kademesinde (yalnız derece gurubuna giren beş projenin yarışmaya devam

edecekleri aşamada), ise, 1/5.000 ve 1/1000 ölçekli planlamalar ile Konut sorunları, yapı sorunları ve arazi-yapı mülkiyeti konularında raporlar hazırlanması istenmektedir.

Daha önceki planlama yarışmalarında, yarışmacılardan istenilen belgeler konusunda bir fikir vermek için, **İzmit Kent Bütünü Planlama yarışmasını** da örnekleyerek bu araştırmamızı geliştirelim. İzmit Kenti ve yakın çevresi planlaması için düzenlenen **“İzmit Nazım Planı yarışma Şartlaşması”**nda (1970) yarışmaya katılanlardan başlıca sekiz konuda çalışma yapmaları beklenmektedir.

Bunlar: **Açıklama Raporu** (Şema, kroki ve haritalar eklenebilir.); 1/200.000 ölçekli **Bölgesel şema** (Doğu Marmara Bölge Planlama kararları içinde İzmit’in entegrasyonu belirtilecek); 1/20.000 ölçekli **Çevre düzeni planı** (yarımca’dan sapanca gölüne dek İzmit Metropolitan Alanında); 1/5.000 ölçekli **Kent nazım imar planı**; Problem gösteren alanlarda 1/1000 ölçekli **planlar** (özel ilgi odaklarında ayrıntılı düzenlemeler); 15 yıllık uygulamayı gösteren Uygulama raporu; Farklı alanlarda **Şehir maliyetini gösteren Metraj** ile 1985 (Hedef yılı) sonrasındaki (olası) gelişmeleri gösteren **şematik açıklamalar** olmaktadır.

Yarışma şartlaşmaları üzerinde, sondan başa doğru yaptığımız ‘Yarışmaya katılanlardan istenenler’ konusunda araştırmamızı, **“Trabzon Nazım İmar Planı Yarışma Şartlaşması”** nda (1968) yapılan sıralama ile noktalayalım.

Trabzon yarışması şartlaşmasında “Yarışmaya katılanlardan istenen planlar ve belgeler” kapsamında, 1/20.000 ölçekli **“mücvir sahalardan planı”** (çevre düzeni planlarının o zamanki yorumu), 1/5.000 ölçekli **“nazım imar planı”** ile “meskun ve inkişaf alanları” içinden (yarışmacılarca seçilecek) iki ayrı yerden 1/ 1000 ölçekli **“imar planı** (üç pafta)” yer alacaktır. Bunlardan başka ayrıca, esasları ekli notta belirtilenler doğrultusunda hazırlanacak iki rapor: **‘plan açıklama notu’** ve ‘15 yıllık uygulamaya temel olacak rapor’ hazırlanacaktır. Ekli notta, farklı plan kademelerinde, planlamanın tanımı, amacı ve kapsamı açıklanmakta; raporda en az nelerin sıralanması gerektiği vurgulanmaktadır.

İnkişaf sahaları içinden yarışmanların seçecekleri bir iskan ünitesinin 1/1000 ölçekli **“tafsilat**

planı”nın yapımında yarışmacıların, seçtikleri alanın haritası için 1/5.000 ölçekli haritadan bü-yütme yapımları ve bu iş için verilen boş resim kağıdını kullanmaları istenmektedir.

Yarışmada tüm projelerin, idarece verilen resim kağıtları üzerinde basılı hali hazır haritalar üzerine çizileceği; istenilenler dışında, fazla olarak verilenler hangi bir resme bakılmayacağı; ancak açıklama notuna, ölçekli krokiler ve fotoğraf eklenebileceği özellikle vurgulanmaktadır.

Verilen örneklerden de izleneceği gibi, **Kent Bütünü Planlama yarışmalarında**, yarışmacılardan, yapımları istenilen çalışmaların ve üretilmesi beklenen doküman ve projelerin içerik ve kapsamlarında **zamanla önemli değişimler ve gelişmeler** olmuştur. Önceleri kentsel ve çevresel alanlarda salt mekansal düzenlemelere ağırlık veren ve yarışmacıları bu ürünleriyle değerlendiren yarışmalar, zamanla sosyal ve ekonomik boyutların öne çıktığı mekansal düzeyde sonuçları ile irdelenen çözümlere yönelik beklentilerle zenginleşmiş; yarışmaya katılanların yeni analizler ve sofistike modellemelerle bulgulara yönlendirmeleri giderek daha çok aranır olmuştur.

Sözü edilen bu değişimde, (*şehircilikten normatif planlamaya doğru*) ‘kent planlama’ konseptinin yorumunda izlenen değişimler yanında, jürilerin kompozisyonunda yapılan farklı seçmelerin belirleyici olduğu söylenebilir. Görünen o’dur ki, başlangıçta bir fikir ve sanat yapıtının değerlendirilmesi ve seçimi için yetenek belirleme amacıyla ortaya konulan ‘istenilenler’, on yıllık bir gelişme sürecinde nitelik değiştirerek, organizasyon ve yönetim konusunda yeterlilikleri ortaya koyan öneri paketlerinin istenmesine dönüşmüştür.

Planlama Yarışmalarında Jürilerin Oluşumu – Seçme ve Değerlendirme

İncelemeye konu olan dönemde açılan kent bütünü planlama yarışmalarında, yarışma Jürilerinin oluşumu, jürinin ön çalışmalara katkıları, **jüri seçme-değerlendirme ölçütleri** ile jüri raporlarına yansıdığı ve kolokyumlarda açıklandığı ölçülerde jüri çalışmalarındaki bilimsel ve / ya da uygulamacı tutum ve yaklaşımların incelenmesi

ilginçtir. Gerçekte yarışma sonrasında, Jürice yapılan seçme ve değerlendirme çalışmaları, yarışma sürecinin en önemli aşaması ve düğüm noktası olma özelliğini taşır.

Anılan dönemde Banka’ca yarışmaya çıkartılan kent bütünü planlamaları için **yarışma jürilerinin belirlenmesinde**, bu seçimin hangi normlara göre, nasıl yapıldığı konusunda düşün geliştirilmesi ilginç sonuçlar vermektedir.

Öncelikle söylenmelidir ki, diğer yarışmalarda olduğu gibi planlama yarışmalarında da, seçme ve değerlendirme sürecine etkin biçimde oy vererek (oy hakkı ile) katılan Asli Jüri üyeleri yanında, bu sürece dolaylı katkıları ile (oy hakkı olmaksızın) katılan Danışman Jüri üyeleri de jüri listesinde yer alırlar. Yarışmanın tüm yükünü çeken raportörler de jüri çalışmalarında bulunur ancak oy kullanamazlar.

Jüri üyelerinin sayıları konusunda (asli jürinin tek sayıda olması dışında) bir sınırlama yoktur. İller Bankası, özerk kuruluş olması nedeniyle, ilgili meslek odasının (başlangıçta salt Mimarlar Odası) jüri aday listesinden belirli oranda asli jüri üyesi bulundurma ilkesine pek uymamıştır. Ancak ekte verilen Kent bütünü yarışmaları jüri listelerinin incelenmesinden de görüleceği gibi, dönemin oda yöneticileri jürilerde yer almaktadır. Asli Jüri üyeleri genellikle, planlama konusunda deneyimli, uzmanlıkları kanıtlanan bakanlık ve banka bürokratları ile öğretim üyelerinden oluşturulmaktadır. Önceki yarışmalarda derece alan plancıların da sonraki yarışmalarda jüri üyesi olarak atandıkları görülmüştür.

Danışman jüri üyeleri, genel bir kural olarak, o yıllarda ülkede tüm imar ve planlama yetkilerini bünyesinde toplayan bakanlığın yetkilileri yanında, yarışmayı çıkaran bankanın yetkilileri ve belediye başkanlarından oluşmaktadır. Ancak son üç-dört yarışmada, yarışma kurallarının geliştirilmesi, değerlendirme ölçütlerinin saptanması, ön çalışmalar ve değerlendirmelerde teknik ve kuramsal destek sağlanması amaçlanarak, uzmanlıklarından yararlanılacak akademik ve teknik kişiler danışman jüri kadrosuna alınmışlardır.

Jüri çalışmaları dışarıya kapalı olarak sürdürülür. Ancak, jüri raporunda, asli jüri üyelerinin, değerlendirilen ve değerlendirme dışı kalan projelere ilişkin oylama sonuçları çizelgelerle jüri

raporu ekinde açıklanır. Derecelendirilen her projeye ilişkin olarak **jüri raporunda** eleştirel bir açıklama bulunur. Oylamalarda çoğunluğa katılmayan jüri üyeleri, katılmama gerekçelerini yazarak belirtirler. Danışman jüri üyelerinin de kendi konularında tavsiyelerini tamamlayıcı raporlarla vermeleri usuldendir. Jüri çalışmaları, jüri raporunun kaleme alınması, ödüllendirilen projelerin ve müelliflerin belirlenmesi sonrasında, yarışmanın **proje sergisi** sırasında yapılan bir **kolokyumla** sona erer.

Jüri üyelerinin, yarışma sonrasında, yerinde planlama çalışmalarının izleyen aşamalarında ve uygulanması sürecinde de, oluşturulan **danışma kurullarında görev** almaları, planlama-uygulama sürecinin sürekliliği açısından uygun görülmüş. Bu uygulama son yarışmalarda gerçekleştirilmiştir.

Jüri Raporları Üzerine Kritik Birkaç Söz

İller Bankası Genel Müdürlüğü'nce açılan (1964-1972) "Kent Planlama Yarışmaları"nda, yarışma sonrasında açıklanan jüri raporlarının incelenmesinde de, ilkinden sonuncuya dek yarışmalarda izlenen kavramsal değişimin ilginç yansımalarının, jürilerin değerlendirme yöntemlerinde de kolayca izlenebildiği söylenebilir.

Genel bir gözlem olarak hemen söylenmelidir ki, söz konusu planlama yarışmalarının hemen tümünde jüriler, projelerin toplu değerlendirmelerine geçmeden önce, bir tür **değerlendirme-seçme ölçütleri listesi** yapmaktadırlar.

Örneğin "**Erzurum Kenti Ana Planı Yarışması Yargıcılar Kurulu Raporu**"nun hemen başında, elemelere geçilmeden' yargıcılar kurulu'nun, "değerlendirmede göz önünde tutulacak **temel ilkeleri**, projelerin getirdiği fikirler ışığında tartışmış" olduğu ve "danışmanların görüşlerinin alınmış" olduğu açıklanmaktadır.

"Şehircilik ilkeleri ve yurt gerçeklerine dayalı olması istenen" sıralanan söz konusu ilkeler arasında ilginç belirlemeler bulunmaktadır. Bu kapsamda: "Erzurum Kenti'nin gelişmesinin temel nedeni" olarak görülen sanayi ve ticaret faaliyetlerinin gelişmesinin ne ölçüde ve ne esneklikte sağlanabildiği"; "iskanın, çalışan nüfusun ekonomik ve sosyal yetenekleri ve taleplerini karşılayacak yer ve yetenekte olması"; "Kentin

sosyal ve kültürel olanaklarının geliştirilmesine ne ölçüde yardım edildiği" ve "Ulaştırma sisteminin, kentin temel iktisadi fonksiyonlarını destekler yönde olup, olmadığı" gibi değerlendirme ölçütleri öne çıkmaktadır.

Benzer biçimde, "**Adana İmar Planı Yarışması Jüri Raporu**"nda da, Jürinin değerlendirmelerinde, sıraladığı "**Değerlendirme Kısıtları**"nı göz önünde bulundurduğu açıklanmaktadır.

Bu kapsamda özellikle "Adana kentinin iktisadi ve sosyal gelişmesi yanı sıra, bölgesel ilişkilerin kentin biçimlenmesini de doğrudan etkilediği"; "Adana kentinin, bölge içinde hizmet merkezi fonksiyonunun ve sanayideki gelişme gücünün "vurgulanması gerektiği"; "Kent (baskın) gelişme yönleri olarak", bir dizi eşik ve sınırlamanın varlığı nedeniyle, "kuzey ve batı yönlerinin" seçilmesi gerektiği; "Kent'in gelişme süreci içindeki aşamalarda, kent yaşayışının, iktisadi ve sosyal gelişmenin koşullarına uyabilmesine imkan veren yerleşmelerin gerçekleşmesinin gözetilmesi"; "Kent arazisinin kullanılmasında, eski alanlarla yeni alanlar arasında doğacak değer farklarının doğuracağı sonuçların" dikkate alınması; "Yarışmacıların gerçekçiliği"nin "Adana ve Türkiye'nin iktisadi ve sosyal gelişme imkanlarına uyma ölçüleri ile değerlendirileceği" gibi bir dizi değerlendirme kriteri açıklanmaktadır.

"**Sivas Ana (Nazım) İmar Planı Yarışması Jüri Raporu**"nun başlangıcında, "**Jürinin Kararlaştırdığı Kriterler**" başlığı altında benzer bir çalışma yapılmıştır.

Bu kez doğrudan mekansal seçimler ve önceliklere ağırlık verildiği izlenen ölçütler arasında: Kentsel "gelişmelerin, fiziki veriler yönünden birinci derecede, batı ve güney-batıya yönelmesi; doğu ve kuzeydoğuda çok az gelişme düşünülmesi"nin doğru olacağı; "Yönetici merkezin (o günkü) eğilimler doğrultusunda, ... geliştirilmesinin"; "Kent ile Kızılırmak arasındaki tarım alanının muhafaza edilmesinin"; "Karayolunun ve ...endüstri kuruluşlarının" (güzergah ve konumları açıkça belirtilen yerlerde olmasının) ...olumlu kabul edileceği" açıklanmaktadır.

Burada yapılması gereken önemli bir değerlendirme şudur: Yarışma jürisi, sunulan plan önerileri üzerinde belki de bir ilk fikir edinme turu attıktan sonra, gelecekteki kentsel gelişmenin (olası değil) olmasını gerekli gördüğü yönleri ko-

nusunda değerlendirmelere geçmeden doğrudan gelişme yönünü gösteren çok belirleyici bir kriter saptamıştır. jüri çalışmasının sonraki aşamalarında bu ölçüte bağlı kalındığı anlaşılmaktadır. Oysa ki kentsel gelişme eğilimleri yanı sıra, gelişmeyi yönlendirecek eşik ve sınırlamalar, Sivas kent bütünüünün batısında olduğu kadar doğusunda da olası gelişme yönü belirlenmesine olanak sağlamaktadır.

“Trabzon Nazım İmar planı yarışması Jüri Raporu”nda da yine büyük ölçüde yerleşme kararları için uygun yönler ve yerler tanımlayan mekansal ağırlıklı bir dizi değerlendirme ölçütü açıklanmaktadır. **“İnceleme ile ilgili kriterler”** başlığı altında açıklanan bu ölçütlerden ilginç bir kaçına değinelim.

“Kentın batı ve doğu yönlerinde, iş alanlarından yoksun olarak (doğrusal biçimde) büyük gelişme gösteremeyeceği kararlaştırılmıştır.” “Bu gelişmelerin (her iki yönde) Akçaabat ve Yomra’da kurulacak bir sanayi ile olumlu yönden etkilenebileceği...”; Güney yönlerinde (yamaçlar ve vadi içlerinde) konut alanı gelişmelerinde, ...yoğunlaşma eğiliminin daha da kuvvetleneceği var sayılmıştır.”

“Karadeniz sahil yolunun, şehir çekirdeği ile liman arasında sahilden mecburen geçtiği ...”, “kentın özellikle batı sahillerinde, halkın denizle ilişkisini rahatlatacak,... (yamaçlardan geçen) variant tekliflerinin kıymetlendirilebileceği”; “Kentın doğu-batı doğrultusundaki lineer bağlantı yolu” konusunda konut alanlarını birbirine bağlayan bir tanjant yol”un araştırılabileceği, ancak “bu yolun, özellikle tarihi çekirdeği zedelememesi”ne dikkat edilmesi gerektiğine bu kapsamda işaret edilmektedir.

Kent Bütünü Planlama Yarışmalarında, 70’li yılların başlangıcında, yarışma konusu planlama yaklaşımlarında bir farklılaşma, önemli bir kırılma noktası olarak algılanan **İzmit** (Kocaeli Kent Bütünü) **Planlama Yarışması “Jüri Raporu”**na şu tümceler ile başlanılmaktadır:

“Jüri, çalışmalarında müelliflerin teklif ettikleri planlama kararlarının hangi kriterlere ve hedeflere oranla değerlendirmek gereği üzerine tartıştı.” (burada, hazırlanan ve eke konulan kriter çalışmasından söz ediliyor) “Jürinin kanısı, bu kriterlerde normatif olan istekler yanı sıra, bu isteklerin gerçekleştirilme dereceleri büyük önem

taşımaktadır.”F” “Planlama kararlarının gerçekleştirilme derecesi, bir taraftan şehir şekillenmesini etkileyen farklı etmenlerin mevcut ve beklenen yönlerine, öte taraftan bu eğilimleri kontrol ve değiştirmek için kullanılacak mali ve idari araçların kuvvetlerine bağlı süreçtir.” “Ülkemizde planlama araçlarının sınırlılığı, eğilimlerden fazla sapmayan kararlar getirilmesini zorlamaktadır.”

“Şehir olgusunu etkileyen farklı tutumlardaki tahmin güçlükleri, hem piyasa mekanizmasına, hem kamu organlarının kararlarındaki programlama eksikliklerine bağlı olarak, planlama kararlarında değişme zorunlulukları doğurabilir. Projenin bu durumlarda esnekliğe sahip olması ve bazı kararların uygulanmaması halinde tüm projenin bundan müteessir olmaması gereklidir.”

“Jürinin üzerinde durduğu diğer bir önemli husus, farklı planlama kararları arasındaki tutarlılık ve bunların birbiriyle çelişkili olmaması şeklindedir.”

Sıralanan bu değerlendirme ilkelerinden sonra bir de, yukarıda sözü edilen ‘ekteki kriter çalışması’na kısaca bakalım:

Bu çalışmada, “Bugünkü planlama alışkanlıkları ile planların, plan dönemi sonundaki arazi kullanma kararlarının bir denge halinde ifadesi şeklinde olduğu” “Böyle bir planlama anlayışının, statik özellikleriyle, hızla şehirleşen ülke şehirlerinde sakıncalı olacağı” anlatılmakta; “Planlamanın, birden fazla hedefi bir arada gerçekleştirmeye çalışan bir kararlar bütünü olarak düşünülebileceğini;” giderek, “hedefler arasında çatışma olması durumunda, ... hedeflerin görece ağırlıkları ile karşılaştırılmasının temel sorun olduğu” ortaya koyulmaktadır.

Kriter çalışmasında jürinin değerlendirmede kullanımına sunulmak üzere, her planın incelenmesinde ele alınacak konu başlıklarını içeren iki ‘kontrol listesi’ ile bunlardan yola çıkan bir dizi değerlendirme kriteri sıralanmaktadır. Birinci kontrol listesinin “arazi kullanışı, gelişme yönleri, nüfusun dağılımı, kentsel ve bölgesel yapı” gibi doğrudan mekansal ve kantitatif özellikler taşıması yanında, ikinci kontrol listesinde, “planlama anlayışı, kent olgusunu anlama derecesi, fiziki planlama kalitesi, bölgesel yapı ile ilişkisi, kent ve yakın çevreyi düzenleme yeteneği ve (ayrıntılı düzenlemelerde) Şehir dizaynı

(kentsel tasarım) ölçeğindeki başarısı” gibi kalitatif özellikler, beceri ve yeteneklerin tartışılmasına olanak sağlayan ölçütlerin yer aldığı görülmektedir. Jürinin benimseyeceği planlama yaklaşımı gereğince, bu iki kontrol listesinden birinin seçilerek, değerlendirmelerin bu temel seçmeye göre yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Önerilen ‘Kriterler’ listesinde ise, “Planın gerçekleşme olanağı, hızlı şehirleşmeye uyabilmesine imkan verecek fleksibilite, plan önerilerinin kurumsal yapı ile tutarlılığı, çevrenin fiziki ve doğal verilerine ve ekolojik dengeye uygunluk, gelişme etaplarının şehir büyüme dinamiğine uygunluğu, kentleşme maliyetinin minimumda tutulması yanında şehirlie maksimum fayda sağlanması, plan kararlarının kontrol edilebilir değişkenler üzerinde olması ve bağımlı değişkenlerin bunlarla tutarlılığı ile şehrin bugünkü (o günkü) problemlerinin çözüm mertebesi” gibi ölçütlerin yer aldığı görülmektedir.

Doğal olarak, jürinin önceden belirlenen bu seçme-değerlendirme kriterlerine ne ölçüde bağlı kaldığını bilmek olanaksız; ancak bu konuda seçilen projeler üzerinde bir inceleme yapıldığında bir etkilenmenin olduğu anlaşılmaktadır.

Bu jüri raporunda da önceki geleneğe uyularak, danışman jüri üyelerinin iklim, jeoloji, ulaşım ve altyapı ile ilgili konularda uzman görüşlerini içeren ayrıntılı raporlar eklice verilmektedir.

Jüri raporlarında değerlendirme-seçme ölçütleri üzerideki incelememizde son olarak bir de, iki kademeli yarışma olarak düzenlenen ” *Zonguldak Metropolitan Alanı Planlama Yarışması*”nın her iki kademedeki jüri raporlarına bakalım. Bu raporlarda, her iki kademedede de öncelikle ‘Jüri çalışma biçimi’ nin açıklandığı, bunu izleyerek, ilk kademe jüri raporunda, ‘**değerlendirme dayanakları**’nın açıklanmasına geçilmiştir. Burada önceki yarışmalardakinden farklı olarak ilginç bulunan özellik, söz konusu ‘değerlendirme dayanakları’nın jürinin değerlendirmelerinden önce değil, daha sonra yapıldığının anlaşılmasıdır.

Gerçekten de bu kapsamda, “Yarışmanın özelliği dolayısıyla, alışlagelmiş usullerin dışında istenilen hususları yerine getirmeye çalışan bütün yarışmanların bu çabaları takdire değer görülmüştür” ifadesi çok şey anlatır niteliktedir. Yine bunun gibi, “...yarışmacıların büyük çoğunluğu,

istenilen planlama-programlama-uygulama bütünlüğünü sağlayıcı nitelikte teklifler getirmişlerdir.” “Önerilen sistem ve modellerin geçerliliği yanında, ZMA. İçin uygulanabilir olması değerlendirmelerimizin başlıca dayanaklarından biri olmuştur.” açıklaması yapılmaktadır.

Burada dikkat edilirse, ZMA. Yarışmasının, öncekilerden önemli bir farklılığına işaret edilmekte; sistem ilişkileri içinde planlama-uygulama bütünlüğünün öneminden söz edilerek, mekansal çözümlerin, “uygulanabilir ve geçerli modellemelere dayandırılmasının ödüllendirmede önemli bir ölçüt olduğu” anlatılmak istenmektedir.

Bu bağlamda ‘Değerlendirme dayanakları’ na, “değerlendirmede, ... müelliflerin değişik yönlerden yeteneklerini ölçmeye yarayan araçlar olarak eğinilmiş” olduğu; bu yarışmada, gerçek “amacın proje (elde etmek) değil, müellif seçmek olduğu” yeniden vurgulanmıştır.

İlk kademedede ‘Derece’ ile ödüllendirerek, yarışmanın ikinci aşamasına katılma hakkı kazanan sadece beş yarışmacı arasında düzenlenen **ZMA.Planlama Yarışması ‘ikinci kademe’ jüri raporunda** da, ‘**değerlendirme kriterleri**’ başlığı altında, birinci kademedede açıklananlara benzer ifadeler yer almaktadır.

“Müelliflerin değişik yönlerden yeteneklerinin ölçülmesi”nde, “istenilen her (ayrıntılı) çalışmanın, istenilen biçim ve içerikte ele alınıp alınmadığı”nın “ağırlıklı bir kriter olarak kabul edilmiş” olduğu bu kapsamda vurgulanmıştır.

Jüri raporları üzerinde yapılacak bir genel değerlendirmede, her jüri çalışmasının, değerlendirmelerle ilgili bir ölçütler listesi belirleyerek başlatıldığı söylenebilir. Ancak, seçme-değerlendirme sürecinin ileriki aşamalarında, belirlenen bu ölçütlere ne ölçüde bağlı kalındığı konusunun tartışılabilir olduğu anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi jüri çalışmaları, dışarıya kapalı olarak yürütülür. Ancak, her aşamada Jüri üyelerinin tek tek projeler üzerinde verdiği olumlu ya da olumsuz değerlendirmeler, raporların sonuna eklenen tablolarda katılımcılara ve ilgilenen herkese açıklanır. Ayrıca, jürinin oylamalarda, kararları hangi oranda ekseriyetle aldığı da bildirilir. Alınan kararlara katılmayan jüri üyelerinin

önemli gördükleri konularda jüri raporuna eklenmek üzere katılmama gerekçelerini ayrıntılı olarak kaleme aldıkları notlar da rapor ekine konulmaktadır.

Bu son konuda birkaç örnek sergileyerek değerlendirmemizi sonlandıralım: İncelediğimiz örneklerden Adana Kent Planlama yarışmasında, birinci ve ikinci ödüle değer bulunan iki proje arasında jüride tam 'mutabakat' (oy birliği) oluşmamış, birincilik kararı 'ekseriyetle' alınmıştır. Karara katılmayan iki jüri üyesi karara karşı tutumlarını, söz konusu her iki projeyi olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirdikleri ayrı ayrı uzun açıklamalar yaparak belgelemişlerdir.

İlginç bir diğer durum da, son örnek olarak sergilediğimiz ZMA.Planlama yarışmasının ilk kademesi jüri çalışmasında izlenmektedir. Asli jüri üyesi olan saygın bir öğretim üyesi, ilk kademe jüri çalışmasında, değerlendirme ilkelerine uyulmadan yapıldığını savladığı bir seçme nedeniyle, yazdığı 'katılmama notu' ile de yetinmeyerek, "bu koşullarda yarışmanın ikinci kademesinde jüri üyesi olarak yer almasını olanaksız gördüğü" gerekçesiyle, yönetime verdiği istifa dilekçesiyle bu görevden ayrılmıştır.

Jüri raporlarında sergilenen "seçme ve değerlendirme ölçütleri" ile ilgili burada yapılması gereken son bir karşılaştırmalı değerlendirmede, önceki planlama yarışmalarında, neredeyse alan kullanımları ile ilgili olarak jürinin yer seçimi ve kentsel gelişme yönü tercihlerini açıklama yoluna gittikleri ve doğal olarak seçmelerinde de bu doğrultuda davrandıkları; ancak son iki, üç yarışmada artık mekansal olarak adres göstermenin çok ötesinde kavramsal olarak 'yetenek ölçmeye dayalı' kalıpların ön plana çıkmış olduğu konusu vurgulanmalıdır görüşünderiz.

Yarışmaya Katılım – Yarışmacı Profili

Yarışma konusu edilen "Kent Bütünü Planlaması" çalışmaları, kapsam genişliği ve içeriğinin çeşitliliğiyle, genelde çok disiplinli uzman-danışman katkısı ve ekip çalışması gerektiren; yarışma süresinin görece olarak kısa tutulmuş olmasına karşın, konu üzerinde sürekli konsantre olmayı gerekli kılan bir nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte yarışma sonuçlarına bakıldığında, yarışmalarda çok disiplinli, danışman katkılı

büyük ekipler yanı sıra, sayıları az kişiden oluşan küçük plancı guruplarının da girip başarılı oldukları izlenir.

Kent bütünü planlama yarışmalarına katılan yarışmacı profili, üç farklı gurup tanımlamaktadır. Bunlar: Serbest mimarlık-planlama büroları, Kamu çalışanı mimar-plancılar ve akademik kuruluşlarda öğretim görevi yapan plancı ve mimarlardan oluşmaktadır. İlginç bir bulgu olarak, yarışmaya katılan serbest planlama bürosu sayısına göre kamu çalışanlarından katılımın sayıca fazla olduğu söylenebilir. Bir anlamda yarışmalar, kamudan ayrılıp büro açabilmenin önemli araçlarıdır da.

Tüm mimarlık, kentsel tasarım yarışmalarında olduğu gibi anılan dönemde açılan Kent planlama yarışmalarına da katılmak için TMMOB.ye bağlı (*herhangi*) bir meslek odasına kayıtlı olmak yeterli ve gerekli koşul olarak görülmektedir. Yarışma ilanında bu husus, yarışmanın "Türk Mühendis ve Mimarları arasında açılmış olduğu" belirtilerek anlatılmaktadır.

60'lı yıllarda Türkiye'de mimar yetiştiren, İstanbul'da üç, Ankara'da bir tane yüksek öğretim kurumu (Üniversite) bulunduğunu; bu kurumlarda, süregelen Mimarlık eğitimi yanında 'Şehircilik' ya da 'Şehir ve Bölge Planlama' dalında yüksek lisans eğitimlerine başlanıldığını; lisans düzeyinde planlama eğitiminin ise, Ankara'da 70'li yıllarda başlamış olduğunu; şehir planlama'nın ilk mezunlarının Mimarlar Odası'na kayıt olduklarını anımsayalım.

Yarışmaya katılımda meslek ayırımı yapmak, o yarışmaya sadece bir meslekten katılabileceği koşulu getirmek ya da bir'den çok sayıda meslek mensuplarının o yarışmada birlikte bulunmasını zorunlu kılmak ve 'ekip başı'nın belirli bir meslekten olması koşulunu getirmek gibi, bizce gereksiz bir dizi kısıtlamaya gidilmesi daha sonraki dönemlerin ürünüdür.

İncelemeye aldığımız dönem, yarışmaya katılımı zorlaştırma değil, tersine yarışmalara geniş katılımı sağlama, destekleme dönemidir. Gerçekten de o dönemde, kendi içinde eğitici bir kurumsal yapı olan yarışmalara katılım o denli çok olmuştur ki, jüriler değerlendirmelerinde derece ve mansiyon guruplarına varıncaya kadar üç, bazen dört ön eleme yapmak zorunda kalmışlardır.

Ödüller ve Özendiriciliği

Sözü edilen planlama yarışmalarında, yarışmanın kapsamı ve görelî olarak ağır yükü ile karşılaştırıldığında, dağıtılan ödüllerin çokça bir özendiriciliği olduğunu söylemek zordur. Yarışmaya katılımı özendiren asıl öge kanımızca, birinciliği kazanan “plan müellifi”nin, planlama sürecinin devamında imzalanan sözleşme ile işinin sürekliliğinin sağlanacak olmasıdır. Dönemin ‘şehircilik büroları’ genellikle kamudan ayrılan mimarlar tarafından kurulmaktadır. O zamanın normlarına göre, kent planlama yarışmalarında birincilik ödülü kazanıp, uygulama projelerinin bir bölümünü başarı ile tamamlamış olanlar ayrıca planlama işleri yapabilmeye, ‘D’ gurubu Şehircilik karnesi almaya hak kazanmaktadırlar.

Yarışma sonucunda dağıtılan ödül ve mansiyonların sayısı ile karşılaştırıldığında, kent bütünü planlama yarışmalarına önemli sayıda planlama ekibinin katıldığı ve değerlendirmede, büyük uğraşlar veren, kayda değer önerileri olan çok sayıda çalışmanın ödüllendirilememiş olduğu görülür. Bu nedenle anılan dönemde, çıkartılan ilk yarışmada ön görülmemiş iken izleyen yarışmaların tümünde ödül ve mansiyon gurubunun dışında kalan, ancak belirgin özellikleri ile öne çıkan öneriler için jüri emrine bir ayrıca meblağ ayrılması ile belirli sayıda projenin satın alınması önerisi getirilmiştir. Yarışma jürisi bu ek kaynağı kullanmada, değerlendirme dışı kalan projelere pay dağıttığı gibi, bazı ödül ya da mansiyonların bedellerini yükseltebilmektedir.

Sonuç Olarak

Yarışma ile Amaçlananın Ne Olduğu

Öncelikle vurgulanması gerekmektedir ki, “Kent Bütünü Planlama Yarışmaları”, yukarıda sözü edilen tüm özellikleriyle sadece bir “Fikir Projesi” niteliğinde değildir. Yarışma Şartnamelerinde, yarışmanlardan istenilen bilgi ve belgelerin kapsam ve niteliklerindeki çeşitliliğin incelenmesi yarışma ile amaçlananın ne olduğu konusunda iyi bir fikir vermektedir.

Planlama yarışması açılması yönteminin kullanılmasında yönetimin, birbiriyle ilişkili iki tür farklı beklentisi vardır. Bunlar: Yarışma yolu ile “Müellif Seçme” ve doğrudan uygulanabilir olan

“Plan Seçme” yaklaşımlarıdır. Yarışma yolu ile müellif seçme yaklaşımında, doğrudan ihale yöntemi ile planı üstlenecek kişiyi belirlemek uygulamasında olduğu gibi, yarışma sonunda kazandığı ödülle yeterliliğini başarısı ile kanıtlayan bu müellif ile sözleşme imzalamak söz konusudur. Bu yöntemle, izleyen planlama aşamalarında, müellifle birlikte, uzun süreli yerinde planlama ilkesinin seçildiği; *plan seçme yaklaşımında* ise, jürinin çok sayıda alternatif gelişme stratejisi-plan önerisi arasından ‘en iyi’ ya da ‘en uygulanabilir’ bulunduğu öneriyi seçmesi ve planlamanın izleyen aşamalarında, seçilen planın temel ilkeleri ve kararları ile bağlayıcılığı ilkesinin öne çıktığı belirlenmektedir.

Yarışmaların Eğitici – Öğretici Yanı

Düzenlenen “Kent Bütünü Planlama Yarışmaları”nın, ülkede planlama konseptinin geliştirilmesi ile plancılarının uzmanlaşmalarında önemli katkıları olduğu yadsınmamalıdır. Yarışma sergisi açılışlarında genelde bir kokteyl ile sonuçlanan kolokyumlarda jürinin, rutin açıklamaları ve sorulara verdiği yüzeysel yanıtların ötesinde, planlama yarışmalarının asıl eğitici, öğretici rolünün, sergide farklı projeler üzerinde yapılan çalışmalarla ortaya çıktığı söylenebilir.

Yarışma sergileri, tüm katılımcıların kendi önerilerini, diğer plancıların getirdikleri çözüm önerileri ile karşılaştırma olanağı buldukları bir ortam sağlamaktadır. Jürinin yaptığı sıralama ve seçmeyi, kişilerin kendi yorumlarıyla değerlendirebildikleri özgür bir ortamdır bu. Her yarışmada getirilen yeni analiz ve modelleme tekniklerinin, bir sonraki yarışmada daha rafine edilerek kullanılması olanağı böylece doğmaktadır.

İlk yarışma olan Konya kenti planlama yarışmasında bile, örneğin, “kentsel gelişmenin, kamu yatırımı ağırlıklı yeni bir kentsel merkez uzantısıyla özendirilmesi” anlamındaki ‘yönetici merkez’ kavramının ortaya atılması, sonraki yarışmalarda belirleyici olmuş; daha sonraki “gelişmeyi yönlendirici kent özeği” kavramına ışık tutmuş; izleyen yarışma kitaplarında kent merkezi kullanım ve etkinliklerinin daha ayrıntıda analiz edilmesi gerekliliğini getirmiştir.

İki Kademeli olarak düzenlenen ZMA. Zonguldak Metropolitan Alan Planlama yarışmasında, yarışmanın ilk kademe değerlendirmesi sonunda, projeler sergilenmemiştir. Bu uygulama ile amaçlanan, derece gurubuna giren ve yarışmanın ikinci kademesine devam edecek olan beş proje müellifinin birbirlerinin önerilerini görüp incelemelerinin istenmemiş olmasıdır. Düşüncemize göre Zonguldak yarışmasında projelerin hiç sergilenmemiş olması, önemli bir eksikliklerdir.

Planın Uygulamadaki Başarısı

Yarışma yöntemiyle elde edilen 'plan'ın uygulamadaki görece başarı düzeyinin tartışılması önemlidir. Yarışmada 1. Ödülü kazanarak uygulanabilir oluşu belirlenmiş olan plan, jüri önerileri doğrultusunda ve yerel yönetimlerin zamanla değişen istekleri uyarınca planlama-uygulama bütünlüğünü nasıl sağlayacak; ödül ve mansiyon kazanan diğer plançıların, kendisine aktarılan projelerindeki alternatif çözüm önerilerinden ne denli ve nasıl yararlanacaktır?

Planlama-uygulama sürecinin sürekliliğinin sağlanması, öncelikle 'yerinde planlama' ilkesinin korunması ile olanaklı görülmektedir. Uygulamada değişen koşullar ve isteklerin varlığı planlama ve uygulama süreçleri arasında etkileşimli bir birlikteliği gerekli kılmaktadır. Planlama sürecinin izleyen aşamalarında müellif, plan kararlarına katılımı sağlayacak; gerekli geri dönüşlerle önceki kararlarını yeniden gözden geçirecektir. Anılan dönemin özellikle son birkaç yarışmasında, yukarıda kısaca tanımlamaya çalıştığımız böylesi bir planlama-uygulama modeli ön görülmüştür.

Yarışma Projesi – Telif Hakkı Konusu

Sözü edilen 'Kent Bütünü Planlama Yarışma'ları ile ilgili önemli bir tartışma da, konusu, yarışma kazanarak, "Fikir ve Sanat Eserleri Yasası"nın ilgili hükümleri uyarınca elde edilen "Telif Hakları" ile ilgili kazanımların uygulamada nasıl korunup, kullanılabileceği konusundadır.

Yürürlükteki yasa, tüm düşün ve sanat yapıtlarında olduğu gibi, mimarlık, kentsel tasarım ve kent planlamaya ilişkin üretimlerde de, müellifin haklarını korumakta; uygulama sürecinde plan-

lar ve projeler üzerinde yapılması önerilen her türlü değişiklikten önce müellifin uygun görüşünün alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Gerçekte plan ya da projenin yarışma yoluyla elde edilmiş olması durumunun, yasa ile müellife tanınan haklarda ek bir kazanım getirmiş olması söz konusu değildir. Yasada düşün ve sanat yapıtı tanımına giren tüm üretilere ilişkin kazanılmış haklar saklı olmalıdır.

Burada sorun, sürekli devinen, yaşayan bir organizma olan kentin, yakın ve uzak erimde-gelecekteki gelişme süreçlerini yönlendirecek planlamasının da sürekli değişme ve gelişme içinde olma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Planlamada, plançının telif hakkı konusu, özellikle ülkemizdeki uygulama örnekleri gözetilerek, ayrıntıda incelenmesi ve tartışılması gereken ayrı ve bir önemli araştırma konusudur.

Resim Galerisi

Yazımızın bu son bölümünde, farklı yarışmalara ilişkin o günlerde çekilen bir dizi fotoğraf ile yine aynı yarışma projelerinin eskizlerinden yaptığımız seçmelerden oluşan bir toplu sunum yaparak çalışmamızı noktalamak istiyoruz. Katılan yarışmalarda tarih sıralamasına uyulan bu sunumda sıralanan eskizler ve fotoğrafların tamamı, Bilsel'lerin içinde yer aldığı gurupların çalışmasıdır.

Yazımızın önceki bölümlerinde, dört kısa öykü dışında, 'Kent bütünü planlama yarışmaları (1964-72)' konusuna, olabildiğince nesnel bir bakış açısıyla yaklaşmaya gayret ettik. Resim altlarına eklenmiş olan dipnotlardaki açıklamalardan oluşacak bu son bölümde ise, okuyucunun, yarışmada katılımcılardan istenenlere plançının yanıtını bulacağını düşünüyoruz.

Açıklamalar

1 'Yarışma' kavramı, Fransızca'da 'Concours', aynı Latince kökenden İtalyanca'da 'Concorso' ya da 'Competizione', İngilizcede 'Competition' sözcükleri ile anlatılıyor. Almandada ise, bu kavramı karşılamada ya Konkurrenz ya da daha çok Wettbewerb sözcüğü kullanılıyor. Latince 'con' ön takısı birlikte yapılan bir eylemi belirtiyor. Bizde bir zamanlar Arapçadan alınma 'müsabaka' sözcüğü kullanılırdı, ya da Fransızcadan galat 'konkur' sözcüğü.

Birden çok sayıda kişinin, bir düşün ya da sanat alanında en iyi olduklarını kanıtlamalarında, önceden belirlenen kurallara uyarak, bilgi, yetenek ve güç gibi özelliklerini ortaya koyacak bir uğraş içine girmeleri durumunu tanımlıyor yarışma sözcüğü.

- 2 1960'lı yıllardan 1970'lerin sonlarına dek uzanan söz konusu dönemi iyi anlamada, o dönemde 'planlama'dan sorumlu kurumsal yapıyı kısaca anımsamakta yarar vardır.

Ülke yönetiminde, 'planlı kalkınma' hedefinin belirlendiği dönemde, Ülke kalkınma planlarından sorumlu temel organ İktisadi Planlama ve Sosyal Planlama Daireleri ile '**Devlet Planlama Teşkilatı**' (1961) dır.

Ülke düzeyinde hazırlanan sosyo-ekonomik planların mekan boyutu yoktur.

Planlı Kentleşme ve Sanayileşme hedefleri doğrultusunda kararlaştırılan yatırımlar için yer seçimi ve yerleşme kararları, yıllık programlarda belirlenir.

Ülke düzeyinde mekansal planlamadan sorumlu kuruluş, **İmar ve İskan Bakanlığı'dır**. (Bakanlık 1958 yılında kurulmuştur; Demokratikleşme adına Planlama ve İmar yetkilerinin yerel yönetimlere devredildiği 1983 yılında kapatılacaktır.) **Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü** ve farklı düzeylerde mekansal planlamadan sorumlu üç planlama dairesi(Bölge Planlama, Metropolitan Planlama ve Şehir Planlama Daireleri) vardır. 60'lı yılların sonlarında üç büyük kentte, Bakanlığa bağlı M.A. Nazım plan Büroları kurulmuştur. Bakanlık, Ülke düzeyinde res'en plan yapma ve her düzeyde plan onaylama yetkisi ile donanmıştır. (6785 s. İmar Yasası (1956)ve 1605 s. Ek Yasa 'da tanınan yetkilerle, 1985 yılına dek)

Ülke düzeyinde tüm yerel yönetimlerin ortağı olduğu, kendine özgü özerk statüsü ile **İller Bankası Genel Müdürlüğü**, (Kurulduğu 1930'lu yıllardan beri), belediyelere, harita, planlama, yapı ve altyapı konularında teknik hizmet vermekte; karından yerel yönetimlere hisse dağıtmaktadır.1960'lı yıllarda Banka'nın iki müdürlüğü (Şehircilik ve İmar Planlama Md.lükleri) kentsel ve yerel düzeyde mekansal planlama ile uğraşmaktadırlar. Sonraları (70'lerde) bu iki müdürlük bir çatı altında birleşmiş ve İmar Planlama Dairesi'ni oluşturmuştur.

Kent planlama konusunda, kendi başına İller Bankası bir ekoldür.Çok sayıda plançı mesleki kariyerlerini Banka'daki çalışmalarına borçludur. Banka'ca üretilen ya da dışarıya yaptırılan planlar, onay için Bakanlığa sunulmadan önce, planlamanın her aşamasında dairede yapılan kollogyumlarda katılımcı bir ortamda geliştirilir. Banka planlama-uygulama sürecinin sürekliliğinin sağlanmasında da etkindir. Bölge merkezi niteliğinde büyük kentlerin planlama süreçlerinin izlenmesi için oluşturulan 'Danışma Kurulları' da Banka'nın girişimi ile kurulmaktadır.

Anılan dönemde '**Kent bütünü planlama yarışma-**

ları'nın tamamı ile çok sayıda **Kentsel Tasarım Proje Yarışması** Banka'ca çıkartılmıştır. Yarışma hazırlıkları, kitapların elde edilmesi, yarışma jürilerinin oluşturulması ve jüri çalışmalarının yönetimi, yarışma sergisi ve kollogyum etkinleri Banka'nın önemli işleri arasındadır.

- 3 Elimizdeki kaynaklar ve bilgi birikiminden yararlanarak, yaptığımız kısıtlı bir araştırma ile anılan dönemde Banka'ca çıkartılan sekiz tane kent bütünü planlama yarışmasını konu edeceğimiz bu çalışma ile, zamanın nasıl geçtiğine hayret eden biz yaşatıklar için bir anımsama nedeni, bir nostalji; o dönemi yaşamamış olan genç dostlar için "yakın tarihimizde olanlar"; ve yarışma kurumuna gönül veren tüm meslekdaşlar için de, geçmişin deneyiminden yararlanmada bir bilgi birikimi oluşmasına yardımcı olur düşüncesiyle; ...

- 4 Yazarlar, sözü edilen bu dönemde çıkartılan planlama yarışmalarının tümünde yer almışlardır. Bilsel'ler, iş ve çalışma arkadaşları ile birlikte, ilk açılan Konya yarışmasına katılmışlar, projeleri elenmiştir. Bu yarışmada kazanılan deneyimle katıldıkları, izleyen bütün yarışmalarda dereceye girmişlerdir. Açılan son yarışma olan Gaziantep yarışmasında Güven Bilisel Jüri üyesi olarak atanmıştır.

Bakanlık Bölge Planlama Dairesi'nce geliştirilen bir çalışmada, ülke düzeyinde bölgelerinde çekim merkezi niteliğinde, büyüme ve gelişme sürecindeki kentlerden,"Dengeleyici Metropol" olarak seçilen, Samsun, Eskişehir ve Kayseri'nin bir önceki dönemde yarışma ya da kısıtlı yarışma yoluyla elde edilmiş planları bulunmaktadır. Adı geçen sekiz planlama ile bu seri tamamlanmış olmalıdır.

Şehir Planlama Yarışmaları ve Genç Şehir Plancıları: 1928 – 1973

Ömer H. Kıral

Y. Şehir Plancısı
ODTÜ

Giriş

Bu yazıda İller Bankası'nın özellikle 1965 – 1973 döneminde şehir bütünü ölçeğinde çıkartılan planlama yarışmalarının şehir planlama meslek alanındaki etkileri irdelenecektir. Bu irdeleme yapılırken şehir imar planlama yarışmalarının tarihsel gelişimi, Türkiye'de lisans düzeyinde başlatılan şehir planlama eğitiminin etkileri, mezun olan şehir plancılarının meslek alanına ve yarışmalara girmeye başlaması, yarışmalar ve müellif yeterliliklerini düzenleyen mevzuatın gelişimi gibi boyutlara da referanslar verilecektir. Bu yazıdaki yorumlar ve değerlendirmeler yazarın şehir planlama yarışmaları dönemindeki gözlem ve mesleki deneyimlerine dayanmaktadır.

Şehir Planlama Yarışmaları ile ilgili bazı önemli kaynaklar:

Bu yazının konusu olan şehir planlama yarışmaları 38 sene önce sona ermiştir. 1973 senesinden sonra İller Bankası kent bütünü yarışmalarından vazgeçmiş ve 1989 senesine kadar kentsel tasarım yarışmaları çıkartmıştır. Günümüzde kentsel tasarım ölçeğindeki yarışmalar belediyeler tara-

findan çıkartılmaktadır. İller Bankası'nın yarattığı boşluğu yerel yönetimler doldurmuştur. Bu yazıda kentsel tasarım yarışmaları konusu ele alınmayacaktır.

Türkiye'de şehir planlama yarışmaları üzerine yapılmış araştırmalar ve çalışmalar ne yazık ki yok denecek kadar azdır. Bu yazı da aşağıda verilen bazı önemli kaynaklardan yararlanılarak yazılmıştır.

• İller Bankası'na üretilen bilgi ve belgeler:

İller Bankası tarafından yarışmacılara dağıtılmak üzere betimsel nitelikleri ağır basan analitik etütler hazırlanmıştır. İller Bankasının 1942 Samsun planı yarışmasından 1957 Adapazarı planı yarışmasına kadar yarışmalar için hazırlanan basit içerikli imar raporları Yapı Yollar Yasası'na kapsamında 1936 senesinde kabul edilen bir yönetmeliğe göre hazırlanıyordu¹. 1965'ten itibaren tekrar başlatılan şehir planı yarışmalarına altlık olacak bilgiler için daha ayrıntılı bilgileri içeren analitik etütler hazırlanmaya başlanmıştır. Bu analitik etütler incelendiğinde Türkiye şehircilik tarihinin kaydettiği aşamalar daha iyi anlaşılacaktır. Yarışmalar için üretilmiş bu raporlar, analitik

¹“Erzurum Analitik Etütleri”, Giriş bölümü, Bülent Berksan, İller Bankası, 1965.

etütler, haritalar ve belgeler ne yazık ki yarışma belgelerini hazırlayanlar, o dönemdeki yöneticiler, ilgi duyup yarışma dokümanlarından edinen meslektaşlar ve yarışmacılarla birlikte yitip gitmektedir. Yarışmalar için üretilmiş haritalar ve analitik etüt kitaplarının ikinci baskıları yapılmamıştır. Bu bilgi ve belgeler İller Bankası'nca sayısal ortama da aktarılmamıştır. İller Bankası özellikle yarışmalar döneminde şehircilik konularında etkin ve yönlendirici bir rol üstlenmişken son dönemlerde meslek alanında pasif bir aktör konumuna gerilemiş ve en sonunda bir anonim şirkete dönüştürülmüştür.

İller Bankası, 1965-1973 yarışmalar döneminde açılan yarışmalara sunulan plan ve projeleri, yarışman raporlarını, jüri raporlarını, kolokyum tutanaklarını derleyerek bir yayına dönüştürmemiştir. Bu meslek alanının gelişmesi için büyük bir kayıp olmuştur. Her bir yarışma sonuçlarıyla birlikte şehircilik eğitiminin aynı zamanda bir parçasıdır. Derece ve mansiyon almış planların da arşivlenmemesi bir başka üzücü noktadır.

- **Mimarlar Odası'nın yarışmalarla ilgili faaliyetleri, yayınları:** Mimarlar Odası tarafından 2007 ve 2009 da "Ulusal Mimarlık Yarışmaları Sempozyum"lar düzenlenmiştir². Bu sempozyumlarda yapılan konuşmalar, Mimarlık dergilerinde yarışmalarda ödül alan projelerle ilgili bilgiler, yarışma dosyalarının yayımlandığı özel sayılar (1993/1 gibi) kaynak olarak kullanılmıştır. Mimarlar Odası'nın 2004 senesinde yayımladığı "Yarışmalar Dizini: 1930-2004"³ ise sadece şehir planlama değil genel olarak yarışmaların derlenmesi açısından önemli bir başlangıç olmuştur. Bu çabaların yarışmaların tematik dağılımına göre derinleşti-

rilerek ve yarışma projeleri, proje raporları, jüri raporları, kolokyum tutanakları ile birlikte değerlendirilmesi, sayısal ortama aktarılması ve ciddi bir veri tabanı oluşturulması mesleki alanın gelişmesi, şehircilik ve planlama tarihi açısından son derece önemlidir. Bu çabada Odalar arası rekabetçilikten çok eşgüdüm ve işbirliği çabaları kaçınılmaz olarak gündeme gelmelidir.

- **Birinci Türk Yapı Kongresine Sunulan Raporlar⁴:** Birinci Türk Yapı Kongresine sunulan raporlar arasında "İmar Planları Tanzim İşleri", "İmarla İlgili Mevzuat", "İş Verme Usulleri" dikkat çekmektedir. Raporlar içinde 1930-1946 dönemine ilişkin imar düzeni, şehir planlama ve yarışmalarla ilgili önemli saptamalar ve çözüm önerileri yer almaktadır. Bu yazı kapsamında Mithat Yenen, Seyfi Arkan, Sedat Eldem, Orhan Alsaç, Şekip Akalın, Fikri Alpay, Mukbil Gökdoğan, Emin Onat ve Kemali Söylemezoğlu'nun raporlar içinde yaptıkları saptamalar ile Gustav Oelsner'in⁵ 24 ve 28 Ekim 1945 tarihli şehircilik hakkındaki raporlarından faydalanılmıştır.
- **Yarışmalar ve Planları Hazırlayacak Uzmanlarda Aranacak Yeterliliklere İlişkin Mevzuat:** 2004 tarihli yarışmalar⁶ ve 1969, 1985, 2006 tarihli müellif yeterlilik⁷ yönetmelikleri ve bu yönetmeliklerin dayandığı yasalara bu yazıda yeri geldiğinde referans verilecektir. Eski tarihli yasal belgelerin yayımlandığı tarih biliniyorsa Resmi Gazete arşivinden bu belgelere erişmek mümkün olabilmektedir. Ancak 1930'larda Resmi Gazete'de yayımlanmayan bazı talimatnameler ile Bakanlık tarafından plan yapacaklarda aranacak yeterlilik kriterlerini tanımlayan resmi belgelere ise ulaşılabilmiş-

2 İkinci Ulusal Mimarlık Yarışmaları Sempozyumu,

<http://www.izmimod.org.tr/index.php?sayfa=040609&bolum=haber&kat=dev>

3 "Yarışmalar Dizini: 1930-2004", Mimarlar Odası Genel Merkezi ve Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2004.

4 "Birinci Türk Yapı Kongresine Sunulan Raporlar", Bayındırlık Bakanlığı Neşriyatı, Ser: 6, Sayı: 14, 1946.

5 Atatürk'ün üniversite reformu için getirttiği hocalardan Prof. Dr. Gustav Oelsner, 1939'dan 1949'a kadar Yüksek Mühendis Mektebi'nde (İTÜ) Şehircilik Kürsüsü Şefliğini yürütmüş ve Şehircilik Dersleri vermiştir. Ord. Prof. Dr. Gustav Oelsner aynı zamanda Bayındırlık Bakanlığı'nda Baş Danışman olarak etkili olmuştur. Aktaran Gündüz Özdeş, Planlama Dergisi, 2007 Şubat, sayı:8, Şehir Plancıları Odası yayını.

6 Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği, Resmi Gazete: 25552/13.08.2004

7 İmar ve Yol İstikamet Planlarının Tanzim Tarzları ile Teknik Şartlarına ve bu İşleri Yapacak Uzmanlarda Aranacak Ehliyeteye dair Yönetmelik, Resmi Gazete: 13199/13.05.1969 (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13199.pdf>). İmar Planlarının Yapımını Yüklenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yeterlilik Yönetmeliği, Resmi Gazete: 18916/02.11.1985. Plan Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete: 26046/07.01.2006

tır. 1969 senesinde Bakanlık plan yapacaklarda aranan yeterlilik kriterlerini yönetmelik çıkararak yayımlamağa başlamıştır. 1930'lerden 1969'a kadar ki dönem için yarışmada ödül alanların plan yapma yeterliliğinde ne gibi etkileri olduğu ise bir başka araştırma konusudur.

- **Yararlanılan Diğer Kaynaklar:** Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İskan ve Şehircilik Enstitüsü'nün düzenlediği İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları ve Enstitü yayınları, Birinci Milli Fiziki Plan Semineri'ndeki konuşmalar, ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nin 50 Yılı nedeniyle yayımlanan "Anılar" kitabı, Sadık Artukmaç'ın "Türk İmar Hukuku"⁸ ve Safa Ş. Erkün'ün İmar Hukuku Prensipleri"⁹ adlı kitabı bu yazıda yararlanılan kaynaklar arasındadır.

Şehir Planlama Yarışmaları: 1928-1973

Cumhuriyet tarihinde şehir ölçeğinde 1928 yılında çıkartılmış ilk yarışma Ankara planı yarışmasıdır. 1973 senesine kadar 19 şehir planlama yarışması çıkartılmıştır. Bu dönemde yarışmaya çıkartılan şehir planlama yarışmalarına mimari ve kentsel tasarım proje yarışmaları da eklendiğinde yarışma sayısı 725'e ulaşmaktadır¹⁰. Bu yazı ekinde verilen Şehir Planlama Yarışmaları Kronolojisi tablosunda 1928 -1973 seneleri arasında çıkartılan şehir planlama yarışmaları tarih sırasına göre listelenmiştir. Bu kronolojik dizine, şehircilik ve imar planlama anlayışı ve uygulamalarını yönlendiren önemli yasal ve kurumsal değişiklikler de eklenmiştir.

1928-1973 arasında çıkartılan yarışmalar iki dönemde incelenecektir. Birinci dönem Belediye Yapı Yollar mevzuatının belirlediği şehircilik anlayışının egemen olduğu 1928-1957 dönemidir.

İkinci dönem 6785 sayılı İmar Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulmasıyla başlar ve 1973 senesinde en son açılan Gaziantep Şehir Planı Yarışmasıyla sona erer.

1928-1957 Şehir Planlama Yarışmaları Dönemi:

Şehir planlama yarışmalar tarihi, Prof. Herman Jansen'in kazandığı Ankara için sınırlı davet yöntemiyle açılan uluslararası bir yarışmayla başlamıştır. Daha sonra aynı yöntemle İstanbul¹¹ için de bir uluslararası yarışma açılmıştır. Yarışmacılar, Almanya ve Fransa'da şehircilik konularında uzmanlar arasından seçilmektedir.

Türk Şehircileri Arasındaki İlk Şehir Planı Yarışması: 1942 Samsun

Türk şehircileri arasında yapılan ilk yarışma 1942 senesindeki Samsun şehir planı yarışmasıdır. Yarışma "Belediyeler İmar Heyeti"¹² tarafından çıkartılmıştır. Jüri üyelerinin tamamı yerli uzmanlardan oluşturulmuştur. Yarışma sonunda birincilik ödülüne layık bir proje seçilmemekle birlikte jüri iki satın alma ve iki ödül vermiştir.

1944 Ödemiş Yarışması: Uluslararası Jüri Üyeleri-Prost, Bonatz, Reuter, Oelsner

1944 senesinde Belediyeler İmar Heyeti tarafından Ödemiş için yarışma açılmıştır. Bu kez jüri üyeleri arasında Henri Prost, Paul Bonatz, Ernest Reuter, Gustav Oelsner gibi yabancı şehircilik uzmanlarıyla Şekip Akalın, Şefik Refik Soyer ve Mithat Yenen gibi o dönemin tanınmış uzmanları da bulunuyordu. Ödemiş'in nüfusu 1935 senesinde 20732, 1945' de ise 20124 kişidir. Durağan bir nüfus yapısına sahip orta büyüklükteki bu Ege

8 Sadık Artukmaç, "Türk İmar Hukuku", Gürsoy Basımevi, Ankara, 1957. Sadık Artukmaç, Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Üyesidir.

9 Safa Ş. Erkün, "İmar Hukuku Prensipleri", Halk Basımevi, İstanbul, 1960. Safa Ş. Erkün, Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü Öğretim Üyelerindendir.

10 "Yarışmalar Dizini:1930-2004", Mimarlar Odası Genel Merkezi ve Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2004. Dizini'de bulunmayan "1934 İstanbul ve 1967 Karabük/Safranbolu Şehir Planı Yarışmaları da dahil edilmiştir.

11 Mithat Yenen; "Türk Şehirleri ve Türkiye'de Şehircilik", Birinci İskan ve Şehircilik Haftası, Haziran 1954, AÜ, SBF İskan ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, no:1, 1955. İstanbul yarışması sonuçları: 1. Elgözet (Alman), 2. Lambert (Fransız), 3. Ajaj (Fransız)

12 Belediyeler İmar Heyeti Dahiliye Bakanı'nın altında Nafia, İktisat, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Banlıkları temsilcileri ile Dahiliye Müsteşarı, Mahalli İdareler Genel Müdürü, Belediyeler Bankası Genel Müdürü ve Ankara İmar Müdürü'nün katılımlarıyla, 2763 sayılı 1580 ne ek kanun ile oluşturulmuştur.

şehri için oluşturulan jüri o dönemde yarışmalara ve şehircilik konularına verilen önemi göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Ödemiş Yarışmasına sunulan planlar, Jüri tutanaklarının gün ışığına çıkması için derinlemesine araştırmaların yapılması şehircilik ve yarışmalar tarihine ışık tutacaktır. Jüri yapmış olduğu değerlendirme Samsun yarışmasında olduğu gibi birincilik ödülü vermemiş ancak iki birincilik, iki de ikincilik vermiştir. Ödül alanlar arasında Kemal Ahmet Aru, Orhan Sefa, Celile Berk, Eyüp Asım Kömürcü gibi yarışmanlar vardır.

Jüri üyelerinden Gustav Oelsner¹³ o yıllarda Yüksek Mühendis Mektebi'nde şehircilik dersleri vermektedir. Aynı zamanda Bayındırlık Bakanlığı Şehircilik Fen Heyeti Baş danışmanıdır.

1928-1957 döneminde kıta Avrupası'ndan getirilen Alman ve Fransız şehircilik uzmanlarının etkisi şehircilik eğitimi alanında görülürken diğer yandan merkezi ve yerel yönetim düzeyinde sürmüş ve yarışma jürilerinde rol alarak profesyonel meslek alanında da etkiler yaratmışlardır.

Yabancı uzmanların etkisinin yanında Akademik ortamda özellikle İstanbul Teknik Üniversitesi/Şehircilik Kürsüsü şehircilik ve yarışmalar dünyasını etkilerken merkezi yönetimde en önemli odaklar ise 1945'de İller Bankasına dönüşecek Belediyeler Bankası, Belediyeler İmar Heyeti ve Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği'dir.

1944 Ödemiş yarışmasından sonra 7 sene yarışmalara ara verilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı belirsizlik ortamının dağılmaya başlaması 1930'larda yürürlüğe girmiş imar ve şehircilikle ilgili mevzuatın ve şehircilik uygulamalarının sorulanmasının yapılması fırsatını doğurmuştur.

Birinci Yapı Kongresi, İmar ve Yarışma Düzeninin Eleştirisi

1945 senesinin başlarında Bayındırlık Bakanlığı Birinci Yapı Kongresi¹⁴ düzenleme kararı almış

ve Kongre'ye sunulmak üzere birincisi yapı, ikincisi ise imar ve şehircilik konularında olmak üzere çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu yazıda İmar Planları Tanzim İşleri, İmarla İlgili Mevzuat, İş Verme Usulleri Çalışma Konuları temalı raporlardan yararlanılmıştır.

İş Verme Usulleri konusunda oluşturulan çalışma grubu proje yarışmalarıyla ilgili değerlendirmeler yaparak rapor hazırlamıştır. Rapora Şekip Akalın, Fikri Alpay, Sedat Eldem, Mukbil Gökdoğan, Emin Onat ve Kemali Söylemezoğlu katkıda bulunmuştur.

1946 senesine kadar mimarlık ve şehir planlama konularında 46 yarışma düzenlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na rağmen 1943 senesinde 7, 1944'de 6 ve 1945'de 10 proje yarışması açılmıştır. 1945 senesinde açılan İstanbul Radyo Evi Proje yarışmasına 74 yarışman katılmıştır. Yarışmanların toplam sayısının 150 kadar olduğu tahmin edilmektedir.

Raporda jüri üyelerinin adları ve jüri çalışmalarının gizli olması ve jüri değerlendirme raporunun yarışmanlara açıklanmaması eleştirilmektedir. *“Bir konkur mimar için mektep olur, ancak sonucunda, olgun bir jürinin projesi hakkındaki mütalaasını öğrenebilirse... Yoksa boşa gitmiş bir didinme olur... Bilhassa bizim gibi fakir, büyük mimarları az, kültür muhiti kısır ve çok öğrenmeye muhtaç bir san'at muhitinde, müsabakacıya bu müsabaka bir ders haline konulmalıdır... Bir mimar üzerinde aylarca düşündüğü ve kristalize ettiği bir programı başka mimarın nasıl düşündüğünü bilirse, o işin diğer başka hal tarzlarını görürse konu üzerinde ki bilgisi büsbütün başka türlü yerleşir... Fakat bunu anlamak için mimarın kendi görüşü کافی değildir. Bunu daha ziyade jüri raporları temin eder. Jüri raporunda iyi kötü ne olursa olsun müsabakaya iştirak eden her projenin uzun, kısa bir tenkidi veya madhi bulunmalıdır. Bu bir vazifedir. Bir nezaket borcudur... bu haller ancak jürinin tam ehliyetli olması halinde doğrudur. Yoksa buna karşılık karma kari-*

13 <http://sehirbolge.itu.edu.tr/?cat1=32&cat2=70&cat3=0>, 1939 da Yüksek Mühendis Mektebi bünyesinde şehircilik dersleri vermiş ve 1944'de Teknik Üniversite kurulduktan sonra 1946'da oluşturulan Şehircilik Kürsüsü Ordinaryüs Profesörlüğüne atanmıştır. 1949 Hamburg'un imarı için Alman Hükümeti'nce tekrar Almanya'ya davet edilen Gustav Oelsner yerine Şehircilik Kürsüsü Şefliği'ne Kemal Ahmet Aru getirilmiştir. 1940 senesinde Altı yıllık mimarlık eğitimi programı uygulamaya konmuştur. Bu programda daha önce çeşitli dersler içinde değinilen şehircilik konularına ders ve uygulamalar içinde özel yer verilmiştir. Yüksek Mühendis Mektebine asistan olarak giren Prof. Kemal Ahmet Aru, Şehircilik Kürsüsü'nde Ord Prof. Dr. Gustav Oelsner ile birlikte bugünkü şehircilik öğreniminin temellerini atmıştır.

14 “Birinci Türk Yapı Kongresine Sunulan Raporlar”, Bayındırlık Bakanlığı Neşriyatı, Ser: 6, Sayı: 14, 1946

şık bir jürinin ulu orta kararlarını yazmak ve dağıtmaktan kar yerine zarar hasıl olabilir. Onun için hakem heyetlerinin seçiminde pek titiz davranmak, san'atin ve mesleğin en olgun ve kimse tarafından itirazı mucip olmayacak tiplerden seçilmesi pek iyi olacaktır.”¹⁵

Çalışma grubunun yarışmalarla ilgili raporunda bugün için de geçerliliğini sürdüren birçok eleştiri ve öneri vardır. Raporun son bölümünde bugünkü yarışma yönetmeliğinin esaslarına benzer bir taslak “Müsabaka Talimatnamesi”¹⁶ de geliştirilmiştir. Bu dönemde düzenlenen yarışmaların jürinin gizli bir biçimde oluşturulması ve değerlendirmelerin gizliliği gibi tepeden inme ve elitist yöntemlerle yapılıyor olması bir yana yarışmacı sayısında giderek bir artış gözlenmektedir.

Çalışma grubu Şehir Planlama ölçeğindeki yarışmalar için ise şu önerilerde bulunulmuştur:

“Jüri hey'etinin yerinde yapacağı incelemeler için gerekli masraflarla mükafat için layiki miktarda parayı verebilecek her belediye imar planını müsabakaya çıkarabilir.

Müsabaka planlarının ölçüleri, küçük ve orta şehirler için 1/2000 diğer şehirler için 1/4000-1/5000 olabilir.

Müsabaka jürisinin ekseriyeti şehircilik işleriyle uğraşmış uzmanlardan olmak şarttır.

Gerek müsabaka ve gerekse devlet fen büroları tarafından yapılan kati imar planı haline konması işi de serbest uzmanlara verilebilir”¹⁷

“Müsabaka Talimatnamesi”nde şehircilik müsabakalarında verilmesi gerekli teknik bilgi ve belgeler tanımlanmıştır.

“a) Etrafındaki kasaba veya şehirlere olan irtibatını gösterir büyük ölçüde bir kroki,

b) Tesviye münhali, kotlu ve luzumu kadar malumatı havi (muhavazası mecburi mimari eserleri, resmi binaları, büyük tek ağaçları ve muhafazası icap ed en diğer hususları ve cadde isimleri gösterir) müsabaktan istenilecek plan ölçüsünde bir halihazır haritası,

c) Şehir sahasının jeolojik bünyesini gösterir bir kroki (yer altı su seviyesi, kayşa bölgeleri v.s.),

ç) Şehrin tanzimine ait genel şartname esaslarına uygun mahalli imar komisyonunca hazırlanmış muvassal bir imar raporu,

d) Şehrin heyeti umumiyesini gösterir havadan alınmış 1/2000 makyaslı bir takım fotoğraf,

e) İmar raporunda muhafazası istenen mimari eserlerle şehrin karakteristik meydan, cadde ve yollarının resimlerinden müteşekkil albüm.¹⁸”

Kongre raporları arasında şehircilik ücretleri, mimarlık ücretleri ile ilgili yönetmelik taslakları da hazırlanmıştır. Şehircilik ücretlerini düzenleyen taslak Almanya'da uygulanan yönetmelikten ve mimarlık ücretlerini düzenleyen yönetmelik taslağı ise İsviçre Mühendis ve Mimarlar Birliğinin üyeleri için uygulanan yönetmelikten alınmıştır.

Birinci Yapı Kongresi'ne sunulan rapor eklerinde Yeni Belediye Yapı ve Yollar Yasa tasarısı ve Tüzük tasarısı da hazırlanmıştır. Tüzük tasarısı çok az değişikliklerle “Belediye Yapı ve Yollar Tüzüğü” adı altında 2 Ağustos 1947 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulmuştur.

Tüzüğün Beldelerin Müstakbel Planı başlıklı 2. Maddesine göre:

“Müstakbel planlar, yeterlilikleri Bayındırlık Bakanlığınca onanan hizmetli uzmanlar eliyle veya ihale suretiyle ve yahut müsabaka ile yaptırılır. Müstakbel imar planı ancak Bayındırlık Bakanlığından yeterlik belgesi almış uzmanlara yaptırılabilir...”

İmar planı yapacak uzmanların diploma dışında hangi niteliklere sahip olması gerektiğini belirten resmi belgelere ulaşamamıştır. Şehir planı yarışmalarında ödül kazanmış olmanın yeterlilik alırken olumlu bir etki yaratacağını tahmin ediyoruz. Ancak 1933 tarihinde yürürlüğe giren Belediye Yapı ve Yollar Yasasından yeterlilik ölçütlerinin yönetmeliklerle düzenlemeye başlandığı 1969 tarihine kadar Bakanlık arşivinde ciddi bir çalışmaya gereksinim olduğunu burada belirtmeliyiz.

15 A.g.e. s: 381-382

16 A.g.e. s: 392

17 A.g.e. s: 391

18 A.g.e. s: 397

İller Bankası'nın Kuruluşu ve İkinci Dalga Yarışmalar

Birinci Yapı Kongresi'nin hazırlıkları sürerken 23 Haziran 1945 tarihinde Belediyeler Bankası İller Bankası'na dönüştürülmüştür.¹⁹ “Belediyeler İmar Fen Heyeti”nin görevleri İller Bankası tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Bayındırlık Bakanlığı, Yapı ve İmar İşleri Reisliği bünyesindeki ise “Şehircilik Fen Heyeti”²⁰ giderek güçlenmektedir.

Belediyeler Bankası'nın yeniden örgütlenerek İller Bankasına dönüşmesi, Belediye Yapı ve Yollar Tüzüğü'nün 1947 de yürürlüğe girmesi ve 1950'deki iktidar değişikliği ile birlikte İller Bankası 1951-1957 arası bir dizi şehir planlama yarışması açacaktır. Bu yarışmalardan 1951 İzmir ve 1955 Ankara Planları için açılan yarışmalar uluslararası niteliktedir. UIA yarışma usullerine göre hazırlanmıştır. İzmir Yarışmasında birinci ödülü, Ankara yarışmasında ise mansiyon alan Kemal Ahmet Aru'ya göre bu yarışmalar: “Yarışmacılara verilen ön bilgiler bugünkü anlamda yetersiz olması, UIA'nın bu konuda yarışmayı kıfayetsiz verilerle kabul etmiş olması, o sıralarda Avrupa'da da imar planları hazırlanması yönünde veriler bakımından şartların bizden çok farklı olmadığını göstermektedir.”²¹

İzmir Yarışma jürisinde Paul Bonatz, Patrick Abercrombie davet edilmiştir. Ankara yarışmasına ise Patrick Abercrombie yanında Luigi Piccinato ve Gustav Oelsner davet edilmiştir. Her iki yarışmaya jüri üyesi ya da yarışman olarak ülkemizdeki şehircilik anlayışı ve uygulamasını yönlendiren tanınmış akademisyenler, deneyimli serbest imar plancıları ve kamuda çalışan yüksek bürokrat ve teknokratlar katılmıştır. Bu yarışmaların sergileri 1950'lerin şehircilik fuarları gibidir. Ancak bu yarışmalara sunulan planların, açıklama raporlarının ve jüri toplantı tutanaklarının diğer yarışmalarda olduğu gibi bir yayına dönüşmemesi büyük bir kayıptır. Günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle kısmen bu tür yayımlar yapılmaya başlanmıştır.

19 23 Haziran 1945 tarih ve 4759 sayılı yasa ile İller Bankası kuruldu.

20 “Şehircilik Fen Heyeti”1955 senesi kadrosu içinde: Rauf Beyru (müdür), Esat Turak, Gönül Tankut, Dündar Elbruz, Abdullah Kuran bulunmaktadır. Daha sonra bu kadro ODTÜ'ye geçecektir. Bayındırlık Bakanlığı bünyesindeki bu müdürlük ülkede hazırlanan bütün imar planlarını onaylayan mercidir.

21 “Türkiye’de Metropolen ve Şehir Planlamalarında Geçirilen safhalar ve Yorumlanması”, s: 281, 1. Milli Fiziki Plan Semineri, Mimarlar Odası, 1968.

İzmir ve Ankara Uluslararası Yarışmalarının dışında İller Bankasınca ulusal düzeyde düzenlenen 1952 Eskişehir, 1953 Malatya, 1955 Antalya ve 1957’de ise Adapazarı şehir planı yarışmaları yapılmıştır. Bu altı yarışmanın altısında da jüri üyeler hemen hemen aynıdır. Orhan Alsaç ve Mithat Yenen bütün yarışmalarda kamu adına jüri üyeliği yapmaktadırlar. Yarışmalara giderek artan sayıda şehircilik konularına ilgi duyan genç mimarlar, kamuda şehircilik konularında çalışan uzmanlar ve İTÜ Şehircilik kürsüsü akademisyenleri katılmaktadır. Yarışmalarda ödül almak sadece kişisel hazları tatmin etmiyor aynı zamanda meslek alanında tanınmışlık ve imar planı yapma yeterliliğine ilişkin avantajlar sağlıyordu. 1950’lerde düzenlenen bu yarışmalarda jüri görevi yapanlar, yarışmalara katılanlar, yarışmalarda ödül alanlar Türkiye imar planlama, şehircilik bürokrasisi ve şehircilik eğitiminde uzun süre etkinliklerini ve isimlerini duyuracaklardır.

İmar ve Şehircilik Sisteminin Yasal ve Kurumsal Yapısındaki Değişimler

İller Bankasınca Adapazarı yarışması hazırlıklarının yapıldığı sıralarda şehircilik tarihinde gerek eğitim ve gerekse imar kurumunun yeniden yapılandırılması anlamında önemli değişiklikler olmaktadır. Bu değişiklikler şehir planlama yarışmalarının içeriğini ve kaderini değiştirecektir.

ODTÜ Kuruluyor

1956 senesinin Kasım ayında Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı Yüksek Mimarlık ve Şehircilik Enstitüsü (ODTÜ) kuruldu. 27 Mayıs 1959 tarihinde 7307 sayılı kanunla Orta Doğu Teknik Üniversitesi olarak tüzel kişiliğe kavuşmuştur. Şehir Planlama eğitiminin amaçlanmasına rağmen İngilizce bilen yetişmiş akademisyen azlığı ve öğretim görevlilerinin yetiştirilmesi için gerekli zaman nedeniyle

şehir planlama eğitimi gecikmeyle 1961 yılında başlayabilecektir.

Yeni İmar Yasası ve İmar ve İskan Bakanlığı'nın kuruluşu

6785 sayılı İmar Yasası 09 Temmuz 1956'da kabul edildi. Çağının gerisinde kalmış Belediyeler Yapı ve Yollar Yasası²² yerine geçen 6785 sayılı İmar Yasası iç göç nedeniyle hızla azmanlaşan büyük kentlerin sorununa çözüm bulmakla birlikte şehir planlama meslek alanına dair Belediyeler Yapı ve Yollar mevzuatına göre daha ileri bir yasal çerçeve oluşturmuştur. Aydın Germen 6785 sayılı yasanın ilk taslaklarının Mimarlar Odası bünyesinde başlatılan bir çalışma ile kendisi tarafından hazırlandığını belirtmektedir²³.

9 Mayıs 1958 tarihinde 7116 sayılı kanunla İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. İller Bankası İmar ve İskan Bakanlığı ile ilişkilendirilmiştir. İmar ve İskan Bakanlığı'nın çeşitli kurumlara dağılmış şehircilik işlerini tek bir kurumda toplayarak örgütsel yapısını kurması ve nitelikli elemanlarla bu birimlerin içini doldurması uzun bir zaman alacaktır. Yeni İmar Yasasının da uygulamaya geçilebilmesi için bir dizi ikincil mevzuatla geliştirilmesi gerekmektedir.

Şehir Plancısı ve Bölge Plancısı Ünvanlıların İmar Planları Düzenlemeye Yetkili Kılınması - 1960

İkincil mevzuatlar arasında 1 Mart 1960 tarih ve 10445 sayılı resmi gazetede yayımlanan "6785 sayılı Kanununun 14 üncü maddesine göre Fen Adamlarının Salahiyetleri ve Belediyelere karşı Deruhte Edebilecekleri Fenni Mesuliyet Hudutları Hakkında Talimatname" bu yazının kapsamı açısından önemlidir. Bu Yönetmeliğin 2. Maddesi şehir planlarını hangi uzmanların yapacağını tanımlamaktadır. "*Bölge ve Şehir Planlaması mev-*

zularında yüksek tahsil veren üniversite ve yüksek mekteplerde, bu mevzularda tahsillerini tamamlayarak, şehir plancısı, bölge plancısı ve benzeri unvanları iktisap etmiş bulunanlardan İmar ve İskân Bakanlığınca şehir plancısı olarak ehliyetleri tespit olunanları, imar planları ve yol istikamet planlarını tanzime ve bunların tatbikâtına salahiyyetlidirler."

Bu maddeye göre imar planları ve yol istikamet planları diplomalı şehir plancısı ve bölge plancısı ünvanı alanlar arasından Bakanlıkça ehliyet verilenler yapabilecektir. Ehliyetler tespit edilirken hangi kriterlerin kullanıldığı konusunda bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak yarışma kazanmış olmanın olumlu bir etki yapacağını tahmin etmekteyiz. Bu maddede ilginç olan 1 Mart 1960 tarihinde Türkiye'de lisans veya yüksek lisans düzeyinde eğitim veren herhangi bir fakülte veya bölüm bulunmayışıdır. Her ne kadar Yüksek Mimarlık ve Şehircilik Enstitüsü 1956'da (ODTÜ'ye dönüşmesi 1959'da) kurulmuşsa da Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 1961'de faaliyete geçecektir. Bu madde ancak yurtdışında yüksek lisans düzeyinde şehircilik eğitimi alan 3-4 kişi için geçerli olabilecektir. 1960'ların başında yurt dışından şehir planlama diploması almış üç plancı vardı²⁴: Esat Turak, Aydın Germen ve Tuğrul Akçura. 1969 senesinde değiştirilinceye kadar bu yönetmeliğin uygulamasının nasıl yapıldığı da bir başka araştırma konusu olmaktadır.

Şehir Planlama Eğitiminin Başlaması: ODTÜ ve İTÜ

1961 yeni Anayasa'nın kabul edildiği ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulduğu yıldır. Planlama mesleğinin yükselme dönemine girilmiştir. 1961-62 eğitim yılında ODTÜ bünyesinde Türkiye'nin ilk Şehir ve Bölge Planlama Bölümü kurulmuş ve yüksek lisans düzeyinde eğitime başlamıştır. İlk öğrenciler²⁵; İlhan Tekeli, Tansu Çalkılıç (Şen-yapılı) ve İrem Alten (Acar) 'dır. Bir yıl sonra mi-

22 Aydın Murat Germen, "Şehirciler ve Planlar", s: 68, Üçüncü İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları 21-23 Mayıs 1958. Germen'in 30 sayfa uzunluğundaki bu konferansı 1930-1958 arası şehircilik tarihimize özellikle yapı yollar şehirciliğine ve şehircilerine eleştirel bir açıdan bakan önemli bir kaynaktır.

23 Aydın Germen, "Derleyene Mektup/Düzeltilmeler", s: xvi, ODTÜ, MFD, 2005/2. Germen daha sonra Orhan Alsaç'ın bilgisi dahilinde 6785 sayılı yasanın Tüzük taslağı ve yönetmelik taslakları hazırlıklarında da bulunduğunu belirtmektedir.

24 İlhan Tekeli, "Bir Kurucu Kişilik Olarak Esat Turak", s: vi, ODTÜ, MFD, 2005/1.

25 Rauf Beyru, "1956-1966 Dönemi Üçüncü Sözlü Tarih Toplantısı", s: 73, 1956'dan 2006'ya ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nin 50 Yılı: Anılar, Derleyenler; Sevgi Aktüre, Sevin Osmay, Ayşen Savaş, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 2007.

marlık bölümünü kazananlar arasından seçilen iki öğrenci²⁶; Sevgi Seren ve Akın Suel ile lisans düzeyinde şehir planlama eğitimine başlanmıştır. Şehir ve Bölge Planlama Bölümüne üniversite sınavıyla alınan ilk öğrenciler 1963-64 eğitim yılında başlamış ve 1966-67 eğitim yılında da aralarında Raci Bademli ve Baykan Günay'ında bulunduğu ikisi yabancı 10 şehir plancısı mezun olmuşlardır.

İTÜ Şehircilik Kürsüsü de ODTÜ'deki bu gelişmelerden etkilenerek 1969 senesinde "şehircilik bilim dalında uzman yetiştirmek, çeşitli toplantılarda bilgi birikimi sağlamak amacıyla Şehircilik Enstitüsü'nü kurmuştur."²⁷ İTÜ Şehircilik Enstitüsü 1974 yılından itibaren İkinci Kademe Şehircilik Eğitimine başlamış daha sonra 1981 yılında Enstitü, Şehircilik Araştırma Merkezi'ne dönüştürülmüştür.²⁸

1983 te çıkarılan 2547 sayılı Yüksek Öğretim Yasası ile İTÜ bünyesinde kurulan "Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü" Mimarlık Fakültesi içinde Mimarlık Eğitimine paralel Şehircilik Lisans eğitimine ODTÜ'den 17 sene sonra başlamıştır.

ODTÜ ile başlayan daha sonra İTÜ ile devam eden Şehir planlama eğitimi günümüzde 12 üniversitede devam etmektedir. Ayrıca eğitime başlamak isteyen 7 üniversite bulunmaktadır.

1965-1973 Şehir Planlama Yarışmaları

1960 ların başında formel şehir planlama eğitimi başlarken İller Bankası da 1965 yılından başlayarak 1973 yılına kadar 9 şehir planı yarışması düzenlemiştir.

Analitik Etütler Dönemi

1965 yılında açılan Erzurum Planı Yarışmasının giriş bölümünde Bülent Berkşan bu yeni yarışmalar döneminin yapı ve yollar şehirciliğinden farklarını belirtmektedir.

"Yakın bir zamana kadar imar planları, 1936 senesinde kabul edilen bir yönetmeliğe göre mahalli imar komisyonu esas alınarak düzenleniyordu. Gereği kadar araştırma imkânına sahip olunamadığından bu imar planları yeterli teknik seviyeye erişemiyordu. İller bankası Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü kurulduktan sonra memleketimizde şehircilik çalışmalarına yeni bir metod getirildi. Bu metod, şehircilik işlerinde bir ekip çalışmasını gerektiriyordu. Planlama çalışmalarına geçilmeden önce, plançiya imar planı yapılacak olan beldenin araştırma, analiz ve sentezlerinin verilmesi lazımdı. Bu ekipte, çeşitli konulardaki araştırma ve analizleri yapmak üzere ilgili meslek dallarındaki (ekonomist, sosyolog, coğrafyacı, jeolog, matematikçi ve mühendisliğin bütün kolları v.b. gibi) elemanların çalışması gerekiyordu."²⁹

Erzurum için hazırlanan analitik etüt formatı aynı yıl çıkartılan Konya, 1966'da Adana, 1968'de Karabük/Safranbolu (6 yarışman davetliydi) ve 1968 Trabzon yarışmasında kullanılmıştır. 1968 de analitik etütlere başlanılmış ve yarışma 1970 de çıkartılabilmıştır. İzmit analitik etütlerinde daha önce kullanılan formatta bazı değişiklikler yapılmıştır. İlhan Gülgeç analitik etütler kitabında kullanılan araştırma yöntemi konusunda açıklamalarda bulunmuştur.

"Bugüne kadar yarışmaya çıkmış 7 kitabın ortak yöntemi dışına çıkılmış, eldeki analitik bilgiyi fiziki planlamaya daha dönük bir değerlendirmeye yarışmacıya sunma çabası yürütülmüştür... Sosyal yönden bugüne kadar yapılan çok kısıtlı anketlerdeki sorular yeniden düzenlenmiş ve ilk kez %10 gibi yüksek bir bir kota çıkarılarak her 100 konutta 10 konuta uygulanmıştır... Faaliyet kollarında %100 anket yapılmış ve açıklaması kanun bakımından sakıncalı olmayan bütün sonuçlar kullanılmıştır."³⁰ İzmit analitik etütlerinde üretilen ankete dayalı bilgiler kentsel sosyal yapının gerçekçi bir biçimde anlaşılması açısından önemli bir gelişmeydi. Ancak analitik etütler hala sorun analizine dayalı bir bi-

26 Age. s: 74

27 <http://sehirbolge.itu.edu.tr/?cat1=32&cat2=70&cat3=0>

28 Gündüz Özdeş, "İTÜ Mimarlık Fakültesindeki Şehircilik Eğitiminin Tarihçesi", Türkiye'de Kentbilim Eğitimi, Yayıma Hazırlayan Ruşen Keleş, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 561, İskan ve Şehircilik Araştırma Merkezi Yayınları: 17, 1987.

29 Bülent Berkşan, "Giriş", s: 3, Erzurum: Analitik Etütler, İller Bankası, 1965.

30 İlhan Gülgeç, "Yöntem Açıklaması", İzmit Analitik Etütleri, İller Bankası, 1970.

çimde üretilmiyor daha çok betimsel açıklamaların verildiği bir derlemeye dönüşüyordu. Yarışman analitik etütlerde verilen bilgilerle yetinmiyor, kendi bilgileri, gözlemleri ve deneyimlerine dayalı tasarım çözümleri getirmeye devam ediyordu. İzmit deneyiminden sonra Esat Turak ve İlhan Tekeli yapılan yarışmaların ve araştırmaların biçiminin farklı olmasını savunmuşlar ve bunun bir sonucu olarak Zonguldak planı ve dokümanlarında bir farklılaşma olmuştur.³¹

1973 senesinde açılan Gaziantep Kent Bütünü Analitik Etütleri İller Bankası'nın hazırlanmış olduğu en kapsamlı araştırma olmuştur. Ahmet Menderes'in Giriş bölümündeki açıklamaları Gaziantep analitik etütlerinin kalitesinin 8 sene önceki Erzurum analitik etütleri ile karşılaştırıldığında ne kadar arttığı anlaşılmaktadır. Analitik etütlerde artık sosyal ve ekonomik yapının anlaşılması için anket yönteminin kullanılarak bilgi üretilmesi yerleşmiştir. Şehir planlama ders programındaki kantitatif analizlerin kullanılması ve ulaşım planlaması için etütlerden yarışma dokümanlarında bahsedilir olması araştırmaların kalitesini yükseltmektedir. Analitik etütlerin giriş bölümünde; "Diğer yarışma çalışmalarından farklı olarak ilk defa sosyal olgunun fiziksel mekanla ilişkileri araştırılmış ve kentin sosyal topoğrafyası diyebileceğimiz bir yerleşme grfiği elde edilmiştir. Konuyla ilgili açıklamalarda bu topoğrafya görünümünün çeşitli teorik yaklaşımlarla ortak noktaları ve ayrıcalıkları belirlenmeğe çalışılmıştır. Planlama biçimi üzerinde 1971 yılında Mimarlar Odası, İmar ve İskan Bakanlığı ve İller Bankası İmar Planlama reisliği temsilcilerinin beraber yürüttüğü çalışmalar sonucunda getirilen yerinde kurulacak bir kamu örgütü tarafından planlamanın sürekli yürütülmesi- önerisi; içinde bulunulan şartlar ve yasaların olanak sağlamaması nedeniyle gerçekleştirilememiş ve yeniden, yöntemi jürice kararlaştırılacak bir yarışma biçimi ve bu yolla, planlama şekline karar verilmiştir."³² denilmektedir. Gaziantep Analitik Etütleri İller Bankasınca üretilen son kent bütünü araştırmasıdır. 2010 yılında kabul edilen Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı'nın 13.1.2 nolu Eylemiyle Ulusal düzeyde "Şehircilik ve Plan-

lama Müzesi" oluşturulursa bu analitik etütlerde müzedeki yerini alacaktır herhalde.

Genç Şehir Plancılarının Yarışmalara Girmeye Başlaması

ODTÜ Mimarlık Fakültesi bünyesinde kurulan Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 1966 yılında lisans düzeyinde iki plancı mezun oldu. 1967'de ise bu sayı ikisi yabancı 10 şehir plancısına çıktı. 1967 Şehir ve Bölge Planlama Bölümü mezunlarından Raci Bademli ve Mimarlık Bölümü mezunu Süha Özkan 1968 senesinde açılan Trabzon Planı Yarışmasına girdiler. Yarışma jürisi Bademli/Özkan projesine birinci mansiyonla ödüllendirdi. 22 yaşındaki ODTÜ'lü bir şehir plancısının ekip başı olarak girdiği bu yarışmada dördüncü sıradaki bir ödülü alarak deneyimli yarışmanlar arasına girmesi aslında dışarıdan sürpriz olarak algılandıysa da ODTÜ'de verilen eğitimin kalitesi ve yarışma ekibinde yardımcı olarak Baykan Günay, Gürkan Ertaş, Tarık Okyay, Özer Örüklü, Zülal Özkan ve Erkal Serim'in de bulunması planlılar arasında doğal bir sonuç olarak karşılandı.

1970 senesinde İller Bankası İzmit Şehir Planını yarışmaya açtı. Yarışma sonunda jüri birinciliği Polat Sökmen'in projesine verdi. Birinci mansiyonu Raci Bademli ve Baykan Günay'ın projesi aldı. ODTÜ'lü genç planlıların Trabzon Yarışmasında ödül almalarının bir tesadüf olmadığı anlaşılmıştı. Artık yarışma piyasasında şehir planlılarının varlığı hissedilmekteydi. 1972'de açılan Zonguldak, Kozlu, Çatalağzı ve Kilimli yarışmasına şehir planlıları arasından fazla bir katılım olmadı. İki senelik genç şehir plancısı Ali İlgen mansiyon ödülü aldı. İzmit yarışmasından itibaren gravite modeline dayalı kantitatif yöntemler yarışmalarda giderek yaygınlık kazanıyordu.

Bir sene sonra 1973'de Gaziantep Kent Bütünü Planlama yarışması açıldı. Geniş bir katılımın olduğu yarışmayı 1969 mezunu şehir plancısı Zühtü Can'ın ekibi kazandı. Jüri beşinci ödülü Baykan Günay ekibine vermiştir. Zühtü Can eki-

31 İlhan Tekeli, "Bir Kurucu Kişilik Olarak Esat Turak", s: xii, ODTÜ, MFD, 2005/1.

32 Ahmet Menderes, "Giriş", Gaziantep Kent Bütünü: Analitik Etütler, İller Bankası, 1973

binde şehir plancısı Müzeyyen Can, Başkan Günay ekibinde ise şehir plancıları Doğan Özü, Özer Örüklü, Tuba Günay vardır. Satınalmalar dahil ödül alan ekiplerin içinde toplam 21 şehir plancısı bulunmaktaydı. Ekipler içindeki yarışmacı sayısı 55'dir. Genç şehir plancılarının toplam içindeki oranı %38'e ulaşmıştı. Ödül alan genç plancıların en yaşlısı 27, en genci 23 yaşındadır. Yarışmaya katılanların ortalama yaşı giderek gençleştirmiştir.

Bir yandan yeni mezun şehir plancılarının Trabzon'da başlayarak son 4 yarışmada önce mansiyon sonra birincilik ve derece almaları, genç plancıların yarışmalar yoluyla A grubu karne sahipleri arasına girebilme olasılıklarının artması, karne sistemindeki görece statik dengenin bozulma riskinin yükselmesi, diğer yandan şehircilik eğitime bilgisayarların devreye girmesi ve gravite modeli gibi kantitatif modellerle kent ve ulaşım planlamasına geçiş, şehir ve planlama kuramlarının şehircilik meslek alanında yaygın olarak tartışılmaya başlanması, şehir planlama ve uygulama sürecinin proaktif bir nitelik kazanmaya başlaması, planların artık bir mimari proje gibi kalemi kuvvetli yarışmanların eseri olamayacağına anlaşılması gibi nedenlerle 1973'de geleneksel anlayışla çıkartılan şehir planlama yarışmalarının sonuna gelinmiştir.

Yarışmalar, genç plancıların kendilerini gerçek hayatta test etmeleri için önemli bir işlev görmüştür. Mezuniyet sonrası iş hayatına atılmaları aşamasında ya da daha sonra iş değişikliği yapma durumlarında yarışmalarda ödül kazanmış olmak her zaman işe yararmıştır.

Yarışma sonrasında jüri üyeleriyle yarışmaya katılanları bir araya getiren ve meslektaşların katılımına da açık sergiler ve kolokyum toplantıları 1965-1973 yarışmalar döneminin bugünde olduğu gibi en heyecanlı etkinlikleriydi. Kolokyumlarda jüri üyeleriyle yarışmanlar arasında karşılıklı suçlamalar, sert tartışmalar olsa da kolokyum toplantılarında yeni fikirler de ortaya atılıyordu.³³ Yeni mezun olsun öğrenci olsun plancılar bu tartışma ortamında var olabilmenin yarışmalara katılmak olduğunu algılıyorlardı. Serbest çalışan mimarların şehir plancılarının,

akademisyenlerin, teknokratlar ve bürokratların yüz yüze gelerek tanıştığı ve tartışma olanağı bulunduğu kendine özgü bir ortamdı. 1930'lu, '40'lı yıllardaki yarışmalardaki gizli jüriler ve sessiz sedasız ödül dağıtımları ile 1960'lı yılların yarışma sürecindeki canlı kolokyum toplantıları ve jüri üyeleriyle karşılıklı tartışma ortamı yarışma düzenindeki ne kadar önemli bir ilerlemenin kaydedildiğini göstermektedir. 1946 Birinci Yapı Kongresi'ne sunulan raporda "Bir konkur mimar için mektep olur, ancak sonucunda, olgun bir jürinin projesi hakkındaki mütalaasını öğrenebilirse... Yoksa boşa gitmiş bir didinme olur.." serzenişi 1960'lı yılların yarışmalarında yerine getirilmiştir. O dönemde hayal bile edilemeyen jüri üyeleriyle karşılıklı tartışma, atışma ve tartışmaların yapıldığı kolokyumlar artık geleneksel birer etkinliğe dönüşmüştür. Burada şunu da söylemeliyiz ki kolokyumlarda yapılmış tartışmaların tutanakları maalesef yayımlanmamıştır. Sadece kolokyum tutanakları değil, yarışmalara sunulan projeler, planlar, yarışman raporları, jüri raporları da yayına dönüştürülmemiştir. Bu konuda gerek yarışmanların kişisel arşivlerinde bulunan ve gerekse Odalar, İller Bankası, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve yarışma düzenleyen belediyelerin arşivlerindeki bilgi ve belgelerin derlenmesi ve bir veri tabanı oluşturulması ve bunların yarışmalar portalına dönüştürülmesi için ortak bir çabanın gösterilmesi gerekmektedir.

Yarışmalar ve Karne/ Yeterlilik Sisteminin Eleştirisi

Yarışma yöntemi her zaman genç ve yetenekli yarışmacıların ödül kazanarak mesleki alanda kendilerine bir yer edinmelerini sağlamıştır. Mimarlık meslek alanında imar plancılığında olduğu gibi bir yeterlilik ve karne sistemi yoktur. Genç ve yetenekli mimarların yarışmalar yoluyla mesleklerinde başarı kazanmalarının önünde önemli bir yasal dayanağı olan kısıtlama yoktur. Ancak genç ve yetenekli şehir plancılarının yarışmalarda ödül alarak meslek alanında ilerlemesi bazı yeterlilik kurallarına bağlıdır. Bu kurallar 1969 senesinde çıkartılan yönetmelikle belirginleşmiştir.³⁴ Bu yönetmelik 1985'de ve 2006'da

33 İlhan Tekeli, "Bir Kurucu Kişilik Olarak Esat Turak", s: xii, ODTÜ, MFD, 2005/1.

34 15 Mayıs 1969 tarih ve 13199 sayılı resmi gazetede yayımlanan "İmar ve Yol İstikamet Planlarının Tanzim Şartları ile Teknik Şartlarına ve Bu İşleri Yapacak Uzmanlarda Aranacak Ehliyete Dair Yönetmelik", Yönetmeliğin 4.03 üncü maddesi Plan yapacakları A, B, C, D, E, F olmak üzere beş gruba ayırmıştır.

değiştirilmiştir. “Şehir Planlama Yarışmasında Ödül Almış Olmanın Karne Gruplarında Yükselmeye Etkisi” başlıklı tabloda 1969, 1985 ve 2006 yönetmeliklerindeki yeterlilik koşullarının karşılaştırması yapılmıştır.

1969 yönetmeliğinden bu yana 5 gruplu bir karne sistemi giderek katılarak uygulanmaya devam etmektedir.

2006 senesine kadar mimarların karne sistemine girmeleri mümkünken 2006 yönetmeliği ile mimarların kazanılmış hakları saklı kalmak kaydıyla karne sistemi sadece şehir plancılarına uygulanmaktadır.

1969 yönetmeliğinde metropol kentlerin planlanması karne sınıflandırması sistemi dışında bırakılmışken (metropoller için önce Ankara, İstanbul, İzmir daha sonra Bursa, Samsun gibi diğer büyükşehirlerde nazım plan büroları kurularak ekip anlayışıyla planlama yapılmıştır) 1985 ve 2006 yönetmeliklerinde metropol kentlerin planlanması da yeterlilik yönetmeliği kapsamına alınmıştır.

1985 yönetmeliği karne gruplarına nüfus büyüklüklerinin yanında alan büyüklüğü kriterini de getirmiştir.

1969 ve 1985 yönetmeliklerinde karne gruplarının nüfus büyüklükleri aynı kalırken 2006 yönetmeliği F grubu hariç karne gruplarının hem alan büyüklüklerini hem de nüfus büyüklüklerini değiştirmiştir. Örneğin C grubundaki bir plancı 1985 Yönetmeliğine göre 50.000 ila 100.000 projeksiyon nüfuslu bir kenti planlamaya yeterli görülürken 2006 Yönetmeliğinde 200.000 ila 500.000 projeksiyon nüfuslu kentleri planlamaya yeterli görülmektedir. Örneğin 500.000 projeksiyon nüfusuna sahip bir kentin planlanması bir önceki yönetmeliğe göre A grubu yeterliliğe sahip bir plancı tarafından yapılması gerekirken 2006 yönetmeliği bunu C grubu bir plancının yapabileceğini tanımlamıştır. Yönetmelikler alan büyüklükleri ve nüfus büyüklükleri gibi nicelikselle değerlere göre şehirleri ve dolayısıyla plancıları sınıflandırmakta ve onlara 3 sene de bir karne vermektedir. Şehirlerin niteliksel önemleri dikate alınmamaktadır.

Yarışma kazanmış olmak 1969 ve 1985 yönetmeliklerinde önemli bir yeterlilik unsuru iken 2006 yönetmeliği neredeyse yarışma kazanmayı cezalandırırçasına daha önceki yönetmeliklerden çok daha geride bir kural getirmiştir. Madde 9: “Yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinden mezun olup da planlama yarışmalarında kazanılan birincilik veya iki defa derece veya dört defa mansiyon almış olanlar bulunduğu gruptan bir üst gruba yükselir.” Bu yönetmelik eğer 1973 yılında Gaziantep yarışması sırasında geçerli olsaydı genç şehir plancıları yarışmayı kazansalardı bile yarışma planını nazım plana dönüştüremez ve uygulama planlarını yapamazlardı. 2006 yönetmeliği ile yarışmalar açısından 1969 yönetmeliğine göre daha katı bir kast sistemi getirilmiştir. 1973 yılından sonra şehir planlama yarışmaları bazı belediyelerce kent parçaları ölçeğinde çıkartılmıştır.³⁵ Son 20 senedir şehir planlama yarışmaları açılmamaktadır. Yarışmalar en çok kentsel tasarım alanında çıkartılmaktadır. Yönetmelikteki planlama yarışmaları nasıl tarif edilmektedir? Bugüne kadar acaba planlama yarışması olarak hangi yarışmalar kabul edilmiştir?

Yarışma kazanmanın sadece gruplar arası bir derece yükselmeye indirgenmesine ve değersizleştirilmesine karşılık kamuda genellikle masa başı planlama birimlerinde 2 yıl daire başkanlığı ya da daha üst bürokrat olmakla A grubu karne sahibi olmak ön plana çıkartılmaktadır. Yönetmeliğe göre 2 yıllık daire başkanlığı şehir planlama bölümlerindeki bir profesör olmaya denk gelmektedir. Yeterlilik açısından bir başka tartışmalı konu ise şehir ve bölge planlama bölümlerinde doçent veya profesör ünvanı kazanıldığında otomatik olarak A grubu karne sahibi olmaya da hak kazanılmaktadır. Verilen derslerin niteliği, şehir planlama süreciyle ilişkili olup olmadığına bakılmaksızın otomatik bir işlem olarak bu kurallar koyulmaktadır.

Ayrıntılara girildikçe yeterlilik yönetmeliklerindeki zayıflıklar daha da belirginleşmektedir. 1930'lardan kalma ve inşaat müteahhitliğindeki karne sisteminden esinlenen katı bir piramidal kast sisteminin ciddi bir biçimde sorgulanması

35 Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ulus Tarihi Kent Merkezi Yarışması, 1986. Altındağ Belediyesi, Ankara Kalesi Koruma Geliştirme İmar Planı Yarışması, 1988.

ihtiyaç vardır. Şehir planlama işlerinin modern dünyadaki yapılış biçimleri dikkate alınarak yeterli sistemli değiştirilmelidir.

2006 yönetmeliğinin 12. maddesinde planlama işlerinin bir ekip çalışması olduğu kabul edilerek bazı kurallar tanımlanmıştır. Ancak bu madde içindeki açıklamalar yeterli değildir. Günümüze kadar gelen karne sistemi bir tabu haline gelmiştir. Bu piramidal yapıda genç plancının zirveye tırmanması zor hatta olanaksızdır. Paraşütle zirveye inmenin kolay olduğu bu statükocu yapının değiştirilmesi kolay olmayacaktır. Yönetmeliği değiştirecek yetkilere sahip olanların karne sisteminden yarar beklememeleri gerekir. Yeni yönetmeliğin genç plancının meslek alanına girişlerinin önündeki engelleri kaldıran bir sistem olabilmesini sağlayacak tartışmaları önce Oda'nın başlatmasında fayda vardır. Planlama işini yapacakların geçmiş deneyimi yanında planlama hizmetini fiilen yapacak uzmanların nitelikleri, teknik ekibin yapısı, planlama konusuna nasıl bir teknik yaklaşımında bulunulacağı gibi konuların değerlendirildiği bir yeterlik sisteminin kurulması sağlanabilir mi? Bu aşamada işin niteliğine göre yarışmalarda ödül kazanmış olmanın da aranan koşullardan biri olarak devreye alınabilmesi de düşünülmelidir. Planlama yarışmaları tanımının hiçbir belirsizliğe meydan vermeden yönetmelikte düzenlenmesi gerekir. Kentsel tasarım yarışmaları, fikir projesi yarışmaları, en iyi uygulama ödülleri gibi mesleki başarıların dikkate alınması gerekir.

2004 Yarışmalar Yönetmeliğinin³⁶ Eleştirisi

Ülkemizde uzun zamandır Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri konularında açılacak yarışmaların tek bir yönetmelikle düzenlenmesine çalışılmaktadır. Bu yaklaşım elmayla armudu aynı sepete koymakla eşdeğerdir. Özellikle şehir ve bölge planlama ve kentsel tasarım yarışmalarının ayrı bir yönetmelikle düzenlenmesi gereklidir. Belki bütün yarışmalar için geçerli olabilecek ortak maddeler olabilir. Bu

ortak maddeler yönetmeliklerde tekrarlanabilir ancak her meslek alanının özelliklerine göre özgün bir yasal çerçeve oluşturulmalıdır.

Örneğin 6. Madde yarışma şekilleri ile ilgilidir. Bu maddenin son fıkrasında "GAP, özel çevre koruma bölgesi, milli park, arkeolojik, kentsel ve doğal sit alanları, turizm bölge alan ve merkezleri gibi özel kanunlarla belirtilmiş alanlarda bölgesel yarışma açılmaz." denilmektedir. Bu hüküm bu özellikteki alanların bölgesel yarışmayla değil ulusal ve uluslararası yarışmaya katılabileceğini belirtmektedir.

Ancak 27 Temmuz 2004 tarihinde yapılan değişiklikle 2863 sayılı yasanın 17. Maddesi değiştirilmiş ve belediyeler, valilikler ve ilgili kurumların sit alanlarında ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plandan etkilenen hemşerilerin katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar planını hazırlamalarını hüküm altına almıştır. Yönetmeliğin³⁷ 6. Maddesinin "f" bendinde de yasaya paralel olarak koruma amaçlı imar planlarının hazırlanmasında katılımlı toplantıların düzenlenmesi öngörülmüştür. "f) Plan hazırlama süreci içerisinde idarelerce plan yapılacak alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, üniversitelerin ilgili bölümleri, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren işyeri sahipleri ve etkilenen hemşerilerin katılımı ile plan kararlarının oluşturulmasından önce sorunlar, olanaklar, vizyon, hedefler, araçlar, stratejilerin oluşturulması üzerine ve taslak planın oluşturulmasından sonra taslak planın görüşülerek koruma bölge kuruluna sunulacak son şeklini alması için asgari iki toplantı düzenlenir. Bu toplantıların halka duyurusu idarece köyler ve belde belediyelerinde mahalli anonslar ve ilan panoları ile, büyükşehir olmayan belediyelerde mahalli anonslar, ilan panoları ve yerel yazılı yayın kuruluşları aracılığıyla, büyükşehir belediyelerinde ise koruma alanında mahalli anonslar, ilan panoları, yerel yazılı ve görsel medya kuruluşları aracılığıyla yapılır. Ayrıca bu toplantılar ilgili meslek odalarına, üniversitelerin ilgili bölümlerine ve sivil toplum kuruluşlarına idarece toplantılardan onbeş gün önce toplantılara ait dokümanlar ve gündem yazılı olarak da

³⁶ Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği, Resmi Gazete: 24973/24.12.2002, 25552/13.08.2004. (<http://www.ihale.gov.tr/mevzuat/>)

³⁷ Koruma Amaçlı İmar Planlarının Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-41661/eski2yeni.html>

bildirilir. Bu toplantılarda dile getirilen görüşler toplantıya katılan ilgili kurum, kuruluş ve kişilerce ayrıca yazılı olarak idarelere sunulur. Bu görüşlerin belirttiği tutanaklar koruma bölge kuruluna sunulmak üzere koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletilir. Müdürlük bu tutanakları arşivleyip, saklamakla sorumludur.”

Ancak aynı yönetmeliğin 5. Maddesinde ise “Ulusal ya da uluslararası ölçekte açılan yarışmalar sonucu elde edilecek koruma amaçlı imar planlarında, yarışmayı düzenleyen kurumlar yarışma şartnamelerini, Bakanlığın görüşünü alarak bu Yönetmeliğin 18 inci ve 19 uncu maddelerine göre düzenleyeceklerdir; ancak yarışmaya katılacak plan müelliflerinde 18 inci maddenin (c) ve (d) bentlerindeki koşullar aranmaz” hükmü getirilmiştir. Bu madde gerek kanunun 17. Maddesi ve gerekse yönetmeliğin 6. Maddesinin f) bendi ile çelişmektedir. Koruma Amaçlı İmar planlarının hazırlanma süreci yasa ve yönetmelikte tanımlanmıştır. Bu tür bir planın yarışma yöntemiyle yapılabilmesi teknik olarak mümkün olamamaktadır. Bu nedenle yarışmalar yönetmeliğinin sit alanları ile ilgili fıkrası geçerliliği olmayan bir hükümdür.

Yarışmalar yönetmeliğinin 7. Maddesinde yarışma türleri tanımlanmaktadır c) fıkrasında şehir ve bölge planlama yarışmaları aynı cümle içinde tanımlanmaktadır.

“c) Şehir ve bölge planlama yarışmaları: İmar mevzuatı ile belirlenen tanım kapsamında, bölgenin sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyellerini, sektörel hedeflerini, faaliyetlerin ve alt yapılarının dağılımını belirleyen, nüfusun ve ekonomik yapının projeksiyonlara dayandırıldığı, yapılaşmanın, yoğunluğun, ulaşım ve altyapı sisteminin belirlendiği, tarihi kültürel ve doğal çevreyi koruyan ve geliştiren fiziksel planlama alanındaki yarışmalardır.”

Şehir planlama ve bölge planlama tanımlarının ayrı ayrı yapılması gereklidir. Yönetmeliğin bu tanımı ne şehir planlama ne de bölge planlama tanımını karşılamamaktadır. 3194 sayılı yasanın 5. Ve 8. Maddelerinde verile tanımları kesip yönetmeliğin 7. Maddesinin c) fıkrasına yapıştırmıştır. Bu tanımlar 1985 tarihinden kalma, günümüz şehircilik ve planlama anlayışıyla uyumsuz, geçerliliğini yitirmiştir.

Yarışmalar yönetmeliğinin 11. Maddesinde yarışmanlara verilecek bilgi ve belgeler tanımlanmaktadır. Bu maddenin şehir ve bölge planlama yarışmalarını ilgilendiren c) fıkrasında:

- “1) Planlanacak alanın büyüklüğü ve özellikleri,
2) Yarışmanın konusu ve ölçeğine göre gerekli olabilecek fiziksel, sosyal, ekonomik ve benzeri bilgiler,
3) Yarışmacılara gerekli olan her türlü harita, istatistiksel veri, yazılı çizili görsel dokümanlar ve ilgili mevzuat ve benzeri.”

bilgi ve belgeler tanımlanmak istenmiştir. Yönetmeliklerde “her türlü” açıklaması kullanıldığı zaman, yönetmeliği hazırlayanların ele alınan konuyu tam olarak bilmedikleri anlaşılır. Yönetmeliği yazanlar, günümüzde şehir ve bölge planlarının hangi bilgilere dayandığı ve hangi verileri kullandığını bilseler bu maddeyi bu biçimde düzenlemezlerdi.

Yarışmanın konusunu oluşturan işin kapsamının tanımlandığı madde “ihtiyaç programı”nın tanımlandığı 12. Maddedir. Bu madde incelendiğinde ihtiyaç programının yapı veya tek bir eser dikkate alınarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Şehir ve bölge planlama konuları dikkate alınmadan yazılmıştır. Bu maddenin son fıkrası da yine jürinin “gerekli görmesi durumunda” ek dokümanların verilebileceği belirtilmektedir. Bu bile şehir ve bölge planlama yarışmalarının ihtiyaç programını açıklayıcı bir cümle değildir. Yarışmaya gireceklerin ufukları açık değilse zaten tanım gereği yarışmacı bile olamazlar.

Yönetmelik şehir ve bölge planlama yarışmalarında yarışmanlardan istenen bilgileri 13. Maddenin e) fıkrasında tanımlamak istemiştir.

“e) Şehir ve bölge planlama yarışmalarında;

- 1) Plan açıklama raporu, planlaması yapılacak alanın ele alınışı, değerlendirilmesi ve imar programları ile etaplamaya esas önerileri ve planın gerçekleştirilmesini içeren rapor,
2) Gerektiğinde sosyal ve teknik altyapıya ilişkin raporlar.”

Yönetmelik iki rapor istemektedir. İkincisi gerektiğinde istenecektir. Bir şehir planlama yarışmasında ya da bölge planlama yarışmasında sosyal konulara ilişkin saptamalar ve kararlar, alt-

yapı konularına ilişkin saptamalar ve kararlar “gerektiğinde” nitelemesiyle ihmal edilecek ve önemsizleştirilecek konular değildir. Bu anlayış 1930’lardan kalma yapı ve yollar şehirciliğinin bir kalıntısıdır. Plan açıklama raporu da içeriksiz basit bir formatla raporları tanımlamaktadır. Lise eğitimindeki giriş, gelişme ve sonuç üçlemesinin bir yansımasıdır.

2002’de çıkartılan ve ücretlerle ilgili iki maddede değişikliklerle 2004’de yeniden yayımlanan yarışmalar yönetmeliği şehir ve bölge planlama yarışmalarının düzenlenebilmesi için uygun ve gerçekçi bir yönetmelik değildir. 2004 yarışmalar yönetmeliğinin uzmanlık alanlarına göre ayrı ayrı

düzenlenmesi gerekir. Bu düzenlemeler yapılırken şehir ve bölge planlama yarışmaları konusunda TMMOB Şehir Plancıları Odası temsilcileri, ilgili diğer Oda temsilcileri, üniversitelerin Şehir ve Bölge Planlama Bölümleri temsilcileri, ilgili merkezi ve yerel kamu yönetimi temsilcilerinin ortaklığında bir çalışma grubunun oluşturulması olumlu bir başlangıç olacaktır. Bu çalışma grubunun hazırlayacağı taslağın meslektaşlar ve kamuoyunda tartışılarak sonuçlandırılması bu yönetmeliğin gerçekçi olmasını ve günümüz şehircilik ve planlama konularına uygun bir biçimde hazırlanmasını garanti edecektir.

Şehir Planlama Yarışmasında Ödül Almış Olmanın Karne Gruplarında Yükselmeye Etkisi									Ömer H. KIRAL
Karne Grubu	1969 Yeterlilik Yönetmeliği		1985 Yeterlilik Yönetmeliği			2006 Yeterlilik Yönetmeliği			
	Nüfus	Yarışmada Ödül Almış Olmanın Etkisi	Hektar	Nüfus	Yarışmada Ödül Almış Olmanın Etkisi	Hektar	Nüfus	Yarışmada Ödül Almış Olmanın Etkisi	
A GRUBU	300.000 + (Metropoller hariç)	A grubu şehir planlaması yarışmalarında birincilik almış ve nazım planı ile en az 500 hektarlık kısmının tatbikat planlarını bitirmiş olmak; A grubu şehir planlaması yarışmasında birincilik almış ve B grubu şehir planlarından en az bir iş bitirmiş olmak.	5.000 +	300.000 +	(A) Grubu planlama yarışmalarında birincilik almış, nazım imar planı ve imar uygulama planlarından en az 500 hektarlık bölümü bitirmiş olmak;	10.001 +	1.000.000 +	Yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinden mezun olup da planlama yarışmalarında kazanılan birincilik veya iki defa derece veya dört defa mansiyon almış olanlar bulunduğu gruptan bir üst gruba yükselir.	
B GRUBU	100.000 - 300.000	B grubu şehir planlaması yarışmalarında birincilik almış ve nazım planı ile en az 300 hektarlık kısmının tatbikat planlarını bitirmiş olmak; B grubu şehir planlaması yarışmalarında birincilik almış ve C grubu şehir planlarından en az bir iş bitirmiş olmak.	2.000 - 5.000	100.000 - 300.000	(A) veya (B) Grubu planlama yarışmalarında birincilik almış ve nazım imar planı ile uygulama planlarının en az 300 hektarlık bölümünü bitirmiş olmak; Planlama yarışmalarında en az bir derece almış ve (C) Grubu planlamalardan en az bir iş bitirmiş olmak;	5.001 - 10.000	500.000 - 1.000.000	Yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinden mezun olup da planlama yarışmalarında kazanılan birincilik veya iki defa derece veya dört defa mansiyon almış olanlar bulunduğu gruptan bir üst gruba yükselir.	
C GRUBU	50.000 - 100.000	C grubu şehir planlaması yarışmalarında birincilik alıp bu işi bitirmiş olmak; C grubu şehir planlaması yarışmalarında birincilik almış ve D grubu şehir planlarından en az bir iş bitirmiş olmak.	1.000 - 2.000	50.000 - 100.000	(A), (B) veya (C) Grubu planlama yarışmalarından birincilik veya iki defa derece almış olmak; Planlama yarışmalarında en az bir derece almış ve (D) Grubu planlamalardan en az bir iş bitirmiş olmak;	2.001 - 5.000	200.000 - 500.000	Yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinden mezun olup da planlama yarışmalarında kazanılan birincilik veya iki defa derece veya dört defa mansiyon almış olanlar bulunduğu gruptan bir üst gruba yükselir.	
D GRUBU	30.000 - 50.000	D grubu şehir planlaması yarışmalarında birincilik alıp bu işi bitirmiş olmak; D grubu şehir planlaması yarışmalarında birincilik almış ve E grubunda en az bir iş bitirmiş olmak	500 - 1.000	30.000 - 50.000	Planlama yarışmalarında en az iki defa derece veya bir derece veya iki defa mansiyon veya en az dört defa mansiyon almış olmak; Planlama yarışmalarında en az bir defa derece veya iki defa mansiyon almış ve bunlarla birlikte (E) Grubu planlamalardan en az bir iş bitirmiş olmak;	801 - 2.000	50.000 - 200.000	Yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinden mezun olup da planlama yarışmalarında kazanılan birincilik veya iki defa derece veya dört defa mansiyon almış olanlar bulunduğu gruptan bir üst gruba yükselir.	
E GRUBU	10.000 - 30.000	E grubu şehir planlaması yarışmalarında birincilik alıp bu işi bitirmiş olmak; A ve B grubu şehir planlaması yarışmalarında mansiyon almış ve F grubundan en az bir iş bitirmiş olmak.	200 - 500	10.000 - 30.000	Planlama yarışmalarında en az bir mansiyon almış ve bununla birlikte (F) Grubu planlamalardan en az bir iş bitirmiş olmak;	301 - 800	10.001 - 50.000	Yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinden mezun olup da planlama yarışmalarında kazanılan birincilik veya iki defa derece veya dört defa mansiyon almış olanlar bulunduğu gruptan bir üst gruba yükselir.	
F GRUBU	10.000 ALTI	A ve B grubu şehir planlaması yarışmalarında mansiyon almış olmak; F grubu şehir planlaması yarışmalarında birincilik alıp bu işi bitirmiş olmak.	200 ALTI	10.000 ALTI	Planlama yarışmalarında en az bir mansiyon almış olmak;	25 - 300	10.000 ALTI		

ŞEHİR PLANLAMA YARIŞMALARINI KRONOLOJİSİ

Ömer H. KIRAL

Şehir Planlama Yarışmaları				Yasal ve Kurumsal Değişiklikler	
Tarih	Şehir	Yarışmayı Çıkartan Kuruluş	Açıklama	Tarih	Konu
1	1928	ANKARA	Belediye	Sınırlı Uluslararası Yarışma, 1. Jansen (Alman), 2. Jaussely (Fransız), 3. Drix (Alman)	2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu 21 Haziran 1933 tarihinde yürürlüğe girdi. 1580 sayılı Belediye Kanunu 3 Nisan 1930 tarihinde kabul edildi. 2301 sayılı Belediyeler Bankası Kanunu 24 Haziran 1933 tarihinde yayımlandı.
					2763 sayılı 1580 ne ek kanun ile Dahiliye Bakanlığı'na (Belediyeler (daha sonra 13 Haziran 1945 İller) Bankası) Bakanın altında Nafia, İktisat, Sıhhat ve İctimal Müzenet Bankkian temsilcileri ile Dahiliye Müsteşarı, Mahalli İdareler Genel Müdürü, Belediyeler Bankası Genel Müdürü ve Ankara İmar Müdürü'nün katılmalarıyla bir "Belediyeler İmar Heyeti" oluşturulmuştur.
2	1934	İSTANBUL		Sınırlı Uluslararası Yarışma, 1. Elgözet (Alman), 2. Lambert (Fransız), 3. Ajaj (Fransız)	
				1939	Yüksek Mühendislik Mektebi'nde (İTÜ) Şehircilik Derslerini yürütmüş olan Gustav Oelsner (Bayındırlık Bakanlığı Baş Danışmanı), yeni kurulan Şehircilik Kürsüsü Ordinarıyus Profesörlüğüne atanmıştır. 1949 Hamburg'un imarı için Alman Hükümeti'nce tekrar Alimanya'ya davet edilen Gustav Oelsner yerine Şehircilik Kürsüsü Seffilg'ne Kemal Ahmet Aru getirilmiştir.
3	1942	SAMSUN	Belediyeler İmar Heyeti		
4	1944	ÖDEMiŞ	Belediyeler İmar Heyeti		
				1945	23 Haziran 1945 tarih ve 4759 sayılı yasa ile İller Bankası kuruldu. "Belediyeler İmar Heyeti"nin görevleri İller Bankası tarafından yerine getirilmeye başlandı.
5	1951	İZMİR	İller Bankası		Uluslar arası Yarışma (UIA)
6	1952	ESKİŞEHİR	İller Bankası		
7	1953	MALATYA	İller Bankası		
8	1955	ANKARA	Belediye		Uluslar arası Yarışma (UIA)
					"Şehircilik Fen Heyeti"1955 senesi kadrosu içinde: Rauf Beyru (müdür), Esat Turak, Gönül Tankut, Dündar Ebruz, Abdullah Kuran bulunmaktadır. Daha sonra bu kadro ODTÜ'ye geçecektir. Bayındırlık Bakanığı bünyesindeki bu müdürlük ülkede hazırlanan bütün imar planlarını onaylayan mercidir.
9	1955	ANTALYA	İller Bankası		
				1956	Milli Eğitim Bakanığı, Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı Yüksek Mimarlık ve Şehircilik Enstitüsü (ODTÜ) kuruldu. 6785 sayılı İmar Kanunu 09 Temmuz 1956'da kabul edildi.
10	1957	ADAPAZARI	İller Bankası		
				1958	9 Mayıs 1958 tarihinde 7116 sayılı kanunla İmar ve İskan Bakanığı kurulmuştur. İller Bankası İmar ve İskan Bakanığı ile işkendirilmiştir. Bölge Planı kavramı yasaya girdi.
				1959	27 Mayıs 1959 tarihinde 7307 sayılı kanunla Orta Doğu Teknik Üniversitesi tüzel kişiliğine kavuşmuştur. 17 Ağustos 1960'da ilk Rektör: İhsan Feyzoğlu.
				1960	1 Mart 1960 tarih ve 10445 sayılı resmi gazetede yayımlanan "6785 sayılı Kanunun 14 üncü maddesine göre Fen Adamlarının Selahiyetleri ve Belediyelere karşı Deruhte Edebilecekleri Fenni Mesuliyet Hudutları Hakında Talimatname" "Madde 2- Bölge ve Şehir Planlaması mevzuatında yüksek tahsil veren üniversite ve yüksek mekteplerde, bu mevzuatda tahsillerini tamamlayarak, şehir plancısı, bölge plancısı ve benzeri unvanları iktisap etmiş bulunanlardan İmar ve İskan Bakanığına şehir plancısı olarak ehliyetleri tespit olunanları, İmar planları ve yol istikamet planlarını tanzime ve bunların tatbikatına salahiyetlendirir."
				1961	1961 ANAYASA, DPT'nin kuruluşu.
				1962	1961 ODTÜ ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ YÜKSEK LİSANS 3 ÖĞRENCİ; İhsan Tekeli, Tanrı Çalkılıç(şenyapılı), İrem Altan (Acar)
				1962	1962 ODTÜ ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ LİSANS 2 ÖĞRENCİ; Sevgi Seren, Akın Suel
11	1965	ERZURUM	İller Bankası		
12	1965	KONYA	İller Bankası		
13	1966	ADANA	İller Bankası		
				1966	ODTÜ Bölge Planlama Yüksek Lisans Eğitimi başladı.
14	1967	SİVAS	İller Bankası		1966-1967 eğitim döneminde, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 1963 girişli Aralarında Raci Bademli ve Baykan Günay'ın da bulunduğu ikisi yabancı 10 şehir plancısı mezun oldu.
15	1968	KARABÜK SAFRANBOLU	İller Bankası		Kıstlı yarışma, 6 yarışmacı katıldı.
				1969	İTÜ Şehircilik Kürsüsü şehircilik bilim dalında uzman yetiştirmek, çeşitli toplantılarda bilgi birikimi sağlamak amacıyla Şehircilik Enstitüsü'nü kurmuştur.
16	1968	TRABZON	İller Bankası		1.MANSİYON (4. SIRA): RACI BADEMLİ Ekip başı, ('67) + SUHA ÖZKAN ('67, Mimar),
				1969	15 Mayıs 1969 tarih ve 13199 sayılı resmi gazetede yayımlanan "İmar ve Yol İstikamet Planlarının Tanzimi Şartları ile Teknik Şartlarına ve Bu İşleri Yapacak Uzmanlarda Aranacak Ehliyetle Dair Yönetmelik", Madde 1.02 – İmar ve yol istikamet planları, 6785 sayılı Kanunun 14 üncü maddesinin 1 inci fıkrasında yazılı fen elemanları tarafından (mimar ve yüksek mimarlar) hazırlanır.
17	1970	İZMİT	İller Bankası		1.MANSİYON (4.CÜ SIRA): RACI BADEMLİ('67) + BAYKAN GÜNAY('68)
					İTÜ Teknik Okulu, İTÜ'ye bağlı paralel eğitimin yapıldığı İTÜ Mühendislik-Mimarlık Fakültesi'ne dönüştürülmüştür. Şehircilik dalında iki yıllık lisans sonrası öğretime başlanmıştır.
18	1972	ZONGULDAK	İller Bankası		MANSİYON: ALI İLGEN ('71)
				1605 sayılı kanunla 6785 sayılı İmar Kanununda bazı değişiklikler yapan kanun 11 Temmuz 1972 tarihinde yürürlüğe girdi.	
19	1973	GAZİANTEP	İller Bankası		1. ÖDÜL: ZUHUTU CAN ('69) + 1 ŞEHİR PLANÇISI 5. ÖDÜL: BAYKAN GÜNAY('68) + 3 ŞEHİR PLANÇISI
				1983	1983 İTÜ Mimarlık Fakültesi içinde Mimarlık ve Şehir ve Bölge Planlaması olmak üzere 2 Bölüm kurulmuştur. Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü'nde de Şehircilik ve Bölge Planlaması olarak iki ana bilim dalı oluşturulmuştur. 1983-84 ÖĞRETİM YILINDA ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMASI BÖLÜMÜ LİSANS EĞİTİMİNE BAŞLANIŞTIR.
				1985	3194 sayılı İmar Kanunu 3 Mayıs 1983 tarihinde kabul edildi. Yeni kanuna göre yönetmelikler yayımlanmaya başladı. 2 Kasım 1985 tarih ve 18916 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "İmar Planlarının Yapımını Yüklenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yetenekli Yönetmeliği", "Madde 6/B- Planlama işlerini yapacak müelliflerde, Üniversite, Academi veya Yüksek Okulların şehir planlama, bölge planlama, kentsel tasarım veya mimarlık fakülte veya bölümlerinden, şehir plancısı, bölge plancısı, kentsel tasarımcı, veya mimar unvanları olarak mezun olmuş olmaları veya bu disiplinlerden birinde lisans üstü öğrenimi yaparak Master veya Doktor derece ve unvanlarını kazanmış olmaları şartı aranır."
				2004	Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği, Resmi Gazete: 25552/13.08.2004
				2006	7 Ocak 2006 tarih ve 26046 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Plan Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yetliliği Hakında Yönetmelik", "Madde 6- Plönlama işlerini üstlenecek müelliflerde, yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Plönlama Bölümlerinden lisans eğitimini tamamlayarak mezun olmak şartı aranır. Yurt dışından öğrenim görenlerin bu öğrenimlerinin ve plönlıkları derecelerinin, yurt içinde görülün öğrenim ve alınan derece ile eş değerde olduğunun yetkili makamlarca onaylanmış olması şarttır."

PLANLAMA
2010/2

İzmit Kıyı Kesimi Kültür, Fuar ve Rekreasyon Alanları Planlaması Yarışması (1977)

- Yarışmaya Çıkaran Kurum : İller Bankası
- Danışman Jüri Üyesi : Günel Akdoğan, Atilla Alpöge, Görgül Ardahan, Aydan Bulca, Erol Köse, Ali Parmarkerli, Polat Sökmen
- Asli Jüri Üyesi : Orol Ataman, Mehmet Çubuk, İlhan Gülgeç, Baran İdil, Ahmet Uzel
- Yedek Jüri Üyesi : Ahmet Sönmez, Selçuk Okandan
- Raportör : Güntürkün Bükülmez, Güner Gezim
- 1. ÖDÜL** **Fatih Gorbon, Ertun Hızıroğlu, Yalçın Gültekin, Zehra Kaya Dinçer,**
Zehra Kaya Dinçer, Semra Kurultay (Yardımcı)
M. Tefvik Pehlivanoglu (Danışman)
- 2. ÖDÜL** **Adnan Kazmaoğlu, İrfan Bayhan, Besalet Pamay, Ergün Taneri, Hüseyin Kaptan, Emre Aysu, Semra Atabay, Yalçın Ünal, Hadi Kahraman, İhsan Savrı**
Rıfki Arslan, Necdet Vidinlioğlu (Danışman)
- 3. ÖDÜL** **Türkay Ateş, Aydın Kozak, Haluk Elve, Yalçın Memlük**
Mürsel Baştaş, Merih Polat, Doğan İnan (Yardımcı)
Namık Sarp, Abdülmecit Barut, Haluk Kişisel (Danışman)
- 4. ÖDÜL** **Yıldırım Parlar, Orhan Tunçalp, Ergun Subaşı (Müellif)**
Ali Ulubaş, Murat İren, Metin Aygün, Cüneyt Erginkaya, Savaş Gürleyen, Ertuğrul Alparman, Emel Gökdere (Yardımcı)
Ayşen Maden (Danışman)
- 5. ÖDÜL** **Bülent Tokman, Yıldız Arıbaş, Ümit Bilge, Melek Saraçer, Mustafa Saraçer**
Mustafa İyidoğan, Serap Orgun, Aysun Arıbaş, Semra Önal (Yardımcı)
Özdoğan Aktan, Sedat Savcı, Belma Bilge (Danışman)

İzmit Kıyı Kesimi Kültür, Fuar ve Rekreasyon Alanları Planlaması Yarışması (1977)2. Ödül, kaynak: İlhan Gülgeç

PLANLAMA
2010/3-4

1. Mansiyon	Cafer Bozkurt, Haydar Karabey
2. Mansiyon	İrem Acaroğlu, Suavi Akansel, Ertan Acaroğlu, Ali Kemal Egesoy, Halit Gülbeden, Recep Seçilmiş, Bilgi Denel, Serim Denel, Hilmi Berk, Nur Esin Altaş, Uğur Tola, Arif Merdol, Yüksel Öztan, Murat Yazgan Candan Soyüsü, Turgay Üçyıldız, Sinan Akışık, Refik Yurtsever, Tülin Tan, Güliz Kıvanç, Asuman Yurtseven (Yardımcı)
3. Mansiyon	Aslan Karaali, İhsan Yurdaöver, Vahittin Tahran, Necmettin Kasımoğlu Mustafa Hüseyin (Yardımcı)
Satınalma 1	Özdemir Erverdi, Harun Özer, Sinan Atasoy, Enise Özdönmez, Saadettin Özdönmez
Satınalma 2	Ziyaeddin Bilgin, Orcan Gündüz, M. A. Çeler Durallı, Ferit Tunalı, Fikret Altuğlu (Yardımcı) Aysel Bayraktar (Danışman)
Satınalma 3	Orhan Özgüner, Yücel Okçetin Günseli Akaydın, Ahmet Özgüner (Yardımcı) Mehmet Asatekin, Vacit İmamoğlu, Yüksel Korkusuz, Eşber Yolal (Danışman)
Kaynak: Mimarlık 1977/03 108-118	Mimarlık 1977/01 57-64

Pamucak Mevkii Turistik Planlaması Yarışması (1974)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Danışman Jüri Üyesi	:
Asli Jüri Üyesi	: Özer Örüklü, Tuğrul Akçura, S. Güven Bilsel, Orhan Güner, İrfan Bayhan, Nejat Ersin, Hüseyin Baban, Nejat Ölçen, İlhan Tekeli
Yedek Jüri Üyesi	: Süha Özhan, Seyhun Örs, Cemal Arkon, Tanju Kaptanoğlu
Raportör	: Ali S. Üşenmez, Şerafettin Yetkin
1. ÖDÜL	Doruk Pamir, Ercüment Gümruk, Gürdal Kaleli
2. ÖDÜL	Refik Şenvardar, Orhan Siper, Hakkı Öner, Cengiz Bayülgen
3. ÖDÜL	Mustafa Aslaner, Yaşar Ergin, Özcan Altaban
4. ÖDÜL	Fatih Gorbun, Ertürk Hızıroğlu
5. ÖDÜL	Bayram Nihat Güner, Mehmet Çubuk, Ersen Gürsel, Öcal Ertüzün
1. Mansiyon	Orhan Tunçalp, Ergun Subaşı, Yıldırım Parlar
2. Mansiyon	Orhan Güner, Haldun Sunal
3. Mansiyon	Erdoğan Yaşlıca, İlhan Gülgeç

Kaynak: Mimarlık 1974/09-10 21-26

Gaziantep Kent Bütünü İmar Planı Yarışması (1973)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Danışman Jüri Üyesi	: Halim Emirhasanoğlu, Ruşen Keleş, Necdet Yılmaz, Emcet Öy, Tuğrul Akçura, Rıfki Arslan, Özmen Kendir, Ümit Armangil, Abdülkadir Batur, Şahap Güneyligil,
Asli Jüri Üyesi	: Orhan Tunçalp, Rauf Beyru, Behçet Sinkil, İrem Acaroğlu, S. Güven Bilsel
Yedek Jüri Üyesi	: Polat Sökmen, Ergun Subaşı
Raportör	: Cemşit Lodi, Özhan Elgin

Gaziantep Kent Bütünü İmar Planı Yarışması (1973) 5. Ödül, kaynak: Baykan Günay

1.ÖDÜL	Zühtü Can, Yalçın Alaybeyoğlu, Abdullah Dellaloğlu, Müzeyyen Can, Haluk Aral (Müellif)
Fahri Üreten, Ayşe Şenol, Erdal Akar, Halil Aygün (Yardımcı)
2.ÖDÜL	Kamutay Türkoğlu, Turan Barlas, Ahmet Uzel (Müellif)
Atilla Çevikol, Öktem Ediz, Sina Dinçkal, Bülent Çetinel, Erhan Türkoğlu, Aydın Barlas (Yardımcı)
3.ÖDÜL	H. İbrahim Şanlı, Saim Beyge, Tuncay Saydam, R. Cihangir Tutluoğlu (Müellif)
Nursel Akyazı (Yardımcı)
4.ÖDÜL	Öztürk Başarır, Gülümser Kocabıykoğlu, Lütfi Öncel, Özcan Altaban, Teoman Öztürk, Cemal Arkon, Yaşar Ergin (Müellif)
Mehmet Yürüyen, Taner Aykaç, Ahmet Özmen (Yardımcı)
Ali Türel, Meriç Öztürkcan, Oral Ünal (Danışman)
5.ÖDÜL	Baykan Günay, Doğan Özüt, Özer Örüklü, Tuba Günay, Rüştü Meriçelli (Müellif)
Ezel İnanç, Selva Uluç, Ferda Balkan, Özhan Akçalı, (Yardımcı)
1.Mansiyon	Faruk Akça, M. Cemal Bolgil (Müellif)
2.Mansiyon	İsmet Elker, Cüneyt Elker (Müellif)
Hüseyin Aksu (Yardımcı)
3.Mansiyon	Somer Ural, Yusuf Özkarakoç, Mete Ünügür (Müellif)
Lütfü Zeren, Nevzat Kor, Remzi Demirlıkan, Şadan Bezeyiş, Güven Öztaş, Mehmet Şener Küçükdoğu, Ülkü İzmirligil (Yardımcı)

Satınalma 1	Baran İdil, Gürkan Gezim, Mehmet Aydemir, Cahit Duru (Müellif) Yaşar Kanmaz, Selman Ergüden, Osman Yıldız, Levent Serim (Yardımcı)
Satınalma 2	Türkay Ateş, Numan Tuna, Yıldız Arıbaş, Sezai Saktanber, Selçuk Yener (Müellif) Ümit Gündüç, Seven Kaya Alp, Gezgin Erkan, Huriye Saktanber (Yardımcı)
Satınalma 3	Engin Gürel, Erdal Nebol, Ahmet Çelik (Müellif) Mete Gürer, Hulusi Özkök, Haşmet Çelik (Yardımcı) Necdet Güntay (Danışman)
Satınalma 4	Orol Ataman, Zülal Özkan, Ümit Bilge, Suavi Akansel (Müellif)
Satınalma 5	Akın Eryoldaş, Ahmet Katipoğlu, Nevzat Sabuncuoğlu, Abdullah Saraylı (Müellif)
Satınalma 6	Oktay Kozak, Hikmet Duruer, Mete Örer, Necati Aydemir, Coşkun Günal (Müellif) Aydın Kozak (Yardımcı)

Bandırma (Rıhtım) Sahil Şeridi Turistik Düzenlemesi Yarışması (1973)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: Bandırma Belediyesi
Danışman Jüri Üyesi	: Hasan Sür
Asli Jüri Üyesi	: Baran İdil, Hüseyin Baban, Adnan Taşpınar, Orhan Güner, Ayça Bilsel
Yedek Jüri Üyesi	: Mete Göktuğ, Somer Ural
Raportör	: Önder Er, Abdullah Dellaoğlu

1. ÖDÜL	İrfan Bayhan, Emre Aysu, Mustafa Polatoğlu, Özdemir Bareli, Hüseyin Kaptan
2. ÖDÜL	Yıldırım Parlar, Ergun Subaşı, Orhan Tunçalp
3. ÖDÜL	Ertun Hınzıroğlu, Fatih Gorbun, Mehmet Pehlivan
4. ÖDÜL	Coşkun Erkal, Ercan Yener, Filiz Erkal
5. ÖDÜL	Erdoğan Elmas
1. Mansiyon	Çetin Sipahi
2. Mansiyon	Orhan Kuntay, Kutsal Öztürk, Özgönül Aksoy, Erdem Aksoy
3. Mansiyon	İbrahim Okman, Ali Özbilen, Özhan Uğur, Mehmet Ali Yardımoğlu

Kaynak: Mimarlık 1972/09 6-7 Mimarlık 1973/01 23Arkitekt 1973/03 182-188 Mimarlık 1973/0 Arkitekt 1974/02 82-85

Zonguldak – Kozlu – Kilimli – Çatalağzı Metropolitan Alan Planlaması Yarışması (1972) İki Kademeli Yarışma

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Danışman Jüri Üyesi	: Arif Onat, Fikret Ungay, Mahzar Hanedar, Temel Aslan, Remzi Şenel, Hüseyin Öztekin, M Alaca, F Yayalar, N Yirmibeşoğlu, İlhan Tekeli, A Berberoğlu, Erol As, Cihat Fındıkoğlu, T Biringen
Asli Jüri Üyesi	: Melih Doğan, Baran İdil, Vedat Onamay, Gündüş Özdeş, Esat Turak
Yedek Jüri Üyesi	: Ergün Taneri, Orhan Eronat
Raportör	: Cem Suna Erdoğan, Safter Sağnak

ÖDÜL	Ayça Bilsel, Güven Bilsel, Bilge Ökte, Aydın Ökte
ÖDÜL	Kamutay Türkoğlu, Ahmet Uzel, Tuğrul Akçüre, Turan Barlas
ÖDÜL	İsmet Elker, Cüneyt Elker
ÖDÜL	Hüseyin Kaptan, Emre Aysu, İrfan Bayhan
ÖDÜL	Ergin Erkin, Atilla Tuncer, Tuncer Yüyilalp, Tului Sönmez
Mansiyon	Gürkan Gezim, Güner Gezim
Mansiyon	Öztürk Başarır, Hülagü Bulguç, Ali Türel, Cemal Arkon, Özcan Altaban,
Mansiyon	İlhan Gülgeç, Özer Sarımanoğlu, Erdoğan Yaşlıca
Mansiyon	Ahmet Güler, Çetin Cimit, Orol Ataman
Mansiyon	Ali İlgen

(Yarışmanın İkinci Kademesi salt ÖDÜL kazananlar arasında sürdürülmüştür.)

Adana Karataş Turizm Planlaması Yarışması (1972)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: Adana Belediyesi
Danışman Jüri Üyesi	: Behçet Sinkil, Erdoğan Özlüsen, Mehmet Karataş, Orhan Güner, Özdemir Akverdi
Asli Jüri Üyesi	: Cihat Fındıkoğlu, Erdoğan Elmas, Ersin Arıoğlu, Gürkan Gezim, Mustafa Aslaner, Bekir Buğur
Yedek Jüri Üyesi	: Esen Onat, Enis Kortan
Raportör	: Ali S. Üşenmez, Şerafettin Yetkin
1. ÖDÜL	Bayram Nihat Güner, Mehmet Çubuk, Ersen Gürsel, Fuat Kınkoğlu, Öcal Ertüzün
2. ÖDÜL	Cengiz Eren, Yalçın Gültekin
3. ÖDÜL	Çınar Şahenk, Uğur Erkmen
1. Mansiyon	Davran Eşkinat, Necdet Sokulgan
2. Mansiyon	Öztürk Başarır, Özcan Altaban, Yaşar Ergin, Teoman Öztürk
3. Mansiyon	Metin Kutluay, Ercan Yener, Ercan Yener, Semra Kutluay
4. Mansiyon	Yalçın Sağlıkova, Yıldırım Sağlıkova
Satınalma	Gülten Atlas, Cem Sipahi, Atilla Sorgun
Satınalma	Metin Erözü, Ersin Ersoy
Satınalma	Ercihan Düzgünoğlu, İlhan Gülgeç, Erdoğan Yaşlıca
Satınalma	M. Emre Aysu, İrfan Bayhan, M.Reşat Geçit, Hüseyin Kaptan
Satınalma	Nevzat Yalçın, Sami Gezer

Kaynak: Mimarlık 1972/05 47-56

İzmit İmar Planı (1970)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Danışman Jüri Üyesi	: Turan Alpdemir, Leyla Atakan, Mahzar Heznedar, Esat Kıratlıoğlu, Kamil Şener, Naci Ünver, Astengo Giovanni, Lütfü Zeren, İlhan Tekeli
Asli Jüri Üyesi	: Tuğrul Akçura, Haluk Alatan, Kemal Ahmet Aru, Cemallettin Barışkıl, Yılmaz Güner, Yavuz Taşçı, Ergun Taneri
Yedek Jüri Üyesi	: Erkin Fera, Settar Parsa
Raportör	: İlhan Gülgeç, Çetin İlkin

İzmit İmar Planı (1970) 1. Ödül, kaynak: Baykan Günay

İzmit İmar Planı (1970) 1. Mansiyon, kaynak: Baykan Günay

1. ÖDÜL

Polat Sökmen

2. ÖDÜL

Bilge Ökte, Ayça Bilsel, Güven Bilsel

Ayla Ökte, Aydın Ökte, Rıfık Arslan, Fahri Üreten, Üner Özkan,
Babür İçöz, Tuğrul Kırmızı (Yardımcı)

3. ÖDÜL

İrfan Bayhan, Refik Şenvardar, Hüseyin Kaptan, M. Emre Aysu
N. Uran (Danışman)

1. Mansiyon

Raci Bademli, Baykan Günay

Türkay Ateş, Ahter Bademli, Taylan Dericioğlu, Erden Eşit, Ömer
Kıral, Dilek Kutlu, Ferhan Teber, Ali Vardar (Yardımcı)

2. Mansiyon

Fehri Yetman, Behçet Baykut

3. Mansiyon

Hikmet Duruer, Çoşkun Günal, Oktay Kozak

4. Mansiyon

Melahat Topaloğlu, Bülent Berksan, Mehmet Ali Topaloğlu

5. Mansiyon

Baran İdil, Orhan Tunçalp

Kaynak: Mimarlık 1970/12 22

PLANLAMA
2010/3-4

Trabzon İmar Planı (1968)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Danışman Jüri Üyesi	: Esat Kıratlıoğlu, Suat Oyman, George Candilis, Yılmaz Gürel, Vedat Onomay, Cüneyt Ölçer, Fuat Saral
Asli Jüri Üyesi	: Kemal Ahmet Aru, Bülent Berksan, Rauf Beyru, İlhan Ersoy, Sevinç Kaynak, Ahmet Menderes, Maruf Önal, Gündüz Özdeş, Mehmet Ali Topaloğlu
Yedek Jüri Üyesi	: Nezihe Taner, Vedat Dalokay, Erol As
Raportör	: Orhan Eronat, Bilge Ökte
1. ÖDÜL	İrfan Bayhan, Refik Şenvardar, Hüseyin Kaptan, M. Emre Aysu
2. ÖDÜL	Ahmet Uzel, Kamutay Türkoğlu
3. ÖDÜL	Orhan Tunçalp, Baran İdil
1. Mansiyon	Raci Bademli, Süha Özkan Gürhan Ertaş, Baykan Günay, Tarık Okyay, Özer Örüklü, Zühal Özkan, Erkal Serim (Yardımcı)
2. Mansiyon	İlhan Gülgeç, Erdoğan Yaşlıca Yılmaz Dikmen, Turgut Sarıgöl, Kemal Onur, Metin İğdir (Yardımcı)
3. Mansiyon	Çetin İlkin, Ergun Subaşı, Cemşit Ali Han Lodi
4. Mansiyon	Cihat Fındıkoğlu, Ersin Güneyli Fahri Üreten, Haldun Baydar (Yardımcı)
5. Mansiyon	Hikmet Duruer, Çoşkun Ünal, Turgut Güler
1. Satınalma	Behçet Baykut, Fahri Yetman
2. Satınalma	Ayça Bilsel, Güven Bilsel, Suna Çakmakçı, Settar Parsa, Tankut Ünal Selçuk Göksayar, Babür İöz (Yardımcı)

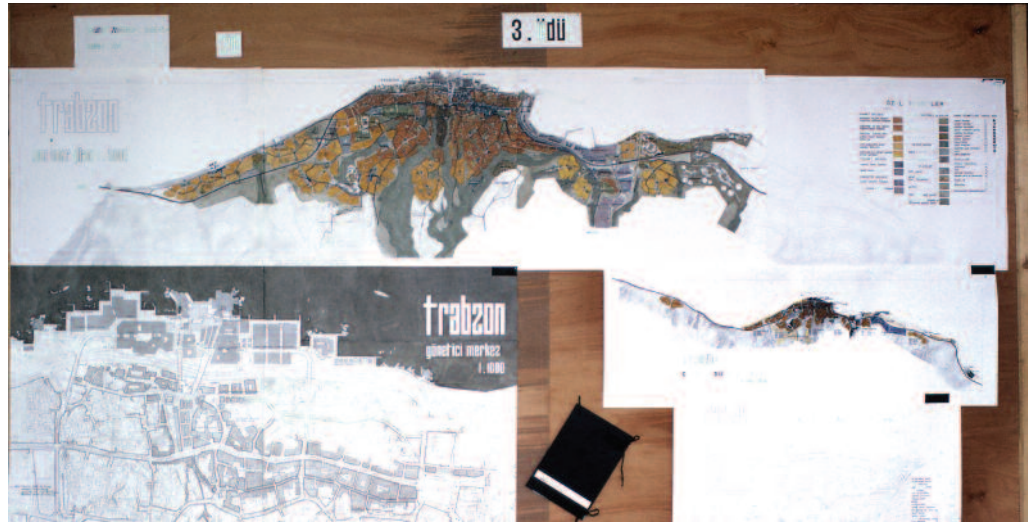
Kaynak: Mimarlık 1968/06 5, Mimarlık 1968/11 11

Trabzon İmar Planı (1968) 1. Ödül, kaynak: Orhan Kuntay

Trabzon İmar Planı (1968) 2. Ödül, kaynak: Orhan Kuntay

Trabzon İmar Planı (1968) 3. Ödül, kaynak: Orhan Kuntay

Trabzon İmar Planı (1968) Satınalma, kaynak: Orhan Kuntay

Sivas Ana İmar Planı Yarışması (1967)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Danışman Jüri Üyesi	: Şevki Asrak, Ahmet Durakoğlu, Cevat Geray, Vefik Kitapçıgil, Vedat Önsal
Asli Jüri Üyesi	: Bülent Berksan, Recai Akçay, Ergun Ersöz, Yılmaz Gürer, Maruf Önal, Melahat Topaloğlu, Mithat Yenen
Yedek Jüri Üyesi	: Ahmet Menderes, Erol As, Vedat Onamay, Nezihe Taner
Raportör	: Orhan Eronat, Selçuk Okandan
1. ÖDÜL	Behçet Baykut, Fahri Yetman
2. ÖDÜL	Kamutay Türkoğlu, Ahmet Uzel
3. ÖDÜL	Yavuz Taşçı
1. Mansiyon	Rauf Beyru
2. Mansiyon	Baran İdil, Emre Çekiç, Fevzi Akansel, Çetin Kölüksüz
3. Mansiyon	Ayça Bilsel, Suna Çakmakçı, Settar Parsa, Güven Bilsel, Tankut Ünal
4. Mansiyon	Erol Türkgenç, Ergün Gürel Orhan Göçer, Ergun Menokan, Gürhan Erhanoğlu (Yardımcı)
5. Mansiyon	Haluk Alatan, Melih Doğan Şenol Yağız (Danışman)
Satınalma	İlhan Gülgeç, Erdoğan Yaşlıca Bilge Duranlı, Yılmaz Dikmen, Gülen Edemen, Turgut Sarıgöl, Kemal Onur, Metin İğdir (Yardımcı) Kadri Okyar (Danışman)
Satınalma	Orhan Tunçalp, Erkin Feran, Çetin İlkin

Kaynak: Mimarlık 1967/04 10 , Mimarlık 1967/08 7, Mimarlık 1967/10 2

İstanbul Vatan Caddesi Mevzii İmar Planı ve Kitle Etüdü Yarışması (1967)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: Türkiye Emlak Kredi Bankası
Danışman Jüri Üyesi	: Burhan Güngör, Nimet Öney, Cevdet Beşe, Gürmen Yorulmaz
Asli Jüri Üyesi	: Kemal Ahmet Aru, Tuğrul Akçura, Muhteşem Giray, Ahmet Menderes, Doğan Tekeli
Yedek Jüri Üyesi	: Uğur Gündeş, Erol Kulaksızoğlu
Raportör	: Cemalettin Barışkın, İlhan Gülgeç
1. ÖDÜL	Biröl Obuter, Taneri Alpay, Güğner Özduman
2. ÖDÜL	Ercüment Bigat, Alpay Aşkun
3. ÖDÜL	Misket Baydargil, H. Avni Çakmak, Saltuk Baydargil
1. Mansiyon	Gönül Aslanoğlu
2. Mansiyon	Refik Şenvardar, Hüseyin Kaplan, Yılmaz Tosun
3. Mansiyon	Atilla Arpat
4. Mansiyon	Kemal Güngör Aran, Mehmet Doruk Pamir

Kaynak Mimarlık 1966/11 8, Arkitekt 1967/02 85-89 Mimarlık 1967/03 8, Mimarlık 1967/05 11-13

Adana Kenti İmar Planı Yarışması (1966)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Danışman Jüri Üyesi	: Aydın Germen, Vedat Önsal, Ali Sepici (Belediye Bşk.), Mithat Yenlen
Asli Jüri Üyesi	: Tuğrul Akçura, Rauf Beyru, Turgut Cansever, Enver Ergun, Yılmaz Gürer, Ahmet Menderes, Zahit Mutlusoy, Maruf Önal, Gündüz Özdeş
Yedek Jüri Üyesi	: Turhan Güven, Erol As
Raportör	: Cemalettin Barışkın, İlhan Gülgeç

1. ÖDÜL

Melahat Topaloğlu, Bülent Berksan, Mehmet Ali Topaloğlu

Sabri Yetişmen, Fahri Üreten, Süheyla Tuğcu (Yardımcı)

2. ÖDÜL

Ayça Bilsel, Güven Bilsel, Settar Parsa, Tankut Ünal, Ruhi Güler, Remin Biler, Günöz Baytok, Enver Güngör (Yardımcı)

3. ÖDÜL

Yavuz Taşçı

1. Mansiyon

Polat Sökmen

2. Mansiyon

Cihat Fındıkoğlu, Baran İdil, Çetin İlkin

Fevzi Akansel (Yardımcı)

3. Mansiyon

Haluk Alatan, Melih Doğan, Erol Özgen, Teoman Baykal (Danışman)

4. Mansiyon

T. Malik Çapar, Selçuk Okandan, Hüseyin Avni Çakmak

Nurkan Günay (Yardımcı)

5. Mansiyon

Gönül Tankut, Sevgi Alpsyoy, M. Yıldırım Yavuz

Satınalma

Ahmet Gülgönen

Satınalma

Erol Türkgenç, Erol Kurt, Bengü Eser

Satınalma

Behçet Baykut, Vedat Onamay, Fahri Yetman

Satınalma

İlhan Tekeli, Sami S. Sisa, Doğan Tekeli

Satınalma

Aydan Gürkan, Kamutay Türkoğlu, Ahmet Uzel, Gürkan Gürol

Satınalma

Zeki Yapar, Orhan Eronat

Kaynak: Mimarlık 1966/07 30 , Mimarlık 1967/01 14

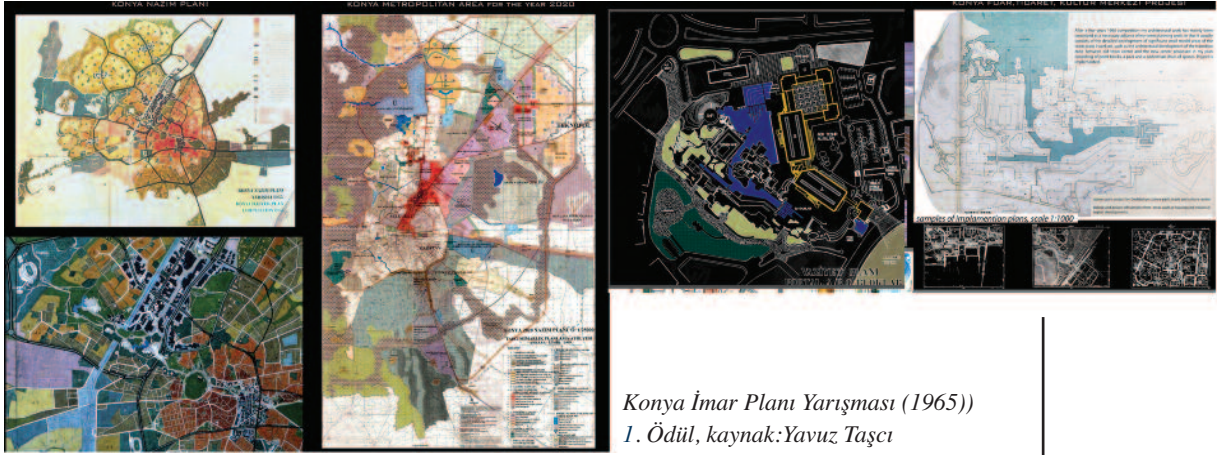

Adana Kenti İmar Planı Yarışması (1966) 3. Mansiyon, kaynak: İlhan Gülgeç

Konya İmar Planı Yarışması (1965)

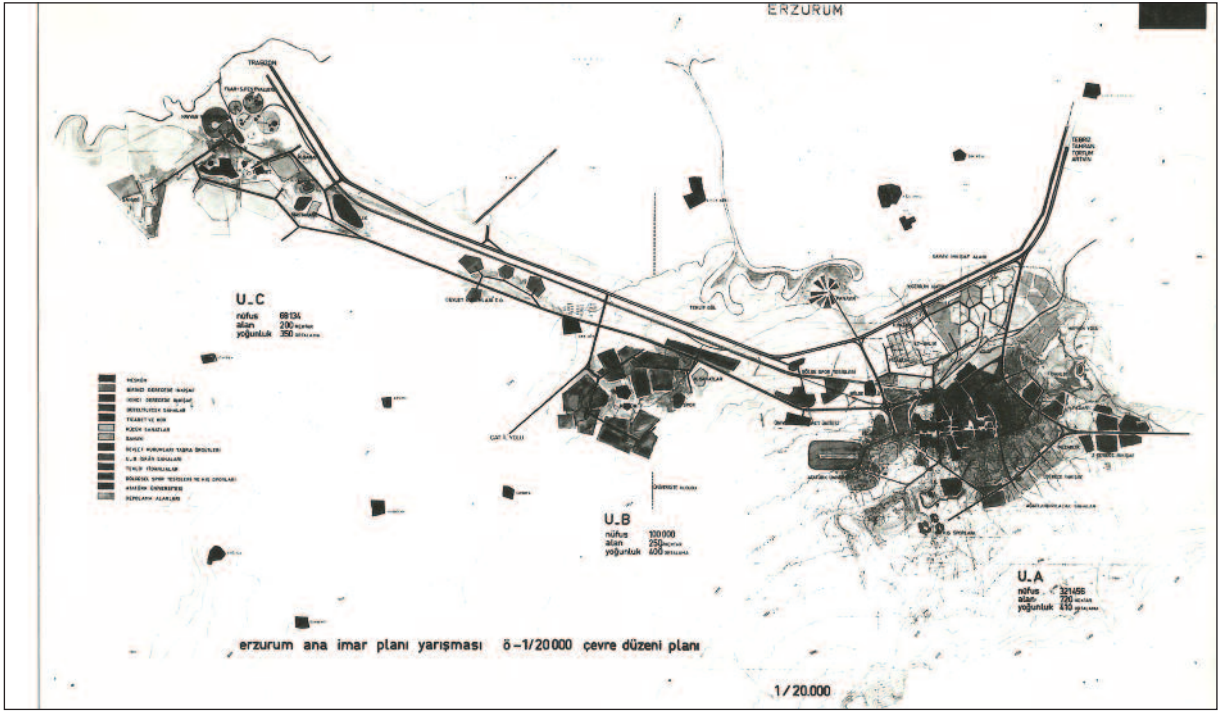
Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Danışman Jüri Üyesi	: Faik Sevilir, A. Hilmi Nalçalı (Belediye Bşk.), Ö. Lütfi Hancıoğlu (Konya Valisi), Selahaddin Babüroğlu (Gn.Md.)
Asli Jüri Üyesi	: Mithat Yenen, Recai Akçay, Yılmaz Güner, Tuğrul Akçura, Ahmet Menderes, Zahit Mutlusoy, Turgut Tuncay, Tarık Carım, Maruf Önal
Yedek Jüri Üyesi	: Doğan Tekeli, Ersen Gömleksizoğlu, Settar Parsa, Melih Doğan
Raportör	: Baran İdil, Ergun Subaşı
1. ÖDÜL	Yavuz Taşçı, Haluk Berksan
2. ÖDÜL	Melahat Topaloğlu, Bülent Berksan, Mehmet Ali Topaloğlu
3. ÖDÜL	Remin Biler, Haluk Alatan
1. Mansiyon	Behçet Baykut, Vedat Onamay, Fahri Yetman
2. Mansiyon	Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Ahmet Keskin, Saim Beygo, Orhan Göçer
3. Mansiyon	Raşıit Uybadin
4. Mansiyon	Cihat Fındıkoğlu, Ergun Gürel, Erol Fındıkoğlu, Jacob Schulze-Rohr
5. Mansiyon	Erol Türkgenç, Çetin Biranış

Mimarlık 1964/08 34, Mimarlık 1965/05 34, Mimarlık 1965/0713-22

Erzurum İmar Planı Yarışması (1965)

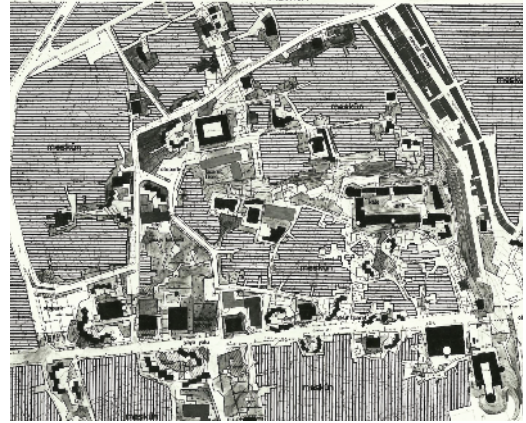
Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Danışman Jüri Üyesi	: Selahaddin Babüroğlu, Enver Ergun, Ruşen Keleş, Hilmi Nalbantoğlu
Asli Jüri Üyesi	: Bülent Berksan, Rauf Beyru, Turgut Cansever, Maruf Önal, Doğan Tekeli, Mehmet Ali Topaloğlu, Turgut Tuncay
Yedek Jüri Üyesi	: İlhan Artuner, Ahmet Menderes, Bilge İşman
Raportör	: Orhan Eronat, Vedat Onomay
1. ÖDÜL	Fikret Cankut, Zeki Yapar, Ersin Güneyli
2. ÖDÜL	Cihat Fındıkoğlu, Öztürk Başarır, Baran İdil
3. ÖDÜL	Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Hande Suher, Ahmet Keskin, Ayten Çetiner, Saim Beygo, Orhan Göçer
1. Mansiyon	Hikmet Duruer, Orhan Tunçalp, Çetin İlkin
2. Mansiyon	Fahri Yetman, Behçet Baykut

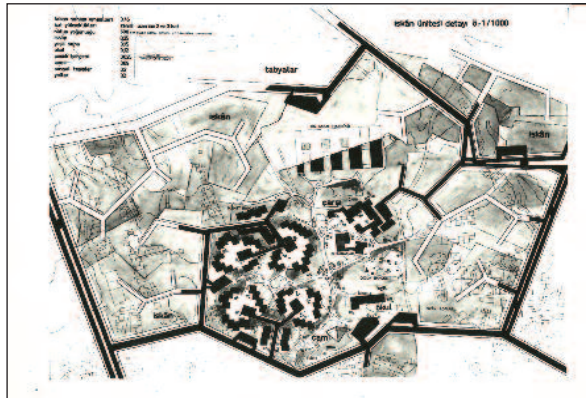
Erzurum İmar Planı Yarışması (1965) 1. Ödül, 1/20.000 kaynak: Remzi Sönmez

Erzurum İmar Planı Yarışması (1965) 1. Ödül, 1/5000 kaynak: Remzi Sönmez

Erzurum İmar Planı Yarışması (1965) 1. Ödül, tarihi doku kaynak: Remzi Sönmez

Erzurum İmar Planı Yarışması (1965) 1. Ödül, konut yerleşim planı kaynak: Remzi Sönmez

3. Mansiyon	Güler Etker, Erden Etker Teoman Baykal (Danışman)
4. Mansiyon	Ayça Bilsel, Suna Çakmakçı, Settar Parsa, Güven Bilsel, Ruhi Güler
5. Mansiyon	Haluk Alatan, Melih Doğan, Remin Biler
Satınalma	Yılmaz Gürer, Kamutay Türkoğlu, Ahmet Uzel
Satınalma	Tuğrul Akçura, Turhan Güven, Oktay Benice
Satınalma	Gönül Tankut, Sevgi Alpsoy, M. Yıldırım Yavuz

Kaynak: Mimarlık 1965/12 4, Mimarlık 1966/05 4

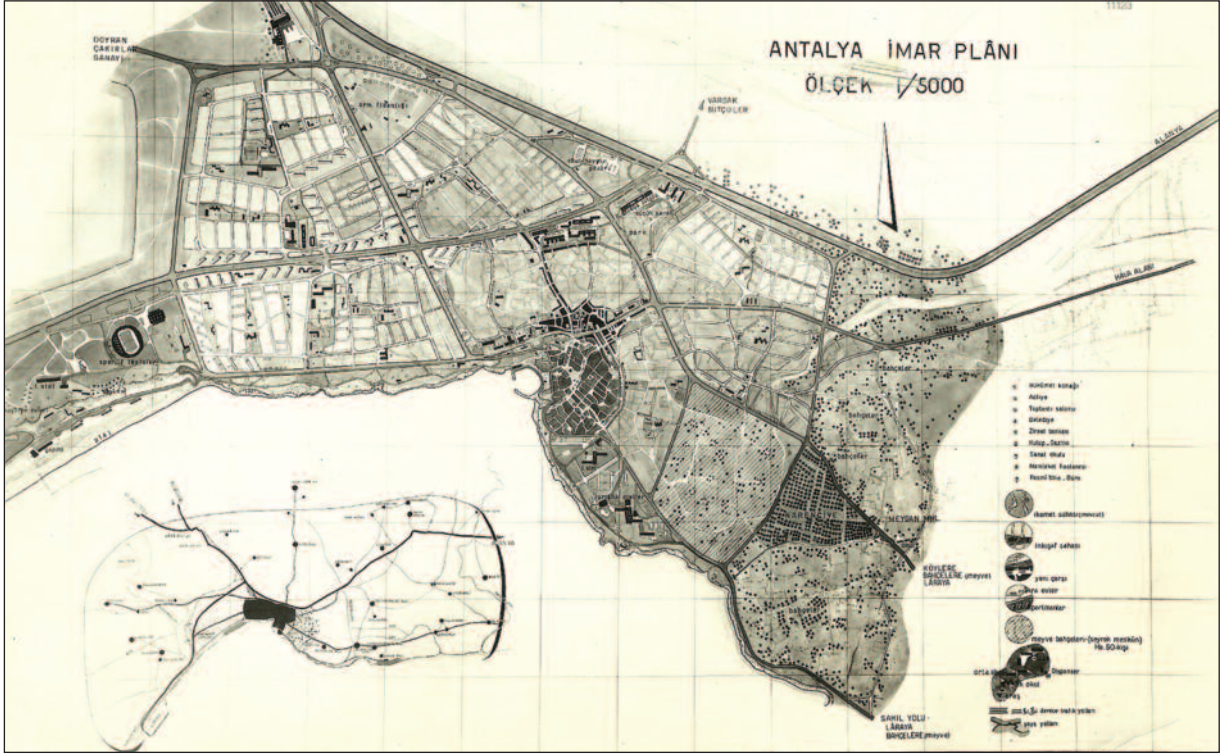
Mersin Şehrinde Mevzii İmar Planı (1964)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Danışman Jüri Üyesi	: Muhlis Babaoğlu, Zeki Ayan, Selahattin Babüroğlu
Asli Jüri Üyesi	: Mithat Yenen, Recai Akçay, Bülent Berksan, Doğan Tekeli, Behruz Çinici
Raportör	: Melahat Topaloğlu
1. ÖDÜL	Mehmet Doruk Pamir, Kemal Güngör Aran
2. ÖDÜL	Yavuz Taşçı, Baran İdil
3. ÖDÜL	Niyazi Duranay, Orhan Şahinler, Kemal Bayur
1. Mansiyon	Olcay Okçetin, Bilge İşmen, Yücel Okçetin
2. Mansiyon	Hasan Öncüoğlu, Erol Altaylı
3. Mansiyon	Cemil Gerçek, Oktay Benice
4. Mansiyon	Cihat Fındıkoğlu, Erol Fındıkoğlu

Mimarlık 1964/07, Mimarlık 1965/02 18-23, Mimarlık 1991/01 77

Adapazarı İmar Planı Yarışması (1957)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Asli Jüri Üyesi	: Orhan Alsaç, Cevat Erbel, Mithat Yenen, Zahit Mutlusoy, Recai Akçay, Ferzan Baydar, Necdet Güven
1. ÖDÜL	Melahat Topaloğlu, Mehmet Ali Topaloğlu, Bülent Berksan
2. ÖDÜL	Hasan Dulagil, Sabri Yetişmen
3. ÖDÜL	Maruf Önal, Raşit Uybadin
4. Ödül	Turgut Tuncay
5. Ödül	Ahmet Menderes, Vedat İşbilir
1. Mansiyon	İlhan Artuner, Aydın Germen, Settar Parsa, İlhami Ural
2. Mansiyon	Orhan Barut, Nevzat Özduylu
3. Mansiyon	Kemal Ahmet Aru, Mehmet Ali Handan, Ahmet Keskin, Altay Erol
4. Mansiyon	Tekin Aydın, Yılmaz Gürer, Yalçın Emiroğlu

Antalya İmar Planı Mimari Proje Yarışması (1955) 1. Ödül, kaynak: M. Nazım Özer

Antalya İmar Planı Mimari Proje Yarışması (1955)

Yarısmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Asli Jüri Üyesi	: Paul Bonatz, Mithat Yenen, Recai Akçay, Burhanettin Onan, Ahmet Tekuş, Atilla Konuk, Luigi Piccinato, Zahit Mutlusoy, Talat Özışık, Celal Uzer, Fethi Tulgar
Raportör	: Melahat Topaloğlu
1. ÖDÜL	Rauf Beyru, Turgut Tuncay, İlhan Artuner
2. ÖDÜL	Radi Birol, Turgut Cansever, Sedat Gürel, Maruf Önal, Abdurrahman Hancı, Faruk Sırmalı
3. ÖDÜL	Melahat Topaloğlu, Mehmet Ali Topaloğlu, Bülent Berksan
1. Mansiyon	Raşit Uybadın, Bedri Kökten
2. Mansiyon	Sema Seyrek, Gazanfer Erim
3. Mansiyon	Sabri Orcan, Erdem Yener

Ankara Şehri İmar Planı Uluslararası Proje Yarışması (1955)

Yarısmaya Çıkaran Kurum	: Ankara Belediyesi İmar Müdürlüğü
Asli Jüri Üyesi	: Kemal Aygün, Patrick Abercrombie, Gustav Oelsner, Luigi Piccinato, Talat Özışık, Mukbil Gökdoğan, Mehmet Ali Handan, Ali Talip Güran, Orhan Alsaç, Mithat Yenen, Cevat Erbel, Cemil Topçubaşı, Refet Artunar, Şeref Kamil Mengü, Hilmi Güreyman
Yedek Jüri Üyesi	: Paul Bonatz, Zahit Mutlusoy, Talat Güreli
Raportör	: Nazım Kursunlu

1. ÖDÜL	Raşit Uybadin, Nihat Yücel
2. ÖDÜL	Wolfgang Rudhard, Götz_Dieter Raths, Peter Ahrens
3. ÖDÜL	William Vetter, J.P. Vouga, Hans Marti, Hans Kast
Mansiyon	Hikmet Duruer, Orhan Tunçalp, Çetin İlkin
Mansiyon	Turgut Cansever, Aydın Germen, Abdurrahman Hancı, Maruf Önal, Radi Biler
Mansiyon	Rauf Beyru, Turgut Tuncay, İlhan Artuner
Mansiyon	Peter Von Bohr
Mansiyon	Bülent Berksan, Mehmet Ali Topaloğlu, Melahat Topaloğlu
Mansiyon	Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Hande Suher Çağlar, Behruz Çinici, Ahmet Keskin, Yılmaz Gürer

Kaynak: Arkitekt 1954/03 6

Malatya İmar Planı (1953)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Asli Jüri Üyesi	: Sabahattin Kürklü, Celal Uluşan, Orhan Alsaç, Mithat Yenen, Zahit Mutlusoy, Celal Uzer, Halit Femir, Recai Akçay
Yedek Jüri Üyesi	: Muhuttin Güreli, Halit Uluç
Raportör	Talat Özışık
1. ÖDÜL	Bülent Berksan, Mehmet Ali Topaloğlu, Melahat Topaloğlu
2. ÖDÜL	Gündüz Özdeş
3. ÖDÜL	Rauf Beyru, İlhan Artuner
Mansiyon	Nihat Yücel
Mansiyon	Veliddin Camcıoğlu
Mansiyon	Raşit Uybadin

Kaynak: Mimarlık 1952/03-04 32, Mimarlık 1952/05-06 41, Mimarlık 1953/01-06 12-31

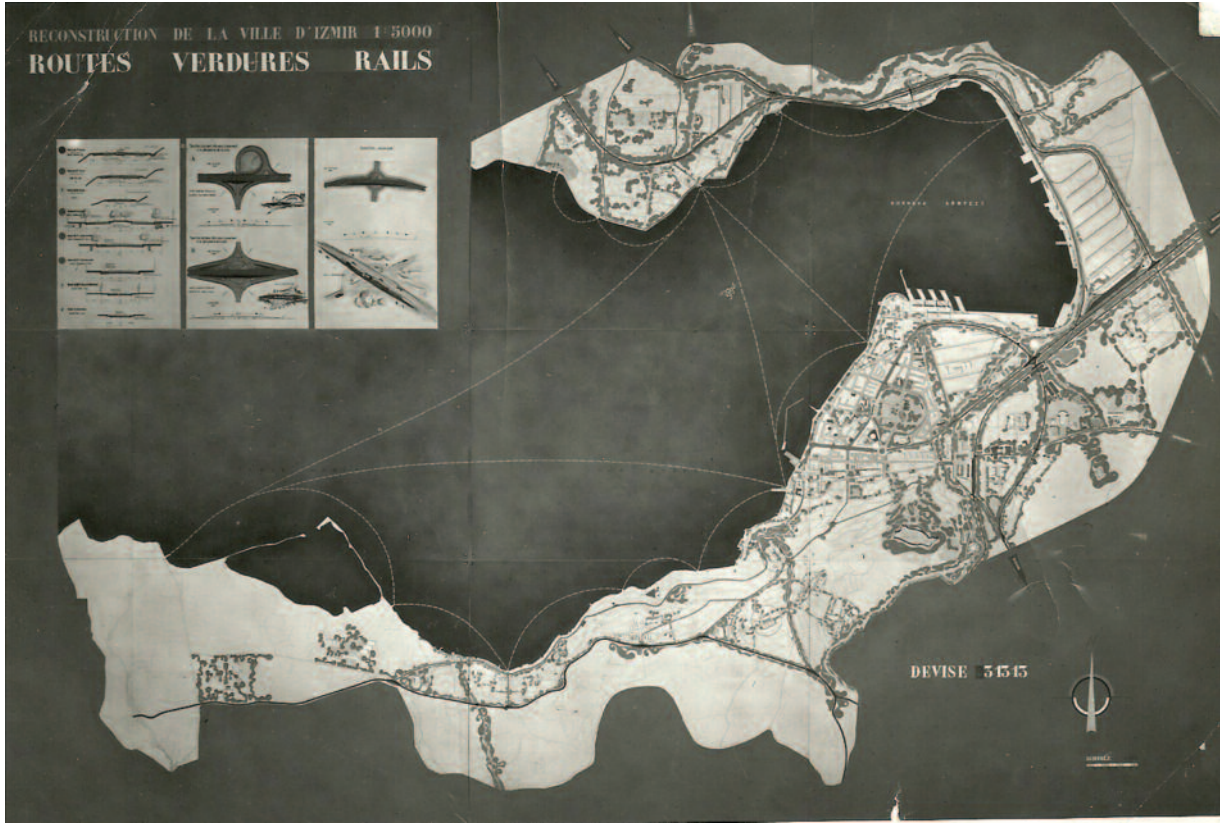
Eskişehir İmar Planı (1952)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Asli Jüri Üyesi	: Orhan Alsaç, Zahit Mutlusoy, Hicri Sezer, Mithat Yenen, Cevat Erbel, Celal Uzer, İlhan Ersoy
1. ÖDÜL	Mehmet Ali Topaloğlu, Bülent Berksan,
2. ÖDÜL	
3. ÖDÜL	Gündüz Özdeş, Lami Eser, Emin Canpolat, Kenan Akınay
Mansiyon	Sabri Yetişmen, Nihat Yücel
Mansiyon	Mesut Evren, Nihat Hasekioğlu
Mansiyon	Dündar Elbruz, Ferit Ali Örs

Kaynak: Mimarlık 1952/01-02 22, Mimarlık 1952/03-04 2-20

İzmir Şehri İmar Planı Uluslararası Proje Yarışması (1951)

Yarışmaya Çıkaran Kurum	: İller Bankası
Asli Jüri Üyesi	: Rauf Onursal, Kemal Ardoğa, Paul Bonatz, Patrick Abercrombie, Mithat Yenen, Orhan Alsaç, Muammer Tansu, Necmettin Emre
1. ÖDÜL	Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canbolat
2. ÖDÜL	Alexander Freiherr Von Branca, Reinholt Wierl

İzmir Şehri İmar Planı Uluslararası Proje Yarışması (1951) kaynak: Remzi Sönmez

PLANLAMA
2010/3-4

İzmir Şehri İmar Planı Uluslararası Proje Yarışması (1951) kaynak: Remzi Sönmez

- 3. ÖDÜL** **Rauf Beyru**
1. Mansiyon **Richard Braun, Anna Braun, Otto Grün**
2. Mansiyon **Leo Hafner, Nuri Yüksel**
3. Mansiyon **Eyüp Kömürcüoğlu, Ertuğrul Menteşe, Reha Erkızan**
4. Mansiyon **Kemaliye Söylemezoğlu, Harika Söylemezoğlu**
5. Mansiyon **Fritz Jelpke, Willi Schütte**

Kaynak: Arkitekt 1952/05-08 119-146 Mimarlık 1952/01-02 1-22

Ödemiş Şehir Planı (1944)

- Yarışmaya Çıkaran Kurum : Belediyeler İmar Heyeti
Asli Jüri Üyesi : Şefik Refik Soyer, Henri Prost, Recai Akçay, Muammer Çavuşoğlu, Niyazi Erzin, Şekip Akalın, Mithat Yenen, Mutahhar Başoğlu, Paul Bonatz, Reuter, Gustav Olsner

- 2. ÖDÜL** **Kemal Ahmet Aru, Orhan Sefa, Celile Berk**
2. ÖDÜL **Selman Yönder, İzzet Aydınoğlu**
3. ÖDÜL **Necmi Ateş, Feyyaz Tüğzünler**
3. ÖDÜL **Eyüp Asım Kömürcüoğlu**
Satınalma **Sabri Oran, Ratip Erhan**

Kaynak: Arkitekt 1944/11-12 287, Arkitekt 1945/03-04 50-55, Mimarlık 1944/06 18, Mimarlık 1945/01 10-21

Samsun Şehir Planı (1942)

- Yarışmaya Çıkaran Kurum : Belediyeler İmar Heyeti
Asli Jüri Üyesi : Rüstem Mesut, Hayri Sayman, Mitat Yenen, Sinan Mimaroğlu, Burhan Ongun, Şekip Akalın, Rüstü Özil

- 2. ÖDÜL** **Semih Rüstem Temel**
3. ÖDÜL **Eyüp Asım Kömürcüoğlu**
Satınalma **Muhuttin Binal**
Satınalma **Ahsen Yapanar, Asım Mutlu**

Kaynak: Arkitekt 1941/11-12 277-282

İstanbul İmar Planı (1933) Davetli Yarışma-

- Yarışmaya Çıkaran Kurum : Belediyeler İmar Heyeti
Asli Jüri Üyesi :

- 1. ÖDÜL** **Hermann Ehlgötz**
Donat-Alfred Agache
Jacques Henri Lambert

Ankara İmar Planı (1932) Davetli Yarışma-

- Yarışmaya Çıkaran Kurum : Belediyeler İmar Heyeti
Asli Jüri Üyesi :

- 1. ÖDÜL** **Hermann Jansen**
2. ÖDÜL **Leon Jausly**
3. ÖDÜL **Joseph Brix**

Kaynak: Mimar 1933/02 48-49

Gaziantep Kent Bütünü İmar Planı Proje Yarışması

Müzeyyen Gülşen Can

Türkiye Planlı Kalkınma Dönemi'ne, ülkenin ekonomik kalkınmasını hızlandırmak, devletin ekonomik, sosyal kültürel amaçlarının belirlenmesinde hükümete danışmanlık yapmak ve Hükümet'çe belirlenen amaçları gerçekleştirmek için kalkınma planları ve yıllık planlar yapmak amacıyla kentleşmenin de hızlandığı 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla girmiştir.

Bu tarihten sonra ülkedeki gelişmelere paralel olarak İller Bankası'nın teknik hizmetleri de hız kazanmış ve büyük kentlerin imar planlarının yarışmaya çıkarılması doğrultusunda çalışmalar başlatılmıştır. 1933 yılından beri ülkemiz şehirciliğine önder kurum olarak hizmet veren İller Bankası İmar Planlama Dairesi tarafından, 1964 yılında Konya yarışması ile başlayıp 1973'e kadar toplam 9 adet Kent Bütünü yarışması açılmıştır. Bu arada Banka, büyük kentlerin planlarını yarışmaya çıkarırken, planlama kararlarının daha çağdaş düzeylerde üretilebilmesi için ön çalışmalar yaparak, kentin fiziki, demografik, sosyo-ekonomik verilerini kitaplar halinde düzenlemiş ve yaptığı bu çalışmalarla planlama tarihinde bir öncü kurum olmuştur. Gaziantep Kent Bütünü İmar Planı Proje Yarışması bu yarışmaların sonucusu olmuştur. Banka tarafından daha sonraki dönemlerde Mersin Sahil Bandı, Edirne Selimiye Çevresi, Akşehir Nasrettin Hoca, İzmit Kıyı Kesimi, Eskişehir Fuar Alanı, Gaziantep

100. Yıl Atatürk Kültür Parkı gibi, kentsel tasarım ağırlıklı proje çalışmaları düzenlenmiştir.

Kent Bütünü İmar Planı yarışmaları, keşke bugünde devam edebilseydi. Yarışmalar, imar planlarının daha nitelikli hazırlanmalarını sağlanması için yeni yöntemlerin araştırılması ve geliştirilmesi ve bu işin de ancak donanımlarını sürekli geliştiren farklı disiplinlerden oluşan bir ekip ile yürütülebilmesiyle mümkün olabileceği gerekliliğini ortaya koyması yönüyle de çok önemliydi.

Müzeyyen Gülşen Can (İTÜ'den mezun Y. Müh. Mimar) ve Zühtü Can (da ODTÜ'den mezun Y. Şehir ve Bölge Plancısı olarak) meslek hayatımıza 1969 yılı Aralık ayında, o dönem planlama konusunda bir ekol olan İller Bankası İmar Planlama Dairesi'nde başlamıştık. Mesleki gelişim açısından bu bizim için büyük bir şanstı.

Meslek yaşantımızın daha çok başında olmamıza karşın 1970 yılında biz de, yalnız ikimizden oluşan bir ekiple amatörcü ilk yarışmamıza katılmıştık. Bu bizim için önemli bir deneyim olmuştu. Böylece, yarışmaya katılmanın farklı disiplinlerden oluşan bir ekip işi olduğunu ve bu konuda daha çok araştırma ve çalışma yapmamız gerektiğini anlamıştık.

Gaziantep Kent Bütünü İmar Planı Proje Yarışması açıldığında da, yine aynı kurumda çalışan heyecanlı genç elemanlardık. Benim biraz çekimser davranmama karşın, Zühtü Can'ın dira-

Y. Müh. Mimar,
Şehir Plancısı
İTÜ

PLANLAMA
2010/3-4

yetiyle yarışmaya katılmaya karar vermiştik. Bunun için önce farklı disiplinlerden oluşan bir ekip oluşturmamız gerekiyordu. Çeşitli girişimler sonunda Ekip Başkanı Zühtü CAN olmak üzere aşağıdaki ekibimizi oluşturmuştuk.

Zühtü Can (Y.Şehir ve Bölge Plancısı)

Müzeyyen Gülşen Can (Y.Müh.Mimar)

Haluk Aral (Ekonomist – Bölge Plancısı ve Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Yalçın Alaybeyoğlu (Y.İnşaat Müh. – Ulaşım Plancısı)

Abdullah Dellaloğlu (Fiziki Coğrafyacı)

Fahri Üreten (Teknik Ressam)

Ayşe Şenol (Teknik Ressam)

Halil Aygün (Teknik Ressam – Mimarlık Öğrencisi)

Erdal Akar (Teknik Ressam)

Bundan sonra yarışmada o güne kadar Türkiye’de kullanılan klasik planlama yöntemlerin dışında, bu konuda dünyada kullanılan yöntemler, planlama modelleri ve teknikleri, çeşitli yabancı kaynaklardan yararlanarak araştırmıştık. Bütün bu ön çalışmalar sonucunda yarışmaya yoğunlaşmıştık. Tasarıma başlamadan önce İller Bankası’na hazırlanan araştırma kitabındaki verilere ve yerine gidilerek saptanan mevcut bulgular göre, Gaziantep’in kentsel ve bölgesel sosyo – ekonomik gelişim trendleri ve gelişmişlik standartları saptanmaya çalışılmış ve bunlarla ilintili olarak da nüfus ve mekansal projeksiyonlar yapılmıştı. Bu projeksiyonlara göre de, o dönem henüz Türkiye’de kullanılmayan ve daha sonra Türk planlama literatürüne Eşik Analizi olarak giren Sieve Analizi metodu ile Planlama Modelleri ve Şemaları geliştirmiştik. Bunların içinden Gaziantep Kent Bütünü planlamasına en uygun olanında karar kılarak tasarıma geçmiştik.

Ne yazık ki, aradan çok zaman geçtiği ve yapılan çalışmaların o günkü olanaksızlıklardan dolayı tek kopya olarak hazırlanmış olması nedeniyle elimizde hiçbir görsel doküman kalmamıştır. Ancak akılda kaldığı kadarıyla, önerilen plan şemasında, kentin yerleşim formunda yapılan en büyük değişiklik tarihi yerleşim dokusu içinde sınırlanmış olan kentin ticari, sosyal ve idari merkezinin yeni bir bölgeye, yani gelişme alanına

kaydırılmasıydı. Yeni merkezin yerinin mevcut ulaşım şemasıyla da desteklenebilir olması şemayı güçlendirmişti. Böylece tarihi kentsel doku da korunmuş oluyordu.

Proje ekibinde bölgesel ölçekte yapı ölçeğine kadar karar üretebilecek çok farklı disiplinlerin olması, projemizde bir farklılık yaratmıştı. Öneri Nazım İmar Planı, Bölgesel kararlar doğrultusunda, Ulaşım Planı ile birlikte tasarlanmıştı. Yardımcılarımız da çizimleri ile, tasarladıklarımızı çok iyi bir şekilde ifade etmişlerdi. Belki de bunun için projemiz birincilik ödülüne layık görülmüştü.

Her şeyden önce uyum içinde yapılan heyecanlı, keyifli ve hepimizin ufkunu açan, yeni yeni şeyler öğrenmemize vesile olan bir çalışmaydı. Günlerce uykusuz kalmamıza karşın, bütün yarışmalardaki yarışmacılar gibi, son ana kadar çalışıp, tuh be, şurası da eksik kaldı demiştik.

Bütün bu yaşadıklarımızı yeni meslektaşlarımızın da yaşamaması dileğiyle.

Kentin Denizi Kucaklaması

Orhan Kuntay

Prof. Dr.

Trabzon Kenti, Bandırma Sahil Bandı ve İzmit Kıyı Kesimi yarışmalarındaki sonuçlar, kent ile denizi kucaklaştırdı mı?

Trabzon Belediyesi, ne kadar deniz doldurulduğunu araştırmaktaydı. Daha sonra katı atıkları denizin doldurulmasında kullanan belediye, Trabzon'un gittikçe denizden uzaklaştırıldığının farkında değildi. Kıyı kesiminde denize girme olanağı artık kalmamıştı.

Bandırma Sahil Bandı yarışmasında radikal çözüm olan, vapur iskelesinin buradan kaldırılması gerektiği düşünülmemişti. Alanın konumu her zaman Marsilya'daki havuz gibi olan, iç denizi akla getirmektedir. Vapur iskelesi bir kenara uzaklaştırılırsa acaba kent denizle kucaklaşır mı?

İzmit Kıyı Kesimi'nde sahil yoluna, bir de demiryolu eklenmektedir. Denizin dalga sesini, demiryolu gürültüsü bastırmaktadır. Ancak, körfezde ekolojik bir sorun vardır. Burası küçük

bir deltadır. Belediye ise, deltayı doldurup alan kazanmak istemektedir. Ancak, kentin gittikçe denizden uzaklaştırıldığının farkında değildir. Alan doldurulduğu sürece, deniz, gittikçe uzaklaşmaktadır. Delta kendi haline bırakılsa doldurulan alanların dolması için belki 100 yıldan fazla zaman gerekecekti.

Yarışmaya sunduğumuz projede alanı doldurmak yerine, bir mendirek üzerinde etkinlikleri toplamış ve kenti denizle kucaklamıştık. Ekolojik olarak, mendirekle kıyı kesimi arası, bugün olduğu gibi deryeden gelen erozyonla yavaş yavaş dolacaktı.

Denizin ekolojisi korunacaktı. Bu düşünce jüriye benimsenmişti. Ancak, Belediye başkanı, "doldurmak istediğimiz alanları boş bırakmış" diyerek, projenin 3.turda elenmesini sağlamıştı. Oysa San Francisco'da benzer bir iskele binlerce kentli tarafından yoğun kullanılıyordu.

Yılların Ardından Side Planlamasına Geriye Dönük Bakış...*

Mehmet Çubuk

Prof. Dr.

Ön Açıklama

Side'de arkeolojik kazıların başlamasından 21 yıl sonra 1969'da, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ve İller Bankasının ortaklaşa hazırladığı, *Side ve Çevresinin Turizm Planlaması* için uluslararası yarışma ile elde edilen proje; bölgede ve özellikle *Antik Side'den* günümüz yerleşmesine uzanan tarihinde, önemli bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Ancak projenin itici gücü olan turizm, yarışma projesinde hedeflenen farklı olarak gerçekleşmiştir. Bugün *Antik Side yerleşmesi*, adeta *Bodrum* benzeri bir turizm yerleşmesine dönüşmüştür.

42 yıl önce (1969) elde edilen *Side ve Çevresi Turistik Düzenleme Projesi*; turizm ve koruma planlaması ve bazı konularda Türkiye'de 'ilk'ler oluşturan bir projedir. Koruma ve kıyılarla ilgili mevzuat oluşturulmasında, kıyı kullanımına ilişkin bazı ilkelerin üretilmesinde örnek-model ola-

rak alınmıştır. *Side Projesi*, ussal planlama anlayışını örneklemiştir. Ekonomik-sosyal-coğrafik-arkeolojik araştırmalara ve ulaşım-teknik altyapı konularında analitik incelemelere dayalı, aynı zamanda *Kompleks* bütününde *tasarım süreci* belirleyen ve belirli kısımları için de *tasarım ürünü* ortaya koyan bir çalışma olmuştur.

3000 hektarlık alana yayılan bu Düzenleme Projesinde, doğal verilerin değerlendirilmesi ve işlenmesi için model önerilmiştir. Düzenleme Projesi'nin getirdiği bir kavram olarak *Organize Turizm Bölgesi* belirlemesi Kalkınma Planında yer almıştır.

12 km uzunlukta kıyıya koşut alanda üretilen kararlar yanında, Manavgat yerleşmesi geri alanlarına kadar uzanan bölgenin, ekonomik-sosyal yönleriyle kalkınması için *Derinlemesine Düzenleme Yaklaşımıyla* hareket edilmiştir. Keza *Antik Side*'nin ele alınışında, arkeolojik verilerle bir-

* Side'ye Emek Verenler Sempozyumu'na Sunulan Bildiriden Özetlenmiştir- 19-22 Nisan 2007 Side

likte beşerî yaşam ortamı dikkate alınmış, hazırlanan *koruma planı*, Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunda ilk kez, *Koruma Amaçlı İmar Planı* olarak kabul edilmiştir.

Ancak, Yarışma projesinden uygulama planlarına geçiş sürecinin 12 yılı aştığı ve bu süreçte aynı sayıda Bakan değişimini gören yarışma projesinin, genel düzenleme kararları bütününe uygulama şansı yaratılamamıştır. Büyük değişikliklerle tatil köyleri alanları bütünleşme getirmeyen turistik otellerle dolmuştur. *Projede* yerleşme kararları, zaman içinde Turizm Bakanlığı tarafından değiştirilmiştir. Daha sonra da Kültür Bakanlığı *Antik Side Sit Koruma Planında*, Proje Müelliflerinin dışında ve politik tercihler doğrultusunda revizyon planı hazırlatarak, büyük değişiklikler yapmış, yarışmadaki düzenleme ve plan kararlarından, hedeflerinden uzaklaşmıştır.

Yarışma Koşulları ve Öncelikli Turizm Bölgeleri Oluşturulması

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bünyesinde,1960'lı yılların ikinci yarısında, Danimarkalı bir araştırma grubun tarafından, *Ayvalık*'tan başlayan, *Alanya* 'ya dek uzanan Ege ve Akdeniz kıyılarını ele alarak Batı Türkiye'de plancı ve yatırımcılara yol gösterecek, rehber oluşturacak önemli bir çalışma yaptırılmıştır. Ele alınan bölgede, doğal- arkeolojik ve turistik değerler-alt yapı-ulaşım-şehirselle ve turistik donanım yönlerinden incelemelere dayalı *Turizm Bölgeleri belirlenmiş ve ayrıntıda bilinçli şekilde bölgelerdeki öncelikler saptanmıştır*¹. Genelde oluşturulan turizm politikalarına göre de; *yabancı turist akımının İstanbul'dan Ege ve Akdeniz'e yayılması ve bir tatil turizmi yaratılması öngörülmüştür. Böylece de Ege ve Side'de turistik siteler kurulması amaçlanmıştır*². Bu hazırlıklar üzerine Turizm Bakanlığı, İller Bankası ile Side ve Çevresi Turizm Planlaması için Uluslararası bir proje yarışması hazırlamıştır.

Yarışma şartnamesinde açıklandığı şekilde; *Side'de mevcut tarihî kalıntıları ve tabiat değerlerini azami derecede korumak maharetini gösteren, bölgenin atmosferine uyan çözüm yolları getiren bir proje elde edilmesi hedeflenmiştir*³. Ayrıca, böylece yapılacak turistik sitenin kurulmasına paralel olarak da, *restore edilecek tarihi Side tiyatrosunun yapacağı isimle, büyük sayıda turist için çevreye çekileceği beklentilerine yer verilmiştir*⁴. Aynı zamanda, yarışma ile elde edilecek Side projesinin uygulama safhasının da, *Türkiye'nin turizm politikası yönünden teşvik ve destekleme tedbirlerine açık olacağı ifade edilmiştir*⁵.

*Yine yarışma şartnamesinde, Antik Side ile ilgili olarak; Side köy yerleşmesi özelinde yeni konut gereksinimi için geleneksel yapı malzemesi ve tekniğinin yerini, beton ve benzeri malzemenin almasının, tarihsel havayı bozduğu açıklanmış ve yarışmaya katılanlardan köyün taşınması veya olduğu yerde gelişmesi konusunda ki tekliflerini; tarihi ve doğal varlıkların korunması ve değerlendirilmesi anlayışı içinde getirmeleri istenmiştir*⁶. Anlaşılabileceği gibi, bu yarışma yoluyla, Side'nin geçmişten gelen tarihsel, arkeolojik değerleriyle korunarak yeni işlevlerle buluşturulması yolu açılmak istenmiştir. Yani, Antik Side arkeolojik peyzajı içinde, geriye dönük verilerle ileriye dönük bir değerlendirme yapılması hedeflenmiştir.

'İlk' ler Projesi

Yarışmaya yerli ve yabancı 171 proje katılmış ve uluslararası jüri tarafından değerlendirilmiştir. Beklentileri ve istenenleri en iyi şekilde çözen ve tarihî-arkeolojik, doğal-ekolojik değerler arasında en iyi dengiyi kuran proje olarak, *Mehmet Çubuk - Ersen Gürsel - Nihat Güner* (yarışma sonrası oluşan EPA-Mimarlar Grubu) Ekibi, diğer yardımcılarla (Şadi Çalık - Altan Gürman - Ayhan Çalmlı - Serap Tüzün) hazırladıkları proje, jüri tarafından birinci olarak seçilmiştir.

(1) Yarışma şartnamesi S:8

(2) Yarışma şartnamesi. A.g.k. S:147

(3) Yarışma Şartnamesi. A.g.k. S:7

(4) Yarışma Şartnamesi. A.g.k. S:7

(5) Yarışma Şartnamesi. A.g.k. S:148

(6) Yarışma Şartnamesi. A.g.k. S:207

Side ve Çevresi Turizm Planlaması

Side ve Çevresi Turistik Düzenleme Projesi sağlam fikirler ve esaslar üzerine kurulmuştur. Planlama mantığı, felsefesi, alt ve üst ölçekli planlama yaklaşımı ile sadece kıyı bandı düzenlemesi ve turistik amaçlı bir proje olarak geliştirilmemiştir. Yakın bölgesini de içine alan bir planlama yaklaşımı kabul edilmiştir. Buna göre her biri kendi içinde bütünlüğe sahip birçok parçadan (Ünite kavramı içinde) oluşmaktadır. Turistik Komp-lekslerin düzenlenmesinde bir karakter yaratmanın ötesinde, kültürel, doğal, arkeolojik, sosyal, ekonomik çeşitliliği de barındıran büyük bir *Organizasyon*'un elde edilmesi esas olmuş ve öyle planlanmıştır. *Antik Side*'nin ele alınmasında da en önemli karar, *Antik Side*'ye kompleks bütününde *Sosyo-Kültürel Merkez* işlevi verilmesi şeklinde olmuş ve bu çerçevede arkeolojik eserlerin ve mevcut dokusunun korunması yönünde ilkeler oluşturulmuştur. (Doküman-1 ve 1.A)

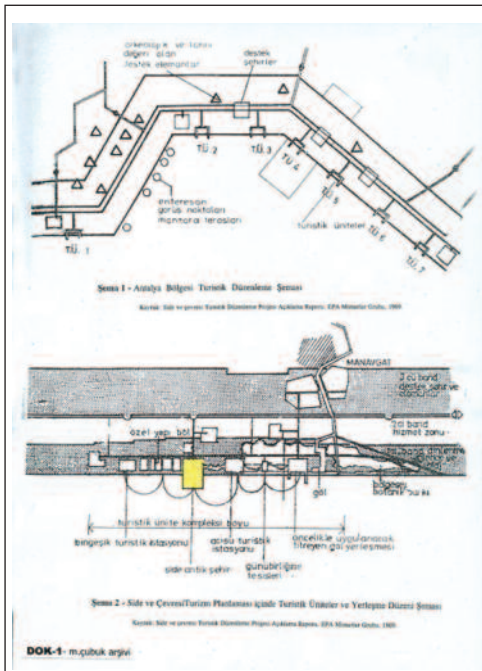
Türkiye'de ilk örnek olması ve öncü niteliğiyle çok umut bağlanan proje, dünyada da ilgi çekmiş ve yarışmanın ardından bazı ülkelerden yatırımcı grupların yüksek düzeyde kişileri Proje Grubu ile ilişki kurmuştur. Ancak, çok büyük bir yatırım gerektiren proje, uzayan süreçte yerel ve politik direnmeler karşısında zaman içinde devlet deste-

ğini kaybetmiştir. Devlet desteği politik tercihlerle o dönemde, bölgedeki başka turizm projelerine kaymıştır. Bu projenin Uygulanmasına dönük kaynaklar *Güney Antalya Turizm Gelişme projesine* yönlendirilmiştir.

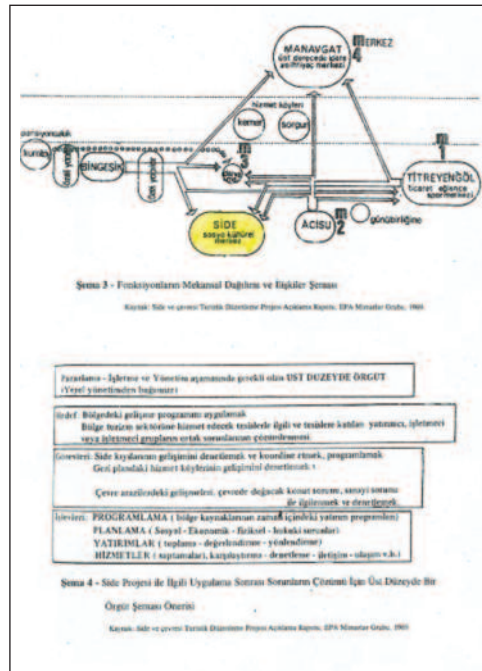
Bugün *Antik Side*'ye ve bölgeye bakıldığında görülen durum şudur ki; geçen zaman içinde, *Antik Side*'de ağırlıklı olarak konaklamaya dönük, yüksek getirim nedeniyle yoğun kullanımlı bir duruma gelmiş ve bu kullanım biçiminden doğan yoğunlaşma; arkeolojik kalıntılar üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır.

Side ve Çevresi Turistik Düzenleme Projesi; Antalya kıyı bandının bir alt parçası olarak, üst bölgeyle ilişkiler içinde kurulmuştur (Doküman-1-). Doğal ve kültürel kaynakların, değere konması ve işletilmelerinde bir model olacak biçimde düşünülmüştür. Fiziksel planlamada, aynı zamanda çevrenin ekonomik, kültürel ve sosyal nitelikleri belirtilip, gerekli ilişkiler kurularak, bunlara bağlı bir organizasyon geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu da, *Organize Turizm Bölgesi* olarak önerilmiştir.

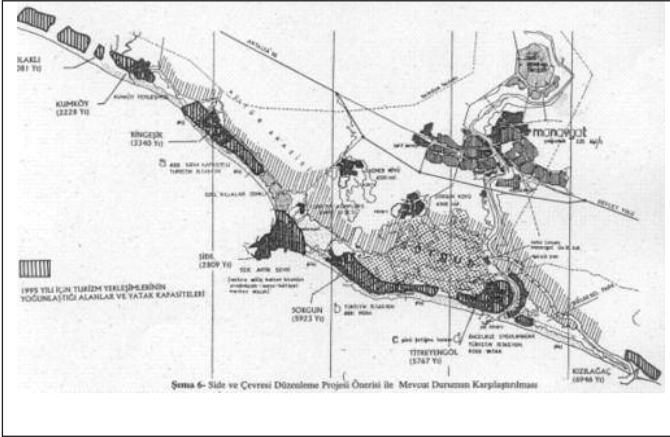
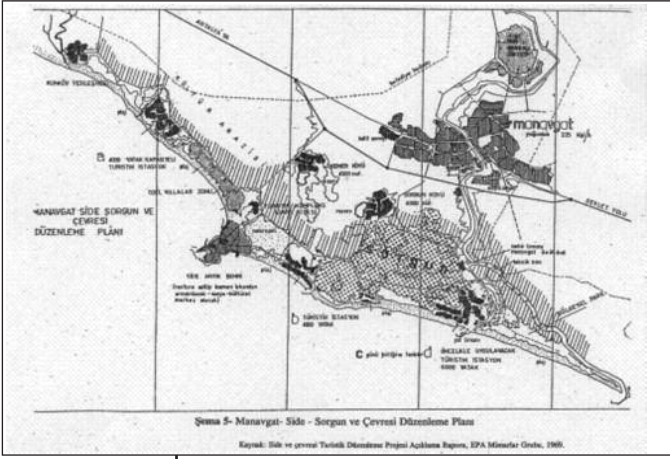
Proje sınırları *Antik Side*'ye göre; doğuda *Manavgat Çayı* ağzından, batıda *Kumköy* yerleşmesine kadar uzanan 12 km.lik kıyı bandı ile geri alanda *Manavgat* kasabasına kadar, yaklaşık 3000 hektarlık alan içinde yaratılan Kompleks

Solda Dok-1-sağda Dok-1 A

Şekil 4 - Side Projesi ile İlgili Uygulanma Sınırları Sorularını Çözümü İçin Üst Düzeyde Bir Örgüt Şeması Önerisi

Dok-2 ve Dok-2A

bütününde ortaya çıkan *Turistik Üniteler*, kitle turizmine yanıt veren bir *Turistik Arz* olarak planlanmıştır. Hem dış turizm, hem de iç turizm bağlamında gelişmekte olan *sosyal turizm* de yanıt aranmıştır. Program gereği bu bölgede, 14.000 turist ve yaklaşık 6.000 görevlinin yaşayacağı düşünülmüştür. Bölgedeki kültürel, sosyal hizmetlerin karşılanması, *organize turizm bölgesi* planlanmasıyla sağlanacağı kabul edilmiş, böylece bir turizm pazarının doğmasına fırsat yaratılması hedeflenmiştir. Proje; istek çeşitliliği bakımından, yerli ve yabancı firmaların yatırım yapabilecekleri ünitelere (*Turistik İstasyonlar*) bölünmüştür. Kompleks içinde önerilen istasyonlar şunlardır: *Titreyen göl İstasyonu* (6.000 yatak kapasite), *Acısu-Sorgun İstasyonu* (4.000 yatak kapasite), *Bingeşik İstasyonu* (2-4.000 yatak kapasite).

Side ve yakın çevresi plan şemasını, *derinlemesine düzenleme yaklaşımında*, arka arkaya biri birini izleyen üç bant oluşturmuştur.

Birinci bant; kıyıdan itibaren 600-700 m. derinlikli bölgedir. Plaj ve konaklama tesisleri, turistik istasyonlar bulunmaktadır.

İkinci bant; 700-1000 m. derinlikli bölgedir. Mevcut köysel yerleşmeler geliştirilerek hizmet köyleri olarak düzenleneceği kabul edilmiştir.

Üçüncü bant; 1.000 m.'den sonraki bölgedir. Destek kentler ile tarihî, arkeolojik, doğal değerlerin oluşturduğu destek öğeleri bulunmaktadır.

Turizm planlama bütünü içinde yer alan *Antik Side*; *Birinci bant* içinde yer almakta ve planlama kararları kapsamında, *Yönetimsel ve Sosyo-Kültürel* faaliyetleriyle, Ören yeri işlevi korunarak, bölgenin *ana cazibe merkezi* şeklinde düzenlenmesi kabul edilmiştir. *Antik Side* yerleşmesinin, belirlenen işlevleri yerine getirebilmesi için de, *Antik Side'deki yerleşimi oluşturan Selimiye Köyü'nün* bir başka yere taşınması (Kompleks yerleşmesinin batı ucunda Kumköy'e) önerilmiştir.

Turistik istasyonlar dışında, *Özel Yapılar Bölgesinde*, özel mülkiyette olan arazilerde *Tatil Konutları* ya da *Turizm İşletmeleri* önerilmiştir. Acısu-Sorgun Turistik istasyonunun diğer kesiminde, *Sorgun Ormanı* içinde de turistler için aktif alanlar düzenleme kararları getirilmiştir. (Doküman-1-1.A-2).

Titreyen göl İstasyonu ise, Kompleksin ana ticaret, eğlence ve spor işlevlerine yanıt getirecek nitelikte düşünülmüştür. Diğerlerinden farklı olarak, deniz ve göl kenarı yerleşmesi karakteri öngörülmüştür. Burada *eğlence sitesi*, *botanik parkı* ile bütünleştirilerek turistik bir çekicilik yaratılmak istenmiştir. Düzenleme mantığı içinde *Destek Kent* görevi verilen *Manavgat yerleşmesi de*, *Kompleksin Yönetim-Pazarlama Merkezi-* turistik yerleşmelerin birinci derece hizmetlerinin karşılanacağı yer olarak kabul edilmiştir. Özetle, *Side ve çevresi turistik düzenleme projesi*; toplumsal, ekonomik yönden bölge bütünlüğü üzerine getirdiği kararlarla fiziksel düzenleme kararlarının bütünleşmesini zorunlu kılacak şekilde ele alınmıştır. Bu proje bütününde ekonomik değerlendirmeler çerçevesinde, bölge içinde tüm bantları içerecek şekilde bir *Derinlemesine Düzenleme Kavramı* geliştirilmeye çalışılmıştır. Yani sadece kıyı olanaklarını değerlendiren bir proje olmaktan çok, geri planlardaki durum ve gelişmeler de proje bütününe katılmıştır⁷.

Side (Selimiye Köyü) ve Koruma Planlaması Üzerine

Bu bildiri esas olarak; *Side ve çevresi turizm planlaması* içinde yer alan *Antik Side*'nin, (yarışma döneminde Side-Selimiye Köyünün) günümüzdeki statüsü olan (artık neredeyse Bodrumla yarışan Turizm yerleşmesi haline gelen) *Side Belde Belediyesi* tarafından düzenlenen ve benim için özlemlili (nostaljik) bir buluşma sağlayan toplantı için hazırlanmıştır. Doğal olarak da Yarışma projesiyle getirilen koruma kararları çerçevesinde yaşanan süreç ele alınmıştır.

Side Koruma (amaçlı) planı, kendi koşullarını yaratarak, *Gayri menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu* tarafından kabul edilen, Türkiye'de ilk "*Sit Koruma Planlaması*" örneğidir. Koruma Kurulu'na sunulan projenin sunuş başlığı *sit koruma planı* ifadesi, İmar mevzuatında yer almadığı gerekçesiyle, İmar ve İskân Bakanlığı temsilcisinin uyarısı üzerine değiştirilerek plan dokümanının adı, *Side Selimiye Köyü Koruma Amaçlı İmar Tatbikat Planı* olarak konmuştur. Böylece ilk kez, *koruma amaçlı imar planı* ifadesi kullanılmıştır.

Ayrıca, Kurul tarafından kabul edilen 1/1000 ölçekli bu plan; 1975 Avrupa Mimarî Miras yılı çerçevesinde, Türkiye Millî Komitesi tarafından, Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kararıyla, sergilenmek üzere seçilmiştir. Türkiye'de bu anlamda yapılan projeler arasında (diğer projeler; Göreme-Antalya Limanı-İstanbul, Zeyrek-Boğaziçi-Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı) en ileri aşamada olduğu için, Türkiye'yi temsil etmek üzere sergiye katılmasına karar verilmiştir. *Antik Side Sit Koruma Planı* böylece, Avrupa Mimarî Miras yılı katalogu içinde yer almış, sergilenmiştir.

Ülke içinde ve dışında, büyük yankı uyandıran yarışma projesinin Bakanlıkla sözleşmesi ancak 1971 yılında imzalanmış, çalışmalar başlamış ve 12 yıl gibi uzun zamana yayılmıştır. Çok sayıda Bakanın görev sürelerini içine alan ve o dönem için ilerici fikirler taşıyan proje hak ettiği ilgiyi bulamamıştır.

Side Projesi, tarihî - doğal özellikler gösteren çevrenin düzenlenmesi, geliştirilmesi ve bir planlama çalışması içinde yeni kentsel işlevlerle bütünleşme konusunda, Türkiye'de ilk girişim olarak kabul edilebilir. O dönemlerde (hatta hala günümüzde bile) koruma - onarım uygulamalarının koordinasyonsuz, genel politikasız ortamında ve yeterli yasal destek ve nitelikli iş gücü olmayan Türkiye'de, *Side projesi* yol gösterici ve sorumluluk yükleyen bir proje olarak değerlendirilmelidir⁸. Aslında Proje; politika tespitinde, ussal ve toplum yararına olma yönlerinde de uyarılar getirmiştir. Ancak aradan geçen bunca yıl sonra bugün, projenin ortaya koyduğu bu hususların anlaşılması gerektiğini söylemek oldukça zordur.

Antik Side projesi genelindeki hedeflerin geliştirilmesinde; doğal ve kültürel değerlerin korunmasını amaçlayan ilkelerde beliren yönlendirici husus, *sürekliliğin kabul gördüğü bir tarih anlayışı* olmuştur. Bu bir başvuru gerekçesi gibi algılanmıştır⁹.

Antik Side Üzerine

Bu bildiri, *Antik Side* ile ilgili tarihsel gelişim anlatılmayacaktır. Bu konuda kaynaklara bakılabilir. Bu anlatımda bazı açıklamalarla yetinilecektir. Tarihî dönemleri MÖ.6 yy.a kadar çıkan *Antik Side*, 19 ve 20.yy.lara kadar kentsel yaşam açısından, *mutlak bir terk edilmişlik* içinde kalmıştır. Kırsal yerleşme özelliklerinin yeniden başlaması ile de, niteliksel olarak farklılaşmış ve bir yerleşme strüktürü oluşmuştur. 19 yy sonlarına doğru Giritli Türk göçmenlerin yerleşmesiyle ortaya çıkan *Selimiye Köyünün* bu yeni strüktürü, antik dönem eserleriyle tarihî ve süreklilik göstermemiş ama yeni üretim ilişkileri kültür ürünleri giderek günümüze kadar yoğunlaşan biçimde tahriplere ve bozulmalara yol açmıştır.

Yarışma ile elde edilen *Turizm planlaması* bütününde ise; *Antik Side*, 14.000 yatak kapasitesi ile Turistik Kompleks'in *ana cazibe merkezi* olarak öngörülmüştür. Esas olarak da, planlama kararları içinde, Kompleks'in örgütsel ve Sosyo-Kül-

7 Side ve Çevresi Turistik Düzenleme projesi ana rapor özeti

8 İTÜ-MTRE BÜLTENİ a.g.makale

9 İTÜ-MTRE BÜLTENİ a.g.makale

Dok-4

Dok-6 plan köyde mevcut doku

türel Merkez olarak, yakın-uzak çevresiyle ekonomik bütünleşmeyi sağlayacak konumda bir araç gibi düşünülmüştür.

Antik Side Sit Koruma Planlama Alanı içinde, korumaya dönük iki bölge ön görülmüştür:

Birinci Bölge; Nekropol alanlarının bulunduğu bölge. Burası; batıda kıyıya koşut 450 metre geri plandaki tarım alanlarının bulunduğu kesimi, doğuda batı Moseleum'a kadar uzanan ve gerisinde doğal tepeleri içeren kesimi, kuzeyde de Kemer Köyü'ne kadar uzanan kesimi içine almaktadır. Proje üzerinde buraya *koruma bölgesi* denilmiştir.

İkinci Bölge; Sur içinin batı kesimi ve Selimiye Köyü'nü içine almaktadır. Proje üzerinde buraya

da *esas sit bölgesi* denilmiştir (Doküman 3 ve 8). Burada; yeni planlama yaklaşımında, Antik kente verilen Sosyo-Kültürel Merkez işlevi içinde, arkeolojik eserlerin korunması için de, bazı temel ilkeler kabul edilmiştir. Bunlar;

a-Antik eserlerin korunması ve tahribini önleyici işlemlerin yapılması,

b-Bu eserlerden kullanılabilir olanların yeni işlevler içinde değerlendirilmesi,

c-Tarihî ve doğal değerlerin korunmasında, antik eserlerin planlamada ana unsur olarak ele alınması ilkeleridir. (Doküman 4, 6 ve 7)

Belirlenen bu ilkelere göre de; Antik kentin merkezinde (Selimiye Köyü'nde) 1/500 ölçekli planlama çalışmaları yapılmıştır. Planlamada eski eserlere, plan verileri ve kararları çerçevesinde işlev verilmiş ve eserler tanımlanmıştır. Bunlar; *Antik tiyatro-Agora-sütunlu caddeler-Antik liman-Tapınaklar, Bazilikalar-Hamamlar-Çeşmeler-Saray-Evler-Antik surlar*-Diğer kalıntılar ve Nekropol alanı olarak ele alınmışlardır¹⁰.

Bu antik eserler için önerilen işlevler de şöyle özetlenebilir:

-*Antik tiyatro*; gerekli onarımlardan sonra, uluslararası büyük kermes toplantıları, tiyatro gösterileri için kullanılabilir.

-*Agora*; toplanma alanı olarak ve festival, tiyatro

Dok-7 maket fotoğrafları

faaliyetlerini tamamlayıcı eylemler için yararlanılacak alan olarak kullanılabilir.

-*Sütunlu caddeler*; temizlenerek, gezilebilir hale getirilebilir. Bunun için zeminin tabii taş kaplamalı ve uygun yerlerde ve hallerde kolonlar ayağa kaldırılmalıdır.

-*Antik liman*; temizlenerek ortaya çıkacak rıhtımların restorasyonunun yapılması ve limanın balıkçı barınağı olarak ve aynı zamanda küçük teknelerin de yanaşması için kullanılabilir. Liman çevresinde uygun karakterde kafe-restoranlar yapılabilir.

-*Tapınak, Bazilikalarla* ilgili gerekli kazılar sonrası ortaya çıkacak mekânlar özel toplanmalar için kullanılabilir.

-*Müze yapılan Roma hamamı dışındaki liman hamamı* da, tonozları onararak turistik amaçlı kullanılabilir.

-Side'deki diğer çeşmeler gibi, *sur dışındaki Mimfeum* onarılarak, su akar hale getirilerek, Antik kent girişinde çekici etkisi olan bir öge olarak değerlendirilebilir.

-*Saray*; restore edilip arkeologlar için çalışma ve barınma mekânı (arkeologlar evi) olarak kullanılabilir.

-*Sütunlu caddeler kenarlarındaki bir çok Roma evi* kalıntısından sağlam olanlar onarılarak, antik eşya ya da kopya eşyaların konulacağı teşhir yerleri olarak, uygun durumda olanların da üzeri örtülerek satış yerleri şeklinde kullanılabilir.

-*Bizans Bazilikaları, evler, kemerler ve küçük yollar* açılıp, gezilecek, dinlenecek köşeler olarak düzenlenebilir.

-*Nekropol alanı*; kum örtüsü kaldırılarak, uygun teknikte yeşillendirilebilir.

Selimiye Köyü'nün (Antik Side) Boşaltılması ve Yeni Yerleşme Alanları Planlaması ve Kurul Kararları Üzerine...

Selimiye Köyü insanları, köyün kuruluşundan itibaren uzun yıllar kırsal yerleşme özelliğini koruyarak, tarım ve balıkçılıkla geçinmişlerdir. Ancak, arkeolojik kazılarla birlikte başlayan tanıtım, *Side*'de iç ve dış turizmin şekillenmesine yol açmıştır. Bu hareketlenme içinde köylüler, tarımdan turizme yönelmiş, pansiyonculuğa başlamışlardır. Buna bağlı olarak da lokanta, kafe, plaj ve turistik obje satan dükkânlar v.s gibi tesisler açılmıştır. Bu gelişme, zaman içinde Antik kent için sorun olmaya başlamıştır. Yarışma projesinde

getirilen kararlarla çözüm olarak da, *Antik Side* içinde yapılacak arkeolojik temizleme hedeflenmiştir. Bu aynı zamanda halkın sosyal, ekonomik gelişmesine katkı sağlayacak bir düzenleme olarak da düşünülmüştür. Bu amaçla, *Turizm Kompleksinin* en batısında yer alan *Kumköy yerleşimi ve çevresi*, gelişme alanı olarak seçilmiştir. Böylece *Esas Sit Bölgesinde (Selimiye Köyü merkezi)* arkeolojik eserlerle iç içe olan mevcut konutların kaldırılmasıyla doğacak iskân sorununun çözümleneceği düşünülmüştür. Bu aşamada, Antik kentin boşaltılması, buradaki nüfusun yakın çevrede bir yerleşme alanında iskân edilmesine ilişkin kararı belirlemede, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, sit ve arkeolojik değerlerle ilgili izin konusunda GEE ve AY Kurulu ve uygulama projesinin onaylanması için de İmar ve İskân Bakanlığı sorumlu taraflar olmuştur.

Bu kurumlar arasında kuşkusuz en önemli konuda GEE ve AY Kurulu yer almıştır. *Antik Side Koruma planının* gerçekleştirilebilmesinde önemli bir karar, köy merkezindeki evlerin kaldırılması, yani Antik kentin belirli koşullarda ve ölçüde boşaltılması konusunda olmuştur. Bu konuda karar verme sürecinde, önerilerinin incelenmesi ve sonuçlandırılması konusu dört yıl sürmüş ve her seferinde alınan kararlar, bir sonraki incelemede değiştirilmiş ve planlamanın uzamasına da neden olmuştur. Planlamayı yönlendirici ve fakat aynı zamanda hız kesici süredeki kararların incelenmesi umut kırıcı bir durumu da ortaya koymaktadır. Bu kararlar özetle şöyle açıklanabilir:

1- Planlama Grubunun hazırladığı 1/5000 ölçekli ilk planda önerilen, *merkezin boşaltılması* hususunda ilk kez 11.03.1972 tarihinde, GEE ve AY Kurulu'nda görüşülerek desteklenmiştir. Köy Merkezinde antik kalıntılar dışında, Osmanlı dönemi özellikleri taşıyan yapıların da korunması kararı alınmıştır (Bu karar, antik kentin korunmasında sosyal varlığında korunması anlamında korumada önemli bir adım olmuştur). Planda, *Kumköy yerleşimi ve çevresi* gelişme alanı olarak kabul görmüştür.

2- GEE ve AY Kurulu, yeniden sunulan 1/5000 ölçekli planda Kurul 14.09.1973 tarihinde, bu kez

Side gelişme alanı olarak batı Nekropolü sınırında *Yeni Selimiye adı verilen yerleşme alanını* kabul etmiştir.

3- GEE ve AY Kurulu, sunulan 1/1000 ölçekli planı inceleyerek, 10.11.1973 tarihinde, Antik kentin tamamının istimlâk edilmesi, merkez köyün Yeni Selimiye'ye taşınmasını kararlaştırmıştır.

4- Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bu karara itiraz etmiştir. Bunun üzerine GEE ve AY Kurulu, 10.05.1974 tarihinde merkez köyün tamamının istimlâkinden vazgeçmiş ve gereği kadar istimlâk kararı vermiştir.

5- GEE ve AY Kurulu, 8.11.1975 tarihinde, 1/1000 ölçekli planda önerilen hususları kabul ederek 1/500 ölçekte *Antik Side*'nin koruma planının yapılmasını istemiştir. Bu, yeni bir planlama isteği olmuştur. Bu tarihte GEE ve AY Kurulu'na sunulan tespit çalışmalarında; Merkezde 98 adet binanın tescili önerilmiş ve 28 adedinin tescili yapılmış, diğer 70 bina için rölevelerin yapılması istenmiştir.

6-GEE ve AY Kurulu, 9.03.1976 da arkeolojik kalıntı ve yapıların listesini istemiştir.

7-GEE ve AY Kurulu, 10.05.1976 tarihinde Arkeolojik sit koruma alanını belirleyerek Resmî Gazetede ilan edilmiştir. (Doküman 8)

Görüldüğü gibi, 1972-76 yılları arasında 4 yılda 6 önemli karar alınmıştır. Bu karar metinlerinden, alıntılar da aşağıda verilmiştir.

Planlama Grubunun hazırlayarak, GEE ve AY Kuruluna incelenmek üzere verdiği 1/5000 ölçekli Koruma amaçlı Nâzım planı ile ilgili, 11.03.1972 tarihinde hazırlanan inceleme raporunda yapılan önemli belirlemeler şunlardır¹¹:

“...*Side Antik şehri üzerinde kurulan Selimiye köyünün boşaltılmasının, bu son derece önemli eski eser sahasında yıllardır devam eden tahribatın durdurulması yönünden, en doğru karar olduğuna, Selimiye köyünde Osmanlı devri mimarisine ait bunların hepsinin yıkılmasının doğru olmayacağına, bunlardan önemli antik kalıntılar üzerine rastlamayanlardan ve mimari özellik taşıyan yerleşme düzenini de aksettirecek binalar-*

dan bir kısmının Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne tespit ettirip korunmasına ve bunlara fonksiyon verilmesine, binaların yıkımı sırasında duvarlarında kullanılan antik devir yapılarına ait taşların tahrip edilmemesi, ayıklanması ve muhafaza edilmesi için E.E.ve Müzeler Genel Müdürlüğü elemanlarının nezaret etmesine, Antik Side şehri limanının asıl şekline uygun olarak temizlenmesine ve tanzim edilmesine ,liman civarında, projeleri bilahare Kurulumuza onaylatmak şartıyla lokanta, gazino gibi tesisler yapılabileceğine, sur içinde boş sahalarda gene, projeleri Kurulumuzca onaylanmak şartıyla Arkeologlar için site kurulabileceğine, sur içine hiçbir özel vasıtanın sokulamayacağına, ileride yapılacak kazılardan çıkacak toprağın döküleceği sahanın önceden tespit edilmesinin gerekli olduğuna, Nekropol doğusu ile yerleşme üniteleri arasında bırakılmış olan takriben 450 m. tecrit mesafesinin yeterli olduğuna, Nekropol batı sınırı ile yerleşme arasında bırakılan takriben 200.m.lik mesafe içinde inşaat yapılamayacağına, bu 200.m. tecrit sahasından sonra 700.m mesafe içinde yapılacak inşaatların temel kazıları sırasında Side Müze Müdürlüğü elemanlarının nezaret etmesi ve herhangi bir kalıntıya rastlandığında, gerekli dokümanları ile birlikte ayrıca karar alınmak üzere Kurulumuza intikal ettirilmesine karar verildi”.

Aslında inceleme raporundan da anlaşılacağı üzere, Antik Side (Selimiye Köyü) planlamasında önemli bir husus yer almaktadır. Bu da, Selimiye köyündeki sosyal varlığın korunması anlamına gelen bir yaklaşımdır. Yani, korunacak değerde bir sanat yapısı olmasa da buradaki bazı yapılar; onları yaşatan, kırsal kültür içinde özellik taşıyan sosyal varlığı dikkate alarak, yalnızca fiziksel bütünlüğe bağlı değerlendirme değil ama yaşayarak koruma bağlamında bir değerlendirilme de yapılmıştır.

Antik Side Sit Koruma planlama çalışmalarında kültürel ve doğal verilerin analizleri çerçevesinde elde edilen bilgilere göre, köyde mevcut kırsal nitelikli yapılanmanın, bahçe içinde konutlar şeklinde ve yapısal yoğunluğun da düşük olduğu ve yarım adanın ancak 1/3 ü kapladığı görülmüştür. O dönemde bahçe içinde konutların oluşturduğu yerleşimde ızgara sistemi net olarak görülmek-

tedir (Doküman 6). Genellikle dört parselden oluşan yapı adaları içinde evlerin sokaklara bakan cephelerinde yer alan cumba, çıkma ve bahçe duvarları yapıya genel bir karakter kazanmıştır (Doküman 5). Yerleşmede yığma kâgir yapılar yanında kaçak (salaş) yapılar da saptanmıştır. Taş yapılar belli bir mimari karakter sergilemektedir (Doküman 7). Özellik taşıyan ve herhangi bir eski kalıntı üzerinde bulunmayan bu tür yapıların korunmasına çalışılmıştır.

Dok-5

Side Antik Kenti Yeni Gelişme Alanı Önerisi Üzerine Kurul Kararı

Yarışma projesine göre; köy merkezinde yerleşme içinde sorunlu yapıların kaldırılarak, Kumköy gelişme alanında iskân edilmesini köy halkının benimsememesi, kendilerince geçerli nedenlere bağlı karşı duruşları sonunda, Planlama grubunun, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, İmar ve İskân Bakanlığı elemanlarıyla birlikte yaptığı inceleme sonucunda, Antik Side batı metropolü sınırından batıya doğru ve kıyıya paralel 450 m.lik koruma alanı ile geri plandaki yamaç arazi köye yakın gelişme alanı olarak belirlenmiş ve projelendirilmiştir. Selimiye gelişme bölgesi olarak yapılan planlama GEE ve AY Kuruluna sunulduğunda, Kurul 14.09.1973 tarihinde aldığı kararlarla önceki kararında belli bir değişiklik yapmıştır. Raporda bu değişiklik şu şekilde açıklanmıştır¹²:

12 İTÜ-MTRE BÜLTENİ a.g.makale

“...Side Ören yeri üzerinde bulunan Selimiye Köyünün bir kısmının muhafaza edilerek iskân fonksiyonu devam ettirirken ve bir kısım nekropol sahası batısında gerekli arkeolojik kazının yapılması suretiyle iskân edilmesi hakkında; evvelce Kurulumuz tarafından alınmış 11.03.1972 tarihli kararda belirtildiği gibi, Selimiye Köyü içinde bulunan ve Osmanlı devrindeki iskân sonucu teşekkül eden tipik köy yapılarının uygun bulunduğu, bu gün için izah edilen ekonomik ve sosyal nedenlerle ve bu yapıların mesken fonksiyonlarının devam edebileceğine bilahare köy içinde inşa edilen yapılar hakkında ise, ancak çoğalmalarına imkân vermeyecek, zamanla kalkmalarını temin edebilecek bir imar tatbikat planı oluşturulması halinde konunun yeniden görüşülebileceğine, Selimiye Köyü içinde yapılan parazit yeni yapıların temizlenmesinin gerekli olduğuna, bu temizleme sonunda doğacak yeni iskân probleminin evvelce sınırları tayin edilen nekropol sahasının batısında sadece köy sakinleri için halledilebileceğine, Batı Moseleum’dan itibaren batı cihetine doğru iskânın gerektirdiği bir saha içinde EE ve Müzeler Genel Müdürlüğü elemanlarının nezaretinde (arkeologlar sitesi mahiyetinde) kazı yapılmasına ve bu Genel Müdürlüğün uygun bulduğu halde iskân ünitelerinin inşa edilebileceğine, Kurulumuzun önceki kararına sadece bu mevzuatla ilişkin kısmının değiştirilmesine karar verildi..”

Yeni Selimiye Gelişme Alanı

Böyle bir tablonun ortaya çıkmasına neden olan husus kuşkusuz, Antik kent içindeki yapılanmanın önlenme isteği, konut taleplerinin karşılanması, yani kent merkezindeki düzenlemenin getirdiği konut sorununun çözümlenmesidir. Sadece Selimiye Köyü halkına dönük oluşan bu öneride max. 200 konut öngörülmüştür. Bu da konut-pansiyon olarak 500-750 yatak kapasitesi olan bir yapılanma anlamına gelmektedir.

Ancak, daha sonra 10.11.1973 tarihinde GEE ve AY Kurulu başka kısıtlamalar getirmiştir. Kurulun yorumu ve aldığı kararlar şöyledir¹³:

“...Side ören yeri üzerinde bulunan Selimiye Köyü’nün iskân fonksiyonu devam edip etmeyeceğine karar verilebilmesi için, evvelce 14.09.1973

tarihli kararımızda talep edilen imar tatbikat planı hakkında, Selimiye Köyü’nün tipik köy yerleşmesi örneğini teşkil eden yapıların bir kısmının korunmasını öngören 11.03.1972 tarihli Kurulumuz kararı dolayısıyla, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı teklifi üzerine alınan 14.09.1973 tarihli karar mucibince hazırlanan imar tatbikat planı teklifinin incelenmesi sonucu, köyün büyük kısmıyla kaldırılamayacağı ve bu iskâna müsaade edildiği takdirde ileride arzu edilen tasfiyenin yapılamayacağına, bilakis bu yerleşmenin, kısa bir süre sonra yeni talepleri getirerek, zaten var olan eski eser tahribatını hızlandıracak, esasen (Turizm ve Tanıtma Bakanlığının ilk tekliflerine uygun olarak, köyün tamamının istimlâk edilerek taşınmasının mümkün olduğu) Bakanlık yetkililerinin ifadelerinden anlaşıldığına, bu nedenle, Selimiye köyünün tamamının Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca istimlâk edilerek, köyün bugünkü kapasitesi ile 14.09.1873 tarihinde verilen kararımızda belirtilen sahaya taşınmasına bu yeni yerleşmenin, Bakanlık organizasyonunda en kısa süre içinde gerçekleştirilmesine ve bilahare köyün buraya taşınması gerekli, tipik köy evlerinin tespit edilebileceğine ve sahada yapılacak yeni düzenlemenin Kurulumuzca ayrıca görüşülüp karara bağlanabileceğine karar verildi...”

1973 yılında hazırlanan 1/1000 ölçekli uygulama planı GEE ve AY Kurulu tarafından kabul edilmiş ve Selimiye Köyünün korunması için istimlâk koşulu getirmiştir. Turizm ve Tanıtma Bakanlığının bu karara itiraz etmesi üzerine, 1974 yılında GEE ve AY Kurulu konuyu yeniden incelemiş ve istimlâkin olamayacağını bildirmiştir. Bu konuda da GEE ve AY Kurulunun 10.05.1974 tarihli kararı şöyledir¹⁴:

“...Side (Selimiye Köyü) için bir koruma planının yapılması icap ettiğine, yapılacak koruma planında yalnız harabeler üzerine gelmeyen, köyün eski tipik taş ve ahşap evlerinin korunmasının öncelikle yeni malzeme ve teknikte inşa edilen binalar ile harabeler üzerine isabet eden eski tipik binaların kaldırılması suretiyle başlatılmasına, bilahare kalan eski tipik evlerin hangilerinin muhafaza edilebileceğine, bu hususları temin etmek üzere bir koruma planının yapılar İmar ve İskan

13 İTÜ-MTRE BÜLTENİ a.g.makale

14 İTÜ-MTRE BÜLTENİ a.g.makale

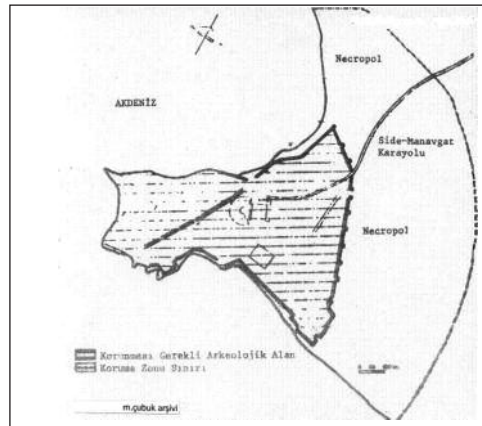
Bakanlığı'na tasdik ettirilmesinin, esasen imar mevzuatında gereği bulunduğu (yeni malzeme ve teknik yapılan binalar ile harabe üzerine isabet eden eski evlerin planla istisnâki öngörülecek) istisnâk işleminin ise sadece Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nun görevi içinde kabul edilemeyeceğine, ilgili diğer bakanlıkların ve bazı müdürlüklerin de (EE ve M. Genel Müdürlüğü-Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü v.s) kendi görev ve yetkileri çerçevesinde istisnâk yapabileceklerine ve bu istisnâkların peyderpey çevre karakterine aykırı yapılardan başlatılmasına, Kurulumuzun 7514 sayılı kararının (10.11.1973 tarihli karar) böyle anlaşılması gerekli olduğuna karar verildi."

Planlama Grubu bu durumda, GEE ve AY. Kurulu'na sunduğu önceki 1/1000 ölçekli koruma planını Kurul'a yeniden ve aynen sunmuştur. Bu plan sit ölçeğinde değerlendirilmiş ve kabul görmüştür. GEE ve AY. Kurul'unun 08.11.1975 tarihli kararı şöyledir ¹⁵:

"...Antalya, Manavgat, Selimiye Köyü için hazırlanan planın, evvelce Kurulumuz tarafından bu konuda alınan kararlar ile talep ettiği, yapı ve çevre korumasını genel olarak sağladığına plan sahası içinde bulunan 98 adet sivil konuta kısa bir süre içinde yeni fonksiyon verilemeyeceği, belli bir süre konut fonksiyonunu devam ettirmek gerektiği hususunda Turizm ve Tanıtma Bakanlığı yetkililerinin, proje müelliflerinin yapmış olduğu önerinin kabul edilebileceğine, belli bir dondurma getiren plan dolayısıyla, esasen ileride bu yapıların kendiliğinden arzu edilen diğer fonksiyonlara tahsis edileceğinin anlaşılacağına, korunması öngörülen bu 98 adet sivil mimarlık örneği dışında kalan diğer yapıların mutlaka kamulaştırılıp kaldırılmasını, bilahare korunacak yapılar ile bütünlüğü sağlamak üzere teklif edilen yeni yapıların inşa edilmesinde sakınca bulunmadığına, ancak bu yeni yapıların her biri için (veya toplu olarak) tatbikat projeleriyle Kurulumuzun karar almasının zorunlu olduğuna, büyük vasıtaların sur dışında park ettirilerek küçük vasıtaların köy içine sokulmasının doğru olduğuna, ancak bu trafiğin antik sütunlu yol üzerine verilemeyeceğine, yine yolun antik Side şehrinin kuzey sahilinden sur dışından geçirilebileceğine, gerek meskûn, gerek gayri

meskûn kısımda bulunan sütunlu yolun yaya trafiğine göre düzenlenmesine, bu yolda bulunan kanalın korunarak onarılmasına, gene bu yol kenarında bulunan bilinen antik devir dükkânlarından bazılarının ihya edilmesine, bu şartlara uygun olarak yeniden yapılacak ve ismine Eski Side şehri koruma planı denilecek olan planın en az 1/500 ölçekli harita üzerinde olmasının, işin önemi ve ayrıntılı olması nedeniyle zorunlu olduğuna, oluşturulacak yeni koruma planı çalışmalarında ve bilahare yapılacak uygulamalarda Kurulumuz üyesi Prof. Ekrem Akurgal ile gerekli temasın sağlanmasına ve koruma planının onaylanmak üzere Kurulumuza getirilmesine karar verildi..."

Yukarıda sözü edilen çalışma EE ve MG. Müdürlüğü tarafından yaptırılmış ve 98 sivil mimarlık örneği fişleri hazırlanmıştır. Bunlardan 28 sivil mimari örneğinin aynen korunmasına, 70 sivil mimarlık örneğine her hangi bir inşâ müdahale öncesi tekniğine uygun 1/50 ölçekli röleve ve tadilat projesi istenmiştir. Bunların da fişleri hazırlanıp parsel-kapı no.ları ile tescil için gönderilmesi istenmiştir. Sözü edilen Eski Side Koruma Planı da, imar planı tekniğinde hazırlanmış Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nun onayı ile İmar ve İskân Bakanlığı'na iletilmiştir. Ayrıca GEE ve AY. Kurulu 9-3-1976 tarihinde aldığı kararlarda; Nekropolü ve korunması gerekli arkeolojik alanı içine alan bölgeyi Koruma Zonu olarak kabul etmiş, bu sınır içindeki eski eserlerin fişlerinin hazırlanarak yapı ve kalıntıların tescilini istemiştir. Bu karar Resmî Gazete-de 10-5-1976 tarihinde yayınlanmıştır. Bu yapılar ve kalıntılar şunlardır (Doküman-8). Kara surları-Nimpheum-

Dok-8 arkeolojik alanın resmi gazetede İlanı

15 İTÜ-MTRE BÜLTENİ a.g.makale

şehir kapısı-Direkli Cadde (her ikisi)-Hamam-Evler-Agora-M.binası-Tiyatro-Sukemerleri-Büyük hamam-Men mabedi-Athena ve Apollon mabetleri-Batı. Doğu moseleumlar-Doğu kapısı-Nekropol-Büyük bazilika-Üç havuzlu çeşme-Vespanius anıtı-Liman hamamı-Büyük, küçük limanlar.

Side Antik Kenti İmar Yönetmeliği

Planlama Grubu, 1/1000 ölçekli Koruma Planı ekinde bir İmar Yönetmeliği (*bugünkü anlatımla bir tür kentsel tasarım rehberi*) niteliği taşıyan bir çalışmayı da hazırlamıştır¹⁶.

Bu yönetmelik; koruma planında mevcut mimarî-artistik-tarihî ve arkeolojik değerlerin korunmasını ve değere korunmasını sağlayacak, belirli hükümleriyle, inşaat malzemesinden renk ve biçimine kadar bazı öğeler için kararlar getirecek yönleri belirleme amacına dönük olarak hazırlanmıştır. Yönetmelik önerisinde şu ana başlıklar yer almıştır:

-Arazi kullanım emsali,-Yapı adalarında mevcut yapıya ekler,-çıkmalara,-Bahçe duvarları,

-Cephe elemanları,-Malzeme,-Renk,-Çatı örtüsü,-Serbest alan, otopark, genel hizmet binaları,

-Yol, döşeme kaplamaları,-Oturma elemanları, aydınlatma elemanları, bitki örtüsü gibi.

Uygulamada Örgüt Gereği Üzerine

Planlama Grubu, Side ve çevresi bütününde 1/5000 ölçekli planlama aşamasında, fiziksel, sosyal, ekonomik ilişkileri koordine edecek teknik ve idarî yönlerden donatılmış bir örgüt kurulmasını zorunlu görmüş ve bir sistem önermiştir. (*O dönem Side Köy (Selimiye Köyü) statüsünde olup 1986 yılında Belde Belediyesi statüsüne kavuşmuş ve 1987 yılında da imar planı uygulanmaya başlanmıştır*) Projenin bir eki olan böyle bir örgüt şeması her iki Bakanlık tarafından uygun görülmüştür. 1/1000 ölçekli plan raporu yer alan böyle bir şemada şu ana başlıklara yer verilmiştir¹⁷:

1-Teknik hizmetler (Planlama – projelendirme – programlama - uygulama ve denetleme, koordinasyon olarak) 2- Sosyo-kültürel ilişkiler 3- Ekonomik ilişkiler 4- İdarî ilişkiler 5-Hukukî ilişkiler.

Oluşturulacak örgütün adı da; *Side antik kenti düzenleme örgütü* SAKDÖ olarak isimlendirilmiştir.(Doküman 1A)

Sonuç Yerine

Side Antik Kenti son 60 yıllık zaman diliminde antik kimliğiyle yüzleşirken, bu zamanın ikinci yarısında (1969) geleceğe dönük yeni bir yol haritası çizilmek istenmiş ve uluslararası bir planlama yarışması düzenlenmiştir. Bu yarışma ile, Antik kente bitişik alanların sunduğu çok özel coğrafyanın ve koşulların dikte ettirdiği turizm eylemi eşliğinde, yeni bir *vizyon ve gelecek* için (dönemine göre ilerici) bir plan elde edilmiş ve fakat uygulama koşulları geliştirilememiştir.

Side, dün yarışma projesinin önerdiği gibi bu gün de, turizm referanslı (fakat başka boyut ve nitelikte) bir merkez olma yolunda hızla gelişmekte değişmektedir. Bu gelişmede en önemli sorun, antik kimliğin korunması olmaktadır.1970 li yılların başında getirilen yeni yol haritası, antik kimliği öne çıkartmaya hedeflenmiş ancak başarılı olunamamıştır. Günümüz koşullarında yeniden yapılacak bir değerlendirmede ise; *Side*'de uygulanacak şehircilik çalışmalarında, bu tarihsel birikimin öne çıkartılabileceği olanaklı görülmektedir. Altmış yılda, Side antik kazılarının ortaya çıkarttığı eserler ve üzerinde yapılan çalışmalar, Türk arkeologlarının başarısını sergilemektedir. İtiraf etmeliyim ki bu başarı, planlama gurubumuz için kıskanılabilir bir durum yaratmıştır. Bugün *Side*'de bambaşka değişime dayalı *yeni bir oluşum* yaşanmaktadır. Rast geleliği ve sınır tanımaz müdahaleleri (kentsel ve turistik gelişmeler karşısında) yönlendirmek için, geçmiş koruyan ve değere koyan bir vizyon projesinin ciddi olarak ortaya konması gerekmektedir.

Kaynakça

Bildirinin hazırlanmasında, dört kaynak esas olmuştur

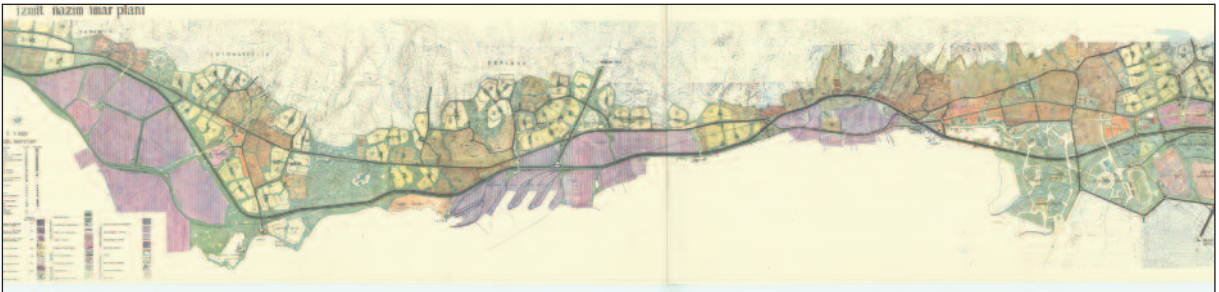
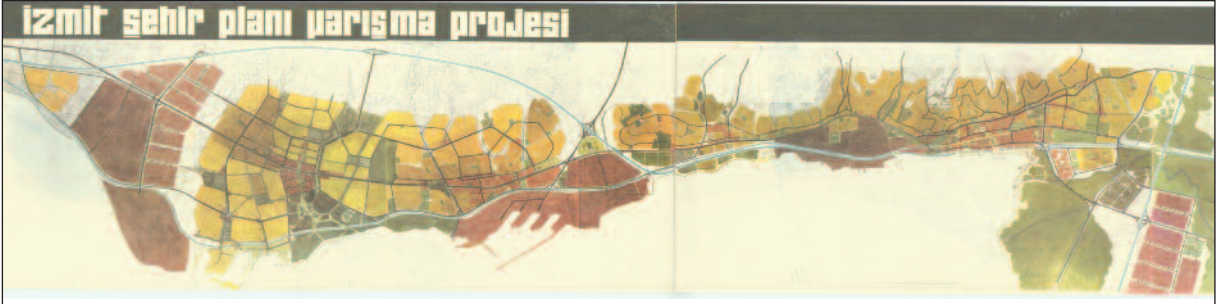
- 1)Side ve çevresi Turistik Düzenleme Projesi ana rapor özeti.1971-EPA Mimarlar Grubu (M.Çubuk özel arşivi)
- 2)İTÜ-MTRE-Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni.1976- Makale: Side (Antik kent) sit koruma planlaması-M.Çubuk-E.Gürsel
- 3)Türkiye’de 19.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu-Alanya 7-8-9 Kasım 1995-Sürdürülebilir Turizm, Turizm

planlamasına Ekolojik yaklaşım kitabı-MSÜ-Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını-1995 Bildiri: Side ve Çevresi turizm gelişim projesine geriye dönük bir bakış-M.Çubuk-T.Erbil-A.Öğüt Erbil-İclâl Aydın

4-Side Uluslararası Turizm planlama yarışması-International Competition for touristic developement of Side-Concour International d’Aménagement touristique de Side-Turizm ve Tanıtma Bakanlığı-Turizm Genel Müdürlüğü/ Dairesi-İller Bankası-Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü Fiziksel Planlama-1968 Yarışma şartname kitabı.

İzmit İmar Planı (1970) 1. Mansiyon, kaynak: Baykan Günay

İzmit İmar Planı (1970) 2. Satınalma, kaynak: Güven Bilsel

İzmit Şehri İmar Planı Yarışması

Önsöz

Bankamızca açılmış olan İzmit Kenti İmar Planı Yarışması geçen yıl sonlanmış, derece, mansiyon ve satın almağa layık görülen projeler seçilmişlerdi.

Daha önce açılan yarışmalarda olduğu gibi bu yarışma dolayısıyla de, yarışmadan önce gerekli mahalli anket ve araştırma çalışmaları yapılmış ve bu çalışmalar bastırılarak “İzmit Analitik Etüdü” kitabı meydana getirilmişti. Bu kitap yarışmaya katılan plancılar tarafından kullanılmış olduğu gibi bugün de İzmit kentimizi tanıtmak ve uygulanan araştırma yöntemini incelemek isteyenler için çok kıymetli bir eser olarak kütüphanelerimizde yer almaktadır.

Bugüne kadar yapılan yarışmalar sonunda, değerlendirmeye girmiş projelerin fotoğrafları çekilmek suretiyle, bir doküman elde edilmeğe çalışılmış ise de, bunların bir albüm halinde bir araya getirilip bastırılmaları yoluna gidilmemişti.

Bu defa, İzmit İmar Planı Yarışmasında derece, mansiyon ve satın almaya layık görülen projelerin, jüri raporlarıyla birlikte, bir kitap-albüm halinde bastırılması düşünülmüş ve bu eser meydana getirilmiştir.

Bu eserle hem bir anlamda İzmit Kitabını tamamlayan bir çalışma yapılmış ve hem de İzmit kenti için hazırlanan ve değerlendirmeye girmiş projeleri eleştiri raporlarıyla birlikte inceleme, birbirleriyle karşılaştırma ve gereğinde onlardan yararlanma olanağı sağlanmış bulunmaktadır.

Şehir Plancılarımız için çok değerli bir mehzar teşkil edeceğine inandığımız bu kitabın yayınlanmasını çok isteyen ve gerek hazırlık gerekse

jüri çalışmaları süresince, değerli destek ve yardımlarını esirgemeyen, kısa bir süre önce aramızdan ayrılan Belediye Başkanı Sayın Leyla Atakan'ı, arzularının gerçekleşmiş olmasını görmenin sevinci içinde, rahmetle anarken, İzmit İmar Planı Yarışmasının her safhasında olduğu gibi bu kitabın hazırlanmasında da büyük katkısı bulunan başta Y. Mimar Sayın İlhan Gülgeç olmak üzere Bankamız İmar Planlama Dairesi elemanlarına teşekkürlerimi bildiririm.

15 Aralık 1971 Ankara
Mazhar Haznedar
İller Bankası Genel Müdürü

Jüri Raporu

Jüri çalışmalarında müelliflerin teklif ettikleri planlama kararlarının hangi kriterlere ve hedeflere oranla değerlendirmek gereği üzerinde üzerinde tartıştı. (Bk. Ek 1 Sayın Tekeli'nin raporu) Jürinin kanısınca bu kriterlerde normatif olarak isimlendirilecek istekler yanı sıra bu isteklerin gerçekleştirilebilirlik dereceleri büyük önem taşımaktadır.

Planlama kararlarının gerçekleştirilebilirlik derecesi bir taraftan şehir şekillenmesini etkileyen farklı etmenlerin mevcut ve beklenen yönlerine, öte taraftan bu eğilimleri kontrol veya değiştirmek için kullanılacak mali ve idari araçlarının kuvvetlerine bağlı süreçtir.

Ülkemizdeki planlama araçlarının sınırlılığı eğilimlerden fazla sapmayan kararlar getirilmesini zorlamaktadır.

Ayrıca jüri kontrolü nisbeten mümkün alt-yapı yerleşimi v.b. planlama kararlarının çoğaltma et-

kileri üzerinde durmuş ve bu kararların aranan şehir şekline azami etkili olacak tarzda kullanılmasını önemli bir kriter olarak değerlendirmiştir.

Şehir olgusunu etkileyen farklı tutumlardaki tahmin güçlükleri; hem piyasa mekanizmasına hem kamu organlarının kararlarındaki programlama eksiklikleri planlama kararlarında değişme zorunlulukları doğurabilir. Projenin bu durumlarda esnekliğe sahip olması ve bazı kararların uygulanmaması halinde tüm projenin bundan mütesir olmaması gereklidir.

Jürinin üzerinde durduğu diğer bir önemli husus farklı planlama kararları arasındaki tutarlılık ve bunların birbirleriyle çelişkili olmaması şeklindedir.

Jüri çalışmalarında, bu genel kriterler içinde farklı projelerdeki kararların eleştirilmesi amacıyla bir kontrol listesi hazırlandı. (Bk. Ek. I. Sayın Alatan ve Tekeli'nin çalışması) Üzerinde durulan sorunların ilki, farklı ölçekle yaratılmak istenen genel şehir bünyesinin gerçekleştirebilirlik derecesi ve bu amaçla verilen kararların tutarlılıklarıdır.

Genel şehir bünyesi, nüfus dağılımı ve bu dağılımdaki kademeleşme; endüstri dağılımı, şehir merkezi olgusu ve esas ulaşım ağı açısından eleştirildi.

Jüri kararlarında en önemli noktayı alan genel şehir bünyesi konusunda aşağıdaki verilerden hareket etti.

Atalet, eğilimler ve ekolojik denge nedeniyle İzmit ana merkez fonksiyonlarını koruyacaktır. Diğer ikinci derece yerleşmelerde bu ana merkezle rekabet edecek bir merkez gelişmesi beklenemez.

İzmit'teki ana merkez fonksiyonlarının gereği gibi karşılanabilmesi bu bölümde önemli bir nüfus birikimini gerektirir.

Sanayi, İstanbul'un metropoliten sanayi olmak niteliği dolayısıyla İzmit civarında nisbeten serbest bir yer seçimi olanağında sahiptir.

İskan ise mevcut yerleşme ve eğilimlere, merkezin çekimine, ulaşım ağına ve daha sınırlı ölçüde sanayiye oranla yer seçmek eğilimleri gösterecektir.

İskan dağılımı, merkezler kademelenmesi ve sa-

nayi arasında aranan denge ana ulaşım ağının yaratacağı erişilebilirlik verilerine bağlı olacaktır.

Bu görüşlerden hareketle farklı genel bünye şeklemlerinin olasılıklarının eleştirisi Sayın Tekeli tarafından yapılmıştır. (Bk. Ek. I)

Ulaşım ağı, genel şehir şeklini etkilemek yanı sıra, İzmit'te önemli bir geçit sorunu yaratmaktadır. Projelerdeki farklı tekliflerin maliyet, teknoloji ve uygulama süresi yönünden kıyaslamaları yapıldı ve bunların gerçekçilikleri sınıandı. (Bk. Ek. 2. Sayın Cahit Yalgı'nın raporu) Ayrıca jüri, bu kıyaslama yanı sıra yapılan seçimin diğer planlama kararlarıyla tutarlılığı ve bu seçimin gerçekleşmemesi ihtimalinin projenin tümü üzerindeki etkileri üzerinde de durdu.

Biyometeorolojik verilere, tekliflerin farklı basamaklarında uygunluk derecesi sınıandı. (Bk. Ek. 3. Sayın Lütfü Zeren'in raporu) Biyometeorolojik sınırlamalarla gelişme hızının yarattığı arazi ihtiyaçları arasında tercihler gerektiğinde optimizasyon araştırıldı.

Su ve kanalizasyon hakkında Sayın Mazhar Haznedar (Bk. Ek. 4.) ile Sayın Esat Kıraloğlu'nun görüşleri ve limanlar konusunda Sayın Turhan Alpdemir'in tavsiyeleri aynı genel anlayış içinde değerlendirildi.

Projelerin değerlendirilmesinde ele alınan diğer bir konu, özellikle merkez için alınan kısa süreli kararlar olmuştur. Bu kararların kendi iç tutarlılıkları araştırılmış ayrıca bunlarla uzun süreli gelişme arasındaki tutarlılık sınanmış ve özellikle uygulanabilirlik üzerinde durulmuştur.

Müelliflerin projelerin uygulanabilmesi alanında ülkenin mali ve idari araçlarını ne ölçüde tanıdığı ve bunlardan ne şekilde faydalandığı tartışılmıştır.

Jürinin bilhassa üzerinde durduğu sorun zaman içinde ve farklı ölçeklerdeki kararlarla, müellifi bu kararlara yönelten nedenler arasındaki tutarlılık olmuştur. Raporlarla, farklı ölçüdeki çizimler arasındaki tutarlılık bunun değerlendirilme ölçüsüdür.

Tuğrul Akçura , Haluk Alatan, K. Ahmet Aru, Cemalettin Barışkın, Yılmaz Gürer, Ergun Tameri, Yavuz Taşçı

İzmit Şehri İmar Planı Yarışmasının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Not (Ek. 1)

İlhan Tekeli

Jüri üyelerine yardımcı olmak üzere jüri çalışmalarını süresince geliştirdiğim ve jüriye intikal ettirdiğim düşünceler aşağıdaki raporda toplanmıştır. Bu raporun birinci bölümünde, böyle bir imar planı yarışmasının değerlendirilmesinde tutulacak yol, ikinci bölümünde, yarışmaya katılan projelerin temel kararları bakımından sınıflandırılması ve bunların birinci bölümde geliştirilen kriterler bakımından değerlendirilmesi, üçüncü bölümde ise yarışmaya katılan planların tümünde veya çoğunluğunda görülen planlama tutumları hakkında eleştiriler verilmektedir.

Bölüm I

İmar Planlarının Değerlendirilmesinde Tutulabilecek Yol

Bugünkü planlama alışkanlıkları içinde imar planları belirli bir planlama dönemi sonundaki arazi kullanma kararlarının bir denge halinde ifadesi şeklinde olmaktadır. Böyle bir planlama anlayışının statik olmasının özellikle çok hızlı şehirleşen ülkelerde ve şehirlerde sakıncaları açıktır.

İmar planı anlayışı içindeki bir planlama birden fazla hedefi bir arada gerçekleştirmeye çalışan çok sayıdaki kararlar bütünü olarak düşünülebilir. Böyle bir kararlar bütünü birden fazla hedef açısından değerlendirilmesi teorik olarak çözümlenmemiş bir sorundur. Burada hedeflerin çatışmalarının kararlar ölçüsünde çözümlenmesinin zorluğu ve hedeflerin görece ağırlıklarının kararlaştırılması temel sorunlardır. Bunların mekanik işlemsel çözümleri şimdilik böyle karmaşık problemlerde yetersiz kalmaktadır. Buna karşılık, çeşitli «heuristic» yollarla karar rasyonelliği artırılabilir. Bunlardan en önemlisi optimum tanımlama yerine «satisficing» tatmin ediciyi tanımlama yöntemlerini kullanmaktır.

Böyle bir öneriyi geliştirmek için ülkemizde oldukça birbiri ile karışık olarak kullanılan kontrol

listesi, kriter, hedef ve planlama kararları kavramlarını ayırmakta fayda vardır.

Kontrol Listesi: Her planda özellikle incelenecek konuların sıralanması ile ortaya çıkar.

Hedef: Planlarda çeşitli konularda ulaşılmak istenilenleri zamana bağlı bir kademe olarak vermektedir, örneğin ekonomik planlarda % 7 kalkınma hızı, fiziki planlamada yılda 10.000 ünitelik konut alanı açılması gibi.

Kriter: Kriterler hedefler gibi belirli bir anda ulaşılmaması gereken bir kademe değildir. Sonuçta açık olan bir hedefdir. Örneğin alt yapı masraflarının minimize edilmesi, gerçekleştirme olanağının maksimize edilmesidir.

Planlama Kararları: Bunlar planlama çalışmaları sonucunda verilen kararlardır. Şehrin doğuya veya batıya geliştirilmesi böyle bir karardır. Planlama kararları hedefler veya kriterler bakımından değerlendirilir ve kontrol listesinin bir elemanı teşkil eder.

Projelerin değerlendirilmesinde homojenliği sağlamak için kontrol listesi geliştirilmesi ve bu listedeki konuların değerlendirilmesinde kullanılmak üzere kriter ve hedeflerin geliştirilmesi gerekir.

Bu konuda, Sayın Halûk Alatan ile birlikte iki kontrol listesi geliştirilmiştir.

Birinci kontrol listesi, planlama konularına yönelmiştir, ikinci kontrol listesi, planlama kriterlerine yönelmiştir. Bu listelerin sıralanmasında önem sırasına göre bir sıralama değil genelden öze doğru bir sıralama esas alınmıştır.

Bu konulardaki incelemelerde esas alınacak kriterler listesi de ekte verilmiştir. Bu kriterlerin bir kısmının ve birbirleriyle olan ilişkilerinin açıklığa kavuşturulmasında yarar vardır.

Kontrol Listesi I

- 1 Arazi kullanışı, gelişme yönleri
- 2 Nüfus dağılımı
Kuzey - Güney
Tütüncütlüğü - İzmit - Doğu
- 3 Ulaşım
Bölgesel bağlantı
Şehrin iç trafik sistemi

PLANLAMA
2010/3-4

- Karayolu şehir içi geçişi
- Demiryolu şehir içi geçişi
- Liman
 - Yeri, iskân ve endüstri ulaşım sistemi ile bağlantısı
 - Ebadı
 - Depolama alanları
 - Hava alanı
- 4 Şehir merkezi
 - Şehir merkezinin iç yapısının özelliği
 - Büyüme gelişme yönü
 - Merkez formu ile şehrin formu arasındaki tutarlık
 - Merkezdeki renovasyon Ölçüsü
 - Fiziki dizayn kalitesi
- 5 Endüstri dağılışı
- 6 Endüstri - Konut ilişkisi
- 7 Şehir donanımı (Üniversite, garaj, fuar, hal vs.) dağılımının şehri yönlendirecek şekilde kullanılması
- 8 Şehirsiz hizmetlerin dağılışındaki hiyerarşi (Kademeleşme)
- 9 Şehrin bütününe ait yoğunluklar (Sanayi, Konut, Merkez için brüt yoğunluklar, standartlar vs.)
- 10 Küçük sanatların yeri
- 11 Rekreasyon, Yeşil sahalarda
 - Büyüklik
 - Kontrol edilebilirlik
 - Dağılım
- 12 Şehir parçaları arasında boş kalan alanlarda alınacak tedbirler
- 13 Tarihî eserlerin korunması
- 14 Çevrenin görsel analizi.

Kontrol Listesi II

- Planlama anlayışı
- Şehir olgusunu anlama derecesi
- Fiziki planlama kalitesi
- Teklifinin bölgesel yapıyla ilişkisini kurması
- Şehir ve yakın çevresini düzenleyebilme niteliği
- Ulaşım ve arazi kullanışı arasındaki ilintiyi çözümlene başarısı ve mahalle ve mahalleler

grubu ölçeğindeki başarısı

- Şehir dizaynı ölçeğindeki başarısı
- Genel planlama kararlarından programlamaya geçişteki ve kurumsal yapıları önerişteki başarısı.

Bu kriterlerde gerçekleştirme olanağı temel ilke olarak ele alınmış ve diğer alt kriterlerle açıklanmış daha operasyonel hale getirilmiştir. Burada temel seçme normatife arzu edilirse doyan plan anlayışı yerine, gerçekleştirilebilirliğe önem veren pozitif bilimsel içeriği olan plan anlayışını seçmektir.

Bu iki tutumdan birinin seçimi ülkedeki şehir planlama ölçeğindeki kontrol ve yatırım araçlarının fonksiyonudur. Planlama araçları artıkça normatif planlama yaklaşımlarının seçilme olasılığı artmakta, planlama araçları zayıfladıkça ikinci tutumun seçilmesi zorunlu artmaktadır: Ülkemizdeki planlama araçlarının sınırlılığı ikinci tutumun seçimini zorunlu yapmaktadır.

Genel gerçekleştirilebilirlik kriterinin alt kriterlerini inceleyelim :

Planın bir veya birkaç kararının gerçekleştirilmemesi halinde bütününe gerçekleştirilmesinin ortadan kalkmaması istenir. Bu konudaki kriter planın bir teklifin gerçekleştirilmesine hassasiyet derecesinin minimize edilmesi şeklinde ifade edilebilir.

Benzer fakat farklı bir kriter, planın hızlı şehirleşmeye uyabilmesine imkân verecek esnekliğin maksimum edilmesidir.

Bu konuda üzerinde oldukça az durulmuş kriter plan önerilerinin kurumsal yapı ile tutarlılığıdır. Türkiye’de şehirlerin gelişmesi pazar mekanizması içinde olmaktadır. Böyle bir mekanizma içinde yeni şehirleşmeye açılacak olanların yeri ve biçimi merkezi bir organizasyon ile toplu konut yapımına dayanan bir kurumsal yapı içinde şehirleşmeden çok farklıdır. Bu iki farklı kurumsal yapı farklı şehir gelişim dinamiği yaratır. Dolayısıyla genel yerleşme dinamiği anlayışının bu kabullerle tutarlılığı aranmalıdır.

Planın gerçekleştirme olasılığının artması için imar planının gerçekleştirilmesine ayrılacak kaynaklar sınırlı olduğundan, fiziki ve doğal verilere uygunluk, başlanmış proje ve tesislerin gözönünde tutulması, maliyetin minimum olmasına çalışılması gerekir.

Burada pahağın minimum yapılması kavramını

açmak gerekir. Paha kavramı «performans» kavramı ile birlikte getirilmektedir. Performansın maksimize edilmesi ve pahanın minimize edilmesi birlikte ele alınan bir kriter gurubudur.

Benzer bir kriter olarak belirtilen şehir içinde kendi kendine oluşacak değişim dışındaki müdahalelerin mertebesinin minimum olması yapısal olarak farklıdır. Burada planın başarısında şehirde yapacağı sınırlı gerçekleştirimin yaratacağı çoğaltan etkisi ile planın gerçekleşmesi esas alınmaktadır.

İkinci bir temel kriter gurubu tutarlılık kriterleridir. Bu tutarlılıklar çeşitli düzeylerde söz konusudur. Tutarlılık kriterleri gerçekleştirme olanaklarını arttırdığı gibi plancının şehir olgusunu anlayışının da bir göstergesi olmaktadır.

Bunlar arasında özellikle şehrin çeşitli fonksiyonlarının farklılaşması ve bunların görelî yerlerinin ekolojik denge açısından tutarlılığı sınanmalıdır. Buradaki denge kavramı ile statik planlama kavramı karıştırılmamalıdır. Denge içinde değişme söz konusudur. Plan kararlarının doğurucu elemanlarla gerçekleştirilmesi bu kavramla beraber ele alınmaktadır. Dengeden yaratılan ufak sapmalar değişme dinamiğini doğurucu elemanlarla sağlamaya imkân verir. Sistem kendi dengesini sağlamaya çalışır.

Üçüncü gurup temel kriterler şehrin bu günkü problemlerinin, önerilen uzun vadede kararlarla çelişmeyecek şekilde çözümlenmesidir. Buradaki başarı özellikle yakın vadedeki alınacak kararlar bakımından önemlidir.

Bu kriterlerin herbirinin kontrol listesindeki elemanlarla tek tek test edilmesi olanaksızdır. Ancak genel şemaların sınıflandırılmasında kullanılabilir. Böyle bir deneme bundan sonraki bölümde verilecektir.

Yalnız gerek kontrol listesi gerekse kriterlerin açıkça belirtilmesi jürinin projeleri tartışmasında homojenlik ve değerlendirmesinde birbirini ikna etme olanaklarını yükseltir. Başka bir deyişle tartışmaların birbirini tamamlayıcı ve tutarlı olmasına imkân verir.

Kriterler

- 1 Gerçekleştirme olanağı
- 2 Bir teklifinin yapılmamasına karşı, planın

hassasiyet derecesi

3 Planın hızlı şehirleşmeye uyabilmesine imkân verecek flexibilitate

4 Planın önerilerinin kurumsal yapı ile tutarlılığı

Pazar mekanizması içinde gerçekleştirme olanağı

Kamu yatırımlarının mertebesi

5 Gelişme etaplarının şehir büyüme dinamiğine uygunluğu

6 Çevrenin fiziki ve doğal verilerine uygunluk

7 Maliyetin minimum olması

Alt yapı yatırımlarının minimum olması

Aynı zamanda şehrin problemlerinin

çözülmesine maksimum katkı

Şehirliye maksimum fayda

8 Başlanmış proje ve tesislerin gözönünde bulundurulması

9 Şehir içinde kendi kendine oluşacak değişim dışındaki müdahalelerin mertebesi ve bunların minimum olması

10 Şehrin her uygulama döneminde ekolojik denge içinde kalarak büyümesi

11 Plan kararlarının kontrol edilebilir değişkenler üzerinde olması ve bağımlı değişkenlerin bunlarla tutarlılığı

12 Kararların tutarlılığı (tekliflerinin birbirleriyle planın gerçekleşmesi açısından çelişmeleri)

13 Rapor ve çeşitli ölçeklerdeki planların tutarlılığı kalitelerinin eş değer olması. Özellikle rapor - proje bütünlüğü

14 Şehrin bugünkü problemlerinin çözülme mertebesi.

Bölüm II

Yarışmaya Katılan Projelerin Temel Kararları Bakımından Sınıflandırılması

Yarışmaya katılan projelerin, çok çeşitli şekilde sınıflandırılması kabildir. Aşağıda dört temel konuya göre sınıflandırılmaya gidilecektir.

- 1) Nüfusun kademelenmesi
- 2) Endüstrinin yer seçimi

- 3) Şehir merkezinin teşkili ve yönlendirilmesi
- 4) Esas ulaşım ağı şeması.

Nüfusun Kademelenmesi:

Bu sınıflandırma için nüfusun kademelenmesinde yapılacak seçimler, şehirde ön görülen veya arzu edilen yaşama biçimini verdiği gibi aynı zamanda bir gerçekleştirilebilirlik ve ekolojik tutarlılık sorunudur da.

Projelerde, nüfusun bir merkez etrafında teşekküllü bakımından beş farklı kademede yerleşme kullanıldığı görülmektedir.

- A. 10.000 — 20.000
- B. 40.000 — 50.000
- C. 100.000 — 150.000
- D. 200.000 — 250.000
- E. 300.000 — 500.000

Bu ayırımında 10.000 lik büyüklük ile 500.000 lik büyüklük arasındaki yerleşmeleri sürekli olarak guruplamaktan çok belirli büyüklüğe ait merkez fonksiyonlarını adlandırmak çabası vardır.

Bu sınıflamaya göre çeşitli projeleri aşağıdaki şekilde şemalandırabiliriz.

Bu şemaların bütün projeleri kapsadığını söyleyemeyiz, ama çeşitli projeleri şemalaştıran bu sınıflamada bu tiplerin tartışılması yapacağımız önerinin rasyonelini ortaya çıkarmakta yardımcı olacaktır.

1. No. lu şemada yanyana yarışan iki şehir (D) ve onlardan birine yan bağımlı daha küçük bir yerleşme (B) önerilmektedir. Bu şemanın, pazar mekanizması içinde dış ekonomilere bağılı olarak şehirleşmenin olduğu Türkiye’de, şehirleşme dinamiği düşünüldüğünde, gerçekleşme olanağı yoktur. Ayrıca yarışan iki merkez tek merkezde gerçekleşecek yoğun şehirselleşmeyi azaltacağı için istenilirliği zayıftır. Böyle bir şemanın servisler kademelenmesi bakımından bir tutarlılığı yoktur.

2. No. lu şema birinci şemaya göre kademelenme düzeni bakımından daha iyi olduğu söylenebilir. Sadece D merkezi G’ye kendine tam bağımlı kalmaz. Bu kadar yakın mesafede daha üst kademe olmadan çok merkezli bir şema bir şehirselleşme bütün teşkil edemez ve ayrıca halen D’ye yaklaşmış olan İzmit’in büyümesinin D’de kalabilmesi olanağı sınırlıdır. Bu şehrin pazar mekanizması

inde oluşacağı kabulü ile tutarsızdır.

3. No. lu şema, ikinci şemanın daha desantrilize bir halidir. 2 nci şema için söz konusu kritikler bu şema için de geçerlidir. Yalnız körfez çevresinin kullanılışı bakımından bir üstünlüğü olabilir.

4. No. lu şemada ise üç tane (D) büyüklüğünde birbirleriyle yarışan yerleşme vardır. Çok merkezli bir metropoliten şema önerilmektedir. Bu şema için de birinci şema için söylenen geçerlidir. Böyle bir şemanın müdafaası için her merkezin fonksiyonel farklılaşmasının ve bu ihtisaslaşmanın neden burada yer aldıklarının belirtilmesi lâzımdır. Ancak bundan sonra metropoliten bütünleşmeden bahsedilebilir. Projeler arasında böyle bir çalışma ve bunun için de bir neden yoktur. Böyle olunca «hiyerarşik» kademeli şema kaçınılmaz olur.

5.No. lu şemada İzmit dondurulmakta ve daha büyük bir merkezin batıda yer alması önerilmektedir. Bu şehir dinamiği bakımından gerçekleşme olanağı olmayan bir şemadır. Metropoliten alanda esas merkez yer değiştirmektedir. Bunun gerçekleşme olanağı yoktur ve ayrıca metropoliten alanda merkezi fonksiyonlar geometrik olarak irrasyonel bir konu kazanmaktadır.

6. No. lu şema genel olarak şehirselleşme dinamiğine uygundur ve İzmit’in (E) haline gelmesi şehirselleşme yoğunluğu bakımından arzu edilir. Bu şemanın pozitif yönlerine rağmen doğu gelişmesini gelecekteki dönemler için hazırlaması önemli bir sakıncasıdır.

7. No. lu şema için 4 ve 5 No. lu şemalarda söylenen hususlar geçerlidir.

8. No. lu şema için genellikle 3 No. lu şemada ileri sürülen düşünceler söz konusudur. Fakat kuzey doğu ve güney doğunun gelişimi olanakları sınırlıdır. Esas merkez fonksiyonunun yerleşmesi irrasyoneldir.

Bu kısa tartışma sonucunda tip bir şema önerisi yapılabilir.

Bu şema önerisi çok esnek bir şekilde düşünülmelidir. Temel prensip olarak İzmit çevresinde tek büyük şehirselleşme merkez önerilmekte, bu merkez metropoliten gelişmelerin geometrik olarak merkezine yakın olmakta, körfez etrafında şehirselleşme bütünleşme ve doğuya gelecekteki gelişmelere açılabilme hazırlığının yapılması ön

görülmektedir. Yerleşme merkezleri arasında kademelenme ve tek bir yerleşme sisteminin geliştirilmesi esas alınmıştır.

Endüstrinin Yer Seçiminde

Genellikle dört tip tutum söz konudur. Birinci grupta yeni endüstri sadece batıda geliştirilmektedir. İkinci grupta sadece doğuda yeni endüstri gelişimi üçüncü grupta ise iki tarafta eşdeğer bir gelişme önerilmektedir. Dördüncü grupta çok parçalı bir sanayi dağılımı teklif edilmektedir.

Bu şemalar incelendiğinde gerçekleşme olanağı en yüksek olan şema dördüncü şemadır.

İzmit'in endüstrisinin İstanbul metropoliteninin desantralizasyonu olduğu için ve büyük bir sanayi lekesinin çok uzun sürede piyasa mekanizması içinde yarışabilirliğini koruma olanağı olmadığı için dördüncü şema tercih edilmektedir. Üçüncü şema ikinci sırada gelmektedir. Sıçramalarla endüstrinin teşekkülü söz konusudur. Bunların bir kısmını organize sanayi bölgesi olacağı düşünülrse optimum büyüklüklerinin 100 - 150 ha. olacağı söylenebilir.

Bu sıçrama patterni oldukça muntazam aralıklarla bu günkü arazi kullanmada kendini göstermiştir. Böyle olunca hazırlanan planın endüstri sıçramalarının yer değiştirilmesine hassas olması gerekir, önerilen nüfus dağılımı şemasında İzmit'e (E) kademesi önerilmesi de bu bakımdan da tutarlıdır.

Şehir Merkezinin Gelişmesi:

Projeler içinde merkezin zaman içinde gelişimi bakımından üç farklı tutum görülmektedir.

Birinci tutumda mevcut merkezi sabit tutup diğer yerleşmelerde eşdeğer tali merkezler önerilmektedir.

İkinci tutum eski merkezden kopmuş fakat eski merkezin fonksiyonel bir parçası olan merkez önerileridir.

Üçüncü tutum bu günkü merkezi doğuya veya güney doğuya uzatan merkez önerileridir.

Bu önerilerden sonuncusunun gerçekleşme olanağı yüksektir. Bu öneri gerek değişme dinamiği gereksede mevcut eğilimlerle tutarlıdır. Ayrıca bu gelişme biçimi sosyal sınıfların bugünkü şehir içindeki dağılımıyla da tutarlıdır.

Güneyde kamu (Belediye) elinde arazinin bulunması bu yöndeki sapma için önemli bir çekici rolü oynar.

Esas Alt Yapı Şeması:

Genellikle demiryolu sistemi ve liman seçimleri büyük benzerlikler göstermektedir. Esas farklılıklar kısa süreli şehir içi problemlerin çözümlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Şehir uzun süredeki formuna etkisi bakımından iki tip karayolu şeması söz konusu olmaktadır.

Bunlardan biri H tipi şema diğeri T tipi bir şema olmaktadır. H. tipi şemasının seçimi 8 nci tip nüfus dağılımını ön görmektedir. Bu şemada ayrıca genellikle 2 nci tip endüstri dağılımı ortaya çıkmaktadır. H tipi şema bu öneriler olmadığında anlamını kaybetmektedir. Yukarıda şemaların olumsuzluğu H tipini kendiliğinden seçilmeyen alternatif haline sokmaktadır. T tipi önerilen yerleşme kademelenmesine ve endüstri dağılımına imkân verdiği gibi yatırım miktarını da minimum yapmaktadır. T. nin kesişme noktasının körfezden uzaklığı şehir merkezini iç farklılaşmasını etkilediği gibi körfez etrafında mesken lekelerinin yer alma şeklini tayin edecektir.

Sonuç olarak bu alternatifler arasında seçilen yerleşme kademelenmesi, sanayi dağılımı merkez gelişmesi ve alt yapı formu arasında bir iç tutarlılık söz konusudur. Bu tutarlılığın tesbitinde İzmit için yarışmaların yaptığı analiz çalışmalarından da faydalanılarak aşağıdaki önermeler ileri sürülebilir.

1- İzmit gibi bir merkezin bugünkü etkisi «6 Km.» içinde sona ermekte bu mesafeden sonra yeni merkez, tevekkül olanağı ortaya çıkmaktadır. Tabidirki bu günkü verilere göre tesbit edilen bu değer yoğunluk, mobilite seviyesinin değişmesi ile değişebilir.

2- İzmit'te bu günkü konut alanlarının dağılımı endüstriyel dağılımdan çok merkez fonksiyonlarının dağılımının fonksiyonu olmaktadır.

3- Pazar mekanizması içinde ve toplu konut kuruluşlarıyla gerçekleşmeyecek şehirselleşmede görece olarak bağımsız merkezler bugün var olan nüvelerin gelişmesi ile oluşacaktır.

Yukarıda önerilen şemalar bu üç prensip ve doğal verilere uygun şekilde planda geliştirilebilir.

Bölüm III

Yarışmaya Katılan Projeler Hakkında Genel Gözlemler

Bu yarışmaya katılan projelerde genellikle diğer yarışmalara göre kan-itatif analizlere daha çok ağırlık verildiği görülmekle beraber, bunların çok ileri teknikler olmadığı ve bu yarışmada bile azınlıkta oldukları söylenebilir. Üç yarışmanın kullandığı gravite modeli ve bir yarışmanın kullandığı mesafe yoğunluk analizi hariç Makro - formu teşkilde önemli rol oynamamıştır.

Yalnız 14. No.lu projenin raporunda gravite modeli çalışmanın entegre bir parçası haline gelmiştir.

Yarışmacılardan bir anlamda maliyet kıyaslamasına esas olmak için istenilen ölçülerin hesaplanması yarışmacılara bir genel metod verilmediği için birbiri ile mukayese edilebilir bir sonuç vermemiştir.

Böyle bir mukayese kabil olsa bile, işletme «operasyonel» maliyetleri ve performans ölçüleri olmadığı için bu ölçüyü kullanmakta hassas olmak gerekirdi.

Makro formun analizi konularını en iyi şekilde ele alan planlama çalışmalarında bile, makroform ile sosyal tabakalaşma analizleri arasında çok kaba ilişkiler dahi kurulmamıştır.

Yarışma dokümanında oldukça detaylı yoğunluk verileri bulunmasına rağmen 20. No. lu proje haricinde Makro form ile ilişki kurulmasında kullanılmamıştır.

Bu yoğunluk ve Makro form ilişkilerinde bulunan denge değerlerinden sapan yoğunluk değerlerinin planlanan sahada kullanılması planların gerçekleşmesinde bir araç olarak kullanılabilirken hiç bir şekilde kullanılmamıştır.

Yarışma dokümanında çeşitli arazi kullanma tiplerinin yoğunlukları arasındaki dengelerin incelenmesi ve bundan olan sapmalar, arazi kullanma önerilerinin gerçekleşmesinde önemli bir araç olabilirken bi analizler hiç bir projede yapılmamıştır.

Uzun süreden beri arazi kullanma tiplerinin ayrılması prensibine göre imar planı hazırlama alışkanlıklarının yerleşmesi, hiç bir projede «karışık» arazi kullanma önerisi yapılmamasına sebep ol-

maktadır. Karışık kullanışların belirli dış ekonomiler sağladığını ve bu günkü şehirlerdeki gelişmelerinin bir rasyoneli olduğunu unutmamak gerekir. Böyle bir kullanım örneği küçük sanatlar ve ticarete kendini göstermektedir.

Projelerin bir çoğunda organize sanayi bölgesi kavramının büyüklük bakımından yanlış kullanıldığı, çok büyük organize sanayi bölgelerinin önerildiği görülmektedir.

Yarışmaya katılan projeler genellikle yaptıkları tekliflerin gerçekleşmesi ile ilgili kurumsal yapı ile tutarlılık aramamakta ve bu konudaki önerileri yetersiz kalmaktadır, örneğin böyle birden fazla Belediyeyi kapsayan alandaki bir planlamada Belediye sınırları ve mücavir alan sorunlarına girilmemiştir.

Genellikle bütün projelerde şehir merkezinin iç yapı farklılaşması ve bunun şehrin bölgesel fonksiyonları ve şehrin sosyal tabakalaşması ile ilgisi üzerinde analizlere girilmemiştir.

Önerilen projelerde genellikle şehrin körfez özelliği ve çok hareketli topografyasına ve bir geçit yolu üzerinde bulunmasına rağmen, şehrin dizaynını yönlendirecek tutarlı bir imar çalışması yapılmamıştır.

Böyle bir yönlendirme çalışması olmadığı için komşuluk ünitelerinin sıralanması hemen her projede rastgele bir karaktere sahip olmaktadır.

Çeşitli projelerde hesaplanan okul vs. gibi komşuluk ünitelerine paralel olarak teşekkül eden sosyal servislere ait çok detaylı hesaplama tabloları bütün projelerde verilmektedir. Aslında projede temel komşuluk üniteleri, tesbit edilince otomatik olarak kararlaştırılan bu konuda şehrin tümünde çalışma yapılması değerlendirmeğe çok yardımcı olmayan fazla bir çalışma olmaktadır. Gelecekteki çalışmalarda bir komşuluk ünitesine ait standartlar verilmesi yeterli olacaktır.

Yarışma, dokümanında jüri tarafından ifade edilmiş 1.500.000 lik eşik kavramının yarışmacılarda genellikle yanlış anlaşıldığı görülmektedir. Jürice öngörülen 560.000 lik 1985 nüfus tahmininin 1990 lardaki 800.000 olabilecek nüfus gözönünde tutularak yerleştirilmesi idi. 1.500.000 bu sahanın alabileceği maksimum nüfustur. Metropolitan alanın böyle bir büyüklüğe erişip erişmeyeceği çok zor söylenebilir. Jürice böyle bir projeksiyon ön görülmemiştir. Bu konuda yanlış anlamalar;

oldukça olumsuz şemaların önerilmesine neden olmuştur.

Bizde alışla gelen her yanı tam düşünülmüş gibi çizgilerle dondurulmuş imar planı çizimlerinin önerdiğinin kriterlerle tutarsızlığını da belirtmek gerekir. Planlama âlet ve kontrollarının sınırlı olduğu ve dolayısıyla planlama gayretlerinin belirli noktalarda (doğurucu) toplanmasını öngören planlama stratejisinde; belirli noktalarda tam tanımlamaya gitmemekte fayda olabilir. Bu ise farklı bir kontrol anlayışı ve çizim tekniği gerektirir. En son olarak bu denemede tekrar ortaya çıkan yarışma yoluyla şehir planı elde etmekteki sakıncalara değinmekte fayda vardır. Bu öneri hiçbir şekilde projelerin ihale yoluyla yapılması olarak yorumlanmamalıdır. Şehir planlamasını şehre ait devamlı ve çok yönlü bir planlama bürosunun faaliyetine bırakılması gereği açıktır. Bugün Belediyelerimizin bu konudaki imkânlarının sınırlılığı da açıktır. Yalnız yukarıdaki kriterlerde de olduğu gibi çok yönlü bilimsel analize dayanan bir şehir planlama yönteminin seçimi ile sezgisel önerileri bulmaya yönelmiş yarışma kurumu arasında yapısal çelişkiler vardır. Bunu kaldırabilmek için İzmit şehri ile ilgili araştırmaları yarışmacıya ayrıca vermek yeterli olmamaktadır. Araştırma ve planlama fonksiyonları arasındaki ayırım kurumsallaşmış hale gelmekte, araştırmada planlama hipotezlerinin test edilmesi olanaklarını azaltmaktadır. Yarışmacıların genellikle bu şekilde bir araştırma tamamlaması yapmadığı bu yarışmada da gözlenmektedir.

Diğer taraftan planlama alternatifleri arasındaki rasyonel kıyaslama olanakları jürilerin rasyonelleştirme çabalarına rağmen öznel içeriğinden tam kurtulamamaktadır.

Bilimsel içeriği olan şehir planı yapma seçmesi ile yarışma yolu ile imar planı elde etmek isteği içinde yapısal bir çelişki bulundurmaktadır. Bunu ortadan kaldırma çabalarının verimliliği ancak bir ölçüde olabilir.

İhan Tekeli - Dr. Şehir ve Bölge Plancısı

JÜRİ DEĞERLENDİRMESİ

Birinci Eleme:

28 Sıra No. lu Proje:

1/20.000 ölçekli plan, şartnamede istenilen teknikle çizilmemiş. Raporu yetersiz ve eksik. Projenin genel seviyesi düşük. Oybirliği ile birinci elemeye çıkarılmıştır.

İkinci Eleme:

11 Sıra No. lu Proje:

Genel olarak plan anlayışı yetersiz, doğudaki teklif sanayi alanları çok küçük ulaşım şeması zayıf. Oybirliği ile ikinci elemeye çıkarılmıştır.

2 Sıra No. lu Proje :

Genel olarak plan anlayışı yetersiz. Doğuda ön gördüğü iskân teklifi çok büyük. Ulaşım şeması zayıf. Oybirliği ile ikinci elemeye çıkarılmıştır.

Üçüncü Eleme:

3 Sıra No. lu Proje:

Birinci etapta yalnız batıya yönelen teklif iskân mübalâğalı. Aynı zamanda batıda sanayii dondurması olumsuz.

1/1000 ölçekli planda mevcut şehirdeki teklifler zayıf Merkez halledilmemiş. Teklif liman yeri yanlış.

4 Sıra No. lu Proje:

Rapor çok genel anlamda. Bu rapordan hareketle İzmit Planlamasına geçiş sağlanmamış. Körfezin güneyi için teklif getirilmemiş. Batıda teklif iskân-deniz ilişkisi sanayi ile kesilmiş. Yarımca - Derince bypass verisi gözönünde bulundurulmamış. 1/1000 ölçekli plan yetersiz.

7 Sıra No. lu Proje:

Yerleşme teklifleri çok dağınık. Sanayi yerleşmelerinin büyük ölçüde doğuya yüklenmesi olumsuz. Batıda expres yolun Derince ile İzmit arasında demiryolunun güneyinden geçirilmesi hatalı. Yeşil karakterli kullanışlar mübalâğalı 1/1000 ölçekli planda doğu - batı yönündeki ulaşım arterleri çok fazla tutulmuş. Garaj yerleri teklifi olumsuz.

9 Sıra No. lu Proje:

Minimum nüfus verisini kabul ettiği halde sanayi ve iskân yoğunlukları yüksek. Tarımsal alanları koruma çabası yanı sıra şehrin geleceğe açılım olanakları hazırlanmamış. Engabeli bir arazi üzerinde grid sistemi yol şebekesini uygulama olanağı yok. Teklif liman yeri yanlış. Körfezin güneydoğusu için teklif getirilmemiş.

10 Sıra No. lu Proje:

Doğudaki sanayi teklifinin iskânla ilişkisi zayıf. Merkez fonksiyonları İzmit'te olacağına göre batı gelişimi dengesiz. Körfezin güneydoğusu için teklif geliştirilmemiş. Genel şema içinde Üniversite yeri olumsuz. 1/1000 ölçekli plan teklifi yetersiz.

12 Sıra No. lu Proje:

Yerleşme teklifleri dağınık. Sanayi alanları teklifi büyük ve konumları olumsuz. Liman teklifleri çok fazla. 1/5000 ölçekli planda, yerleşmeler arasındaki alanların kullanım tarifleri eksik. 1/1000 ölçekli plan yetersiz. Mevcut kara yolunun İzmit şehir geçişi için getirilen teklif olumsuz ve gereksiz.

15 Sıra No. lu Proje:

Doğuda, Sapanca Gölü batısında kuzey - güney doğrultusunda teklif edilen iskân yerleşmesi mübalâgalı. Körfez güneyinde teklif edilen yeni liman ve demir yolu teklifleri olumsuz. Seka ile Derince arasındaki arazi kullanışları eksik. Demiryolu İzmit şehri geçişi mevcut karayolu refüjü üzerinde düşünülmesi pahalı ve güçlük yaratan bir çözüm. Sahilin mübalâgalı doldurularak bu defa yeni demiryolu güzergâhının tekrar şehir içinden geçirilmiş olması anlamsız.

16 Sıra No. lu Proje:

Genellikle şematik bir çözüm. Raporda sayısal açıklama yok. Batıya doğru yönelen 100.000 nüfuslu ünitelerin mekanik sıralanışı ve teşekkülleri şüpheli. Sanayi alanları için yer seçimi tutarsız ve şematik. Körfezin güneyi için teklif geliştirilmemiş. 1/1000 ölçekli planda şehir merkezi için getirilen teklif gerçek ve ölçek dışı.

17 Sıra No. lu Proje:

Sanayi alanları ve ihracat - ithalât limanı teklifi mübalâgalı. Kuzey doğudaki iskân yerleşmesi içinde yeni bir yönetici merkez teklif edilmesi

olumsuz. Derince ile İzmit arasında sahilin doldurularak demiryolunun güzergâh değişimi ile İzmit şehri önünde bu dolgu içinde tünele alınması anlamsız ve gerçek dışı. Körfezin doğusunda rekreatif alanlara ait teklifler mübalâgalı. Balıkçı limanı yeri olumsuz. 1/1000 ölçekli plan yetersiz.

19 Sıra No. lu Proje:

İskân yerleşmeleri arasındaki büyük boşlukların kullanışları tarif edilmemiş. Körfezin bitiminde iskânın güneye sarkması olumsuz. Körfezin güneydoğusu için teklif getirilmemiş. Teklif ulaşım sisteminde verilerle tutarsızlıklar var; 1/1000 ölçekli plan yetersiz.

22 Sıra No. lu Proje:

Merkez hiyerarşisi mübalâgalı. Mevcut karayolunun şehir içi geçişi için getirilen teklif belirsiz. Şehir güneyinde ve körfez bitiminde teklif edilen arazi dolgusu ve kullanışlar mübalâgalı. Raporu yetersiz.

25 Sıra No. lu Proje:

1990 ve sonrası için teklif edilen iskân, sanayi yerleşmeleri çok mübalâgalı. Batıdaki Derince - Tütünçiftlik ikili gelişmesini tek ve yeni bir merkez etrafında geliştirmesi olumsuz. Teklif karayolunun Seka'nın sahilinde Ve İzmit güneyinde deniz üstünden geçirilme teklifi gerçekleşmesi güç. Liman yeri ve büyüklüğü olumsuz.

Dördüncü Eleme:

5 Sıra No. lu Proje:

Plân ve rapor çalışması detaylı ve ciddi. Doğuda teklif edilen 2000 ha. dan fazla büyüklükteki sanayi alanı kompakt (tek parçalı organize sanayi alanı anlayışında değil. Genel şemada sınırlı geliştirerek doğuda 500.000, batıda 200.000, güneyde 300.000 nüfuslu yerleşme teklifi, İzmit'i dominant yapan gelişme anlayışına aykırı, merkezin doğuya doğru açılışı uygun; ancak alan olarak çok büyük tutulmuş. Teklif ulaşım şemasında genellikle mevcut yollardan yararlanmayarak yeni karayolu ve demiryolu güzergâhları getirilmesi olumsuz ve gerçek dışı. Donanmış yeşil alanların büyük olması gerçekleştirme olanağından uzak.

6 Sıra No. lu Proje:

Projenin genel-seviyesi ve çalışma tekniği iyi. Yerleşmeler özellikle doğuda ve güneyde dağınık ve büyük. Ayrıca güneyde bu yerleşmeleri destekleyecek bir yatırım da yok. Tütünçiftlikteki yerleşmelerin denize açılması olumlu. Defince'deki merkez kullanışları için ayrılan alan büyük. Teklif karayolunun Derince ile İzmit arasındaki geçişinin Demiryolu güneyine alınması olumsuz, gerçekleşmesi güç. 1/1000 ölçekli plan teklifinde yer yer denize açılması olumlu. Mevcut karayolunun şehir geçişinde üstü açık olarak görülmesi gereksiz.

8 Sıra No. lu Proje:

Genel ulaşım şeması olumsuz ve topoğrafyayı gözetmeden geçirilen büyük arterler çok pahalı. Doğuda teklif edilen sanayi yerleşmesi tek parçalı ve kuzeyindeki iskân bölgesinin güneye bağlantısını kesiyor. İskânın devamlı ve ölçülü dağılımı ile merkezin doğuya açılımı olumlu. Üniversite yeri hatalı. 1/1000 ölçekli plan yetersiz.

20 Sıra No. lu Proje:

Raporu kadar kuvvetli olmayan bir plan. İskân yerleşmelerinin dağılımı olumlu ve ölçekli. Ancak 1985 sonrası doğudaki iskân gelişmesi çok büyük. Doğuda teklif edilen sanayi yerleşmeleri körfezin doğuya açılımını kapatıyor. Derince Tütünçiftlik arasında ve Seka ile Derince arasındaki rekreasyon alanları çok büyük. 1/1000 yetersiz.

23 Sıra No. lu Proje:

İskân dağılımı dengesiz. İzmit'in 160.000 nüfusta durdurularak batıda iki, doğuda bir 100'er binlik üç yerleşmenin ayrı ayrı merkezleriyle geliştirilmesi olumsuz. Güneydoğudaki yerleşmeler belirsiz. Demiryolunun şehrin güneyinden tüp içinde geçişi ve daha sonraki güzergâh değişikliği pahalı ve gereksiz.

24 Sıra No. lu Proje:

Gerek çalışma tekniği gerekse takdimi ile dikkati çeken bir proje. İzmit şehrini dondurarak, çevrede 5 tane 130.000 ilâ 430.000 arasında nüfusları olan 5 yerleşme merkezi yaratılması olumsuz. 1/5000 ölçekli planda gösterilen ve çok çeşitli fonksiyonları içine alan batıdaki (B) yerleşmesi merkezi, gerçekleşmeden uzak ve ölçek dışı.

Mevcut şehir merkezindeki kısmî ve büyük çaptaki yenilemenin hemen civarındaki adaların, olduğu gibi muhafaza edilmeleri olanaksız.

30 Sıra No. lu Proje:

Detaylı ve olumlu çalışılmış bir rapor, ancak plana intikâli başarısız. Doğuda sanayinin parçalı gelişmesi olumlu. Ancak batıdaki iskânın büyük ölçüde olması bu kararlar tutarsız. 1/1000 ölçekli planda, demiryolu ve karayolu şehir geçişinin birlikte sahilinden ve tünel, dolgu gibi bu günkü mevcut alt yapıda büyük değişiklik yapan geçişleri olumsuz. 1/1000 ölçekli plan yetersiz.

1. Mansiyon

1 Sıra Nolu Proje

Şehir formunun açık ve kendi içinde rasyonel oluşu olumludur. İzmit ana metropoliten merkezi besleyecek iskân önerisi yetersizdir.

Sanayi gelişmesi genellikle olumludur. Sadece öneriler şematiktir.

Körfez-Göl arası için karar gelmemektedir.

Kuzeyde ikinci sürat yolu önerisi gerçekçi değildir.

Birinci By - pass önerisi şehir formuna uygundur.

2. Mansiyon

13 Sıra Nolu Proje

Projedeki İzmit, Tütünçiftlik, körfezin güneyi, güney - doğudaki köy yerleşmeleri arasındaki gelişme dağılımı genellikle olumludur. Mümkündür.

Merkezler hiyerarşisi genellikle olumludur.

Derince - Tütünçiftlik alt merkezlerinin fonksiyonları belirli değildir.

Merkez ve yakın çevresindeki çeşitli kullanma alanları aralarında tutarsızdır.

Körfez kuzey - doğusundaki çeşitli yeşil kullanışların ölçüsü tartışılır.

Özellikle Seka'dan itibaren batıda, güneye kaydırılan karayolu katıyen red edilemez.

Tren ye karayolunun denizden geçişi, merkez renovasyonu, yönünden olumlu karşılanmış, ancak uygulanmaması halinde bütün önerilerin düşeceği düşünülmüştür.

3. Mansiyon

26 Sıra Nolu Proje

Yerleşmelerin dağılımıyla yaratılan genel şehir şekli ve şehir bölümleri arasındaki nüfus dağılımı eğilimlere uygun görülmüştür.

Merkezler arası hiyerarşide ise bu dağılıma uygunluk aranmış, Derince'deki merkez çok ufak bulunmuştur.

Sanayiinin, körfez doğusundaki yer seçimi, bu alan için belirtilen çeşitli sınırlamalar nedeniyle olumsuzdur.

Karayolunun, trenle birlikte merkez kuzeyinden tünelle geçmesi, merkez şekillendirmesi yönünden olumludur. Ancak bu teklif malî ve teknolojik nedenlerle gerçekleştirilemediğinden bütün merkez önerisi düşmektedir.

Söz konusu geçit etrafındaki yoğunluk tutarlıdır. Merkez batısından Seka'dan karayolu geçişi de incelenmesi gereken bir öneridir.

1. Mansiyon

27 Sıra Nolu Proje

1985'de Tütünçiftlik - Derince kompleksinin İzmit merkezi ile yarışır bir ağırlığa varacağı, eğilimlere uygun görülmemiştir.

Bu İzmit'in metropoliten bütününün merkez fonksiyonunu yeteri derecede karşılamayacağı anlamını taşır.

Tütünçiftlik - Derince kompleksi için önerilen yeni merkez, eğilimlere terstir. Ayrıca bu sun'i merkezi doğrulayabilecek başka kararda getirilmemektedir. Bu karar, önerilen genel şema ile de tutarsızdır.

Bu genel form eleştirilerine karşılık, önerilerin yol sistemi, yeni mahallelerin şekillenmesi merkezde kaliteli öneriler vardır.

Körfez batısındaki liman, yer seçimi ve bağlantılar yönünden hatalıdır.

Körfez güneyi yerleşmeler, Sapanca Gölü ile ilişki arzusu olumludur. Güney batı yerleşmelerinin ihmalî olumsuzdur.

5. Mansiyon

21 Sıra Nolu Proje

Karayolları «By pass»ı için önerisi kısa dönemde uygulanabilir olduğundan olumlu bulunmuştur.

Macro - Form genellikle dengelidir.

Güney ve kuzey - doğu gelişmeleri mübalâğalıdır.

1985 dönemine kadar önerilen Derince - Tütünçiftlik kompleksiyle İzmit arasında yaratılan yarışıcı ağırlıklar, jüri'nin merkezler ve yerleşme birimleri dağılışı ve hiyerarşisi hakkındaki kararları yönünden tutarsızdır.

Tütünçiftliğin güney sahillerinde, konut ve dinlenme yerleşmeleriyle karayolu arasındaki mübalâğalı endüstri, alan ve yer seçimi yönünden uygun değildir.

Doğudaki sanayi gelişmeleri de tek parça olarak ölçü dışı bulunmuştur. Bu sanayi konumu, ayrıca şehir suyu kanalizasyon, zemin ve biyometeoroloji yönünden eleştirilmiştir.

Karayolu ve deniz yolunun birlikte tünele girmesi, bazı norm güçlükleri doğurmaktadır.

(3. Ödül)

18 Sıra Nolu Proje

2000 yılında olabilecek ve daha bu günden karar getirilemeyecek yerleşmelerin ağırlığı ile konut formu 1990 yılı şemasında yaklaşılacak optimizasyondan dengesini bozma yönünde değiştirilmiştir.

Bu brüt yerleşim endüstrilerin parçalı dağılımının şansını azaltmakta ve endüstri olgusunun uygun görülmemeyen alanları da kaplamasına sebep olmaktadır. Planın körfez ile göl arasındaki alanda mevcut yerleşmeleri geliştirmesi yanında göl çevresinde arazi kullanımı için bir karar getirmemiş oluşu olumsuz bulunmuştur. 2000 yılına ait İzmit yerleşme alanlarının ancak 1.500.000 nüfusu barındırabileceği tahmini bu nüfusa göre mutlak bir doldurma şeklinde anlaşılması gerekir idi. Bu genel yüklemeye dağıtımında Tütünçiftlik'te ölçü dışı yerleşmeler önerilmiştir.

Proje karayollarının kuzeyden geçen korniş alternatifini kullanmakla yakın gelecekte uygula-

nablecek bir çözüm getirmektedir. Ulaşım ağının sade kararları merkez ilgisinin kuruluşu başarılıdır.

Gelişmenin mevcut İzmit merkezinin etkili olacağı bir sistem içinde düşünülmesi ve şehir olgusunun yönetileceği merkez yapısının geliştirilmesi başarılıdır. Merkezin ulaşımı sanayi ve diğer hizmetlerle ilişkiler kurması başarısı yanında ana planda alınan kararların imar planı ölçeğinde tutarlılığının devamı olumludur.

2. Ödül

29 Sıra Nolu Proje

Şehrin bölgesi içindeki kuruluşlarla ilişkileri ve kabul ettiği etkileme alanları dengeli ve başarılıdır. Bu denge şehir olgusundaki yerleşmeler ölçeğinde de bir dağılım bütünlüğü getirmiştir.

Konut yerleşmeleri formunun merkez fonksiyonlarını İzmit şehrinin büyük merkezinin hakim olduğu bir sistem içinde geliştirmiş olması olumludur. Konut yerleşme biçimleri, mevcut yerleşmelere de dayanarak, doğal yapı ile organik bir ilişki kurmuş ve koruyucu bir davranış içindedir.

Belli bir gelecek için arazi kullanma önerilerine mukabil, karar veremediği uzun süreli olgular için açık bir plan teklifi olumlu bulunurken bu yerleşmelerin yakın çevrelerinde boş bıraktığı alanlar için gelecek için muhtemel kullanım kararları vermemiş olması, planın başarısını ters yönde etkileyeceği olacaktır.

Ulaşım sitemindeki geliştirdiği önerisi gerçekçi ve olumludur.

Merkez için yaptığı teklif başarılıdır. Mevcut strüktürü tanıyan ve onun olanaklarından yararlanan bir yaklaşımla deniz ile şehir merkezi arasında ilişkiler kurma çabası başarılı bulunmuştur.

Merkezin güneye açılarak, yönetim ve kültür kuruluşları ile güneydeki fuar alanına geçişi olumludur.

Merkezin gerisindeki doğal strüktürle ilişkileri iyi geliştirmiş ve tarihî çevre dokusunun farklılaştırılması olumludur.

Endüstri kuruluşlarını parçalı olarak yerleştirme çabası, genel anlamda müsbet olmakla beraber, doğu batı aksı ile Bursa yolu kavşağı dolayında

önerdiği kuruluşların doğuracağı sorunlara ve bu bölgede oluşacak ciddi problemlere çözüm aramamış olması projenin zayıf noktalarını teşkil etmektedir.

Körfezin doğu kıyısı yakınındaki alanda liman teklifi de projenin başarısız bir yönüdür.

1. Ödül

14 Sıra Nolu Proje

Raporundaki analize dayanan kabullerle vardığı görüşler ve bunlarla fiziki plan arasındaki tutarlılık projenin en önemli yönüdür.

Toplu ve kompakt bir şehir teklif eden bu proje gerçekçi sınırlar içinde doğal verilere dayanılarak şehir formunu oluşturmuştur.

İzmit şehrinde, önerdiği yerleşmeler arasında, İzmit şehrinde en üst kademe merkez fonksiyonları toplayarak, sağladığı şehirselleştirme ve yerleşmeler arasındaki hiyerarşi olumludur.

Genel ulaşım sisteminde önerdiği rasyonel tutum ve kademeleşme iyidir. Türkiye'nin bugünkü şehirleşme biçimini anlayışı ve bunu fiziki planın zaman içindeki gerçekleşmesindeki dinamikte kullanışı olumludur.

Birinci Ödülü Kazanan

14. No.lu Proje İçin Jüri Tavsiyeleri

- 1 Şehir merkezinin gerisinde önerilen konut yerleşmelerinde, doğal verilere bağlanan daha organik bir strüktür araştırılması.
- 2 Kabul edilen varsayımların sonucu olarak Tütünçiftlik'inde tayin edilen yerleşmenin çok sınırlı kaldığı, karayolu üzerindeki mevcut eğilimin gözönüne alınması ile yol üzerinde ve güneyindeki alanlarda olabilecek gelişmeleri kontrol altına alacak bir düzenleme teklifi yapılması,
- 3 Körfezin güney - doğu ve güneyindeki gelişme önerilerinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Buralarda doğacak yerleşmeler hakkında körfez ile göl arasındaki sistemin etkisinde geliştirilecek kararlar getirilmesi gerekmektedir.

Bu alanda, entansif tarımsal faaliyetler ile, endüstri ve konut arazi kullanışı arasındaki denge araştırılması gereklidir.

PLANLAMA
2010/3-4

| İzmit İmar Planı (1970) 1. Ödül, kaynak: Baykan Günay

- 4 Şehrin doğusundaki vadinin makul ölçüde boş bırakılması ve körfezle doğal, ilişkinin kurulması doğru olacaktır. Bu alandaki yerleşmelerin kuzeydeki yamaçlara yöneltilmesi ve karayolu kuzeyindeki düzlüklerde, konut yerine diğer depolama ve benzeri fonksiyonların yerleştirilmesi tavsiye edilir.
- 5 Merkezde karayolunun bazı bölümlerinin viyadük şeklinde düşünülmesi, manzarayı kapamak ve yapı giderleri bakımından sorunlar yaratabilecektir. Şehir merkezinin denizle daha yakın ilişkiler kurması bakımından muhafaza edilen sahil karayolunu üstten geçen yaya geçidi alternatiflerinin düşünülmesi yerinde olacaktır.
- 6 Merkezin karayolu güneyine geliştirilmesi ile Belediyenin tasarrufunda bulunan alanların daha gelir getiren kullanışlara döndürülmesi uygun olacaktır. Kültür yapılarının yer alacağı kısa bir geçiş, alanından sonra fuar ve park kuruluşlarının daha güneye kayması, baş iskeleye kadar olan boş alanları kontrol edecek bir kullanım getirilmesi gereklidir.

7 Ekteki iklim raporundaki tavsiyelere uyulması yerinde olacaktır.

İzmit Çevre Düzeni Planının Uygulanmasıyla İlgili İdarî Sınırlar Sorunu Hakkında Jüri Görüşü

İzmit Çevre Düzeni Planının uygulanmasında karşılaşılabilecek en önemli bir sorun, planlama alanı içinde yetkili tek bir belediye bulunmayışıdır. Uygulamayı tehlikeye düşürecek bu idarî durumun bertaraf edilmesi amacıyla jüri:

- 1 İzmit Belediye sınırlarının genişletilerek, İzmit Belediyesini ve diğer belediyelerin sınırları dışında kalan bütün planlama alanının, İzmit Belediye sınırları içine dahil edilmesini,
- 2 İzmit, Yarımca, Kullar, Yuvacık, Gölcük Belediyeleri arasında bir Belediyeler Birliği kurulmasını,

Gerekli görür ve tavsiye eder.

Tuğrul Akçura, Halûk Alatan, K. Ahmet Arû, Cemalettin Barışkın, Yılmaz Gürer, Ergun Tameri, Yavuz Taşçı.

PLANLAMA
2010/3-4

Safranbolu-Karabük Çevre Düzeni Planı (1. Ödül

Safranbolu ve Karabük Çevre Düzeni Yarışması

Mahalli araştırma, döküman yorumlama **İller Bankası Şehircilik İşleri Müdürlüğü**
Ahmet MENDERES I. P. ve Y. D. Reisiği Şehircilik İş. Müdürü
Orhan TUNCALP Y. Müh. Mimar
Erkin FERAN Y. Müh. Mimar
Yıldız ÖZESER Desinatör (Y. İç Mimar)

Çalışmaların yeniden elden geçirilerek baskı durumuna getirilmesi

YONETMEN : İlhan GÜLGEÇ Y. Müh. Mimar
Yardımcı : Yılmaz DİKMEN Coğrafyacı
Metin Yenilemesi : Kadri OKYAR Jeolog

Teknik Çizimler : Ayla TORUN Desinatör
" " : Gülen EDEMEN "
Yardımcıları : Aykut HOKKACI Şehirci
" : Güner ENER Desinatör
" : Tahsin SOYÇİCEK "
" : Nurkan GÜNAY "

Fotografılar : Raşit Uybadın - Gündüz Özdeş - Erdoğan Yaşar

Baskı İşleri **Harita Genel Müdürlüğü Matbaası**
Hakkı ALGAN XVII. Şb. Müdürü Yb.
Fikret ÖZSAN Fotomekanik ve Basım Kısmı Amiri Kd. Yzb.
Arda GÜNCÜER Basım Kısmı Subayı Yzb.
TariK KARSLI Foto Kısmı Subayı Kd. Utğm.
Fotomekanik ve basım kısımları personeli

Celâlettin Uzer
Ersen Görmleksioğlu
Fahri Yetman
Gündüz Özdeş
Raşit Uybadın
Rauf Beyru

TEKLİF PROJELER

Değerlendirme : Kemal Güneş - Ömer An - Ahmet Menderes
Bülent Berkcan - Melih Doğan - Mark Fortune
Yılmaz Güner Raportör : Orhan Tuncalp

PLANLAMA
2010/3-4

**KARABÜK - SAFRANBOLU İMAR PLANI ESKİZ
TEKLİFİ DEĞERLENDİRME HEYETİ ÇALIŞMALARI
RAPORU**

1 - Değerlendirme heyeti aşağıda yazılı kişilerden kurulmuştur.
Karabük Belediye Başkanı KEMAL GÜNEŞ
Safranbolu Belediye Başkanı ÖMER AN
İller Bankası Şehircilik İşleri Müdürü AHMET MENDERES
İller Bankası Belediyeler İmar Planlama Md. BÜLENT BERKSAN
İmar ve İskân Bakanlığı Şehir Planlama Dairesi Başkan Yardımcısı MELİH DOĞAN
İmar ve İskân Bakanlığı Şehir Planlama Dairesi Danışmanı Mr. FORTUNE
Mimarlar Odası Temsilcisi ve İmar ve İskân Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi Başkanı YILMAZ GÜRER
Raportör - ORHAN TUNÇALP

2 - Belediye Başkanlarının dışındaki değerlendirme kurulu üyeleri 28. Subst. 1966 Pazartesi günü Karabük'te gelmişlerdir. Aynı gün Belediye Başkanları ile birlikte Karabük ve Safranbolu'da yönetici kişilerle ve Demir Çelik İşletmelere İdarceleri ile temaslar yapılmış, Karabük ve Safranbolu'nun genel tanımı için motorlu araçla ve yayvan olarak tetkik gezileri yapılmıştır.

3 - 1. Mart - 1966 Salı günü öğleye kadar Karabük'te daha taferruati tetkik gezileri yapılmıştır.

Öğleden sonra saat 14,00'de Karabük Merkez Ortaokulu cinnastik salonunda teklife iştirak etmiş 6 adet projenin tetkikine başlanmıştır. Değerlendirme kurulu tam kadro ile toplantıya katılmıştır.

Karabük Belediye Başkanı Kemal Güneş danışman olarak Fen İşleri Müdürü Mimar Mühendis Şevket Kanbur'u seçmiştir ve kendisi de toplantıya iştirak etmiştir.

Safranbolu Belediye Başkanı Ömer An da yine kendisine danışman olarak Yüksek İnşaat Mühendisi Mustafa Gerodioğlu'nu seçmiş ve ilgili de toplantıya iştirak etmiştir.

Adı geçen iki danışmanın oy hakkı olmaksızın Belediye Başkanlarına danışmanlık yapacakları tesbit edilmiştir.

Birinci maddede isimleri belirtilen 7 kişinin değerlendirme için rey hakkı olduğu belirtilmiştir.

4 - Değerlendirme Kurulu Başkanlığına Ahmet Menderes, Değerlendirme Kurulu Başkan Yardımcılığına da Melih Doğan oy birliği ile seçilmişlerdir. Raportöre göre (Orhan Tunçalp) değerlendirilmeye 6 proje katılmış ve değerlendirme dışında bırakılacak proje olmadığı görülmüştür.

Yönetmeliğe göre, değerlendirme kurulu üyeleri teker teker projeleri ve hazırlayanları görmediklerini, bilmediklerini projeler ve müellifleri ile bir ilişkileri olmadıklarını bildirmişlerdir.

Değerlendirme Kurulu, evvelâ projelerin bütün kurul üyeleri ile teker teker değerlendirilmeye ve teklife tâbi tutulmasına karar vermiştir ve bu çalışma iki saat sürmüştür.

Daha sonra projelerin raporlarının bütün değerlendirme kurulu üyelerinin bir arada olması ile yüksek sesle okunmasına ve bu arada raporlarda belirtilen hususların projeler üzerinde takip edilmesine karar verilmiştir.

Bu karar gereğince 1 ve 2 sıra numaralı projelerin raporları okunmuş ve raporlarla ilgili hususlar projelerde takip edilmiştir.

5 - 2. Mart - 1966 Çarşamba günü saat 9'da değerlendirme kurulu üyeleri tüm olarak Karabük Merkez Ortaokulu cinnastik salonunda toplanmışlar ve 3 ve 4 sıra numaralı projelerin raporlarını müştereken yüksek sesle okuyarak raporlarla ilgili hususları projelerde takip etmişlerdir. Saat 12,30'da toplantıya ara verilmiştir.

6 - Aynı gün saat 13,30'da değerlendirme kurulu üyeleri tüm olarak Karabük Merkez Ortaokulu cinnastik salonunda toplanmışlar ve 5 ve 6 sıra numaralı projelerin raporlarını müştereken yüksek sesle okuyarak raporlarla ilgili hususları projelerde takip etmişlerdir.

7 - Projelerin tümünde Karabük yerleşme alanı olarak kullanılan Kapulu düzlüğünü ve küçük sanayi gelişme alanı olarak kullanılan Araç Çayı ile Karabük, Safranbolu yeni karayolu teklifi arasında kalan alanları ve Safranbolu'da Misakı Milli Mahallesi ile Bağlarbaşı Mahallesi arasında kalanları ve Safranbolu'nun batısındaki Bartın, Kastamonu güzergâhı mahallenin tetkik etmek ihtiyacı hissedilmiş ve bütün değerlendirmeye kurulu üyeleri müştereken saat 15 ile 18 arasında bu mahalleri tetkik etmişler ve gömüğe de Karabük'te mevcut hâddecilerde bir tetkik ve sahipleri ile görüşme ve temas temin edilmiştir.

8 - Aynı gün saat 18'de yine Karabük Merkez Ortaokulunda toplanan değerlendirme kurulu üyeleri projelerin üzerinde teker teker her üyenin tenkitlerini bildirmeye başlamasından evvel yapılan tetkikler sonucu değerlendirme kurulunun bir seçim kriteri tesbit etmesine karar verilmiştir.

9 - Bununun üzerine tesbit edilen seçim kriterleri böylece sıralanabilir :

Projelerin tümü Karabük ve Safranbolu şehirlerinin ikisi için toplanarak 1965 yılında 90 bin ilâ 150 binlik bir nüfus ön görmektedir. Değerlendirme Kurulu bu nüfusun 1985'te 100 bin olarak tahakkukunu mevcut verilere dayanarak tahmin etmiştir.

123

Karabük Şehri, Demir Çelik faaliyetinin gelişmesi ve kuruluş yerlerinin fiziki güçlükler ortaya koyması yüzünden büyük problemleri olan ve çözümü güç sıkışık bir şehir haline gelmiştir. Kayabaşı Mahallesi ve Bayır, Atatürk, Hürriyet Mahalleleri tümü ve Yenişehir çevrelerindeki gelişmelerle birlikte olarak Demir Çelik işletmesinin Araç Çayı üzerindeki girişi ile birbirlerine çok yakın noktalarda irtibat kurmakta ve Ankara ve Safranbolu istikametinden gelen karayollarında aynı noktaya gelmektedir. Bu değişimlenme ve sun'ı olarak yuvarak şehir olma durumunun planlamada değiştirilmesi icap edecektir.

Safranbolu ise, eski Safranbolu'nun tarihi çerçevesinden çok küçük ölçüde kurtularak Misakı Milli Mahallesi ve Bağlarbaşı Mahallesi çıkmış ve çalışan nüfusunun büyük bir kısmını Demir ve Çelik İşletmesi ile Karabük'teki özel hâddecilere günlük olarak çalışmaya göndermek suretiyle yaşamaya devam eden bir kasaba hüviyeti göstermektedir. Bu dönemde getirilecek olan planlama Safranbolu'nun Eroğlu Demir Çelik ile ilişkisini çok sarı hale koymalı ve çalışan nüfusun bir kısmı için de yakında yeni iş imkânları sağlanmayı ön görmelidir.

Bu durumda birbirlerinden en uzak mesafeleri 10 kilometre olan Karabük ve Safranbolu şehirlerinin bir arada düşünülmesi icabedecektir. Bu düşünüş içinde Karayollarının yeni teklif ettiği Karabük Safranbolu güzergâhı ilk 20 yıllık etapta Karabük, Safranbolu bütünü bel kemiği görevini görmelidir. Bu güzergâha kısmen paralel olarak Araç Çayı ve yine bu güzergâha paralel geliştirilmesi icabeden enerjî hattı Karabük Safranbolu gelişmesinin lineer şehir gelişmesi geması takip etmesinin ve bu lineer gelişmesi istikamette Kızıy beldesi Güney doğuya doğru yaşama ve çalışma alanlarının kademeli olarak fiziksel verilerin münasibi ölçüsünde tesbit edilmeleri en olumlu hal çaresi olacağı neticesine varılmıştır.

Uzun sürede Ankara Karayolunun Karabük'ten sonra Araç Çayının Güneyinden geçerek Kastamonu ile bağlanmasını ve Kastamonu Bartın Karayolunun da Safranbolu'nun Doğusundan bugünkü yerleşmeleri zedelemeyecek fakat Safranbolu'nun da uzağına gitmeyecek şekilde tesbit edilmesini doğru olacağı kanısına varılmıştır.

Karabük'ün bu günlük ticaret alanının bu anlayış içinde Safranbolu istikametine gelişmesinin ve bunu önleyen Ergenekon Mahallesi'nin Yüzey kısmının kullanılabilir ve yoğunluk değiştirilmesinin ve Safranbolu Misakı Milli Mahallesi'nin bu günlük karayolu birleşiminde Bağlarbaşı istikametine doğru ve Karabük istikametine doğru yönetici merkez geliştirilmesini ve bu gelişmenin eski Safranbolu'yu yaşatacak şekilde ve eski Safranbolu'nun dokusunu bozmayacak şekilde Eski Safranbolu ile ilgili kurması icabettiği sonucuna varılmıştır. Bu kararları müteakip saat 20 toplantıya son verilmiştir.

10 - 3. Mart - 1966 Perşembe günü saat 8,30'da değerlendirme kurulu üyeleri tüm olarak Karabük Merkez Ortaokulu cinnastik salonunda toplanmışlardır. Her proje üzerinde değerlendirme kurulu üyeleri teker teker tenkitlerini yapmışlar ve projelerin iyi taraflarını belirtmişlerdir.

1 Sıra numaralı projenin eleştirilmesi

1 : 25.000 ölçeğinde (çevre düzeni eskizi) Karabük-Safranbolu şehriyle yerleşmesinin bir bütün olarak ele alınmadığı müşahade edilmiştir. Bölgeleme bakımından Karabük ve Safranbolu şehirlerinde bu durumun ayrı ayrı düşünülmesi görülmüştür. Karabük'teki bölgelemede mevcut muhafazası ve karakterinin şehri zorlayarak değiştirmiş olması uygun bulunmamıştır. Ancak iskân sahalarının yerlerinin seçimi uygun mütalâa edilmiştir. Ticaret ve İdari Merkez (Yönetici Merkez) lineer bir şehir gelişmesine imkân verecek bir şekilde Safranbolu istikametine doğru kaydırılması ve Yüzeylerin şehri karakterinin değiştirilmesi (yoğunluğun artırılması) projenin en olumlu taraflarından olarak kararlaştırılmıştır.

İmalât sanayi ve küçük sanatlar için seçilen saha uygun bulunmuştur. Karayollarının şehre bağlantısında Araç Çayının iki defa geçilmesi olması ve üç trafigör de içeri sokulması uygun bulunmamıştır. Ayrıca Çayuma bağlantısı da şehrin üç trafigörünü halledecek şekilde cüdd ve teklif edilmiştir. 20.000 kişilik ünite gruplarının yönetici merkezle ve lineer olarak birbirleri ile bağlantıları sayılı bulunmuştur. Safranbolu'da mevcut tarihi şehrin kendi karakterinde muhafazası ile Bağlar bölgesinin aynı karakterinin devamı uygun bulunmakla beraber buranın yatakhane bir şehir olarak düşünülmesi ve bu yüzden bir çalışma sahası bırakılmaması ve teklif edilen ticari merkez ile yönetici merkez sadece teklif iskân ünitesi içerisinde düşünülüp tüm topluma yeterli kadar hizmet etmemesi sebebleri ile uygun bulunmamıştır. Fakat bununla beraber bütün tenkit edilen taraflarına rağmen muvaffak bir proje olarak temayül etmiştir.

2 Sıra numaralı projenin eleştirilmesi

1 : 25.000 ölçeğinde (çevre düzeni planı) Karabük Safranbolu şehriyle yerleşmesinin bir bütün olarak ele alınmadığı müşahade edilmiştir. Bölgeleme bakımından da Karabük ve Safranbolu şehirlerinde bu durum hissedilmektedir.

Karabük'te bölgelemede mevcutun muhafazası ve iskân karakterinin şehri zorlamadan yoğunluğunun artırılması, teklif iskân sahalarının yerlerinin seçimi olumlu olmakla beraber nüfusun asgari tutulmuş olması teklif iskân alanlarının miktarını azaltmıştır.

İmalât sanayi için ayrılan bölgeye düşümlen demiryolu ulaşımı gerek güzergâh ve gerekse fonksiyon bakımından uygun mütalâa edilmemiştir.

Karabük Safranbolu şehir ana trafik yolunun karayolundan ayrı düşünülmesi prensip itibarıyla olumlu kararlaştırılmıştır. Safranbolu için getirilen teklif Karabük teklifine nazaran daha olumlu bulunmuştur. Safranbolu'da İkametgâhlar, yönetici merkez, servisler, sanayi için seçilen saha uygunudur. Ancak rapor alanının karayolları tesisleri ile sanayi bölgesi arasında kalmış olması olumlu kararlaştırılmıştır.

Yukarıda sıralanan tenkitlere rağmen iki sıra numaralı proje gerek tek bir proje olması izah raporunun konuya işik tutacak nitelikte hazırlanmış bulunması nedenleri ile muvaffak bir proje olarak nitelenmiştir.

3 Sıra numaralı projenin eleştirilmesi

Karabük Safranbolu şehresel yerleşmelerini bir bütün olarak ele alması ve konuya bu bütün içerisinde çözüm araması projenin muvaffak bir noktaya ulaşması için hayati önem taşıyan bir husustur.

Bölgelemede tekli iskân ünitelerinin yerinin gerek lineer gelişmeye hizmet edecek şekilde seçilmesi ve gerekse izah notunda derinlemesine yapılan araştırmalara dayanması olumlu karşılanmıştır. Lineer gelişmede, tâli sanayi bölgelerinin seçimine yaşam - çalışma ilişkilerinin iyi düşünülmüş olması da olumlu karşılanmıştır.

Proje demiryolunun ve gar sahalarının değiştirilmesi tekli realizasyonu zor bir konu olarak mütalâ edilmiş, böyle bir değişiklik halinde eski yerinin ticaret bölgesine tahsisinin ise Safranbolu istikametindeki lineer gelişmeye hizmet etmeyecek ve mevcut Karabük şehrinin de yoğunluğunun artmasına yardım edecek bir çözüm tarzı bulunduğundan 20 yıllık gelişmede uygun bulunmamıştır.

Çaycuma istikametine düşülen karayolu uygun bulunmuştur.

Şehir içinde karayolundan ayrı olarak düşülen ve muhtelif bölgeleri ve merkezleri birbirine bağlayan ikinci dereceye yol tekli uygun mütalâ edilmiş ancak koruyucu yollar olarak tekli edilen ve iskân ünitelerini simülen bağlayan yol gereksiz bulunmadığından (topografik durumun yer yer geçmeye müsait olması) uygun görülmemiştir. Safranbolu'da öncelikle iskân tahsis tekli edilen yer tabii temayüle uygun olmadığından gereksiz bulunmamıştır.

Konuya çözüm getirmesi bakımından hayati önem taşıyan projelerden biri olarak takdir edilmiştir.

4 Sıra numaralı projenin eleştirilmesi

İzah notu eki olarak verilen 1 : 25.000 ölçekli plan Karabük, Safranbolu bütünü için bir iki şehir içinde güçlükleri yenilecek bir tekli olduğu kanısına varılmıştır. Bu günlük ve gelecekteki iş yerlerinin ve bu günlük gelecekteki yerleşme alanlarının birbirlerini takip edici ve birbirleri ile ilişkileri rasyonel bir tarzda ele alınmıştır.

Karabük Safranbolu istikametindeki lineer şehir geliştirilmesi muvaffak olmuştur. Ancak karayolu güzergâhının gelecekte Araç Çayı güneyinden geçerek Kastamonu ile ilişkilerinin kurulmasını düşündürmüştür.

Karabük'ün iskân alanları mevcudun iyi tabvii edilmesi ve Kapulu düğününün birinci kademele geçişine alan olarak tesbiti ve Sogukusu düğününün gelişmeye ayrılması Kartaltepe ve su deposu çevrelerinde yüksek bloklar düşülmesi heycân bölgelerinin boş bırakılması olumlu karşılanmıştır. Ancak Kayabaşı Mahallesinin dondurulma şekli bu günlük temayül için çok zorlayıcı görülmüştür.

Sanayi ve küçük sanayi için düşülen gelişmeler iyi yerlerde seçilmiş, yaşam, sanayi ilişkileri iyi hal edilmiştir. Ancak Safranbolu istikametinde Araç Çayı kuzey ve güneyindeki şimdiki haddelerinin devamı olarak düşülen küçük sanatlar ve teşli sanatlar yerleri, bu günlük temayül ise de su basma problemi ve yeni merkezle olan ilişkisi üzerinde durulan bir mesele olduğu ortadadır. Safranbolu'daki sanayi

alanı seçimleri ve 1983'den sonrası rezervi iskân sahalarının sanayi teklifleri genel olarak olumlu karşılanmıştır. Ancak sanayinin fiziksel imkânları nazari itibare olarak daha güneye götürülebilirdiği düşünülmüştür. Safranbolu'daki iskân bölgelemesi çok iyidir. Eski şehrin yeni gelişme ilişkisi de eski şehri zedelemeyen iyi bir şekilde halledilmiştir.

Karabük Safranbolu ana trafik bağlantısının iyi halledilmesinin üzerinde gerek Karabük için gerek Safranbolu için ikinci ve üçüncü derecedeki yolların iyi planlandığı görülmüştür. Karabük'ün ticaret merkezinin Safranbolu istikametinde yeni merkeze doğru çekilmesi olumludur. Ancak Yüzevler semtinin bu faaliyet çerçevesinde değerlendirilmesi icab ederdi. Safranbolu'da yeni idari merkezin, tarihi eski merkezle daha esri ilişkisinin kurulması ve biraz da güney doğuya kaydırılması icab ederdi.

Genel olarak bütün proje için iskân, iş, eğitim ve dinlenme ilişkileri iyi halledilmiş ve özellikle fiziksel veriler çok iyi kıymetlendirilmiştir.

5 Sıra numaralı projenin eleştirilmesi

Bu proje Karabük Safranbolu şehresel yerleşmesini bir bütün olarak ele almak temayülünü göstermekle beraber bu durumu projelerde gerektiği şekilde tebarüz ettirmeyip konuyu iki ayrı topluluk olarak mütalâ etmiştir. Bölgelerin seçimi oldukça iyi olmakla beraber çözüm tarzları uygun mütalâ edilmiştir. Bu arada haddelerinin mevcut yerinde bırakılması demiryolunun güneyindeki sahaya ticaret gelişmesi ile küçük sanatların tekli edilmesi ayrıca şehrin batısında da küçük sanatlarla yer ayrılması uygun mütalâ edilmeden değerlendirilmesi icab ederdi. Safranbolu daha iyi etid edilmiş olarak temayüz etmekle beraber Bartın Kastamonu bağlantısının bu tarihi şehrin bir kısmının dahi olsa içinden geçirilmesi olumlu karşılanmamıştır. Ayrıca ikamet ünitelerinin tanzimi gruplandırılması ve teçizatlandırılması detaylı olarak etid edilmesi rağmen olumlu bir sonuç vermemiştir.

6 Sıra numaralı projenin eleştirilmesi

Bu proje Karabük, Safranbolu şehir ikilisini bir bütün olarak ele almakta gereken ehemmiyeti tebarüz ettirmemiştir. Bu husus bilhassa tekli ikamet sahalarının seçimine kendini göstermektedir. Aynı zamanda inkişaf sahalarının seçimine bir ehemmiyet arasının göz önünde bulundurulması muhtelif istikametlerde aynı ehemmiyette yerleştirilmesi bulunması uygun görülmüştür. Kayabaşı Mahallesinin güneyinde Belen istikametinde Karabük şehrine çok büyük bir inkişaf sağlanmış olması da projenin olumsuz yönlerinden birisi olarak görülmüştür. Bölgelemede ticaret sahalarının seçimi mevcudun muhafazası şeklinde ele alınmış Karabük Safranbolu yolu boyunca tekli edilen peritvari ticaret de şehrin faydasında bulunmuştur. Safranbolu ve Kastamonu karayollarının birleşerek Karabük'e ulaştığı noktada ana önemli istikamet olan Ankara bağlantısı ikinci plâna atılmış ve yol Kayabaşı Mahallesine çıkan eski Karabük köylü yoluna bağlanmak suretiyle çıkmaz bir yol haline getirilmiştir. Aynı zamanda tekli edilen iskân ünitelerini birbirine bağlayan ikinci derece yollar da gerek seçili ve gerek tertip bakımlarından faydalı görülmüştür. Tâli sanayi ve küçük sanatlar için seçilen bölgelerde taşkın konusu göz önünde bulundurulmamıştır. Safranbolu mevcut şehrin muhafazası konusunda getirilen tekli olumlu ol-

125

makla birlikte şehrin türünün bir yatakhane şehir olarak düşünülmüş olması ve hiç bir iş sahası tekli edilmiş bulunması olumlu bulunmamıştır. Aynı zamanda ticaret ve idari merkezlerin yenisehir için tekli edilen kısımlarında yol boyunca düğünleri de şehrin faydasına mütalâ edilmiştir.

Nüfusun 150.000 (Safranbolu, Karabük) olarak alınıp diğer projelerden ayrı bir konseptiyle çalışma yapması olmasına rağmen konunun tümüne bir çözüm getirmesi nitelikte olmadığı müşahade edilmiştir.

11 - Yukarıda sayılan tenkil ve projelerin iyi yerlerinin belirtilmesi faaliyeti bittikten sonra birinci olarak değerlendirilecek projenin tesbiti amacıyla değerlendirme kurulu başkanı bütün kurul üyelerini sıra ile projelerin önüne davet etti ve her proje için teker teker "bu projeyi birinci değerlendirmek istiyenler kimlerdir" diye sordu. Bunun üzerine yapılan oylamada;

Bir sıra numaralı proje için hiç bir üyenin müsbet oy vermediği anlaşıldı.

İki sıra numaralı proje için hiç bir üyenin müsbet oy vermediği anlaşıldı.

Üç sıra numaralı proje için iki üyenin müsbet oy verdiği, iki üyenin menfi oy verdiği ve üç üyenin de çekimser kaldığı anlaşıldı.

Dört sıra numaralı projeye değerlendirme kurulu ittifakla müsbet oy verdi.

Beş sıra numaralı proje için hiç bir üyenin müsbet oy vermediği anlaşıldı.

Altı sıra numaralı proje için hiç bir üyenin müsbet oy vermediği anlaşıldı.

Buna göre 4 sıra numaralı proje değerlendirme kurulu tarafından ittifakla birinci seçildi.

Bu proje ile ilgili nazım imar plânının hazırlanmasında raporumuzda belirtilen hususların dikkate alınması ve bilhassa Karabük'te Demir Çelik tesislerinin kuzeyindeki depolama sahasının daha güneye alınarak adanın ve istasyonun güneyindeki yeşil alanın şehir ihtiyacını karşılayacak rekreasyon tesislerine ayrılması, Çevizüderesindeki boşaltılan alanın mevcut evlerin teker teker inşa edilikleri yerlerin jeolojik yönden gözden geçirilerek suretiyle yeniden teklifi yararlı olacaktır.

Safranbolu'da ise yeni Kültür ve İdari Merkez in daha güneye kaldırılarak oto garla sarılı ilişkisi kurulması icap edecektir.

Kemal GÜNEŞ Ömer AN Ahmet MENDERES
Bülent BERKSAN Melih DOĞAN Mark FORTUNE
Yılmaz GÜRER

126

KARABÜK - SAFRANBOLU İMAR PLANI ESKİZ TEKLİFİ DEĞERLENDİRMESİ

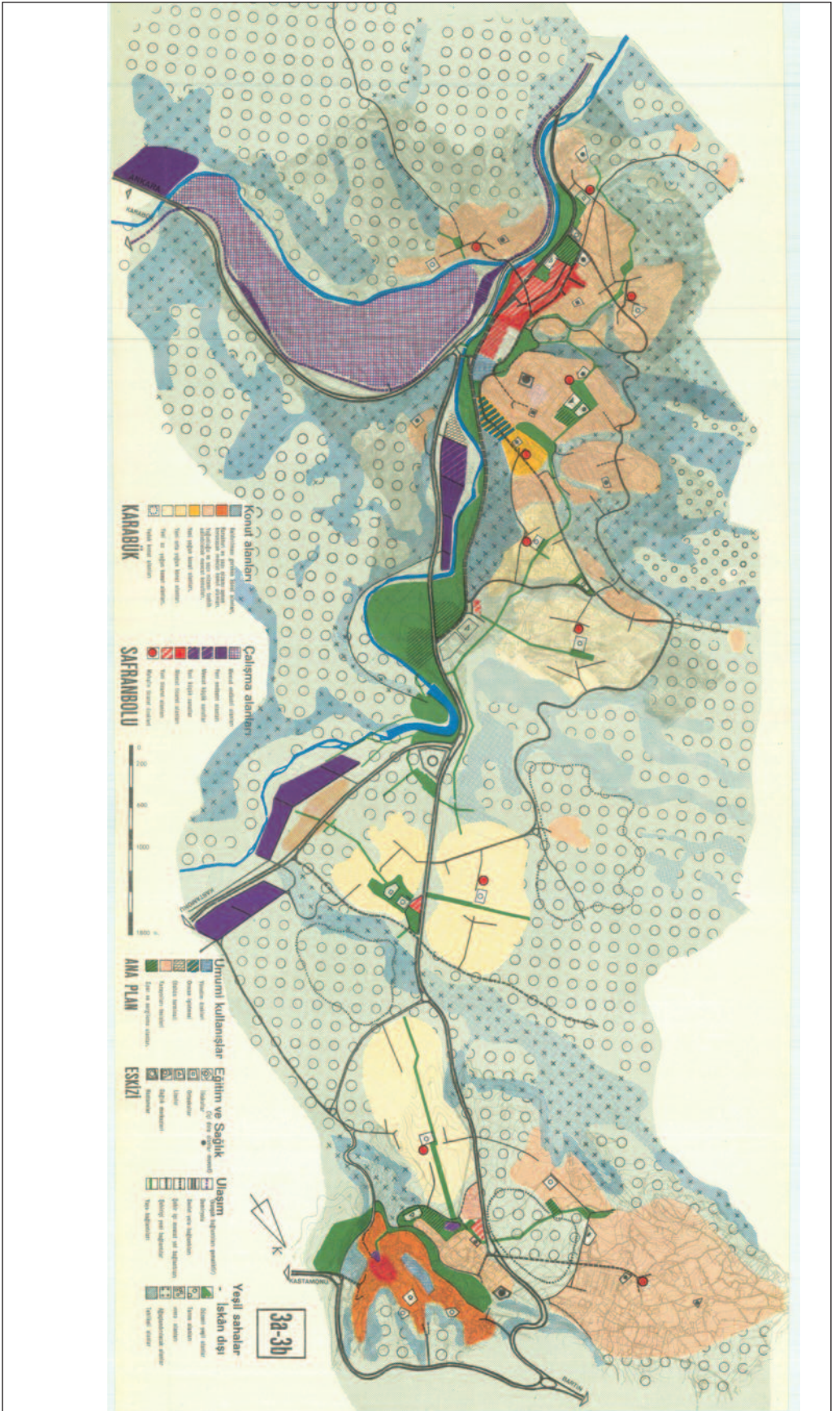
Hüviyet Tesbit Zaptı

Değerlendirme Kurulu raporu okunup imzalandıktan sonra hüviyet zarflarının açılmasına geçildi.

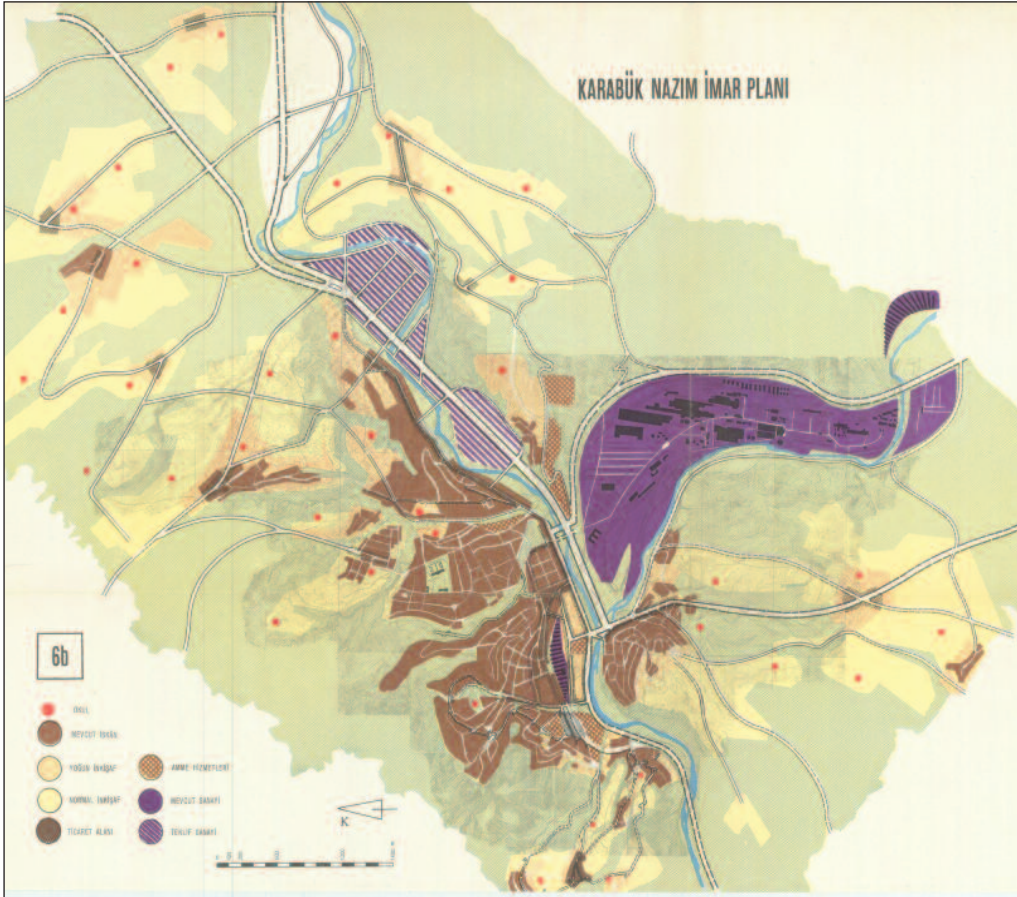
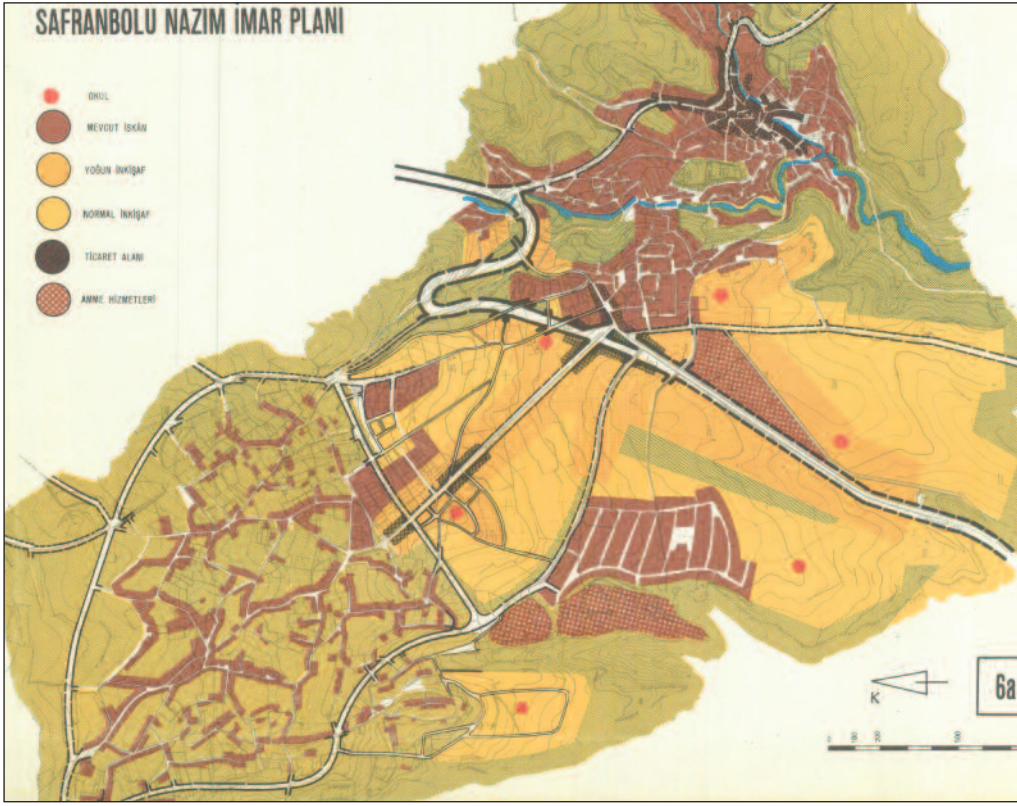
Sıra No.	Rutuz No.	Adı ve Soyadı	Aldığı Derece
1	20244	Ersen Gömleksizoglu	
2	17592	Fahri Yetmen	
3	77777	Rauf Beyru	
4	34215	Gündüz Özdeğ	1 nci değerlendirme
5	99625	Celâlettin Uzer	
6	78605	Rasit Uybadın	

Kemal GÜNEŞ Ömer AN Ahmet MENDERES
Bülent BERKSAN Melih DOĞAN Mark FORTUNE
Yılmaz GÜRER

PLANLAMA
2010/3-4

PLANLAMA
2010/3-4

Kitap Tanıtımı

Hazırlayan: **Mehmet Nazım Özer**

TÜRKİYE'NİN KENT PLANLAMA VE KENT ARAŞTIRMALARI TARİHİ YAZILARI

İlhan Tekeli
İlhan Tekeli Toplu Eserler 15
Tarih Vakfı Yurt Yayınları
396 sayfa, 2011

İlhan Tekeli, Toplu Eserlerin on beşinci kitabında birbiriyle yakından ilişkili olan, Türkiye'nin kent planlama ve kent araştırmaları tarihi konularındaki yazılarını bir araya getiriyor. Toplu Eserlerin sekizinci kitabında, Türkiye'nin kent planlamasının modernite eksenli dış tarihine ilişkin yazılarını topla-

yan Tekeli, on beşinci kitapta ise Türkiye'nin kent planlamasına ve kent araştırmalarına, planlama faaliyetinin içinden bakarak yazdığı tarih yazılarını bir araya getirmiş oluyor.

Kitabın başlığında birbiriyle ilişkili iki faaliyetin tarihinden söz ediliyor. Bunlardan birincisini kent planlaması diğerini ise kent araştırmaları oluşturuyor. Günümüz kent planlama pratiğine bakarak bu iki alanın birlikte var olduğu düşünülebilir. Oysa Türkiye tarihinde iki alanın gelişmesi arasında 100 yıla yakın bir aralık bulunmaktadır. İlk kent planları 1850'li yıllarda yapılmaya başlanmıştır. İlk şehircilik kitapları ise 1920'li yıllarda yayımlanmıştır. Bu kitaplar, bir kent araştırması olmaktan çok kent planı yapacaklara genel geçerlilik iddiası taşıyan yollar öğreten ders kitapları niteliğindedir. Kentlere ilişkin araştırmaların başlaması için 1950'li yılları beklemek gerekmiştir. Türkiye'de bu alandaki ilk faaliyetler hızlı bir kentleşme başladıktan sonra, planlamada bir paradigma değişikliği yaşanarak kapsamlı rasyonel planlamaya geçilirken gerçekleşmiştir.

ANADOLU'DA YERLEŞME SİSTEMİ VE YERLEŞME TARİHLERİ

İlhan Tekeli
İlhan Tekeli Toplu Eserler 18
Tarih Vakfı Yurt Yayınları
512 sayfa, 2011

Toplu eserlerin bu kitabı, Tekeli'nin Anadolu'da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihi konusunda yazdığı yazıları bir araya getiriyor. Kitap iki bölümden oluşuyor; birinci bölümde yerleşme sistemleri yazıları, ikinci bölümde ise kent tarihi yazıları yer alıyor. Son yıllarda Türkiye'de çok sayıda kent tarihi yazılması

elbette sevindirici. Kentlerimizin tarihleri hakkındaki farkındalığımız artıyor. Ancak bu çalışmaların çoğunda kentler tek başına ele alınıyor, bir yerleşme sisteminin parçasını oluşturduğu hesaba katılmıyor. Tekeli'nin bu kitabının ilk bölümünde yer alan yedi yazısı bu bakımdan bir farklılık taşıyor, Anadolu'nun yerleşme tarihine, bir yerleşme sistemleri tarihi olarak bakıyor ve bu bakışın kazandırdığı yeni açıklama olanaklarını sergilemeye çalışıyor.

Kitabın ikinci bölümünde yer alan dokuz yazı ise tek tek kentlerin tarihleri üzerinde duruyor. Ancak bu yazıların her birinde bu kentler Türkiye'nin yerleşme sistemine bir şekilde ilişkilendirilmiş bulunuyor. Tabii kent tarihleri, yazının formasyonuna göre çok değişik yaklaşımlarda olabilmektedir. Bu bakımdan Tekeli'nin kent tarihi yazılarını da bir kent planıcısının tarih yazısı olarak okumak gerekir.